

- Nooit
- Soms
- Dikwijls...

... of hoe de complexiteit van kindermishandeling en -verwaarlozing vatten in een vragenlijst

Rapport van het kwalitatief onderzoek voor de opmaak van een vragenlijst voor kinderen en jongeren tussen 10 en 18 jaar in Vlaanderen om de incidentie en prevalentie van kindermishandeling en -verwaarlozing te meten

i.o.v. het Kinderrechtencommissariaat
INL/KRC/09/A116e

Hilde Lauwers
Stépha Van de Walle

Juni 2010

Nieuwelaan 63
1860 Meise

onderzoekscentrum kind & samenleving

- Nooit**
- Soms**
- Dikwijls ...**

**... of hoe de complexiteit van kindermishandeling en
-verwaarlozing vatten in een vragenlijst**

Rapport van het kwalitatief onderzoek voor de opmaak van een vragenlijst voor kinderen en jongeren tussen 10 en 18 jaar in Vlaanderen om de incidentie en prevalentie van kindermishandeling en -verwaarlozing te meten

i.o.v. het Kinderrechtencommissariaat
INL/KRC/09/A116e

Hilde Lauwers
Stépha Van de Walle

Juni 2010

VOORWOORD

In april 2009 schreef het Kinderrechtencommissariaat een onderzoeksopdracht uit om een vragenlijst op te stellen die kindermishandeling en –verwaarlozing in Vlaanderen zou kunnen meten. Het Kinderrechtencommissariaat wou, haar naam waardig, de gegevens van kinderen en jongeren zelf krijgen. Met andere woorden, de vragenlijst moest op hen gericht zijn.

Het Onderzoekscentrum Kind & Samenleving had bij dit onderzoeksproject in eerste instantie veel reserves. Hoe konden we een zo complexe en gevoelige thematiek onderzoeken bij een potentieel gevoelige onderzoeksgroep én die gegevens dan nog in een wetenschappelijk verantwoorde vragenlijst gieten? Wie deze onderzoeksopdracht uiteindelijk ook zou uitvoeren, de uitdagingen zouden niet miniem zijn.

Na intern overleg werd uiteindelijk toch besloten een offerte in te dienen. Ons belangrijkste argument om deze taak te willen opnemen was dat er tot op heden in Vlaanderen geen betrouwbare cijfers bestaan over de prevalentie en incidentie van geweld tegen kinderen. Wij waren en zijn van mening dat dit een erg belangrijk onderzoek is voor Vlaanderen en voor alle kinderen die in zulke moeilijke omstandigheden moeten opgroeien. Kennis over hoe wijdverspreid kindermishandeling en –verwaarlozing voorkomt en over welk geweld het precies gaat, kan het beleid hieromtrent ondersteunen en richting geven. Ten tweede heeft het Onderzoekscentrum een ruime ervaring in het spreken met kinderen en jongeren, ook over moeilijke en gevoelige thema's. De belangrijkste partners in dit onderzoek zouden ook in dit onderzoek kinderen en jongeren zijn. We zouden dit onderzoek op een ethische en wetenschappelijk verantwoorde manier kunnen afwerken...

Tenminste... als we de hulp zouden krijgen van andere 'experts'. We hebben die hulp gekregen. We hebben beroep kunnen doen op professionals en onderzoekers. Maar bovenal is de inbreng van de volwassenen 'ervaringsdeskundigen' en de 57 kinderen en jongeren cruciaal geweest. We zijn iedereen die aan dit onderzoek meewerkte erg dankbaar. Hun engagement, kritische bedenkingen, bijsturingen en gouden tips waren onontbeerlijk om dit onderzoeksproject af te werken.

Hilde Lauwers

Brussel, 8 juni 2010

KORTE INHOUDSTAFEL

1. INLEIDING	8
2. BESTAANDE KENNIS OVER KINDERMISHANDELING EN -VERWAARLOZING IN VLAANDEREN	10
3. DE ONDERZOEKSVRAGEN	12
4. VOORAFGAANDELIJKE OMSCHRIJVING EN AFBAKENING	14
5. DE ONDERZOEKSOPZET	22
6. ETHISCHE OVERWEGINGEN EN MAATREGELEN	30
7. EEN VERGELIJKING VAN BESTAANDE INTERNATIONALE VRAGENLIJSTEN EN SELECTIE VAN DE BASISVRAGENLIJST	32
8. FOCUSGESPREKKEN MET KINDEREN EN JONGEREN OVER ZORG EN GEZAG	46
9. AANPASSING VAN DE VRAGENLIJSTEN	164
10. DE VRAGENLIJSTEN	184
11. CONCLUSIE	186
12. AANBEVELINGEN VOOR AFNAME VRAGENLIJST	190
13. GERAADPLEEGDE LITERATUUR	202
14. BIJLAGEN	206

GEDETAILLEERDE INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	2
1. INLEIDING	8
2. BESTAANDE KENNIS OVER KINDERMISHANDELING EN -VERWAARLOZING IN VLAANDEREN	10
3. DE ONDERZOEKSVRAGEN	12
4. VOORAFGAANDELIJKE OMSCHRIJVING EN AFBAKENING	14
<i>4.1. Omschrijving van kindermishandeling en -verwaarlozing</i>	<i>14</i>
<i>4.2. Afbakening</i>	<i>15</i>
4.2.1. Welke respondenten?	15
4.2.2. Welke leeftijdsgrenzen van de respondenten worden gehanteerd	16
4.2.3. Welke ervaringen worden bevroegd?	17
4.2.4. Welke plegers en contexten worden opgenomen?	18
4.2.5. Welke periode wordt onderzocht?	19
4.2.6. Welke afnamemethode gebruiken?	19
5. DE ONDERZOEKSOPZET	22
<i>5.1. Schematische voorstelling van de onderzoeksfases en het extern advies</i>	<i>23</i>
<i>5.2. De rol van de externe adviseurs</i>	<i>25</i>
5.2.1. De rol van kinderen en jongeren	25
5.2.2. De rol van ervaringsdeskundigen	26
5.2.3. De rol van de stuurgroep	27
5.2.4. De rol van de experts	27
5.2.5. De rol van de CLB-koepels	29
5.2.6. Ad hoc-adviseurs	29
6. ETHISCHE OVERWEGINGEN EN MAATREGELEN	30
7. EEN VERGELIJKING VAN BESTAANDE INTERNATIONALE VRAGENLIJSTEN EN SELECTIE VAN DE BASISVRAGENLIJST	32
<i>7.1. Een voorstelling van vier internationale vragenlijsten kindermishandeling en -verwaarlozing</i>	<i>32</i>
7.1.1. Childhood Experiences of Violence Questionnaire (CEVQ)	32
7.1.2. Vragenlijst Vervelende en Nare gebeurtenissen (VVNG)	33
7.1.3. Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ)	34
7.1.4. International Child Abuse Screening Tool - Child Home/Child Institution (ICAST-CH/ICAST-CI)	35
<i>7.2. Selectie van twee vragenlijsten: ICAST en VVNG</i>	<i>36</i>
7.2.1. Verantwoording selectie	36
7.2.2. Samenvatting evaluatie ICAST en VVNG	37
7.2.3. De keuze van de ICAST-vragenlijst	45
8. FOCUSGESPREKKEN MET KINDEREN EN JONGEREN OVER ZORG EN GEZAG	46

8.1. Doelstelling en onderzoeksprocedure	46
8.1.1. Doelstelling	46
8.1.2. Onderzoeksmethode	46
8.1.3. Zorg ten aanzien van kinderen, jongeren en scholen	47
8.1.4. Onderzoeksprocedure	48
8.2. De participanten	53
8.3. Dataverwerking en analyse	56
8.4. De resultaten: kinderen en jongeren over zorg en gezag	57
A. KINDEREN EN JONGEREN OVER ZORG	59
A.1. De belangrijkste zorgfiguren voor kinderen en jongeren	59
A.2. Zorg van volwassenen	60
A.2.1. Zorg in de thuiscontext	60
<i>EXCURSIE: ALS EEN KIND VEEL ALLEEN THUIS IS, DAN WORDT ER NIET GOED GEZORGD VOOR DAT KIND</i>	71
<i>EXCURSIE: ALS VOLWASSENEN THUIS ALTIJD RUZIE MAKEN, DAN WORDT ER NIET GOED GEZORGD VOOR DE KINDEREN THUIS</i>	73
A.2.2. Zorg in de schoolcontext	76
A.2.3. Zorg in de vrije tijdscontext	83
A.3. Zorg van en door kinderen en jongeren	85
A.3.1. Kinderen zorgen voor volwassenen	85
A.3.2. Kinderen zorgen voor zichzelf	87
A.3.3. Kinderen zorgen voor andere kinderen	89
A.3.4. Zorg van kinderen en jongeren is anders dan van volwassenen	92
<i>EXCURSIE: EEN GPS MET INGEBOUWD GPS-SYSTEEM IS HANDIG. ZO WETEN MIJN OUDERS ALTIJD WAAR IK BEN</i>	93
B. KINDEREN EN JONGEREN OVER GEZAG	99
B.1. De belangrijkste gezagsfiguren voor kinderen en jongeren	99
B.1.1. Volwassenen	99
B.1.2. Kinderen en jongeren	100
B.2. Gezag van volwassenen	101
B.2.1. Gezag in de thuiscontext	101
B.2.2. Gezag in de schoolcontext	107
B.2.3. Gezag in de vrijetijdscontext	109
B.3. Gezag van kinderen en jongeren zelf	110
B.4. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening	111
B.4.1. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de thuiscontext	111
B.4.2. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de schoolcontext	117
B.4.3. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de vrijetijdscontext	122
B.5. Straffen voor kinderen en jongeren	123
B.5.1. Straffen thuis	123
B.2. Straffen op school	130

B.3. Straffen in de vrijetijdscontext	134
EXCURSIE: EEN 'KLETS KRIJGEN' OF HOE KINDEREN EN JONGEREN AANKIJKEN TEGEN DE 'PEGAGOGISCHE TIK'	136
B.6. Welke straffen zijn volgens de kinderen en jongeren doeltreffend en gepast?	146
C. MOGELIJKE HULP BIJ VERWAARLOZING EN MISHANDELING	150
C.1. Hulp bij te weinig zorg	150
C.2. Hulp bij mishandeling	152
C.2.1. Mishandeling in de thuiscontext	152
C.2.2. Mishandeling in de schoolcontext	156
C.2.3. Mishandeling in de vrijetijdscontext	158
D. BESLUIT	160
9. AANPASSING VAN DE VRAGENLIJSTEN	164
9.1. <i>Aanpassingen ICAST op basis van leeftijd</i>	164
9.2. <i>Het creëren van een zo veilig mogelijke context</i>	165
9.3. <i>Veranderingen sociaaldemografische vragen en vragen peilend naar risicofactoren</i>	166
9.3.1. Verwijderde vragen	166
9.3.2. Aanpassingen	166
9.3.3. Toevoegingen	167
9.4. <i>Veranderingen incidentie-en prevalentievragen ICAST-CH en ICAST-CI</i>	169
9.4.1. Algemene taalkundige aanpassingen	169
9.4.2. Aanpassingen aan de thuis-vragenlijst	169
9.4.3. Aanpassingen aan de school- en vrijetijdsvragenlijst	172
9.5. <i>Toevoeging extra vragen aan de drie vragenlijsten</i>	175
9.5.1. Extra rubriek: 'Nog een paar algemene vragen'	175
9.5.2. Attitudevragen	176
9.6. <i>Aanpassing antwoordmogelijkheden</i>	177
9.6.1. Sociaaldemografische vragen	177
9.6.2. Vragen over de verschillende vormen van misbruik	180
10. DE VRAGENLIJSTEN	184
10.1. <i>De vragenlijst thuiscontext – kinderen</i>	184
10.2. <i>De vragenlijst thuiscontext – jongeren</i>	184
10.3. <i>De vragenlijst schoolcontext – kinderen</i>	184
10.4. <i>De vragenlijst schoolcontext – jongeren</i>	184
10.5. <i>De vragenlijst vrijetijdscontext – kinderen</i>	184
10.6. <i>De vragenlijst vrijetijdscontext – jongeren</i>	184
11. CONCLUSIE	186
11.1. <i>Sterktes en zwaktes van het onderzoek</i>	186
11.2. <i>Sterktes en zwaktes van de vragenlijst</i>	186
12. AANBEVELINGEN VOOR AFNAME VRAGENLIJST	190

12.1. Praktische procedure	190
12.2. Aanbevelingen omtrent zorg en nazorg voor de deelnemers	190
12.3. Suggesties i.v.m. analyse van de resultaten van het survey-onderzoek	193
13. GERAADPLEEGDE LITERATUUR	202
14. BIJLAGEN	206

1. INLEIDING

In een recent artikel in het gereputeerde wetenschappelijke tijdschrift The Lancet schrijft een groep internationale onderzoekers (Gilbert e.a. 2009) het volgende over kindermishandeling en –verwaarlozing in hoge inkomenslanden:

Child maltreatment remains a major public-health and social-welfare problem in high-income countries.

Every year, about 4–16% of children are physically abused and one in ten is neglected or psychologically abused. During childhood, between 5% and 10% of girls and up to 5% of boys are exposed to penetrative sexual abuse, and up to three times this number are exposed to any type of sexual abuse.

However, official rates for substantiated child maltreatment indicate less than a tenth of this burden. Exposure to multiple types and repeated episodes of maltreatment is associated within creased risks of severe maltreatment and psychological consequences. Child maltreatment substantially contributes to child mortality and morbidity and has long lasting effects on mental health, drug and alcohol misuse (especially in girls), risky sexual behaviour, obesity, and criminal behaviour, which persist into adulthood. Neglect is at least as damaging as physical or sexual abuse in the long term but has received the least scientific and public attention.

Aandacht voor kindermishandeling en –verwaarlozing is meer dan nodig. Naast de gevolgen van traumatische stress op de ontwikkeling van het neurologisch systeem, zijn er ook de hersenbeschadigingen die ontstaan ten gevolge van fysieke mishandeling. Over alle leeftijden heen zien we dat minderjarigen geconfronteerd worden met nachtmerries, depressies, teruggetrokken gedrag, neurotische stoornissen, posttraumatische stress stoornissen, agressie en regressief gedrag. Verder blijkt dat langdurige, chronische mishandeling samengaat met een lager IQ, taalontwikkelingsachterstand en lees- en leerachterstand. De omvang van dit probleem, de ernstige effecten op korte en ook lange termijn verplichten ons ertoe dit geweld op kinderen en jongeren aan te pakken.

In 2001 verzocht de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de toenmalige Secretaris Generaal van de VN Kofi Annan een wereldwijd onderzoek te doen naar Geweld tegen Kinderen. Conform artikel 19 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind verplichten de staten die het verdrag hebben geratificeerd zich ertoe om kinderen tegen geweld te beschermen. Een onderzoek werd uitgevoerd onder leiding van de Braziliaanse professor Paulo Sergio Pinheiro. In het rapport wordt een beeld gegeven van de omvang en variëteit van geweld tegen kinderen (Pinheiro 2006). Het sluit af met 6 principes die terugkomen in 12 algemene aanbevelingen om geweld tegen kinderen te voorkomen en er adequaat op te reageren. Zo wordt er naast het algehele verbod op het geweld tegen kinderen en de noodzaak om prioriteit te geven aan preventie, aangedrongen om nationale gegevens te verzamelen en onderzoek over geweld tegen kinderen te ontwikkelen.

Bij de voorstelling van het rapport door de heer Pinheiro in België sloten Unicef België, de Vereniging voor de verenigde Naties, de Délégué Générale aux droits de l'enfants, de Kinderrechtencoalitie, de Coordination des ONG pour les droits de l'enfants en het Kinderrechtencommissariaat zich aan bij deze gezamenlijke lijst aan aanbevelingen voor België (Unicef België 2006).

In Vlaanderen bestaan er vooralsnog geen betrouwbare cijfers wat betreft prevalentie en incidentie van kindermishandeling en – verwaarlozing. Dit is opmerkelijk en beleidsmatig ongehoord om zonder deze gegevens een beleid te kunnen voeren. Volgens Baartman (2005) zijn er beleidsmatig drie belangrijke redenen om te weten in welke mate kindermishandeling zich voordoet. Vooreerst dient het beleid te weten hoe het er voor staat met de veiligheid en het welzijn van de minderjarigen. Daarnaast kan een inzicht in de grootorde van kindermishandeling een inspanningsverbintenis zijn om deze veiligheid en welzijn te bewaken en te garanderen. En ten slotte zijn cijfers belangrijk om na te gaan of deze inspanningen effect hebben.

Daarnaast zijn deze cijfers ook belangrijk voor hulpverleners en andere professionelen die met kinderen in contact staan. Kindermishandeling en meer nog kinderverwaarlozing blijven, ondanks dat de meest 'spectaculaire gevallen' het nieuws halen, baden in een sfeer van geheimhouding, van privacy, van niet durven te benoemen. Er bestaat een bepaalde vorm van 'handelingsverlegenheid,' van niet durven ingrijpen (Fransen 2008). Zolang er geen kennis bestaat over hoe groot dit probleem is, kunnen

volwassenen in deze 'ontkenning' of 'blindheid' blijven hangen. Baartman (2003): *“Zolang kindermishandeling uiterst omzichtig behandeld wordt, zolang men om ‘om de hete brij blijft heendraaien’, zolang zal de samenleving moeite hebben om kindermishandeling te zien. ‘To the informed physician, the bones tell a story the child is too young or too frightened to tell’, schreef Kempe. Maar ‘to the not informed physician the bones don’t tell a story that the physician is too frightened to hear’.”* Of nog: *“The importance of incidence and prevalence studies on child maltreatment is in giving practitioners a sense of the base underlying rate of the problem and the characteristics of that population. It is against that background of knowledge that they can look at the individual cases referred to them and assess the likelihood that they are cases of maltreatment”* (Creighton 2002: 44).

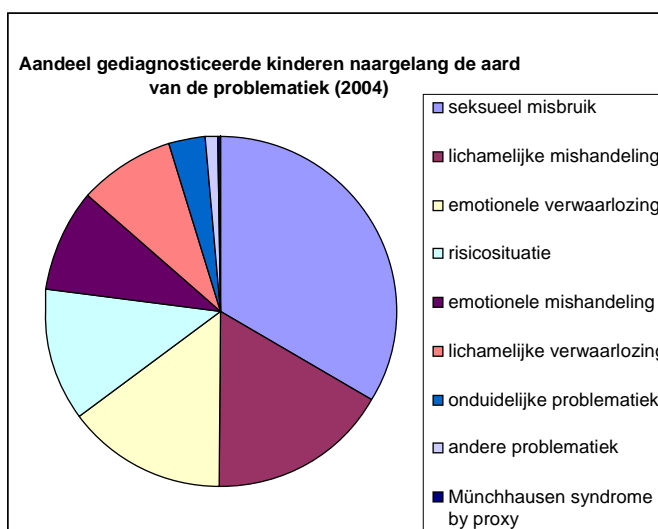
Wanneer gekend is hoe dikwijls kindermishandeling en -verwaarlozing voorkomt, kan men deze verlegenheid misschien wat terugdringen. Dat kindermishandeling en -verwaarlozing een sterk miskend probleem is, onder meer door het gebrek aan onderzoek, heeft zware gevolgen voor de betrokken kinderen en jongeren. Onderzoek kan niet alleen het beleid ondersteunen, maar kan ook bijdragen tot de sensibilisering van het grote publiek en van professionelen in de eerste lijn.

2. BESTAANDE KENNIS OVER KINDERMISHANDELING EN - VERWAARLOZING IN VLAANDEREN

Hoeveel kinderen in Vlaanderen worden mishandeld en verwaarloosd? Wat zijn de kansen van een pasgeboren kind om tot zijn of haar 18de levensjaar mishandeld te worden? Hoeveel kinderen in een gemiddelde klas herstellen (al dan niet) van mishandeling en hoeveel lijden er nog steeds? Lopen sommige kinderen meer of minder risico op mishandeling? (Creighton 2002: 31)

Over deze vragen bestaan voor Vlaanderen geen cijfers.

We beschikken wel over de meldingen en de diagnoses van de **Vertrouwenscentra Kindermishandeling** (zie Rommens 2006). Het aantal meldingen bij de Vertrouwenscentra kindermishandeling is tussen 1991 en 2004 gestegen met 151%. Het aantal gemelde kinderen steeg van 3072 tot 8172. Van deze 8172 kinderen werden er 6311 opgevolgd, en werden er 1482 gediagnosticeerd als mishandelde kinderen. Van deze mishandelde kinderen waren er bijna 60% meisjes, en iets meer dan 40% jongens. De verdeling al naargelang de aard van de problematiek was als volgt:

Naast de gegevens van de Vertrouwenscentra Kindermishandeling kan ook het **CBGS-KRC Onderzoek 'leefsituatie jongeren (10-18 jaar)'** een indicatie geven over falende kind-ouder relaties. In dit onderzoek komt onder andere de negatieve communicatie tussen ouders en kinderen aan bod. 'Pa en/of ma slaat mij' was één van de te beantwoorden vragen. Ackaert & Van den Bergh (2002: 97-98) leiden hieruit de volgende voorlopige conclusies af:

- Relativeren we onze percentages naar het totaal aantal 10 tot 18 jarigen in het Vlaams Gewest in 2000 (593.617), dan zien we dat 1.3% of 7.717 kinderen en jongeren vaak tot bijna altijd geslagen wordt door moeder, 1.4% of 8.310 wordt vaak tot bijna altijd geslagen door vader en 0.6% of 3.561 kinderen en jongeren wordt vaak tot bijna altijd geslagen door moeder en vader.
- Deze cijfers kunnen een overschatting zijn omdat het gaat om een momentopname, waar door de antwoorden kunnen beïnvloed zijn door pas voorbijgebeurtenissen.
- Ze kunnen ook een onderschatting zijn omdat niet gevraagd werd naar onder meer verwaarlozing en seksueel misbruik, enkel naar lichamelijk en emotioneel misbruik; omdat de min-tienjarigen buiten beeld blijven terwijl bij 3-5 jarigen en 6-9-jarigen de meeste meldingen worden gemaakt in Vlaanderen; en omdat slechts één kind per gezin werd bevroegd.

3. DE ONDERZOEKSVRAGEN

De centrale doelstelling van het onderzoek is het opstellen van een vragenlijst over kindermishandeling en -verwaarlozing voor kinderen en jongeren tussen 10 en 13 jaar en tussen 14 en 18 jaar.

De bedoeling is een zo ruim mogelijk inzicht te verwerven hoe en in welke mate minderjarigen met kindermishandeling en -verwaarlozing worden geconfronteerd, en wat hun houding hier tegenover is.

De vragenlijst moet aan een aantal criteria voldoen:

- De vragenlijst brengt de omvang en de frequentie van de verschillende vormen van mishandeling in verschillende contexten in Vlaanderen in kaart.
- De vragenlijst peilt naar attitudes van kinderen en jongeren ten aanzien van verschillende vormen van mishandeling.
- De gebruikte terminologie en definities van verschillende vormen van mishandeling laten aansluiten bij de leefwereld van kinderen en jongeren.

Het onderzoek liep van eind november 2009 tot juni 2010. Omdat de onderzoeksperiode in tijd beperkt is, zal er op basis van een al bestaande vragenlijst gewerkt worden. Een internationaal gebruikte vragenlijst zal aangepast worden aan de Vlaamse context.

Deze vragenlijst zal in het tweede deel van de prevalentiestudie onder leiding van het Kinderrechtencommissariaat gebruikt worden om een schatting te kunnen maken van de grootteorde van het probleem van kindermishandeling en -verwaarlozing in Vlaanderen, zodat daar de juiste en nodige beleidsmaatregelen kunnen uit voortvloeien. De verwachting is dat de onderzoeksgegevens tevens zullen aanzetten tot bijkomende vragen en onderzoek. De vragenlijst zal afgenomen worden bij een representatieve onderzoeksgroep van de schoolgaande jeugd in Vlaanderen.

4. VOORAFGAANDELIJKE OMSCHRIJVING EN AFBAKENING

4.1. Omschrijving van kindermishandeling en -verwaarlozing

Zicht krijgen op de omvang van kindermishandeling en -verwaarlozing in Vlaanderen is geen gemakkelijke taak. Het is erg belangrijk bewust te zijn van het feit dat de interpretatie van elk prevalentiecijfer nauw verweven is met de gehanteerde definitie van verwaarlozing en mishandeling (wat wordt er bevroegd) en de wijze waarop de prevalentiegegevens verzameld worden (hoe wordt er gevraagd).

Daarom willen wij eerst en vooral de term 'kindermishandeling en -verwaarlozing' duidelijker afbakenen en vermelden in welke te onderscheiden vormen kindermishandeling en -verwaarlozing kan voorkomen.

Belangrijk is daarbij ook te beseffen dat het begrip kindermishandeling en -verwaarlozing historisch, politiek, cultureel en sociaal gesitueerd is. In zijn lezing op een congres van de Nederlandse organisatie Raak (Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling) in 2003 geeft Herman Baartman de evolutie weer van het begrip kindermishandeling:

"Het verhaal over kindermishandeling is al vrij oud. We zouden er dus eigenlijk heel vertrouwd mee moeten zijn. Het probleem is evenwel, dat er twee verschillende verhalen zijn over kindermishandeling, en het ene ligt wat gemakkelijker in het gehoor dan het andere. Er is een oud en een nieuw verhaal.

Het oude gaat over een bedreiging van de rechtsorde in de samenleving, over mishandelde kinderen die een gevaar vormen voor de samenleving. Dit verhaal wordt al 100 jaar verteld en gaat er bij iedereen goed in en wordt ook door de overheid al 100 jaar levend gehouden. Die rechtsorde is immers van ons allen en ouders en kinderen die daaraan komen zullen we wel eens mores leren. Er is nog een tweede verhaal over kindermishandeling te doen, dat is iets recenter van aard. Het is ontstaan in de jaren '60 en het kent een zekere groei. Het begon als een verhaal over de broosheid van kinderbotten, werd al snel een verhaal over de broosheid van gezinnen en is nu meer en meer een verhaal over de broosheid van kinderrechten aan het worden."

Willen we echter een instrument ontwikkelen om kindermishandeling en -verwaarlozing te meten, dan moeten we een bepaalde omschrijving van dit begrip hanteren. We sluiten ons aan bij de definitie van de International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (IPSCAN):

Child abuse or maltreatment constitutes all forms of physical and/or emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect or negligent treatment or commercial or other exploitation, resulting in actual or potential harm to the child's health, survival, development or dignity in the context of a relationship of responsibility, trust or power.

Om beter zicht te krijgen op de grote variëteit in kindermishandeling en -verwaarlozing, bespreken we kort even welke verschillende vormen kunnen voordoen. We baseren ons hiervoor op de visie van de Vertrouwenscentra Kindermishandeling in Vlaanderen.

Vooraf van belang hierbij is de relatie van afhankelijkheid of onvrijheid van het kind ten opzichte van diegene door wie het wordt mishandeld (IJendoorn, 2007).

1. Lichamelijke mishandeling of misbruik

Bij lichamelijke mishandeling of misbruik zien we dat volwassenen fysiek geweld plegen op kinderen en jongeren. Het gaat hier over elke vorm van een niet-accidenteel trauma waarbij lichamelijke letsels worden toegebracht. Veelvoorkomende vormen van fysiek geweld zijn het schoppen, slaan, door elkaar schudden, het toebrengen van brand- of snijwonden, het knijpen, ..

2. emotionele mishandeling of misbruik

Er is sprake van emotionele mishandeling van kinderen of jongeren wanneer ze te maken krijgen met onder andere een vijandige houding, voortdurend bekritiseerd worden, afwijzing en vernedering, scheldpartijen, opsluiting, bedreiging en zelf ontkenning van het bestaan van het kind.

3. Seksuele mishandeling of misbruik

Seksueel misbruik is een bijzondere vorm van lichamelijke en emotionele mishandeling waarbij een kind betrokken wordt bij activiteiten die niet aan zijn/of haar leeftijd zijn aangepast, maar eerder kaderen binnen een behoeftebevrediging van een volwassene en/of jongeren.

Het kind wordt betrokken bij seksuele activiteiten die het niet volledig begrijpt, waarvoor het onbekwaam is instemming te geven en waarbij sprake is van een machtswanverhouding. Grenzen worden overtreden, gevoelens van onmacht en totale verwarring treden op.

Net zoals andere vormen van kindermishandeling kent seksueel misbruik verschillende gradaties, het gaat van begluren, strelen, tonen van pornografisch materiaal tot gerichte seksuele handelingen en kan passief of actief zijn.

4. Verwaarlozing

Ook door te weinig zorg te geven aan kinderen en jongeren kan er onrecht gedaan worden aan het kind. Een kind kan zowel te weinig lichamelijke zorg krijgen alsook te weinig emotionele zorg.

Een kind wordt lichamenlijk verwaarloosd wanneer er onvoldoende of verkeerde aandacht wordt besteed aan kledij, voeding, nachtrust en medische zorgen.

In geval van emotionele verwaarlozing ontbeert het kind liefde, geborgenheid, affectie, opvoeding, veiligheid.

5. Getuige van huiselijk geweld

Hoewel er in wetenschappelijke kringen nog discussie is over de vraag of 'getuige zijn van geweld tussen ouders' als een vorm van kindermishandeling moet gezien worden, willen wij deze vorm absoluut opnemen, gezien geweld tussen ouders voor een kind een hoge mate van onveiligheid impliceert.

4.2. Afbakening

Wanneer de omvang van kindermishandeling en -verwaarlozing in beeld gebracht dient te worden, is het belangrijk stil te staan bij een aantal basisvragen.

Samen met het Kinderrechtencommissariaat werden vooraf een aantal keuzes gemaakt voor de Vlaamse vragenlijst kindermishandeling en -verwaarlozing. Het betreft: de respondenten, hun leeftijdsgrenzen, de ervaringen, de plegers, de contexten, de onderzochte periode en de afnameprocedure.

4.2.1. Welke respondenten?

De omvang van kindermishandeling en -verwaarlozing in kaart brengen werd in het verleden meestal gedaan op basis van gesprekken met professionelen of bij volwassenen die over hun kinderjaren rapporteren (retrospectieve zelfrapportages).

Pas in de laatste jaren zijn er meer en meer studies beschikbaar waarbij gegevens verkregen worden op basis van zelfrapportering van kinderen en jongeren.

Volgens Scott zijn er vier belangrijke redenen waarom er amper vragenlijsten werden ontwikkeld die gericht zijn op kinderen en jongeren (1997: 333):

First is the inertia of practice. Most studies, even when their subject matter requires information about children, only interview adult respondents. Second, children may be omitted because of the tendency to accredit adults with greater knowledge, experience, and power. Third, interviewing children is viewed as too problematic to be worth the possible pay off. Interviewing minors poses both practical and ethical issues which researchers might wish to avoid. The fourth reason is ignorance or perhaps a halo-truth. Children are commonly believed to lack the communication cognitive and social skills that are the

prerequisite of good respondents. Recent research on children's cognitive and social development, however, suggests that children make better respondents than previously believed.

Zelfrapportering is een omstreden methode in het ingewikkelde onderzoek naar kindermishandeling. Van IJzendoorn (2007: 165) wijst erop dat zelfrapportage over het algemeen leidt tot veel hogere en vaak onrealistische prevalentieschattingen (gemiddeld bijna 200 per 1.000 kinderen over 22 studies) dan studies die informanten of professionals als bron van gegevens gebruiken (gemiddeld meer dan 13 gevallen per 1.000 over 8 studies). Hij wijst op verschillende problemen met de interne validiteit van de methode van zelfrapportage. Zo kunnen respondenten uiteenlopende definities voor mishandeling hanteren bij rapportage van hun ervaringen, en kan het autobiografisch geheugen niet als een objectieve registratie van de feiten uit het verleden worden beschouwd. Ook sociale wenselijkheid van antwoorden blijft een probleem, en bestaande vragenlijsten hebben vaak te kampen met meerduidige vragen (Van IJzendoorn 2007: 165-166).

Toch blijven zelfrapportages het grote voordeel hebben dat ze niet afhangen van derden bij wie de mishandeling is gemeld – en het is duidelijk dat de meeste gevallen van kindermishandeling verborgen blijven. Kinderen en jongeren zijn als geen ander op de hoogte over wat hen is overkomen (Lamers-Winkelmann e.a. 2007: 7) Uit een recent Zweeds onderzoek valt te leren dat veel seksueel misbruik bij kinderen en jongeren verborgen blijft voor de wereld van de volwassenen, vooral voor professionelen en het gerecht (Pribe & Svedin 2008). Ook uit Amerikaans onderzoek blijkt dat slechts 1 op 7 van de mishandelde kinderen wordt gerapporteerd bij de hulpverlening (Shene 1987, geciteerd in Creighton 2002: 44).

Kinderen kunnen bij zelfrapportage 'spreken' waar ouders 'zwijgen', en zijn ook op de hoogte van wat in de extrafamiliale sfeer gebeurt. Zelfrapportage kan een accurater beeld opleveren op de mishandelingwerkelijkheid in vergelijking met cijfers afkomstig van officiële instanties of via retrospectieve zelfrapportage (Hamby & Finkelhor, 2001, Zolotor e.a. 2009).

Ten tweede kan het perspectief van kinderen op mogelijke ervaringen van mishandeling, niet noodzakelijk gelijkgesteld worden aan deze van volwassenen en professionelen. Wat volwassenen als kindermishandeling en -verwaarlozing beschouwen, wordt niet noodzakelijk op deze manier ervaren door kinderen en jongeren. Maar ook omgekeerd wat kinderen zien als kindermishandeling en -verwaarlozing kan door volwassenen over het hoofd worden gezien. In een survey-onderzoek van Kolko e.a. (1996) bleek dat kinderen aanmerkelijk minder *child-to-mother violence* en aanmerkelijk meer *mother-to-child violence* rapporteerden dan moeders deden. Met andere woorden, moeders en kinderen verschilden in hun rapportage al naar gelang men zelf pleger of slachtoffer was van het geweld.

Ten derde is ook retrospectieve zelfrapportage van volwassenen is onderhevig aan 'recall bias' en aan een neiging om sociaal-wenselijke antwoorden te geven. Bovendien is de periode tussen de ervaring en de meting erg groot is, waardoor beleidsmaatregelen veel minder aansluiten bij de hedendaagse realiteit.

- ❖ **In lijn met de onderzoeksopdracht zullen wij een vragenlijst opstellen waarin kinderen en jongeren zelf worden bevraagd.**

4.2.2. Welke leeftijdsgrenzen van de respondenten worden gehanteerd

Kindermishandeling en -verwaarlozing treft kinderen en jongeren van alle leeftijden. Uit de gegevens van de vertrouwenscentra voor 2004 blijkt dat 47.9% van de diagnoses van kindermishandeling (gesteld bij 1482 kinderen) gebeurde bij kinderen tussen 9 en 18 jaar, en 31.5% tussen 12 en 18 jaar. Met een onderzoek bij kinderen ouder dan 10 of 12 jaar bereiken we dus onvermijdelijk slechts een deel van de kinderen die worden mishandeld. Hoe hoger we de onderste leeftijdsgrens voor de bevraging leggen, hoe kleiner dus de bestreken groep. Hierdoor worden de cijfers over de omvang van de mishandeling onvermijdelijk beïnvloed.

Zowel vanuit **methodologisch** als uit ethisch oogpunt zijn er een aantal argumenten beschikbaar om het opnemen van de jongste leeftijdsgroep in vraag te stellen.

Kinderen jonger dan 11 zijn nog volop bezig met het ontwikkelen van hun taal- en leesvaardigheden. Hoewel de perspectiefhantering bij kinderen vanaf 8 jaar geleidelijk aan vorm begint te krijgen, ondervinden kinderen tussen 8 en 11 hier nog vaak moeilijkheden mee. Ontkennende of indirecte vragen dienen dan ook vermeden te worden. Bij deze kinderen is er nood aan een simpele, duidelijke en niet

ambigue woordkeuze. Het klassikaal voorlezen van de vragen kan minder taalcompetente kinderen helpen. Ook het gebruik van tekeningen kan het beantwoorden van de vragen vergemakkelijken (Hamby & Finkelhor 2001:7).

Borger, De Leeuw en Hox (2000) maar ook Cox (1997) pleiten ervoor om een onderscheid te maken tussen kinderen en jongeren onder en boven de 11 jaar. Net door het grote verschil in taalkundige ontwikkeling is het belangrijk dat de vragenlijst methodologisch aangepast wordt aan de leeftijd van de respondenten.

Maar zelf dan ziet men vaak dat er vaak een al te simpel antwoord gegeven wordt op vragen, in plaats van het volledige vraag- en antwoordproces te doorlopen. Wat natuurlijk een negatieve invloed heeft op de datakwaliteit.

De lengte van een vragenlijst dient ook aangepast te worden aan de leeftijd. De vragenlijst moet erg beknopt zijn, willen we de concentratie van kinderen en jongeren niet vroegtijdig verliezen.

Voor een vragenlijst ingevuld door jongeren wordt algemeen aanvaard dat het taalniveau van de vragenlijst die van 14-jarigen niet mag overschrijden. In het algemeen lijken vragenlijsten voor jongeren erg goed op deze voor volwassenen (Hamby & Finkelhor 2001:7).

Naast deze methodologische argumenten om de de vragenlijst voor de jongste groep sterk aan te passen aan hun taal- en leesniveau, spelen nog een aantal **ethische argumenten** een rol in het bepalen of een vragenlijst voor de jongste groep haalbaar is.

Kindermishandeling en -verwaarlozing is een erg complex en beladen thema. Bij het invullen van de vragenlijst is het dan ook realistisch dat er bij kinderen en jongeren soms sterke emoties naar boven zullen komen, die op voorhand niet voorzien konden worden.

De hulpbronnen van kinderen uit de basisschool zijn echter beperkt. Door hun jonge leeftijd zijn ze sterk afhankelijk van hun gezin en van de eigen klasleerkracht. Overigens is hun geografische actieradius ook beperkter omdat ze nog niet of nauwelijks autonoom mobiel zijn, waardoor zo ook moeilijk hulpbronnen kunnen vinden buiten hun eigen omgeving.

Wanneer deze personen voor het kind niet bereikbaar zijn, is er een groot risico dat het kind geïsoleerd geraakt in zijn problematiek. De vraag is dan ook of het invullen van de vragenlijst door kinderen onder de 12 jaar wel verantwoord is. Mag je een kind confronteren met dergelijk gevoelig thema, zonder een optimale nazorg te kunnen garanderen voor het kind.

Bij oudere kinderen is dit enigszins anders. Jongeren vanaf de leeftijd van 12 jaar kunnen na het invullen van de vragenlijst beroep doen op een groter sociaal netwerk. Enkel al alleen in de scholen hebben ze de kans om de hulp in te roepen van verschillende leerkrachten en zorgfiguren binnen de school, ook het belang van vrienden neemt vanaf deze leeftijd sterk toe.

Bovendien hebben ze reeds seksuele voorlichting gekregen en zijn ze via de media al meer geconfronteerd geweest met dergelijke gevoelige thema's, waardoor de inhoud van de vragenlijst minder confronterend doorwerkt.

Bij het onthullen van pijnlijke situaties van mishandeling zijn jongeren dus weerbaarder en hebben ze gemakkelijk toegang tot een adequate nazorg.

Of het verantwoord is om de vragenlijst bij de jongste leeftijdsgroep af te nemen, zal in de loop van het onderzoek verder bevestigd worden (cf. het gebrek aan internationale voorbeelden en literatuur hierover). De meerwaarde van het in kaart brengen van de mishandelingproblematiek bij de jongste groep moet continu afgewogen worden ten opzichte van de veiligheid en het welzijn van het kind. Het is daarom erg belangrijk doorheen het onderzoek zorgvuldig stil te staan bij de ethische kwesties verbonden aan het bevragen van jongere kinderen over hun ervaringen met geweld.

- ❖ **We streven er naar om de leeftijd van bevraging zo laag mogelijk te maken, maar deze startleeftijd zal voortdurend getoetst worden aan zijn ethische haalbaarheid**

4.2.3. Welke ervaringen worden bevestigd?

De hoeveelheid aan thema's die opgenomen dienen te worden in de vragenlijst, moeten op voorhand bepaald worden. Hierbij moeten twee belangrijke keuzes worden gemaakt.

Mishandeling en verwaarlozing kent verschillende vormen. We zouden er voor kunnen kiezen om één specifieke vorm, bijvoorbeeld seksueel misbruik, te bevragen. De keuze voor een deelthema heeft als grote voordeel dat men diepgaander kan bevragen. Dergelijke vragenlijsten geven een meer gedetailleerd beeld van de situatie waardoor dikwijls meer gevallen worden geïdentificeerd via een specifieke bevraging dan met een eerder bredere invulling van de vragenlijst. Het grote nadeel is vanzelfsprekend dat de andere vormen van mishandeling niet voorkomen. Het voorbeeld van seksueel misbruik is natuurlijk evident, maar ook andere minder gekende vormen van kindermishandeling komen voor, bijvoorbeeld via internet of GSM.

Ten tweede moet er beslist worden of we met de vragenlijst enkel willen peilen naar situaties van kindermishandeling en -verwaarlozing of dat de vragenlijst ook een aantal ruimere vormen van victimisatie opneemt in de lijst. Zo bevat de Nederlandse Vragenlijst Vervelende en Nare Gebeurtenissen (VVNG) bijvoorbeeld meer thema's dan louter kindermishandeling en -verwaarlozing, ook al blijft ze voornamelijk daarop gericht (Lamers-Winkelmann e.a. 2007: 12). Intimidatie en victimisatie van kinderen kan zich ook op andere wijzen dan in de vorm van verwaarlozing en kindermishandeling voordoen, zoals bijvoorbeeld in de vorm van pesten op school, diefstal, discriminatie of conflicten rond omgangsregelingen. Daarom is er aan de onveiligheid en slachtofferschap in de VVNG met opzet een brede invulling gegeven. Het onderzoek is weliswaar hoofdzakelijk gericht op kindermishandeling en -verwaarlozing, maar om dat goed in te kaderen is tevens naar een beperkt aantal min of meer verwante onderwerpen gevraagd. Het bredere kader biedt ook mogelijkheden om verbanden te leggen tussen uiteenlopende vormen van slachtofferschap (zie ook Hamby & Finckelhor 2001).

Een breder perspectief biedt daarnaast nog het voordeel dat het onderwerp 'kindermishandeling' op die manier voor velen minder beladen wordt. Door niet uitsluitend te focussen op mishandeling wordt de lijst voor kinderen en jongeren levend in situaties van mishandeling minder confronterend en pijnlijk.

Een brede vragenlijst helpt ook bij het vasthouden van de interesse tijdens het invullen van de lijst. Als heel wat van de respondenten het gevoel hebben dat de vragenlijst voor hen helemaal niet relevant is, zal hun bereidheid om de vragen zorgvuldig te beantwoorden, snel verkleinen. Een iets bredere invulling dan louter over kindermishandeling en -verwaarlozing kan dit helpen voorkomen.

Om de veiligheid van het kind zo optimaal mogelijk te maken, zijn wij op het eerste zicht voorstander van een zo breed mogelijke vragenlijst. Maar de breedte van de vragenlijst zal doorheen het onderzoek voortdurend afgewogen worden ten opzichte van het adequaat in kaart brengen van de omvang van de verschillende vormen van kindermishandeling en -verwaarlozing. Want een brede (zelfrapporterings)vragenlijst houdt het risico in dat de bevraging zeer hoge cijfers oplevert die als 'overdreven' en niet realistisch zullen bekritiseerd worden, en bijgevolg opzij geschoven zullen worden. Een duidelijke definiëring van wat wel en wat niet onder mishandeling valt, is dan ook cruciaal.

- ❖ **Welke vormen van mishandeling en verwaarlozing en welke andere vormen victimisatie worden toegevoegd, wordt tijdens het onderzoek beslist.**

4.2.4. Welke plegers en contexten worden opgenomen?

De meeste gevallen van kindermishandeling en -verwaarlozing vinden plaats binnen het kerngezin. In ongeveer 74.1% van de gevallen wordt minstens één van beide biologische ouders aangeduid als dader, als potentiële dader of als persoon van wie het risico voor het kind uitgaat (Rommens 2006: 65).

Toch staan kinderen niet uitsluitend thuis in een gezags- en zorgrelatie met volwassenen. Ook op school of tijdens diverse vrijetijdsactiviteiten wordt de relatie tussen kinderen en volwassenen gekenmerkt door macht, vertrouwen en afhankelijkheid. Wanneer volwassenen misbruik maken van de kwetsbare positie van kinderen en jongeren, kunnen er ook op andere plaatsen dan de thuiscontext ernstige vormen van mishandeling plaatsvinden. Daarom vinden wij het belangrijk dat zowel de schoolcontext alsook een verschillende vrijetijdscontexten (vb. Buitenschoolse opvang, Sportverenigingen, muziek- en tekenschool, toneel- en voordracht, jeugdbewegingen,...) in de vragenlijst worden opgenomen. Om op basis van de vragenlijst een eerste beeld te kunnen krijgen van de ware omvang van kindermishandeling en -verwaarlozing in Vlaanderen.

Via het invoegen van een aantal deelvragen moet bij het invullen van de vragenlijst ook duidelijk worden of de dader al dan niet een volwassene is. In de verschillende te bevragen contexten willen we een

onderscheid maken tussen volwassen en onvolwassen ouders. Dit onderscheid is zeker van belang gezien ook jongeren in een gezag- of machtsrelatie staan ten opzichte van andere kinderen en jongeren. Denken wij hierbij aan oudere (stief-)broers of zussen of aan de 17-jarige jeugdleider van een kind of een jongere.

- ❖ **Contexten: thuis, school en vrije tijd**
Plegers: zorg- en gezagsfiguren, ook indien die minderjarig zijn

4.2.5. Welke periode wordt onderzocht?

Willen we in de vragenlijst uitsluitend peilen naar gebeurtenissen die plaatsvonden gedurende een bepaalde periode (bijvoorbeeld het afgelopen jaar) of naar gebeurtenissen die plaatsvonden gedurende de gehele levensloop?

Prevalentiecijfers verwijzen hierbij naar de volledige levensloop, met name naar het aantal kinderen/jongeren tussen 10 en 18 jaar, die ooit in hun leven mishandeld zijn geweest.

Incidentiecijfers daarentegen geven enkel het aantal mishandelde kinderen/jongeren tussen 10 en 18 jaar weer binnen een specifieke periode (meestal uitgedrukt per jaar).

Elke benadering heeft zijn voor- en nadelen. Het grootste voordeel van een levensloopbevraging is dat er een groter aantal situaties van mishandeling gerapporteerd kan worden. Op die manier krijgen we concreet zicht op het aantal kinderen en jongeren die ooit in hun leven met mishandeling geconfronteerd zijn geweest. Het gebruik van prevalentiecijfers wordt sterk aanbevolen bij een kleine groep respondenten (Hamby & Finkelhor, 2001).

Incidentiecijfers daarentegen lenen zich beter tot het vaststellen van veranderingen in de omvang van de verschillende vormen van kindermishandeling en -verwaarlozing in de loop van de tijd omdat eenzelfde periode bevestigd kan worden bij alle respondenten. Op die manier wordt er een vergelijking tussen verschillende leeftijdsgroepen mogelijk gemaakt.

Bovendien hebben vragen naar incidentie het voordeel dat ze minder afhankelijk zijn van het lange termijngeheugen van de respondenten. Door de kortere tijdsperiode in de bevraging liggen de situaties nog fris in het geheugen, wat een positieve invloed heeft op de accuraatheid van de cijfers.

- ❖ **We streven er naar zowel incidentie als prevalentie te meten (naar het voorbeeld van de ICAST) = incidentie voor het afgelopen jaar, met toevoeging van 'niet in het afgelopen jaar, maar het is wel al gebeurd'.**

4.2.6. Welke afnameprocedure gebruiken?

Bij het gebruik van zelfrapportage moet er gekozen worden tussen het mondeling of schriftelijk afnemen van de vragenlijst bij kinderen en jongeren.

Tijdens een interview stelt de interviewer de vragen mondeling aan een kind of jongere. Het interview kan zowel op basis van een face-to-face contact tussen kind en interviewer, alsook via een telefoongesprek.

Het grote voordeel van mondelinge zelfrapportage is dat de interviewer een vraag op een andere manier KAN verwoorden indien blijkt dat een kind of jongere de betekenis van de vraag niet begrepen heeft. Ook het stellen van bijvragen helpt de interviewer duidelijk beeld te krijgen van de situatie.

Maar deze voordelen wegen volgens ons niet op ten opzichte van de hoge arbeidsintensiviteit. Het voeren van mondelinge interviews is erg tijdsrovend, waardoor het onmogelijk is om een grote representatieve steekgroep te bevragen.

Bovendien is er een belangrijk ethische argument om het gebruik van interviews te vermijden. Een mondeling gesprek kan voor kinderen en jongeren erg confronterend zijn. Het onthullen van pijnlijke

situaties van mishandeling, kan op deze manier geen anonimiteit garanderen. Anonimiteit die noodzakelijk is voor het inbedden van een gevoel van basisveiligheid tijdens het invullen van de vragenlijst.

- ❖ **We streven naar een computergestuurde afname van de vragenlijst.**

5. DE ONDERZOEKSOPZET

Het doel van het onderzoek is het ontwikkelen van een geschikte Vlaamse vragenlijst waarmee in eerste instantie een betrouwbaar beeld verkregen kan worden van de mate waarin kinderen en jongeren het slachtoffer zijn van verschillende vormen van mishandeling en verwaarlozing.

Voor de ontwikkeling van een Vlaamse vragenlijst wordt er beroep gedaan op bestaande internationale vragenlijsten. Op basis van een vergelijkende analyse wordt er één basislijst geselecteerd waarop de Vlaamse lijst sterk geïnspireerd zal zijn. De internationale vragenlijst wordt grondig aangepast aan de Vlaamse context en aan de leefwereld van Vlaamse kinderen en jongeren

Voor het ontwikkelen van een 'vragenlijst kindermishandeling en –verwaarlozing voor kinderen en jongeren tussen 10 en 18 jaar' doen we beroep op: bestaande literatuur over dit thema, experts uit 'de sector' (Vertrouwenscentrum Kindermishandeling, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Slachtofferhulp, opvanghuizen, Jeugdadviescentra etc.), 'ervaringsdeskundigen' (via zelfhulpgroep), en op kinderen en jongeren zelf.

Omdat de meeste internationale vragenlijsten zich uitsluitend focussen op het in kaart brengen van de omvang van de verschillende vormen van mishandeling of andere vormen van victimisatie, worden er een aantal attitudevragen toegevoegd aan de bestaande vragenlijst. Deze extra vragen worden gedestilleerd uit focusgesprekken met kinderen en jongeren.

Op basis van cognitieve interviews worden sommige vraagformuleringen aangepast. Het is immers belangrijk dat de vragenlijst uiteindelijk ook aansluit bij hun leefwereld, en dat de vragen relevant en begrijpbaar zijn voor kinderen en jongeren.

Deze tijds- en arbeidsintensieve werkwijze leek ons noodzakelijk. Zoals Knight e.a. (2000) stellen is onderzoek over kindermishandeling en -verwaarlozing mogelijk een van de moeilijkste taken in sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Bij het voeren naar onderzoek over kindermishandeling en -verwaarlozing zijn heel wat inhoudelijke en ethische overwegingen te maken, die de draagwijdte van het hier voorgestelde onderzoek zeer sterk kunnen inperken. Wij wensten deze twee essentiële onderdelen van het onderzoek in evenwicht te brengen, namelijk aan de ene kant een wetenschappelijk goede en maatschappelijk relevante lijst ontwikkelen en aan de andere kant het welzijn van deelnemende kinderen en jongeren garanderen. De participatie van 'stakeholders' en experts draagt hier in grote mate toe bij.

De ontwikkeling van de Vlaamse vragenlijst kwam met andere woorden procesmatig tot stand. Het schematisch verloop van het onderzoek wordt in onderstaande tabel gefaseerd weergegeven.

5.1. Schematische voorstelling van de onderzoeksfasen en het extern advies

	ONDERZOEKSFASEN	EXTERN ADVIES
FASE 1	Vorbereiding Vragenlijst versie 1	
	<ul style="list-style-type: none"> - Literatuuronderzoek - Evaluatie van diverse bestaande internationale vragenlijsten - selectie van vier bestaande internationale vragenlijsten die voldoen aan de vooropgezette doelstellingen 	
FASE 2	Vragenlijst versie 1	
	<ul style="list-style-type: none"> - Globale vergelijkingsanalyse tussen 4 bestaande internationale vragenlijsten 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Selecteren VVNG en ICAST + verantwoording 	KRC
	<ul style="list-style-type: none"> - Gedetailleerde vergelijkingsanalyse VVNG versus ICAST 	<ul style="list-style-type: none"> - Stuurgroep - Experten - Kinderen/jongeren
	<ul style="list-style-type: none"> - Verantwoording keuze ICAST als basisvragenlijst 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Vertaling ICAST-CH en ICAST-CI 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Aanpassing inleiding/verbindingsteksten 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluatie vragenlijst versie 1 	Ervaringsdeskundigen
FASE 3	Focusgesprekken kinderen/jongeren	
	<ul style="list-style-type: none"> - Ethiek in het bevragen van kinderen en jongeren over een gevoelig thema 	CLB koepels
	<ul style="list-style-type: none"> - Vorbereiding focusgesprekken + contacteren scholen 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Percepties 'zorg' en 'gezag' 	Kinderen/jongeren
	<ul style="list-style-type: none"> - Uittesten attitudevragen 	Kinderen/jongeren
FASE 4	Analyse focusgesprekken	

	<ul style="list-style-type: none"> - Inhoudelijke rapportage focusgroepen: situering context kindermishandeling en -verwaarlozing 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Destillatie van attitudevragen 	
FASE 5	Vragenlijst versie 2	
	<ul style="list-style-type: none"> - Toevoegen extra vragen <ul style="list-style-type: none"> • Sociaaldemografische vragen • Vragen peilend naar risicofactoren - Aanpassen antwoordmogelijkheden - Nieuwe contexten toevoegen 	Stuurgroep + KRC
	<ul style="list-style-type: none"> - Attitudevragen toevoegen 	<ul style="list-style-type: none"> - Stuurgroep + KRC - Experts - Kinderen/jongeren
	<ul style="list-style-type: none"> - Evaluatie vragenlijst versie 2 	<ul style="list-style-type: none"> - Stuurgroep - Experts - Ervaringsdeskundigen - Deskundigen vragenlijsten
FASE 6	Vragenlijst versie 3	
	<ul style="list-style-type: none"> - Aanpassing vragenlijst versie 2 	
	<ul style="list-style-type: none"> - Cognitieve interviews kinderen - eindrapportering 	<ul style="list-style-type: none"> - kinderen

5.2. De rol van de externe adviseurs

Zoals uit het schematisch overzicht van het onderzoeksproces blijkt, werd er tijdens de ontwikkeling van de vragenlijst regelmatig beroep gedaan op bestaande expertise en ervaring van externe partners. Met name de stuurgroep van het onderzoek, een expertengroep (VK-Brussel), een groep praktijkwerkers (Gent), een aantal ervaringsdeskundigen uit de zelfhulpgroep 'kinderkreet' en een grote groep kinderen/jongeren.

In wat volgt wordt dieper ingegaan op de verschillende rollen van de diverse groepen binnen het onderzoeksproces

5.2.1. De rol van kinderen en jongeren

De rol van kinderen en jongeren bij het ontwikkelen van de Vlaamse vragenlijst 'kindermishandeling en -verwaarlozing' is erg belangrijk. Op verschillende momenten in het onderzoek hebben wij de mening van kinderen en jongeren bevestigd.

De cognitieve interviews

Cognitieve interviews zijn kwalitatieve interviews maar hebben in tegenstelling tot deze laatste geen inhoudelijke maar een methodologische doelstelling. Het voornaamste doel van deze interviewtechniek is zicht krijgen op het gedachteproces van de kinderen en jongeren bij het invullen van de vragenlijst. Hoe interpreteren kinderen en jongeren de verschillende vragen en hoe komt een welbepaald antwoord tot stand (Presser .a. 2004)?

Naast het begrijpen van de vragenlijst was het ook belangrijk te letten op verveling of spot, of er een discrepantie bestaat tussen wat kinderen verstaan en wat de onderzoeker bedoelde (Scott 1997).

Het kind of de jongere werd gevraagd de vragen te lezen en in stilte te beantwoorden, om daarna steeds het eerste antwoord aan te duiden. Door steeds het eerste antwoord in te vullen, hoeven deze jongeren hun persoonlijke ervaring niet bloot te geven.

Door hen de vragenlijst volledig zelf te laten invullen krijgen we een realistisch beeld hoe kinderen en jongeren de vragenlijst invullen en hoeveel tijd dit in beslag neemt.

Er wordt gevraagd om de gestelde vragen te commentariëren op basis van een aantal criteria:

- Op het gebied van taal: is de vraag onduidelijk, verwarrend, te streekgebonden? Zijn de woordkeuzes niet te moeilijk?
- Op het gebied van inhoud: is de vraag inhoudelijk begrijpbaar? Kan de vraag beantwoord worden en heb je een mening over de vraag?
- Op gebied van emoties: is de vraag te direct/de indringend, is de vraag lachwekkend, belachelijk of beschamend?

Tijdens **Fase 2** werden de ICAST-vragenlijst en de VVNG-vragenlijst voorgelegd aan een aantal kinderen en jongeren. Zij werden gevraagd de verschillende vragenlijsten in te vullen samen met de onderzoeker.

Op basis van deze gesprekken kunnen een aantal moeilijkheden en zwaktes van beide vragenlijsten ontdekt worden.

Verder werd zowel aan kinderen als jongeren gevraagd of er vragen ontbraken in één of beide vragenlijsten. Aan de oudste groep werd na het bestuderen van beide vragenlijsten gevraagd of ze een voorkeur hadden voor één vragenlijst. De resultaten van de cognitieve interviews kunnen teruggevonden worden onder de rubriek 'Samenvatting evaluatie ICAST en VVNG'.

Deelnemers: jongen, 11 jaar; meisje, 12 jaar; meisje, 16 jaar; meisje, 17 jaar

(De ICAST werd niet door de 11-jarige jongen geëvalueerd omdat zijn kennis van het Engels te beperkt was.)

Tijdens de **6de en laatste fase** werden elf kinderen en jongeren gevraagd de laatste versie van de vragenlijsten te evalueren. Tijdens deze laatste fase werden nog een aantal onduidelijkheden weggewerkt, verduidelijken aangebracht, werd het taalgebruik directer gemaakt, en werden zinnen beter geformuleerd.

Deelnemers: meisje, 10 jaar; jongen, 11 jaar; meisje, 11 jaar; meisje, 12 jaar; meisje, 13 jaar; meisje, 13 jaar; jongen, 15 jaar; jongen, 16 jaar; jongen, 17 jaar; meisje, 17 jaar; meisje, 17 jaar.

De focusgesprekken

Behalve het beoordelen van de twee bestaande vragenlijsten werd er ook beroep gedaan op 48 kinderen en jongeren. We bevroegen kinderen en jongeren van 11 tot 18 jaar via focusgroepen. De focus van de gesprekken was hier 'zorg en gezag' in de drie verschillende contexten: thuis, school en vrije tijd.

De doelstelling van de deze focusgesprekken was meervoudig:

- zicht krijgen op de bredere context van zorg- en gezagsrelaties waarbinnen kindermishandeling en – verwaarlozing plaatsvindt
- zicht krijgen op het perspectief van kinderen en jongeren op wat zij als voldoende of nodige zorg zien
- zicht krijgen op het perspectief van kinderen en jongeren op hoe ver gezag mag en moet gaan.
- zicht krijgen op welke vormen van disciplineren er bestaan
- zicht krijgen op perspectief van kinderen en jongeren op disciplineren
- zicht krijgen op mogelijke beschikbare hulp voor kinderen en jongeren bij mishandeling en verwaarlozing
- als basis dienende voor de opstelling van attitudevragen
- als werkdocument dienende om de resultaten van het survey-onderzoek beter te kunnen interpreteren.

5.2.2. De rol van ervaringsdeskundigen

Behalve praktijkwerkers en experts wilden we ook de stem van kinderen en jongeren laten horen die in een situatie van verwaarlozing of mishandeling zitten. Ethisch gezien is het onmogelijk om kinderen die momenteel in zo een situatie zitten, hierover te bevragen. Niet alleen om dat het informeren naar hun ervaringen te emotioneel, te geladen en te belastend is, maar ook omdat kinderen vaak hun moeilijke (gewelddadige) thuis-, school- of vrijetijdssituatie ontkennen of soms zelfs geen besef hebben dat hun situatie als mishandeling wordt beschouwd.

Omwillen van deze ethische argumenten zijn we op zoek gegaan naar een bestaande zelfhulpgroep 'kindermishandeling en -verwaarlozing' in Vlaanderen. Er werd gekozen voor een zelfhulpgroep omdat hier opvang verzekerd is en omdat de leden van een zelfhulpgroep hun ervaringen al ooit hebben gedeeld of er ten minste voor uitkomen dat ze een zeer moeilijke kindertijd hadden. De zelfhulpgroep 'vzw Childcry' erkende het belang van het onderzoek. Deze zelfhulpgroep richt zich vooral op slachtoffers van seksueel misbruik. Omdat seksueel misbruik in de focusgesprekken met kinderen en jongeren niet aan bod kwam, was de inbreng van deze ervaringsdeskundigen essentieel in het evalueren van de vragen over dit misbruik.

Voor het samen bespreken van de vragenlijst versie 1 werd er geopteerd om aan te sluiten bij een geplande bijeenkomst van de groep in Knokke. Op die manier bereikten we een groot aantal leden op hetzelfde moment op dezelfde plaats, wat organisatorisch een belangrijk voordeel was. Een week voor de bijeenkomst kregen alle leden van vzw Childcry een extra elektronische nieuwsbrief met beide versies van de vragenlijst in bijlage. Op die manier konden geïnteresseerde personen op voorhand de vragenlijst inkijken.

De bijeenkomst ging door op 30 januari 2010. De onderzoekers en de doelstelling van het onderzoek werden aan de leden voorgesteld. Degenen die wensten mee te werken, werden gevraagd om samen op een rustiger plek de vragenlijst mee door te nemen.

Uiteindelijk waren vier personen bereid om mee te werken: een teleurstellend aantal. Mogelijke verklaringen voor deze minimale bereidheid kunnen zijn: de vrijetijdscontext, de onervarenheid met het evalueren van een vragenlijst, de voorkeur om hun tijd samen door te brengen en niet met onderzoekers, ... De kwaliteit van de commentaar was wel van een hoogstaand niveau. Naast de bespreking op de geplande bijeenkomst, reageerden ook enkele leden via mail op de vragenlijst.

Na de verschillende overlegmomenten met experts, praktijkwerkers en kinderen werd de vragenlijst versie twee grondig herwerkt. Via een elektronische nieuwsbrief kregen de leden de definitieve versie van de vragenlijst in bijlage. Met de vraag naar alle geïnteresseerden of ze eventuele opmerkingen over de afgewerkte vragenlijst konden doormailen.

5.2.3. De rol van de stuurgroep

In de stuurgroep van het onderzoek zetelden 11 stuurgroepleden. De leden werden door het Kinderrechtencommissariaat gerekruteerd op basis van hun nuttige werkervaring en expertise gerelateerd aan het onderzoek.

- **Bruno Vanobbergen** (de Kinderrechtencommissaris)
- **Lieven De Rycke** (Kinderrechtencommissariaat)
- **Dominique Van Akker** (Kinderrechtencommissariaat)
- **Eric Van Dooren** (Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Brussel – directeur)
- **Nils Duquet** (Vredesinstituut)
- **Gie Deboutte** (Praktijklector Instituut voor Criminologie KUL)
- **Hubert Van Puyenbroeck** (onderzoeker Klinische & Levensloopspsychologie VUB)
- **Dirk Broos** (Adjunct kabinetchef 'Welzijn, gezondheid & gezin')
- **Christel De Craim** (Dienst voor Strafrechtelijk beleid – FOD Justitie)

De stuurgroep werd doorheen het onderzoeksproces telkens samengeroepen wanneer het onderzoek hen concrete resultaten kon voorleggen. Bijvoorbeeld bij een eerste versie van de vragenlijst, bij de opzet van de focusgroepen met kinderen en jongeren, bij het selecteren van een aantal extra sociaaldemografische factoren, bij het voorleggen van de definitieve vragenlijst en natuurlijk ook bij de voorstelling van het eindrapport. Door het inplanten van deze structurele overlegmomenten was het adviesorgaan systematisch betrokken bij belangrijke onderzoeksbeslissingen en evoluties.

5.2.4. De rol van de experts

Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Brussel

- **Erik Van Dooren**, directeur, orthopedagoog
- **Sarah Cornelis**, psychologe
- **Karolien De Ruyck**, psychologe
- **Liselot Desmet**, pedagoge
- **Johan Galle**, maatschappelijk assistent
- **Goedele Keymolen**, maatschappelijk werkster
- **Evi Verdoodt**, psychologe

Andere experts in kinderen, jongeren, moeilijke gezinssituaties e.d.

- **Marjan Storme**, Gezinsplaatsing - Sociaal Centrum, Gent
- **Vera Van Thielen**, Centrum voor Algemeen Welzijnswerk Visserij, Gent
- **Frances Van Belle**, Jeugdadviescentrum, CAW Artevelde, Gent
- **Sandy Creus**, Centrum voor Algemeen Welzijnswerk Visserij, Gent
- **Leen Beernaert**, Centrum voor Algemeen Welzijnswerk Visserij, Gent
- **Els Bogaert**, Slachtofferhulp Kinderwerking, Centrum voor Algemeen Welzijnswerk Regio Dendermonde
- **Elsie Vermeulen**, Slachtofferhulp, Centrum voor Algemeen Welzijnswerk Zuid Oost-Vlaanderen

Het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Brussel is één van de ankerpunten in Vlaanderen bij vermoeden van kindermishandeling en -verwaarlozing. Het centrum staat in voor diagnostiek, advies, coördinatie en ondersteuning van hulpverlening en behandeling indien nodig. Het richt zich voornamelijk tot kinderen die slachtoffer zijn van geweld in hun eigen vertrouwde omgeving én tot hun gezin.

De andere experts komen uit de eerstelijns hulpverlening afkomstig uit vooral Gent en andere nabijgelegen arrondissementen. Vanuit hun specifieke opleidingsachtergrond en vanuit hun werkervaring zijn zij rechtstreeks of onrechtstreeks vertrouwd met de problematiek van kindermishandeling en –verwaarlozing.

Voor het ontwikkelen van de Vlaamse vragenlijst Kindermishandeling en -verwaarlozing werd er meerdere malen beroep gedaan op deze multidisciplinaire expertise. Er werd de experten gevraagd advies te verstrekken over de inhoud van de voorgestelde vragen en eventueel bijkomende vragen/thema's voor te stellen.

Tijdens een eerste bijeenkomst begin december werd de internationale ICAST vragenlijst inhoudelijk vergeleken met de Nederlandse VVNG vragenlijst.

Beide vragenlijsten werden op voorhand doorgemailed naar alle medewerkers, met de vraag of ze elke vraag afzonderlijk konden bekijken en indien nodig van commentaar te voorzien op basis van volgende beoordelingscriteria:

- Op het gebied van taal: is de vraag begrijpelijk? Is de vraag verwarrend? Is de vraag streekgebonden?
- Op het gebied van inhoud: is de vraag relevant?
- Op het gebied van ethiek: is de vraag te indringend of te direct? Is de vraag te moeilijk?

Naast een inhoudelijke analyse van de afzonderlijke vragen werd gevraagd een aantal algemene commentaren te geven over de kwaliteit van beide vragenlijsten en werden ze onderling vergeleken.

Een aantal opgegeven richtlijnen hierbij waren:

- Ontbreken er vragen over geweld en over verwaarlozing in de vragenlijst?
- Ontbreken er specifieke contexten in de vragenlijst?
- Is de vraagvolgorde van de vragenlijst goed?
- Wat is de minimumleeftijd om de vragenlijst in te vullen?
- Wat zijn de sterke/zwakke punten van beide vragenlijsten?

Naar aanleiding van de tweede bijeenkomst in mei kregen de experts de aangepaste vragenlijst 'versie 2' op voorhand doorgestuurd. Opnieuw werd aan hen gevraagd om de vragenlijst grondig te bestuderen.

Op het einde van de vragenlijst werden ook drie mogelijke benaderingen voor het opnemen van attitudevragen toegevoegd. De experts konden de verschillende benaderingen evalueren en hun voorkeursbenadering funderen.

5.2.5. De rol van de CLB-koepels

We zijn er ons erg van bewust dat onderzoek met kinderen en jongeren omtrent kindermishandeling en -verwaarlozing een zeer beladen en ethisch gevoelig thema is. Een tweede belangrijke aspect in dit onderzoek is het grondig nadenken over ethiek, zowel wat betreft in het onderzoek naar de opstelling van de vragenlijst als de brede afname van de vragenlijst in schoolverband.

Bij de voorbereiding van de focusgroepen met kinderen en jongeren werd er grondig nagedacht over hoe deelnemende kinderen en jongeren het best ondersteund kunnen worden. Want ook al gebeurt de deelname aan de focusgroepen volledig vrijwillig en wordt er in feite niet naar persoonlijke ervaringen gevraagd, toch kunnen er emoties naar boven komen die niet voorzien waren. Het was dan ook absoluut noodzakelijk om goed voorbereid te zijn op onverwachte situaties.

Een belangrijke zorgondersteuning in de school wordt gerealiseerd door het met school verbonden CLB. Ze zijn een ondersteunende partner bij het begeleiden van leerlingen en het optimaliseren van het psychisch en sociaal functioneren van elke leerling binnen de school.

Daarom vonden wij het absoluut noodzakelijk om rond de tafel te zitten met een aantal verantwoordelijken van de verschillende CLB koepels.

Tijdens het gesprek werd het onderzoek voorgesteld en was er nadien plaats voor aanbevelingen omtrent het voorzien in nazorg en ondersteuning van individuele leerlingen en de scholen.

De deelnemers aan deze vergadering waren:

- **Piet Casier** - sociaal-psychisch welzijn, VCLB
- **An Victoir** - preventieve gezondheidszorg, VCLB
- **Lieve Feys** - preventieve gezondheidszorg, VCLB
- **Inge Van Trimpont** - pedagogisch adviseur CLB, GO

5.2.6. Ad hoc-adviseurs

Daarnaast werd nog advies ingewonnen van diverse experts:

- Evaluatie van de focusgroepen en de vragenlijst door enkele onderzoekers van Kind & Samenleving met een expertise in deze methodiek en in belevingsonderzoek: Johan Meire, Jan Van Gils, Wouter Vanderstede, Peter Dekeyser, Francis Vaningelgem

- Advies van experts in survey-onderzoek: Nicole Vettenburg (Jeugdmonitor), Dieter Burssens (Jeugdmonitor) en Ann Carton (Studiedienst Vlaamse Regering)

6. ETHISCHE OVERWEGINGEN EN MAATREGELEN

Ethische overwegingen zijn altijd belangrijk in onderzoek met kinderen en jongeren. Wat het voorwerp van onderzoek ook is, de **marginale positie** van kinderen en jongeren in de samenleving zorgt er voor dat er in onderzoek extra voorzorgsmaatregelen moeten genomen worden om hen te beschermen. De ongelijke machtsrelatie die er bestaat tussen de volwassen onderzoeker en het kind zal in elke fase van het onderzoek in acht genomen moeten worden (Thomas & O'Kane 2003).

De **belangrijkste ethische kwesties** in onderzoek met kinderen zijn: het doel van het onderzoek (baat het kinderen, en welke kinderen?); kosten en verwachte baten (b.v. kosten in de zin van risico voor privacy,...); privacy en vertrouwelijkheid (b.v. als je stukken interview citeert: zou je dat eerst met het kind en eventueel zijn ouders moeten checken?); selectie, exclusie/inclusie (kan je dat verrechtvaardigen?); herzien van onderzoeksdoelen en -methoden (kunnen kinderen hierin een zeg hebben?); informatie voor kinderen, ouders en andere betrokkenen (over onderzoek, doel, timing, baten,...); toestemming (recht om zich zonder gevolg terug te trekken); verspreiding (kort rapport voor kinderen en ouders e.d. die meewerkten); impact op kinderen (ook op de grotere groep kinderen in het algemeen). Zowel ethische codes als individuele verantwoordelijkheid van de onderzoeker zijn in deze kwesties van belang (Christensen en Prout 2002: 90).

In het onderzoek naar kindermishandeling en -verwaarlozing, stellen deze **ethische kwesties** zich **nog scherper**. Vragen naar mishandeling kunnen bij kinderen spanningen oproepen, zeker bij mishandelde kinderen of kinderen die hiervan direct getuige zijn (geweest). De ethische vragen die zich in dit kader stellen zijn inderdaad zeer divers en pertinent (Becker-Blease & Freyd 2006; Amaya-Jackson e.a. 2000). In onderzoek, en nog meer in onderzoek over een gevoelig thema, zijn echter **niet alle moeilijkheden te voorzien**, ook niet de ethische. Ethische kwesties moeten daarom niet alleen bij de aanvang van het onderzoek overwogen worden, maar zijn **gedurende elke fase van het onderzoek** te overdenken. Dit vraagt de nodige flexibiliteit van de onderzoekers en de opdrachtgevers betreffende onderzoeksprocedure en methodiek.

De ethische vragen hebben hier zowel betrekking op het onderzoek ter **voorbereiding van de vragenlijsten**, wanneer onderzoekers in contact komen met kinderen en jongeren om te spreken over kindermishandeling en -verwaarlozing, als op het uiteindelijke prevalentie-onderzoek, wanneer de vragenlijsten wijdverspreid worden en de relatie onderzoeker-participant veeleer anoniem is.

Wat betreft de voorbereiding van de vragenlijst gaan we hier niet dieper in op de hierboven aangehaalde belangrijkste ethische kwesties. Zij zullen tijdens de uitvoering van het onderzoek uitgebreid en grondig worden overwogen.

Zoals al eerder gezegd is kindermishandeling en -verwaarlozing een bijzonder moeilijk en complex onderzoeksthema, niet alleen wat betreft het opstellen en afnemen van een "goede" vragenlijst die deze problematiek kan vatten. Ook de evaluatie van de vragenlijst kan een aantal spanningen teweeg brengen. Belangrijk is dus dat de vragenlijst **niet belastender is dan strikt noodzakelijk**.

Om te sterke emoties te vermijden wordt er bovendien tijdens de evaluatie van de vragenlijst niet gevraagd naar persoonlijke ervaringen. Het gaat er ons om wat kinderen en jongeren te vertellen hebben over de inhoud en de vorm van de vragenlijst. De deelname is uiteraard **volledig vrijwillig** en **anoniem**.

Ook al gebeurt de deelname aan zowel de cognitieve interviews alsook aan de focusgroepen volledig vrijwillig en gaat het **niet over persoonlijke ervaringen**, toch kunnen er emoties naar boven komen die niet voorzien waren. Mishandelde kinderen of kinderen die van ver of dichtbij hiermee te maken kregen, kunnen immers niet altijd beseffen dat wat er gebeurde, mishandeling was. Pas tijdens het interview of tijdens de focusgesprekken kunnen gevoelens en gedachten hieromtrent naar boven komen. Men zou het kunnen vergelijken met een 'doos van Pandora'. Ook kan het beantwoorden van vragen door kinderen gezien worden als een heel 'directe' vraag om hulp. Dus ook voor kinderen die vrijwillig deelnemen, is het belangrijk de nodige voor- en nazorg te voorzien die flexibel kan inspelen op de noden van deze kinderen.

7. EEN VERGELIJKING VAN BESTAANDE INTERNATIONALE VRAGENLIJSTEN EN SELECTIE VAN DE BASISVRAGENLIJST

7.1. Een voorstelling van vier internationale vragenlijsten kindermishandeling en -verwaarlozing

De laatste jaren is het aantal nieuwe vragenlijsten kindermishandeling en -verwaarlozing sterk toegenomen. In vergelijking met tien jaar geleden, bestaan er nu verschillende vragenlijsten die mishandeling en andere vormen van victimisatie in kaart willen brengen (Hamby & Finkelhor, 2001).

Op basis van bovenstaande fundamentele beslissingen, komen vier internationale vragenlijsten in aanmerkingen als basisvragenlijst. Deze vragenlijsten werden inhoudelijk geanalyseerd, om uiteindelijk slechts twee vragenlijsten te selecteren als mogelijke basisvragenlijsten voor onze Vlaamse vragenlijst kindermishandeling en -verwaarlozing.

De vier vragenlijsten werden vergeleken naar opzet, thematiek, inhoud, doelgroep en context.

Verder werden de voor- en nadelen van de verschillende vragenlijsten ten opzichte van elkaar afgewogen. De vragenlijsten worden hieronder afzonderlijk besproken, om daarna een gefundeerde keuze te kunnen maken.

7.1.1. Childhood Experiences of Violence Questionnaire (CEVQ)

De Childhood Experiences of Violence Questionnaire (Walsh e.a. 2007) is een multidimensionele, Engelstalige vragenlijst om de blootstelling van jongeren aan meerdere vormen van victimisatie en mishandeling te bevragen. De vragenlijst kan afgenomen worden bij kinderen en jongeren tussen 12 en 18 jaar.

De zelfrapporterende vragenlijst omvat twintig hoofdvragen, telkens gevolgd door een aantal follow-up vragen.

De hoofdvragen peilen uitsluitend naar een aantal specifieke vormen van kindermishandeling, namelijk:

- Pestgedrag tussen leeftijdsgenoten(verbaal-fysiek)
- Getuige zijn van huiselijk geweld
- Fysiek misbruik
- Emotioneel misbruik
- Seksueel misbruik.

Via de follow-up vragen krijgt men meer informatie over de dader, de frequentie en de ernst van het misbruik, de aanvangsperiode alsook of er reeds melding gedaan is van het misbruik en bij welke persoon dit gebeurde. Het uitsluitend peilen naar de aanvangsperiode van de mishandeling levert enkel prevalentiecijfers op.

Via de follow-up vraag naar de dader kan men gedeeltelijk zicht krijgen op de context(en) waarin het misbruik plaatsvond, om op die manier een onderscheid te kunnen maken tussen misbruik in de thuiscontext, in de schoolcontext of in de vrije tijd.

Sterktes van de vragenlijst

1. kort en eenvoudig
2. bevraagd diverse contexten

3. reeds veelvuldig gebruikt in vervolgonderzoek.

Zwaktes van de vragenlijst

1. niet geschikt voor kinderen onder de 12 jaar
2. geen sociaaldemografische vragen
3. peilt niet naar verwaarlozing
4. peilt niet naar incidentie
5. Complexe vormen van misbruik zoals emotioneel misbruik en het getuige zijn van huiselijk geweld worden slechts op basis van 1 of 2 verschillende vragen geoperationaliseerd
6. De verschillende vragen worden niet ingeleid. Dit verhoogt de onveiligheid van de vragenlijst

7.1.2. Vragenlijst Vervelende en Nare gebeurtenissen (VVNG)

De VVNG (Lamers-Winkelmann, F. & Bijl, B., 2007) is een multidimensionele, Nederlandstalige vragenlijst. Het doel van de lijst is om een betrouwbaar beeld te krijgen van de mate waarin jongeren zich het slachtoffer achten van (ernstige) bedreigende gebeurtenissen. Niet enkel verwaarlozing of de verschillende vormen van kindermishandeling worden in de vragenlijst opgenomen, maar ook andere vormen van victimisatie van kinderen en jongeren zoals bijvoorbeeld pesten op school, diefstal, discriminatie of conflicten rond omgangsregelingen. Onveiligheid en slachtofferschap krijgt op die manier binnen de vragenlijst een bredere invulling. De vragenlijst kan afgenomen worden bij kinderen en jongeren tussen 12 en 16 jaar.

De zelfrapporterende vragenlijst omvat 112 vragen. Via een zevenpuntenschaal kan de frequentie van de verschillende vormen van victimisatie door kinderen/jongeren worden aangeduid.

De vragenlijst is op te delen in 5 vraagcategorieën:

- verschillende vormen van kindermishandeling, namelijk verwaarlozing, emotioneel geweld, fysiek geweld, seksueel misbruik, getuige van huiselijk geweld (hoofdbestanddeel van de vragenlijst)
- passieve en actieve ervaringen, slachtoffer, respectievelijk dader
- niet-gewelddadige disciplineren en conflicthantering door ouders
- testvragen om sociaalwenselijke antwoorden te detecteren
- biografische en sociaaldemografische kenmerken van de kinderen en jongeren.

Door de brede invulling van de vragenlijst wordt zowel gepeild naar mogelijke situaties van victimisatie thuis, op school of in de vrije tijd. Het merendeel van de vragen gaat echter over de thuissituatie.

Sterktes van de vragenlijst

1. uitgebreid de verschillende vormen van kindermishandeling
2. een groot aantal sociaaldemografische factoren op
3. verschillende vraagcategorieën van de vragenlijst worden duidelijk en veilig ingeleid
4. Nederlandstalig, waardoor vertaalmoeilijkheden vermeden worden
5. brede invulling waardoor er verbanden kunnen gelegd worden tussen uiteenlopende vormen van victimisatie
6. brede invulling maakt het bevragen van de thematiek 'kindermishandeling' minder beladen.
7. prevalentie als naar incidentie
8. veel aandacht besteed voor ethische voorwaarden

Zwaktes van de vragenlijst

1. De vragenlijst is erg lang.
2. De verschillende vraagcategorieën worden duidelijk en veilig ingeleid, maar dit is niet het geval binnen een thema. De verschillende vormen van kindermishandeling worden door elkaar bevraagd, wat erg onveilig kan zijn voor kinderen en jongeren.
3. De vragenlijst is niet geschikt voor kinderen beneden de 12 jaar.
4. De vragenlijst is heel recent ontwikkeld, waardoor de vragenlijst nog maar weinig is gebruikt door andere onderzoekers.

7.1.3. Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ)

De JVQ- vragenlijst (Finkelhor, D., Hamby, S.L., 2005) is een multi-dimensionele, Engelstalige vragenlijst. De vragenlijst bevraagt een breed spectrum van ervaringen met geweld, misdaad en victimisatie bij kinderen, met als doel informatie te verkrijgen op de omvang van diverse vormen van victimisatie.

Er zijn drie verschillende versies van de vragenlijst beschikbaar. Voor kinderen boven de 12 jaar is er een zelfrapporterende vragenlijst. Kinderen en jongeren worden gevraagd om volledig zelfstandig de vragenlijst in te vullen. Deze lijst kan zowel individueel als klassikaal afgenomen worden. Kinderen tussen 8 en 12 jaar kunnen de vragen beantwoorden op basis van een computer-assisted telefonisch interview of via een face-to-face interview. Op die manier wordt er tegemoet gekomen aan de beperkte taal- en leesvaardigheden kenmerkend voor deze leeftijdsgroep. Kinderen jongeren dan 8 jaar beantwoorden de verschillende vragen niet zelf. Voor deze kinderen is er een derde versie beschikbaar die ingevuld dient te worden door ouders of andere zorgdragers van het kind.

De vragenlijst omvat 34 hoofdvragen, telkens gevold door een aantal follow-up vragen.

De hoofdvragen worden onderverdeeld in 5 verschillende victimisatie-modules:

1. Traditionele misdrijven (diefstal, vandalisme, bedreigingen, kidnapping...)
2. Kindermishandeling (emotioneel misbruik, fysiek misbruik, verwaarlozing)
3. Victimisatie tussen broers/zussen/vrienden onderling (beledigingen, pesten)
4. Seksuele victimisatie (seksuele beledigingen door zowel gekende volwassenen, leeftijdsgenoten, poging tot verkrachting, verkrachting...)
5. Getuige zijn van geweld/ indirect geweld
6. Via de follow-up vragen wordt er informatie verkregen over de dader, de frequentie en de ernst van het misbruik.

Via de follow-up vragen krijgt men meer informatie over de dader, de frequentie en de ernst van het misbruik.

Sterktes van de vragenlijst

1. veel aandacht voor het vertalen van klinische en legale concepten in begrijpbare termen voor kinderen en jongeren
2. geschikt voor kinderen en jongeren tussen 2 en 18 jaar
3. brede invulling van de vragenlijst creëert de mogelijkheid om verbanden te leggen tussen uiteenlopende vormen van victimisatie
4. brede invulling van de vragenlijst maakt het bevragen van de thematiek 'kindermishandeling' minder beladen
5. veel vragen over 'seksueel misbruik'
6. relatief kort

Zwaktes van de vragenlijst

1. peilt niet naar incidentie
2. enkel geschikt voor kinderen/jongeren boven de 12 jaar
3. een heel brede invulling van de term victimisatie: er is slechts 1 module die zich specifiek focust op de verschillende vormen van kindermishandeling, waardoor er slechts een beperkt aantal vragen effectief peilen naar de verschillende vormen van mishandeling.
4. geen zicht op de omvang van de verschillende vormen van victimisatie per context (geen onderscheid tussen thuiscontext, schoolcontext)

7.1.4. International Child Abuse Screening Tool - Child Home/Child Institution (ICAST-CH/ICAST-CI)

De ICAST vragenlijst (IPSCAN, 2007) werd ontwikkeld door IPSCAN op aanvraag van de VN secretaris met ondersteuning van 'Unicef' en de 'OAK foundation'. Het doel van het verzoek was een instrument te ontwikkelen dat de aard en de ernst van direct geweld ten opzichte van kinderen en jongeren in kaart brengt, om via een zelfrapporterende vragenlijst zicht te krijgen op de omvang van het geweld tegen kinderen en jongeren over de hele wereld. Meer dan 130 experts afkomstig uit 43 verschillende landen participeerden mee aan de ontwikkeling en de review van de vragenlijst.

De ICAST-vragenlijst werd ontwikkeld voor drie verschillende leeftijdsgroepen. De zelfrapporterende ICAST-C vragenlijst is bedoeld voor kinderen en jongeren vanaf de leeftijd van 11 jaar. De vragenlijst is opgesplitst in een thuis versie en een institutieversie (school en werk). De eerste peilt naar ervaringen van kinderen en jongeren met geweld in hun thuisomgeving en de tweede naar ervaringen van kinderen en jongeren met geweld in de school, werk of instellingscontext. De ICAST-R richt zich op jong volwassenen (18-24 jaar) die via retrospectieve zelfrapportage terugblikken op situaties van geweld in hun kindertijd en jeugd tot en met de leeftijd van 18 jaar. Een laatste vragenlijst versie is de ICAST-P, deze vragenlijst is ontwikkeld als leidraad bij het interviewen van ouders. Er wordt tijdens het interview aan ouders gevraagd of in welke mate ze harde disciplinerende straffen gebruiken in de opvoeding en of er al één of verschillende vormen van misbruik binnen het gezin zijn voorgekomen.

Omdat we specifiek op zoek zijn naar een basisvragenlijst die zelfrapportering van kinderen mogelijk maakt, focussen we ons hier enkel op beide vragenlijstversie ICAST-C.

De thuisversie omvat 52 vragen, telkens gevolgd door een aantal follow-up vragen. De School- en werkversie omvat 58 vragen, eveneens gevolgd door een aantal follow-up vragen.

Beide vragenlijsten behandelen volgende thema's

- sociaaldemografische factoren
- emotioneel misbruik
- fysiek misbruik
- seksueel misbruik
- andere pijnlijke of angstwekkende gebeurtenissen.

De ICAST-CH bevat nog een aantal vragen over verwaarlozing en over het getuige zijn van huiselijk geweld. Via de follow-up vragen wordt de ernst van het misbruik alsook de dader van het misbruik in kaart gebracht.

Sterktes van de vragenlijst

1. uitermate geschikt voor gebruik in diverse contexten en culturen
2. ontwikkeld in opdracht van de VN en wordt nu wereldwijd verspreid: vergelijking van de cijfers tussen verschillende landen wordt mogelijk
3. verschillende contexten waarin kindermishandeling kan voorkomen
4. informatie over de dader (zowel volwassenen als leeftijdsgenoten) en de frequentie van de mishandeling of verwaarlozing
5. verschillende vormen van kindermishandeling
6. goed ingeleid, en vragen over de verschillende vormen van mishandeling uitgebreid gekaderd: versterking veiligheid van de vragenlijst
7. incidentie en prevalentie
8. voor kinderen vanaf de leeftijd van 11 jaar: dit is uniek
9. veel aandacht voor een aantal ethische voorwaarden.
10. De ontwikkelaars van de vragenlijst geven expliciet aan dat er extra vragen aan de vragenlijsten toegevoegd mogen worden. Dit stelt ons in staat om de vragenlijst aan te passen aan de Vlaamse context.

Zwaktes van de vragenlijst

1. Het invullen van beide versies van de vragenlijst (zowel thuis als school/werk), door eenzelfde kind/jongere is te zwaar. De lijst is te lang.
2. Door de gedetailleerde beschrijving van acties, kan de vragenlijst voor sommige kinderen/jongeren als erg confronterend overkomen.
3. De vragenlijst is heel recent ontwikkeld, waardoor de vragenlijst nog maar weinig is gebruikt door andere onderzoekers.

7.2. Selectie van twee vragenlijsten: ICAST en VVNG

7.2.1. Verantwoording selectie

De vier verschillende vragenlijsten peilend naar verschillende vormen van kindermishandeling en -verwaarlozing en andere vormen van victimisaties hebben elk hun voor- en nadelen. Wanneer we tijdens een overleg met de opdrachtgevers de verschillende lijsten naast elkaar legden, ontstond er een voorkeur om twee vragenlijsten aan verdere analyse te onderwerpen, met als doel één vragenlijst over te houden als onze basisvragenlijst voor de Vlaamse versie.

We selecteerden de Nederlandse VVNG en beide versies van de internationale ICAST-C.

Een belangrijk argument om deze vragenlijsten te selecteren, was de manier waarop ze vragenlijsten de verschillende vormen van mishandeling erg gedetailleerd operationaliseren. Beide vragenlijsten omvatten veel verschillende vragen over alle verschillende vormen van kindermishandeling en –verwaarlozing, wat ons in staat stelt om een uitgebreid beeld te krijgen van de omvang van mishandeling in Vlaanderen.

Bovendien hebben beide vragenlijsten expliciet veel aandacht voor de ethische omkadering bij het afnemen van de vragenlijst. Men is bewust van de mogelijke indringendheid van de vragen voor sommige kinderen en jongeren. Daarom besteden ze in hun vragenlijsthandleiding veel aandacht aan een aantal ethische aanbevelingen bij het afnemen van de vragenlijst. Ook wordt in het begin van beide vragenlijsten het doel van het onderzoek duidelijk omschreven en worden vragen over een nieuw thema voorzien van een duidelijke introductie. Deze omkadering van de vragen verhoogt de veiligheid van de vragenlijst. Een criterium dat voor ons erg belangrijk is. De vragenlijst moet mogelijke negatieve gevolgen voor kinderen/jongeren zo minimaal mogelijk houden.

Andere belangrijke argumenten voor het kiezen van de ICAST en de VVNG waren: beide vragenlijsten peilen zowel naar incidentie als naar prevalentie, de vragenlijsten omvatten veel sociaaldemografische factoren en verwaarlozing en het getuige zijn van huiselijk geweld wordt expliciet in de vragenlijst opgenomen.

Naast een aantal gemeenschappelijke voordelen hebben beide vragenlijsten nog een aantal individuele sterktes.

Een belangrijke sterkte van de VVNG voor de opmaak van onze Vlaamse vragenlijst is de Nederlandstalige formulering van de vragen. Hierdoor kunnen eventuele vertaalproblemen voorkomen worden. Toch zal de vragenlijst qua taal aangepast dienen te worden aan de Vlaamse context, gezien sommige formuleringen en het woordgebruik soms een erg 'Hollandse' bijklank hebben.

Doordat deze vragenlijst naast het opnemen van de vragen over de verschillende vormen van mishandeling, ook belang hecht aan het opnemen van andere vormen van victimisatie, creëert men de mogelijkheid om verbanden te leggen tussen de uiteenlopende vormen van victimisatie. Deze bredere invulling maakt de lijst ook minder beladen, wat dan weer de veiligheid van de vragenlijst lijkt ten goede te komen.

De ICAST heeft op zijn beurt ook een aantal erg belangrijke voordelen. Doordat de vragenlijst opgesteld is in opdracht van de VN met als doel de omvang van geweld ten aanzien van kinderen en jongeren over de hele wereld in kaart te brengen, is de lijst absoluut geschikt voor het gebruik in verschillende contexten en culturen. De lijst kan met andere woorden eenvoudig overgenomen worden in een Vlaamse context;

Bovendien kan het cijfermateriaal afkomstig van de afname van de ICAST-vragenlijsten internationaal vergeleken worden met een groot aantal andere landen. Dit creëert de mogelijkheid om de omvang van kindermishandeling en -verwaarlozing in Vlaanderen af te toetsen ten opzichte van andere landen.

Een ander voordeel van de ICAST is de nadruk op verschillende contexten waarin mishandeling kan plaatsvinden. Door het invullen van zowel de thuis- als de school/werkversie kan er duidelijk zicht gekregen worden op de omvang van mishandeling binnen diverse contexten.

Een groot nadeel van beide vragenlijsten is hun lengte. Door het opnemen van de vele vragen over de verschillende vormen van mishandeling, kunnen de vragenlijsten door kinderen en jongeren als erg belastend en moeilijk ervaren worden.

7.2.2. Samenvatting evaluatie ICAST en VVNG

❖ Zie in bijlage de oorspronkelijke vragenlijsten ICAST-CH, ICAST-CI en de VVNG

Beide vragenlijsten door de onderzoekers geanalyseerd en door externe adviseurs geëvalueerd: de Stuurgroep, Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Brussel, de experts uit Gent en door kinderen en jongeren.

De vragenlijsten werden beiden geëvalueerd op:

1. veiligheid
2. taalniveau en woordgebruik
3. antwoordmogelijkheden
4. bevraagde thema's
5. ontbrekende thema's of vragen
6. algemene opmerkingen

In onderstaande tabel wordt de analyse en evaluatie schematisch voorgesteld. De opmerkingen van de kinderen en jongeren worden apart weergegeven.

	ICAST	VVNG
1. Veiligheid	Opmerkingen experts	Opmerkingen experts
	<p>Een erg zorgzame en veilige lijst.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Je weet wat je te wachten staat: de inleidingen zijn goed geschreven. Vooral de tusseninleidingen. - Je kan vanuit je eigen ervaringen zaken aanvullen - Laatste vragen vanaf 47: erg zorgend en empowerend (was het moeilijk, en wat kunnen we nog meer doen) <p>De anonimiteit wordt benadrukt, hoewel dat meer zou mogen gebeuren.</p> <p>De vragen zijn direct, maar dit levert ook een direct antwoord op</p> <p>De doelstelling van het onderzoek worden verduidelijkt.</p> <p>Belangrijk om de doelstelling van het onderzoek (prevalentie en omvang van mishandeling meten) duidelijk over te brengen naar de kinderen toe. Op die manier kunnen verwachtingen worden afgestemd.</p>	<p>Een veeleer onveilige lijst</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het mixen van de verschillende 'mishandeling' thema's heeft een dubbele functie. Een voordeel is dat het de vragenlijst minder beladen maakt. Er is afwisseling in de ernst van ervaringen. Anderzijds is het ook .gevaarlijk voor kinderen en jongeren omdat ze nooit weten welke vraag zal komen en dit kan het voor verwarring zorgen. - Sociale wenselijkheidsvragen maken het zwaarder en verwarrender - Zelfevaluatievragen: is cru en niet correct
	Opmerkingen kinderen/jongeren	Opmerkingen kinderen/jongeren
	<ul style="list-style-type: none"> - Thematische ordening voelt goed aan: Goed dat de verschillende thema's ingeleid worden met een stukje tekst. Op die manier weet je waarover de vragen zullen gaan. Door de opstelling van de vragen in thema's komen de vragen minder hard aan. - Gemakkelijke en duidelijke vragen - Goed dat er bij beiden in de inleiding vermeld staat dat de vragenlijst volledig anoniem wordt ingevuld, dit maakt het gemakkelijker om eerlijk te zijn 	
2. Taalniveau en woordgebruik	Opmerkingen experts	Opmerkingen experts
	<ul style="list-style-type: none"> - Erg directe en duidelijke vragen - Het kind wordt aangesproken in de 'jij' vorm (Your), dit kan helpen om de vraag meer van op een afstand te bekijken waardoor de vragen minder beladen worden. 	<ul style="list-style-type: none"> - - Hoog taalniveau en moeilijke verwoordingen - Moeilijke vragen: vb. gezinssituatie, aantal uren werk... - Onnodig lange vragen - Of/of vragen - TT en VT in één vraag

		<ul style="list-style-type: none"> - Bevat verwoordingen waardoor het kind onnodig de schuld van de mishandeling bij zichzelf gaat leggen. Vb. Soms doen kinderen dingen die ouders kan boos maken. -Bevat vragen vanuit een hypothese Vb. Hieronder volgt een lijst met dingen die ouders kunnen doen. - Door het kind aan te spreken in de 'ik' vorm wordt het kind veel directer aangesproken. Dat kan voordelig zijn voor sommige kinderen, maar kan ook erg bedreigend overkomen voor andere kinderen. - Het taalgebruik is zeer expliciet. Het expliciet taalgebruik kan erg confronterend zijn voor kinderen die nog niet beseffen dat ze in feite mishandeld zijn of voor kinderen die nog niet de juiste woorden gevonden hadden voor hun situatie van mishandeling. Anderzijds kan het taalgebruik ook niet te vaag blijven, het is dan wel minder schokkend voor de kinderen/jongeren, maar vaak wordt dan ook niet gemeten wat er gemeten dient te worden. De impact van expliciet taalgebruik is sterk afhankelijk van de persoonlijkheid van het kind. Maar vanuit het hulpverleningstandpunt pleiten ze eerder voor erg beschermend op te treden naar de kinderen toe.
	Opmerkingen kinderen/jongeren	Opmerkingen kinderen/jongeren
	<ul style="list-style-type: none"> - Het is goed dat de verschillende termen minder concreet zijn en de vragen beter geformuleerd. Bv. - Bij de vragen peilend naar seksueel misbruik krijgen vage formuleringen de voorkeur op erg expliciete formuleringen, omdat het meer ruimte laat voor de eigen invulling van het kind. Het sluit geen situaties uit. - De zinnen zijn kort en duidelijk. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het gebruik van moeilijke woorden - Een aantal woorden zijn te typisch 'Hollands'. - Erg complex taalgebruik en zinsconstructies. - Te vaag woordgebruik (vb. ruzie met de juf: Wat is ruzie hebben met de juf? Is dat een opmerking krijgen of is dat echt in discussie gaan?). - Twee synoniemen die naast elkaar gebruikt worden in een zin, hebben niet noodzakelijk dezelfde betekenis. Het ene kan op de situatie van toepassing zijn, maar daarom niet het andere.
3. Antwoordmogelijkheden	Opmerkingen experts	Opmerkingen experts
	<ul style="list-style-type: none"> - Goed: eerst het feit, dan de pleger - De antwoordmogelijkheden voor het aangeven van de dader is te algemeen. Er wordt enkel een onderscheid gemaakt tussen volwassen en jongeren personen als dader. Er is nood aan verdere specificatie van de dader (vb. is de volwassen dader een gezinslid, familielid, meerjarig vriendje, of huiselijke kennis) - Goed dat er soms een open vraag wordt 	<ul style="list-style-type: none"> - Ingewikkeld en complex - De schaalverdeling is te groot. Beter om de schaal te beperken tot een vijftal mogelijkheden. - Jonge kinderen leggen heel erg moeilijk nuances, waardoor ze vaak de extreme antwoordmogelijkheden aankruisen

	gesteld.	
	Opmerkingen kinderen/jongeren	Opmerkingen kinderen/jongeren
	<p>- Het is goed dat er een aantal open vragen aanwezig zijn. Op die manier krijg je de kans om op iets dieper door te gaan. Als er te veel zijn is het ook niet goed want dan ben je het op de duur moe van extra uitleg te schrijven</p> <p>- 'many times' etc is gemakkelijker om in te vullen dat echt te tellen</p> <p>- Goed dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen wie hen het onrecht of de mishandeling heeft aangedaan. Dit kan veel duidelijkheid brengen over de aard van de mishandeling.</p>	<p>- De 7-schalige antwoordmogelijkheden zijn erg complex in te vullen. Het is moeilijk om het precieze aantal keren op te geven dat een omschreven situatie zich voorgedaan heeft. Het is beter om 'veel', 'dikwijls', 'soms' en 'nooit' te gebruiken.</p> <p>- De eens-oneens formulering is onduidelijk. Misschien is het beter juist-fout te gebruiken als antwoordmogelijkheid.</p>
4. Thema's	Opmerkingen experts	Opmerkingen experts
	<p>Algemeen</p> <p>De vragenlijst maakt een aantal rare thematische sprongen. Bijvoorbeeld wordt er aan kinderen en jongeren gevraagd of ze al gekust worden zonder dat ze dit in feite wilden, gevolgd door de vraag 'Vind jij de regels op school rechtvaardig?'</p> <p>Sociaal- demografische factoren</p> <p>De vragen over sociaaldemografische gegevens van de biologische ouders zouden beter vervangen worden door gegevens over het gezin waar het kind de meeste tijd doorbrengt.</p> <p>Bij de vragen moet het steeds duidelijk zijn of ze gaan over de biologische ouders of over de verantwoordelijke volwassenen (vb. pleeg-, stiefouders).</p> <p>Vraag over religie: de vraag is te moeilijk geformuleerd. De term 'religie' moet op kindermaat geformuleerd worden. Een aantal verschillende geloven worden best op basis van meerkeuzemogelijkheden geïllustreerd.</p> <p>Andere vormen van victimisatie</p> <p>De vraag naar getuigenissen van oorlogssituaties is relevant. Zeker door het stijgend aantal nieuwkomers uit oorlogsgebieden</p> <p>Het peilen naar de veiligheid van een kind of jongere zijn buurt moet een andere invulling krijgen</p> <p>De vraag over 'diefstal' heeft weinig relevantie. De vraag naar extra ervaringen met niet vernoemde vormen van geweld is</p>	<p>Algemeen</p> <p>Het beantwoorden van de diverse thema's rond mishandeling kan erg confronterend zijn voor kinderen die dergelijke situaties hebben meegemaakt.</p> <p>De overgang van de vragen is vreemd. De plotse overgangen kunnen bij jonge kinderen voor veel verwarring zorgen omdat het voor kinderen niet altijd gemakkelijk is om over te schakelen van het ene naar het andere onderwerp.</p> <p>De vragenlijst is niet eenduidig. Er wordt zowel gepeild naar situaties waarin het kind slachtoffer is van geweld alsook naar situaties waarin het kind de dader is van geweld. Er is nood aan eenduidigheid.</p> <p>Sociaal- demografische factoren</p> <p>Uitgebreide sociaaldemografische vragen (aantal werkuren wel overbodig; werkloos door ziekte en pensioen opsplitsen in twee vragen; relatieve rijkdom</p> <p>Het is niet eenvoudig voor een kind met een moeilijke gezinssituatie om op deze manier te duiden hoe zijn gezin in elkaar steekt.</p> <p>Vragen over een kind zijn 'huis' kunnen ook voor verwarring zorgen. Gezien een kind op internaat kan verblijven en dus het internaat als thuis beschouwd. Hierbij is het belangrijk te vermelden dat het duidelijk gaat om de plaats en de personen waarbij je het meeste woont.</p> <p>Voor kinderen in een pleeggezin is het niet duidelijk waar vader/moeder naar verwijst. Wie moeten ze nu kiezen? Hun biologische ouders of de personen waarbij ze wonen?</p> <p>Vraag naar Etnische achtergrond: er moet meer duidelijkheid zijn over waar je specifiek naar</p>

	<p>een relevante vraag.</p>	<p>peilt: peil je naar nationaliteit, naar origine, of naar de eigen belevingen van het kind? Mogelijke suggestie: Wat is uw nationaliteit? of Waar zijn je ouders geboren?</p> <p>Vraag naar rijkdom: Deze vraag is sterk afhankelijk van de beleving van elk kind, hoewel kinderen die leven in extreme rijkdom of armoede dit normaal gezien wel van zichzelf beseffen...</p>
	<p>Diversen</p> <p>De zin 'would you like to say more' kan een negatieve functie hebben indien kinderen bij het beantwoorden van deze bijvragen verwachten dat hier gehoor en ondersteuning voor zal worden gegeven. De vraag kan de indruk wekken dat er een zekere verwachting is van kinderen om meer over de moeilijke situaties te schrijven. Het lijkt alsof men op zoek is naar extra details wat het beantwoorden van de vraag enkel moeilijker zal maken. En waarom zou men extra informatie geven wanneer er toch niets concreets mee gedaan wordt.</p> <p>Niemand weet van wie de verdere uitleg over verduidelijk komt. Daarom is het beter om op het einde te verwijzen naar een goede nazorg</p> <p>Anderzijds heeft de zin 'would you like to say more' een uitnodiging aan kinderen/jongeren om te vermelden in welke zin hun situatie afwijkt van hetgeen omschreven is in de vraag, om op die manier geen antwoorden te mislopen.</p> <p>Goed dat er vragen worden gesteld over de ervaringen van kinderen/jongeren met het invullen van de vragenlijst. Het kan door jongeren als een uitnodiging worden gezien om even kort over de vragenlijst te ventileren en er kort hun mening over kwijt te kunnen.</p>	<p>Emotioneel geweld</p> <p>Getuige geweld (95-112): belangrijk, maar erg gedetailleerd bevraagd: is niet nodig</p> <p>De vragen over 'getuige zijn van huiselijk geweld' komen te uitgebreid aanbod binnen de vragenlijst. Belangrijk dat ze worden opgenomen, maar het is niet nodig om zoveel verschillende vragen eraan te wijden. Het is een kans om een aantal vragen te elimineren. Het is beter dat deze vragen minder gedetailleerd en uitgebreid worden opgenomen.</p> <p>Vraag 49-51: niet zo relevant om te vragen of kinderen anderen elkaar hebben zien slaan, gezien bijna alle kinderen dit ooit wel hebben meegemaakt..Het kan misschien wel handig zijn dergelijke vragen toe te voegen om de aandacht van de kinderen te behouden en de focus niet telkens op henzelf te leggen.</p> <p>Andere vormen van Victimisatie</p> <p>Vragen naar eigen geweld zijn niet relevant en schuldindicerend</p> <p>Diversen</p> <p>Goed dat de positieve aspecten van relatie kind/ouder ook ruimte krijgt. Goed voor de loyaliteit t.a.v. van ouders</p> <p>vragen naar opvoedingsstijl (74, 78, 89) wel interessant maar te weinig vragen: meer vragen of weglaten. Eventueel rond bv. geheimhouding toevoegen</p> <p>Het is goed dat er een aantal vragen opgenomen worden die polsen naar de pedagogische vaardigheden van de ouders. Dit zijn belangrijke vragen, zeker omdat er op die manier inzicht gekregen wordt in de combinatie van aanwezige vaardigheden heersend binnen het gezin. Het helpt het zwart-wit denken overstijgen.</p>
	<p>Opmerkingen kinderen/jongeren</p>	<p>Opmerkingen kinderen/jongeren</p>
	<p>Algemeen</p> <p>Het is beter dat er thema per thema bevraagd wordt in plaats van alle vragen door elkaar te mixen. Op die manier weet je waar er naar</p>	<p>Algemeen</p> <p>Het mixen van verschillende soorten vragen komt vreemd over, het thematisch ordenen van de vragen zou beter zijn.</p>

	<p>gepeild wordt en kun je er beter over na denken.</p> <p>Goed dat de vragen peilen van lichte mishandeling naar zware mishandeling</p> <p>Het is goed dat je telkens de mogelijkheid krijgt om meer informatie te geven bij elke vraag. Op die manier kunnen bepaalde situaties van je af geschreven worden of kan er meer uitleg gegeven worden wanneer de eigen situatie iets wat afwijkt van het voorbeeld.</p> <p>Veel herhaling in de vragen. Door een aantal vragen te schrappen kan deze herhaling vermeden worden.</p> <p>Fysiek geweld</p> <p>Er worden te veel vragen gesteld over fysiek misbruik, zeker bij de ICAST-CI. Sommige vragen kunnen worden weggelaten. Er wordt veel gepeild naar fysiek geweld.</p> <p>Seksueel geweld</p> <p>Goed dat de vragen over seksueel misbruik erg algemeen geformuleerd worden. Dit is minder confronterend.</p> <p>Het moet duidelijk zijn dat de jongere de seksuele activiteiten absoluut ongewenst vindt. 16-, 17-jarigen hebben vaak al seks met hun lief. Het moet duidelijk zijn dat er niet naar dergelijke situaties gepeild wordt.</p> <p>Diversen</p> <p>Goed dat je zelf de mogelijkheid krijgt om meer informatie op te schrijven dan in de vraag zelf wordt gevraagd omdat op die manier rekening gehouden wordt met situaties die iets afwijken van de vraag. Het kan ook helpen om iets van je af te schrijven.</p> <p>De vragen over hoe het invullen van de vragenlijst verliep zijn erg goed.</p>	<p>Sommige vragen zijn niet van toepassing voor de jongste groep kinderen (vb. vragen naar eigen alcohol en druggebruik).</p> <p>Sociaal- demografische factoren</p> <p>De studierichtingen zijn niet toepasbaar in de Belgische context.</p> <p>Seksueel geweld</p> <p>De jongste kinderen vonden de vragen omtrent seksueel misbruik 'vreemd'. Het is raar om naar zo een thema te vragen.</p>
<p>5. Ontbrekende thema's en vragen</p>	<p>Opmerkingen experts</p>	<p>Opmerkingen experts</p>
	<p>1. Sociaal- demografische factoren</p> <p>Te weinig sociaal- demografische gegevens: opnemen van risico- en protectieve factoren, van sociaal netwerk, beter land van herkomst dan cultuurgroep, opleidingsniveau, ben je rijk in vgl. met wie duidelijk vermelden.</p> <p>2. Verwaarlozing</p> <p>Negeren als vorm van mishandeling explicieter opnemen</p> <p>Te weinig aandacht voor verwaarlozing: eten klaarmaken, 's nachts alleen...</p> <p>3. Emotioneel geweld</p> <p>Eventueel vragen rond dreiging toevoegen</p>	<p>1. Verwaarlozing</p> <p>Te weinig aandacht voor verwaarlozing: eten klaarmaken, 's nachts alleen...</p> <p>2. Emotioneel geweld</p> <p>Poging tot of dreiging met (seksueel) geweld ook opnemen</p> <p>3. Nieuwe thema's</p> <p>Misbruik via internet: niet specifiek bevragen, maar eventueel wel opnemen in vb</p>

	<p>Geen tussenkomst van leerkracht bij pesten kan ook als een belangrijke vorm van mishandeling worden beschouwd.</p> <p>Poging tot of dreiging met (seksueel) geweld ook opnemen</p> <p>4. Nieuwe thema's</p> <p>Meer ruimte voor positieve aspecten van kind/ouder-relatie</p> <p>Misbruik via internet: niet specifiek bevragen, maar eventueel wel opnemen in vb.</p>	
	Opmerkingen kinderen/jongeren	Opmerkingen kinderen/jongeren
		Toevoegen van de vraag: 'ben je ooit weggelopen van huis'.
6. Opmerkingen	Opmerkingen experts	Opmerkingen experts
	Gebruik van 2 vragenlijsten of één maken?	<p>De VVNG wil te veel meten</p> <p>Wanneer kinderen vijf maal na elkaar bevestigend moeten antwoorden op de gestelde vragen, kan dit erg confronterend zijn voor de kinderen zelf.</p> <p>Er moet eerder gestreefd worden naar een zuivere vragenlijst die kort en to the point is.</p> <p>De vragenlijst is te lang.</p>
	Opmerkingen kinderen/jongeren	Opmerkingen kinderen/jongeren
	<p>Het lijkt erg moeilijk om deze vragenlijst klassikaal af te nemen. Kinderen en jongeren die wel geconfronteerd worden met mishandeling zullen hier veel langer over doen. Dit kan stigmatiserend werken voor deze kinderen en jongeren.</p> <p>ICAST voelt 'vriendelijker' en 'persoonlijker' aan. Vooral ook door de mogelijkheid om nog iets te schrijven</p> <p>Het is goed dat er veel blanco ruimte voorzien is op de vragenlijst. De vragen worden op die manier overzichtelijker en duidelijker gepresenteerd.</p>	<p>De vragenlijst is te lang. Er zijn te veel vragen.</p> <p>De vragenlijst is relatief gemakkelijk in te vullen. De vragen over fysiek misbruik zijn minder schokkend dan deze over seksueel misbruik.</p> <p>Algemene vragen zijn beter dan heel concrete, expliciete vragen.</p> <p>VVNG komt meer over als een meting. Je moet enkel vakjes invullen en vooral nadenken over aantal keren.</p> <p>Het lijkt erg moeilijk om deze vragenlijst klassikaal af te nemen. Kinderen en jongeren die wel geconfronteerd worden met mishandeling zullen hier veel langer over doen. Dit kan stigmatiseren werken voor deze kinderen en jongeren</p> <p>Er staat te veel informatie op één blad. De layout moet minder beladen zijn. Er moet meer ruimte tussen de verschillende vragen.</p>

Zonder al te gedetailleerd de meningen van de verschillende groepen te herhalen, willen we toch de cruciale pro- en contra-argumenten voor beide vragenlijsten kort oplijsten.

Veiligheid

De ICAST vragenlijsten worden als een veiligere lijst omschreven. Net omdat de vragenlijst de verschillende thema's van mishandeling afgescheiden van elkaar behandelt, zijn kinderen beter voorbereid op de

verschillende 'moeilijke' vragen die ze moeten beantwoorden. Ook de korte introducties bij elk thema hebben deze voorbereidende functie. Beiden verhogen ze de veiligheid bij het invullen van de vragenlijst. Dit argument wordt niet enkel door experts aangehaald, maar werd ook meerdere malen aangehaald door kinderen en jongeren zelf.

Ook de opbouw van de ICAST-vragenlijst wordt door de kinderen en jongeren als veilig beschouwd, gezien de vragen per thema van lichte naar zware vormen van mishandeling overgaan.

De VVNG echter is veel onvoorspelbaarder, omdat kinderen en jongeren bij het invullen van de vragenlijst nooit op voorhand weten welke vragen er op elkaar zullen volgen. Een onaangekondigde vraag over seksueel misbruik kan bijvoorbeeld erg 'confronterend' en 'choquerend' zijn.

De ICAST vragenlijst geeft kinderen en jongeren tijdens het invullen van de verschillende vragen, telkens de mogelijkheid extra uitleg te geven bij de verschillende vragen. Kinderen en jongeren ervaren dit als ondersteunend omdat er op die manier kleine nuanceringen of correcties aan de omschreven situatie van misbruik aangebracht kunnen worden. De vragen op het einde van beide ICAST-versies over hoe het invullen van de vragenlijst verliep wordt zowel door experts als door jongeren als erg ondersteunend en empowerend ervaren.

Taalniveau en woordgebruik

Ook het taalgebruik in de ICAST wordt als 'duidelijker' en 'eenvoudiger' omschreven. Jongeren geven aan dat vraagformulering in de ICAST-vragenlijsten eenvoudiger zijn om te beantwoorden. De directheid van hun manier van vraagstelling, hoeft volgens jongeren niet noodzakelijk als problematisch beschouwd te worden. De vragen uit de VVNG daarentegen gebruiken een erg hoog taalniveau en er werd meerdere malen een gebrek aan consistent taalgebruik gemeld.

Een vreemde conclusie gezien wij het Nederlands taalgebruik uit de VVNG net als een sterke meerwaarde van deze lijst vonden. We dachten doordat de vragenlijst in zijn oorsprong in het Nederlands opgesteld is, hierdoor de formuleringen minder verwarrend en eenduidig zouden zijn.

Jongere kinderen geven aan dat dit niet het geval is. Ze begrijpen veel woorden niet en veel termen worden niet begrepen omdat ze te 'Hollands' geformuleerd worden.

Antwoordmogelijkheden

Wanneer de antwoordmogelijkheden van beide lijsten ten opzichte van elkaar werden vergeleken, bleek er een sterke voorkeur te zijn voor een categorale schaalverdeling. In beide vragenlijsten wordt er gepeild naar hoeveel keer een bepaalde vorm van misbruik zich voorgedaan heeft in het afgelopen jaar.

Een categorale schaalverdeling van de ICAST wordt verkozen boven de numerale schaalverdeling van de VVNG.

Kinderen en jongeren hoeven in de ICAST niet exact te vertellen hoeveel keer een bepaalde situatie van mishandeling zich heeft voorgedaan. De antwoordmogelijkheden 'Dikwijls', 'soms', 'nooit' peilen met andere woorden wel naar de frequentie, maar zijn minder gedetailleerd dan de 7-puntenschaal van de VVNG die vraagt naar het precieze aantal keer een situatie van mishandeling plaatsgevonden heeft. Bijgevolg zijn de antwoordmogelijkheden van de ICAST minder belastend voor het geheugen van de kinderen en jongeren.

Thema's

Beide vragenlijsten bevatten een groot aantal verschillende vragen over de verschillende vormen van mishandeling. Dit is een sterke meerwaarde gezien we op die manier in staat zijn om de omvang van de mishandelingproblematiek op een adequate manier in kaart te brengen. Een extra voordeel van de VVNG is zijn niet exclusieve focus op situaties die misgaan in het gezin. Via een aantal extra vragen krijgen kinderen waar het vaak slecht gaat binnen het gezin toch de mogelijkheid om sommige vragen positief te beantwoorden.

Aan de andere kant maken deze extra vragen de vragenlijst nog langer dan hij al is. De opmerking over de voor kinderen erg belastende 'lengte' van de vragenlijst is ook van toepassing op de ICAST-vragenlijst.

Beide vragenlijsten hebben voldoende aandacht voor verwaarlozing en getuige zijn van huiselijk geweld.

Tijdens de gesprekken werden er een aantal aanbevelingen om nieuwe thema's in de bestaande vragenlijsten te introduceren, bijvoorbeeld: vragen omtrent het dreiging met geweld als vorm van

mishandeling, vragen over misbruik via internet en het toevoegen van een aantal sociaaldemografische vragen...

Diverse

Verder gaven de verschillende groepen nog een aantal kleinere opmerkingen over beide vragenlijsten.

Zo zien we dat de jongeren een specifieke voorkeur hadden voor de lay-out gebruikt in de ICAST vragenlijsten. Hier wordt veel blanco ruimte voorzien tussen de verschillende vragen door. Deze witte ruimte creëert een gevoel van rust wat de vragenlijst overzichtelijker en duidelijker maakt.

De vragen in de VVNG staan heel erg dicht op elkaar. Dit maakt het invullen van de vragenlijst lastiger en is er meer kans om een vraag over te slaan of een vraag verkeerd in te vullen.

7.2.3. De keuze van de ICAST-vragenlijst

Zoals duidelijk blijkt uit de rapportage van de verschillende gesprekken met jongeren, praktijkwerkers en experts, alsook via onze diepgaande thematische analyse van beide lijsten hebben beide vragenlijsten een aantal sterktes en zwaktes. Toch groeide er vanuit deze analyses een sterke voorkeur voor het gebruiken van beide versies van de ICAST-vragenlijst als basisvragenlijst waarop onze Vlaamse vragenlijst kindermishandeling en -verwaarlozing sterk geïnspireerd op zal zijn.

De twee belangrijkste argumenten voor het selecteren van de ICAST worden nog even kernachtig samengevat:

1. De verschillende versies van de ICAST vragenlijst zijn opgesteld door de internationaal gekende organisatie IPSCAN. De lijsten werden opgemaakt met als doel afgenomen te worden in zoveel mogelijke landen over de hele wereld. De mogelijkheid om de Vlaamse cijfers over de omvang van misbruik internationaal te vergelijken is dan ook een belangrijk argument om te kiezen voor de ICAST.
2. De ICAST-vragenlijsten kunnen als veilig gepercipieerd worden. Er wordt veel aandacht besteed aan ethische aanbevelingen bij het afnemen van de vragenlijsten bij kinderen en jongeren. Ook worden de verschillende gevoelige thema's zorgvuldig ingeleid en gekaderd, waardoor kinderen beter begeleid worden bij het invullen van de vragenlijst.

De ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van de ICAST-vragenlijsten worden kort overlopen in het recente artikel van Runyan, Dunne en Zololor (2009).

8. FOCUSGESPREKKEN MET KINDEREN EN JONGEREN OVER ZORG EN GEZAG

8.1. Doelstelling en onderzoeksprocedure

8.1.1. Doelstelling

De doelstelling van de deze focusgesprekken was meervoudig:

- zicht krijgen op de bredere context van zorg- en gezagsrelaties waarbinnen kindermishandeling en – verwaarlozing plaatsvindt (incl. potentiële plegers)
- zicht krijgen op het perspectief van kinderen en jongeren op wat zij als voldoende of nodige zorg zien
- zicht krijgen op het perspectief van kinderen en jongeren op hoe ver gezag mag en moet gaan.
- zicht krijgen op welke vormen van disciplineren er bestaan
- zicht krijgen op perspectief van kinderen en jongeren op disciplineren
- zicht krijgen op mogelijke beschikbare hulp voor kinderen en jongeren bij mishandeling en verwaarlozing
- uittesten van mogelijke attitudevragen
- als basis dienende voor de opstelling van attitudevragen
- als werkdocument dienende om de resultaten van het survey-onderzoek beter te kunnen interpreteren.

We vertrekken in de focusgroepen niet van kindermishandeling of – verwaarlozing en vragen niet aan de deelnemende kinderen en jongeren hoe zij daar tegenover staan.

We vertrekken daarentegen van twee belangrijke verantwoordelijkheden van volwassenen, die nauw betrokken zijn bij de opvoeding van het kind: **de zorg voor het kind en het uitoefenen van gezag.**

Deze manier van werken heeft een **aantal belangrijke voordelen**:

- Het heeft weinig zin om kinderen en jongeren te vragen of zij van mening zijn of bijvoorbeeld incest gedefinieerd kan worden als seksueel misbruik is. Dit is evident. Hierover is ook geen discussie mogelijk. Interessanter is het om met hen te spreken over wat goede zorg, goede opvoeding, goed gezag nu eigenlijk is. Wanneer wordt minder zorg verwaarlozing? Wanneer wordt disciplineren mishandeling. Door vooral te focussen op het brede domein van zorg en gezag en in latere instanties ook op de grensgebieden ervan, op de grijze zones, wordt het perspectief van kinderen en jongeren op verwaarlozing en mishandeling in een bredere context geplaatst.
- Ten tweede heeft het weinig zin met kinderen te praten over zaken waar ze geen of nauwelijks ervaring mee hebben. Omdat het ethisch onverantwoord is, of tenminste heel erg moeilijk, om met mishandelde kinderen over hun ervaring te spreken, opteren wij ervoor 'gewone' kinderen te spreken over de bovengemelde 'goede zorg en gezag' en de grensgebieden.
- Deze manier van werken is minder confronterend. Het laat erg veel ruimte voor de eigen invulling van kinderen en jongeren omdat er niet vertrokken wordt van voorafgaande definities van kindermishandeling en -verwaarlozing.

8.1.2. Onderzoeksmethode

We kozen voor focusgesprekken en niet voor individuele interviews. Focusgroepen zijn een onderzoeksmethode waarbij kwalitatieve data worden gegenereerd door een halfgestructureerde discussie,

gewoonlijk in kleine groepen, die gefocust is op specifieke onderzoeksvragen. In focusgroepen gaan de deelnemers verder op elkaars ideeën, of confronteren ze hun ideeën en ervaringen met elkaar.

De voordelen van focusgroepen zijn dat ze discussie genereren en zorgen voor een diversiteit aan standpunten. Door de confrontatie met andere standpunten kan er ook een diepgaandere visie ontstaan over het onderzochte thema. Een focusgroepgesprek lijkt erg op een gewoon gesprek en doet in die zin ook niet onnatuurlijk aan. De algemene sfeer is ook minder formeel, minder een onderzoekssituatie en meer een gewone conversatie. En slotte was de beperkte tijd die we hadden om het perspectief van kinderen en jongeren te bevragen ook doorslaggevend om focusgroepen te organiseren. In korte tijd konden we veel kinderen en jongeren bereiken.

Focusgroepen zijn erg geschikt voor onderzoek met kinderen.¹ Deelnemers kunnen elkaar ook steunen en hoeven ook niet altijd te antwoorden. Indien een kind over een bepaald thema zijn of haar mening niet willen geven, kunnen andere kinderen het gesprek toch verder zetten. Zo is er minder druk om op elke vraag te antwoorden. Er is ook een minder sterk machtsonevenwicht tussen de volwassen onderzoeker en de kinderen, alleen al door het feit dat de kinderen in de meerderheid zijn. Bovendien worden ze erkend als experts: je wordt niet 'ondervraagd' door een volwassene, maar je deel je ervaringen met *peers*.

Omdat dit onderzoek ook over zeer persoonlijke en moeilijke ervaringen kon gaan, moesten we de beperkingen van deze methode zeker in het oog houden.

In het algemeen waarschuwen onderzoekers voor de groepsdruk en andere negatieve effecten van interactie tussen deelnemers zoals intimidatie en machtsdynamieken. Wanneer bijvoorbeeld een bepaalde mening sterk wordt verdedigd kunnen minder taalvaardige kinderen zich afzijdig houden, of zich onder druk aansluiten bij die mening. Het is belangrijk om als moderator het bestaan van verschillende meningen te waarderen.

8.1.3. Zorg ten aanzien van kinderen, jongeren en scholen

Zoals in alle focusgesprekken kunnen moeilijke ervaringen naar boven komen en een sterke indruk maken op kinderen en jongeren. In het gesprek over zorg, gezag, straffen, mishandeling en verwaarlozing kan dit nog sterker spelen. Hoewel we ons niet richten op persoonlijke ervaringen van mishandelde kinderen en jongeren, maar op de visie over zorg en gezag in het algemeen, kunnen deelnemende kinderen en jongeren toch ooit geconfronteerd geweest zijn met mishandeling en verwaarlozing (direct of indirect). Tijdens de focusgesprekken kunnen gevoelens en gedachten hieromtrent naar boven komen. Dus ook voor kinderen die vrijwillig deelnemen, is het belangrijk de nodige voor- en nazorg te voorzien die flexibel kan inspelen op de noden van deze kinderen.

In samenspraak met de scholen (directie, CLB en/of groene leerkracht) werd er bekeken welke zorg en nazorg er nodig kan zijn voor de scholen zelf, voor leerkrachten en voor alle leerlingen van de school. Nazorg sluit bij voorkeur aan bij de reeds bestaande werking binnen de school.

Daarnaast werden volgende maatregelen genomen om kinderen en jongeren een veilige omgeving te bieden tijdens en na hun deelname aan de focusgesprekken.

Informatiebrochure voor alle kinderen en jongeren van de geselecteerde klassen

Elk kind en elke jongeren uit de geselecteerde klassen ontvingen na een korte klassikale voorstelling een informatiebrochure en een formulier 'schriftelijke toestemming'. Hen werd gevraagd de brochure door te nemen, en indien ze wilden deelnemen de 'schriftelijke toestemming' in te vullen en terug aan hun leerkracht te geven.

In de informatiebrochure stond de doelstelling van het onderzoek vermeld, werden de onderzoekers voorgesteld, werd de procedure uitgelegd, werden hun rechten (vertrouwelijkheid, anonimiteit, recht op stoppen) uitgelegd, en kregen ze informatie over mogelijke hulpinstanties. Deze waren per klas gepersonaliseerd: de naam van de CLB-medewerker, het adres van het plaatselijke JAC of

¹ Dat geldt tenminste voor kinderen vanaf ongeveer tien jaar, die al een voldoende verbale ontwikkeling hebben bereikt om het onderzoek op een vlotte manier via voornamelijk verbale methodes te laten verlopen.

Vertrouwenscentrum Kindermishandeling. De volledige brochure voor kinderen en jongeren is terug te vinden in de bijlage.

De kinderen en jongeren werden ook expliciet gevraagd hun toestemming te geven door een formulier in te vullen en te ondertekenen. Voor kinderen onder de 16 jaar vroegen we ook toestemming van de ouders

Informatiebrochure scholen

Elke deelnemende school ontving een informatiebrochure. Daarin werd zowel het globale onderzoek als het deelonderzoek 'Kinderen en jongeren over zorg en gezag' voorgesteld. De planning werd vermeld, net zoals de te volgen procedure wat betreft rekrutering van kinderen en jongeren, als wat betreft de focusgroepen.

Er werd veel aandacht besteed aan zorg en nazorg van de kinderen en jongeren.

De volledige informatiebrochure voor deelnemende scholen is terug te vinden in de bijlage, en kan als startnota gebruikt worden wanneer scholen gecontacteerd worden voor het brede survey-onderzoek

Zorg tijdens de gesprekken

- Tijdens de focusgesprekken was er een grote openheid voor wat de kinderen en jongeren zelf aanbrachten, werd hun expertschap benadrukt, en werd er niet gefocust op persoonlijke ervaringen.

- We zijn er ons van bewust dat ervaringen niet enkel met de onderzoeker worden gedeeld, maar ook tussen de deelnemers onderling, en mogelijk ook met niet-aanwezige leeftijdsgenoten. Er werd in dit onderzoek bij elk nieuw gesprek met nadruk gevraagd dat wat in het gesprek verteld werd, tussen deze vier muren moest blijven. Alleen zo kon iedereen zich vrij genoeg voelen om echt zijn of haar mening/ervaring te delen. Om de focusgroepen nadien zo weinig mogelijk in een mysterieuze context te plaatsen voor de andere leerlingen van de klas, konden de jongste participanten nadien voor de klas uitleggen wat ze gedaan hebben tijdens de gesprekken. Op die manier werden de focusgesprekken minder het onderwerp van onderling gefluister en waren andere leerlingen waarschijnlijk ook minder nieuwsgierig naar wat er concreet in de focusgesprekken was gebeurd.

- Op het einde van het eerste gesprek wordt ook de 'Stille Doos' geïntroduceerd. Kinderen en jongeren krijgen een envelop met een wit papier. Mochten zij tijdens het gesprek een aantal dingen niet kwijt kunnen (heel moeilijke dingen, maar ook leuke dingen, of dingen die niet echt met het gesprek te maken hebben), dan kunnen ze die opschrijven, en de volgende keer of de laatste keer, hun bericht in de Stille Doos stoppen. Deze methodiek geeft de kinderen de kans zich individueel te uiten.

Evaluatie van de gesprekken

Kinderen en jongeren kregen na de gesprekken de gelegenheid de focusgesprekken te evalueren.

Elke deelnemende school ontving een evaluatie van de gesprekken. Daarin werd de evaluatie van de kinderen en jongeren globaal beschreven. Er werd ook dieper ingegaan op de medewerking van de kinderen en jongeren, op de gevoeligheid van het thema, en op de praktische samenwerking met de school.

Nazorg kinderen

Door de school nauw te betrekken bij de inhoud van de focusgesprekken en de mogelijke impact op de participanten, hebben we een kader gemaakt waarin zorg door de school zelf kan worden aangeboden.

Daarnaast kregen alle deelnemende kinderen en jongeren na het laatste gesprek nog een klein geschenkje (waarvoor dank aan het Kinderrechtencommissariaat) en een bedankbriefje met de contactgegevens van de onderzoekers.

8.1.4. Onderzoeksprocedure

Er werden per samengesteld groepje van **zes kinderen** (in één klas werden slechts vier kinderen bereid gevonden) drie focusgesprekken georganiseerd tijdens een lesuur en in een apart lokaal.

Er werden **twee leidraden** ontwikkeld, één voor het basisonderwijs en de 1e graad van het secundair onderwijs, en één voor de 2e en 3e graad van het secundair onderwijs.

In de rapportering van de focusgesprekken duiden we beide groepen aan met respectievelijk '**kinderen**' en '**jongeren**'.

Via **pancartes** werden de vragen aan de kinderen en jongeren voorgelegd (zie bijlage).

Voor de jongste groep werd er gewerkt met een figuurtje dat de vragen stelde. Omdat de focusgesprekken gaan over een potentieel gevoelige thematiek, stelden we de vragen vanuit het perspectief van het wereldvreemd figuurtje 'Egor'. Deze methode was al eerder gebruikt in ander onderzoek over het gebruik van fysieke straffen (Willow & Hyder, 1998; Dobbs e.a. 2006). Op die manier gaat het gesprek over hoe kinderen of jongeren (in het algemeen) denken over zorg en gezag. De deelnemers aan de gesprekken kunnen zo ook vertellen over ervaringen van andere kinderen en jongeren die zij kennen. Gezien hierdoor afstand genomen wordt van persoonlijke ervaringen en belevingen, kan het gesprek door kinderen als veiliger worden ervaren.

Jongeren vanaf de tweede graad secundair onderwijs worden op een directere wijze bevraagd over hoe ze zorg en gezag definiëren en welke attitudes ze hier tegenover aannemen. Het focusgesprek wordt opgevat als een informeel gesprek tussen jongeren, waarbij de vragen van de onderzoeker het gesprek richting geven. Maar ook bij hen werd benadrukt dat het niet noodzakelijk over eigen ervaringen moest gaan, maar dat met ook over jongeren 'in het algemeen' kon spreken.

De **gebruikte methodieken** waren:

- pancartes met vragen
- pancartes met stellingen waarop kinderen en jongeren konden aangeven of ze het absoluut eens, eens, oneens of absoluut oneens waren
- een lijst met nodige zorgtaken voor jongeren.
- vignetten waarin kort een situatie van mishandeling wordt geschetst
- formulier voor de evaluatie van de focusgesprekken

Hieronder geven we kort de voorgelegde vragen weer, de reden waarom deze vraag werd gesteld en de mogelijke antwoorden.

Elke vraag werd voor de drie contexten voorgelegd: **thuis, school en vrije tijd**

De vragen handelden over kinderen of jongeren **van hun leeftijd**.

Focusgesprek 1: ZORG

Kinderen 1. Wie zorgt er voor de kinderen?

Jongeren 1. Wie zorgt er voor jongeren?

Doel: Wie zijn de belangrijkste zorgfiguren in het leven van een kind/jongere?

Verwachting:

ouders, andere familieleden, leerkrachten, maar ook dokters en andere 'buitenstaanders' als een lief, vrienden, maar ook dieren. Voorlopig mogen ook deze personen in het gesprek opgenomen worden.

Kinderen 2. Wat doen al die mensen dan precies wanneer ze voor kinderen zorgen? Doen ze allemaal hetzelfde?

Jongeren 2. Waaruit bestaat die zorg? Doen ze allemaal hetzelfde?

Doel: wat zijn de belangrijkste zorgen die kinderen/jongeren ontvangen? Welke zijn volgens hen de belangrijkste zorgtaken van zorgfiguren?

Verwachting:

- lichamelijke zorg (eten, behuizing, kleding, genezen, wassen, knuffelen...)
- geestelijke zorg (lief zijn, luisteren, complimentjes, aandacht, stimuleren,...)

Bijvraag:

Hoe zorgen je ouders voor je?

Hoe zorgen leerkrachten voor je?

Hoe zorgen jeugdwerkers/sporttrainers voor je?

Waarin verschilt de zorg van X van de zorg van Y?

Kinderen 3. Kunnen kinderen ook voor iemand zorgen? Voor wie? Wanneer? Hoe doen ze dat dan? Is dat anders dan het zorgen van volwassenen?

Jongeren 3. Kunnen jongeren ook voor iemand zorgen? Voor wie? Wanneer? Hoe doen ze dat dan? Is dat anders dan het zorgen van volwassenen?

Doel: Zorg niet zien als een eenrichtingsverkeer. Kinderen en jongeren de kans geven hier hun actorschap ook te benadrukken, zowel ten aanzien van zichzelf als ten aanzien van anderen. In kindermishandeling en -verwaarlozing ligt de focus sterk op het kind als louter slachtoffer. Zonder het slachtofferschap te willen minimaliseren, willen we hier toch ook ruimte geven voor het relationele aspect van zorg en het tekort of ontbreken van zorg.

Verwachting:

- kinderen/jongeren van mijn leeftijd kunnen al...
- kinderen/jongeren helpen ook andere kinderen (brussen, vrienden)
- kinderen/jongeren zorgen voor hun huisdier
- kinderen/jongeren helpen ook ouders (taken, troosten, knuffelen)

Bijvragen:

- Welke dingen kunnen kinderen/jongeren heel goed?
- En niet zo goed alleen?
- Waarvoor hebben ze absoluut hulp nodig?

Kinderen 4. Soms krijgen kinderen niet genoeg zorg. Wat kan dat zoal zijn? Hoe denk je dat kinderen zich daar bij voelen? Wat kunnen kinderen dan doen?

Jongeren 4. en 5. Welke zorg vind jij het meest belangrijk? (invulformulier)

Soms krijgen jongeren niet genoeg zorg. Wat kan dat zoal zijn? Hoe denk je dat jongeren zich daarbij voelen? Wat kunnen jongeren dan doen?

Doel: focus op verwaarlozing. Wat betekent niet goed zorgen? Hoe gaan kinderen/jongeren daarmee om (hoe kunnen kinderen/jongeren daarmee omgaan)?

Verwachting: kinderen en jongeren geven voorbeelden van ontbreken van belangrijkste zorg.

Jongeren duiden aan welke zorg zij basiszorg vinden.

Focusgesprek 2: GEZAG

Kinderen 1. Ik heb gehoord dat kinderen op aarde niet altijd mogen doen wat ze zelf willen. Maar wie beslist er dan voor hen?

Jongeren 1. Jongeren mogen niet altijd doen wat ze zelf willen. Wie beslist er in het dagelijks leven voor hen?

Doel: Belangrijkste gezagsfiguren in het leven van een kind.

Verwachting: ouders, andere familieleden, leerkrachten, trainer, jeugdleider, grote broer en zus,

Kinderen 2. Maar waarover mogen kinderen niet zelf beslissen? Wat moeten jullie zoal doen? Wat mogen jullie zoal niet doen?

Jongeren 2. Waarover mogen jongeren niet zelf beslissen. Wat moeten ze zoal doen? Wat mogen ze niet doen? Is dit soms goed? Is dit soms fout?

Doel: zicht krijgen welke punten kinderen/jongeren aanhalen waar ze onder gezag staan. Geeft henzelf ook zicht op deze zaken. Belangrijker in het gesprek is of ze dit goed vinden of niet? Wanneer wel, wanneer niet.

Verwachting: oplijsting: bedtijd, buitenspelen, school gaan, eten, vakantie, kleding, tv kijken, ...

Bijvragen:

- Beslissen volwassenen allemaal over hetzelfde?
- Hoe wordt kinderen/jongeren duidelijk gemaakt dat ze iets moeten doen of iets niet mogen doen?

Kinderen 3. Soms hebben kinderen wel eens ruzie met hun ouders, hun leerkracht, trainer of jeugdwerker. Wat gebeurt er dan?

Jongeren 3. Soms hebben jongeren wel eens ruzie met hun ouders, hun leerkracht, trainer of jeugdleider. Hoe verloopt zo een ruzie?

Naast gezag, is er nu ook een opening naar de relatie kind-gezagsfiguur in zijn geheel. Ruzie kan ook ontstaan omdat bv. de ouder een vervelende gewoonte heeft. Dit heeft dan niet zozeer met gezag te maken, maar met samenleven. Conflicthantering op zich staat centraal, niet of het over een gezagsconflict gaat of niet.

Doel: Hoe worden conflicten met gezagsfiguren aangepakt? Hoe verschilt dit van conflict met andere kinderen?

Verwachting: ophijsting van gebeurtenissen wanneer er een conflict is: negeren, discussiëren, roepen, schelden, straffen. Accent ligt hier nog niet op straf.

Bijvraag: Hoe verschilt dit van conflict met andere kinderen?

Kinderen 4. Kinderen krijgen wel eens straf. Welke soorten straffen bestaan er? Wie geeft welke straffen?
Jongeren 4. Jongeren krijgen wel eens straf. Welke soort straffen bestaan er? Wie geeft welke straffen?

Doel: ophijsting van alle mogelijke straffen die kinderen krijgen. Via bijvragen onderscheid krijgen tussen verschillende contexten: thuis, school en vrije tijd. Kwalificatie van straffen.

Verwachting: ophijsting

Bijvragen:

Is heel hard roepen ook straf?

Is uitschelden ook straf?

Is niet naar je willen luisteren ook straf?

Is je negeren ook straf?

Geven moeders en vaders dezelfde straffen?

Geven leerkrachten dezelfde straffen als ouders?

Geven trainers, jeugdleiders, tekenleraars, tekenleraars... dezelfde straffen als ouders of leerkrachten?

Krijg je voor dezelfde 'fout' altijd dezelfde straf?

Kinderen 5. Hoe voelen kinderen zich als ze straf krijgen? Wat is de slechtste straf? Is er ook een beste straf?

Jongeren 5. Hoe voelen jongeren zich als ze straf krijgen? Wat is de slechtste straf? Is er ook een beste straf?

Doel: beleving van straf krijgen en ranglijsting van straffen

Kinderen 6. Gebeurt het soms dat kinderen onverdiend een straf krijgen?

Jongeren 6. Wanneer krijgen jongeren onverdiend straf?

Doel: Wanneer zijn kinderen het niet eens met disciplineren, met uitoefening van gezag

Verwachting: ja (vergeten dat je iets niet mocht doen, omdat ouders moe of gestresseerd waren, misschien komt hier mishandeling aan bod)

Kinderen 7. Als jij later groot bent, en je hebt ruzie met een kind, hoe ga jij dat dan oplossen?

Jongeren 7. Als je later volwassen bent, en je hebt ruzie met een jongere, hoe ga jij dat dan oplossen?

Doel: Brengt leeftijdsverschil weer naar voor. Tot hier toe reflectie over eigen leeftijdsgroep, met deze vraag komen alle kinderen weer in beeld.

Bijvragen:

Zal je straffen geven? Waarom niet?Waarom wel?

Focusgesprek 3: Attitudes en hulpmogelijkheden

Attitudes

Op de volgende stellingen konden kinderen en jongeren aangeven in welke mate ze het hier mee eens waren.

Basisonderwijs en 1^e graad secundair

Zorg

Stelling 1: Als een kind veel alleen thuis is, dan zorgen de ouders niet goed voor dat kind.

Stelling 2: Als een kind altijd mag doen wat het wil, op gelijk welk moment dan zorgen ouders niet goed voor dat kind.

Stelling 3: Een kind elke dag knuffelen is niet belangrijk. Kinderen kunnen gemakkelijk zonder.

Stelling 4: Als volwassenen thuis altijd ruzie maken, dan wordt er niet goed gezorgd voor de kinderen thuis.

Stelling 5: Een GSM met ingebouwd GPS systeem is handig. Zo kunnen mijn ouders altijd weten waar ik ben.

Gezag

Stelling 1: Volwassenen zijn slimmer dan kinderen, en daarom weten ze beter wat goed is voor kinderen.

Stelling 2: Kinderen onder de twaalf jaar mag je een klets geven wanneer ze stout zijn geweest!

Stelling 3: Als ik een sportwedstrijd verlies, krijg ik straf van mijn vader of moeder. Dit stimuleert me

Stelling 4: Wanneer je een kind eens flink pijn doet, zal het beter luisteren!

Stelling 5: wanneer een leerkracht een kind in de klas uitlacht, is dat wel leuk. Dan kan de klas ook

Stelling 6: Ik krijg als straf liever een klap rond mijn oren, dan dat ik twee uren op mijn kamer moet gaan zitten.

2e en 3e graad secundair

Zorg

Stelling 1: Jongeren van mijn leeftijd zijn oud en wijs genoeg om zelf te beslissen of ze al dan niet naar school gaan.

Stelling 2: Ouders mogen jongeren van mijn leeftijd verbieden om bepaalde internetsites te bezoeken

Stelling 3: Een GSM met ingebouwd gps-systeem is handig. Zo kunnen mijn ouders altijd weten waar ik ben.

Stelling 4: Bij een leerkracht moet je ook terecht kunnen met persoonlijke vragen of problemen.

Stelling 5: Ouders die veel ruzie hebben met elkaar, kunnen niet goed voor hun kinderen zorgen.

Stelling 6: Een trainer mag meer bezig zijn met zijn of haar 'favorieten'.

Stelling 7: Wanneer er ruzie is in de jeugdbeweging, moet de leider/leidster hiervoor een oplossing proberen te vinden.

Stelling 8: Net zoals ouders altijd klaar staan voor hun kind, staat een kind ook altijd klaar voor hen.

Gezag

Stelling 1: Volwassenen zijn meer ervaren dan jongeren, en daarom weten ze altijd beter wat goed is voor jongeren

Stelling 2: Kinderen onder de twaalf jaar mag je een klets geven wanneer ze stout zijn geweest!

Stelling 3: Als ik een sportwedstrijd verlies, krijg ik straf van mijn vader of moeder. Dit stimuleert me om volgende keer beter te doen.

Stelling 4: Wanneer je een kind eens flink pijn doet, zal het beter luisteren!

Stelling 5: Wanneer een leerkracht een leerling in de klas uitlacht, is dat wel leuk. Dan kan de hele klas ook eens lachen.

Stelling 6: Ik krijg als straf liever een klap rond mijn oren, dan dat ik twee uren op mijn kamer moet gaan zitten.

Bijkomende vraag: Vinden jullie dat er een wet moet komen waarin uitdrukkelijk staat dat ouders bij de opvoeding geen geweld mogen gebruiken?

Hulp

1. Een meisje vertelt aan haar vriendin dat zij thuis vaak hard geslagen en zelfs mishandeld wordt door haar vader. Wat kan dat meisje doen?

2. Een jongen heeft gezien dat een leerkracht een leerling hard sloeg. Wat kan die jongen doen?

3. Een meisje ziet dat een leider één jongen altijd belachelijk maakt, hem veel straf geeft, hem de vuilste taken laat doen, en hem uitscheldt. Wat zou dit meisje kunnen doen om deze jongen te helpen?

Doel: Waar kan je terecht wanneer er een groot conflict is waar je zelf niet uitgeraakt?

8.2. De participanten

Geslacht

23 jongens

23 meisjes

Leeftijdscategorie

12 kinderen 3^e graad lager onderwijs

10 kinderen 1^e graad secundair onderwijs

12 kinderen 2^e graad secundair onderwijs

12 kinderen 3^e graad secundair onderwijs

Afkomst

6 kinderen zijn van allochtone afkomst

40 kinderen van autochtone afkomst

Onderwijstype

6 kinderen bijzonder lager onderwijs

6 kinderen gewoon lager onderwijs

10 kinderen BSO

12 kinderen TSO

12 kinderen ASO

Regio

18 kinderen gaan naar school in een kleine gemeente

12 kinderen gaan naar school in kleinstedelijk gebied

16 kinderen gaan naar school in grootstedelijk gebied

Gezin

34 kinderen wonen bij beide ouders

6 kinderen vooral of uitsluitend bij moeder

4 kinderen vooral of uitsluitend bij vader

2 kinderen in pleeggezin

9 Kinderen hebben 0 broers of zussen (4 daarvan hebben wel half/stiefbroers en -zussen)

18 Kinderen hebben 1 broer of zus

10 Kinderen hebben 2 broers of zussen

6 Kinderen hebben 3 broers of zussen

3 Kinderen hebben 4 broers of zussen

3 Kinderen hebben 1 half/stief/-broer of zus

2 Kinderen hebben 2 half/stief/-broers of zussen

0 Kinderen hebben 3 half/stief/-broers of zussen

3 Kinderen hebben 4 half/stief/-broers of zussen

Vrijetijdsactiviteiten

- 15 Kinderen hebben 0 vrije tijdsactiviteiten
- 24 Kinderen hebben 1 vrijetijdsactiviteit
- 4 Kinderen hebben 2 vrije tijdsactiviteiten
- 3 Kinderen hebben 3 vrije tijdsactiviteiten

Evaluatie focusgesprekken door de participerende kinderen en jongeren

Na het derde focusgesprek werd de kinderen en jongeren gevraagd wat ze van de gesprekken vonden. Na een eerste mondelinge reactie werd gevraagd een evaluatieformulier in te vullen.

Enkele opvallende vaststellingen:

- Over het algemeen was de **interesse** in het thema redelijk groot. Alle kinderen en jongeren vonden het interessant om over zorg en gezag te spreken.
- Naarmate jongeren ouder worden, stijgt hun interesse voor de **mening van hun leeftijdsgenoten**.
- Niet alle kinderen en jongeren vonden dat ze op voorhand **voldoende informatie** hadden gekregen over het onderzoek. Er was onduidelijkheid waarom dit onderzoek werd gedaan, en wat er met de resultaten zou gebeuren.
- Bijna alle kinderen en jongeren vinden dat hun eigen **toestemming** noodzakelijk is. Of de toestemming van de ouders noodzakelijk is, daarover is enige discussie.

Kinderen en jongeren reageerden ook mondeling. Enkele uitspraken:

Het was tof. Meisje, 3^e lj LO

Daaag Egor! Jongen, 3^e lj LO

Het was heel leuk. Jongen, 3^e lj BLO

Ik vond het goed. Ik kost alles aan jullie vertellen en niet naar de leerkrachten, wat ik niet kost zeggen naar de leerkrachten, dan zeg ik dat tegen jullie. Meisje, 1^e graad BSO

Spijtig dat het tijdens Leefsleutels was. Jongen, 1^e graad TSO

Ik had gedacht dat het iets leuker zou zijn. Jongen, 1^e graad TSO

Ik vind dat wijs dat ge een keer uw mening kunt geven. Maar ik had wel andere dingen verwacht, meer persoonlijk, van hoe voelt gij u in uw eigen vel en zo van die dingen. Ja, ik had eerder zoiets verwacht. Maar ik denk dat ik dan zenuwachtiger zou zijn geweest. Jongen, 2e graad TSO

Discussiëren is leuk. Jongen, 3e graad BSO

We zien nu echt dat meningen echt kunnen verschillen, hé. De karaktertrekken komen wel ferm naar voor. En ge leert bij over andere families en ge leert bij over anderen wat ze ervan denken en al. Meisje, 3e graad BSO

Ik wist niet wat ik moest verwachten. Ik dacht dat het saaier ging zijn. Ik vond het nog tof. Meisje 3e graad ASO

Het zat goed ineen. Meisje 3^e graad ASO

1= helemaal eens, 2 = eens, 3 = oneens, 4 = helemaal oneens

Het cijfer in de eerste rij onder de graad en het onderwijstype is het aantal kinderen of jongeren dat het evaluatieformulier invulde

	LO (5)*	BLO (6)	1 ^e gr TSO (5)*	1 ^e gr BSO (4)	2 ^e gr ASO (6)	2 ^e gr TSO (4)**	3 ^e gr BSO (6)	3 ^e gr ASO (6)	TOTAAL (42)
Ik vond het interessant om na te denken over het thema zorg	1.4	1	2	1	1.8 (tss 1 en 3)	1.25	1.7	1.3	1.4
Ik vond het interessant om na te denken over het thema gezag	1.2	2.3 (tss 1 en 4)	2	1	1.66 (tss 1 en 3)	1.25	1.3	1.6	1.5
Na afloop van het gesprek heb ik er nog vaak aan terug gedacht	3	1.6	3.1	2.3	2.8	1.75	2.2	2	2.3
Ik vond het boeiend om de mening van mijn klasgenoten te leren kennen	2.8	1.6 (tss 1 en 3)	2.8 (tss 2 en 4)	2.3 (tss 1 en 4)	2	1.25	1	1.3	1.9
Ik vond de gesprekken saai	3.6	3.6	2.5	3.8	3.7	4	3.5	4	3.6
Ik vond de gesprekken plezierig	1.8	1.3	2.5	1.5	2	2	2	1.6	1.8
Ik vond de gesprekken pijnlijk	3.2	3.6	3.6	4	3.8	3.8	3.8	2.8	3.5
Ik vond de vragen erg persoonlijk	1.4	1.6 (tss 1 en 3)	3.3	2 (tss 1 en 4)	3.3	3	3.2	2.3 (tss 1 en 3)	2.5
Ik vond de vragen moeilijk te beantwoorden	2	3.3 (tss 1 en 4)	2.4	3.25	2.1	2.9	3.3	2.3	2.7
Ik kreeg op voorhand voldoende informatie over het onderzoek	1.6	2 (tss 1 en 4)		2 (tss 1 en 4)	1.7	2.3 (tss 2 en 4)		2.3 (tss 1 en 3)	1.9
Ik vond het goed dat wij onze toestemming moesten geven (met handtekening)	1.4	1.5 (tss 1 en 4)		1	1.7 (tss 1 en 3)	2 (tss 1 en 3)		1.5 (tss 1 en 3)	1.5
Ik vond het goed dat mijn ouders toestemming moesten geven (indien onder 16 jaar)	1.4	1.5 (tss 1 en 4)		2.8	2.2 (tss 1 en 3)	2		2	1.9

* één kind ziek ** 2 jongeren namen niet deel aan het derde focusgesprek

8.3. Dataverwerking en analyse

Al de gesprekken werden digitaal opgenomen en letterlijk uitgeschreven.

De grote uitdaging was om structuur aan te brengen in de grote hoeveelheid kwalitatieve gegevens. Hoewel we een duidelijke leidraad hadden gebruikt, werden de aangeboden thema's niet altijd onmiddellijk na de vraag besproken, maar konden ze ook later in het gesprek nog naar voor komen. Ook was er ruimte voor nieuwe thema's die de kinderen en jongeren aanbrachten.

De gesprekken werden in korte stukjes opgedeeld, waarbij telkens een samenvatting en enkele trefwoorden werden genoteerd. De analyse werd door beide onderzoekers afwisselend gedaan, waardoor er een controle en een aanvulling ontstond op ieders visie en interpretatie.

Omdat we het verslag van de focusgroepen zien als een werkinstrument, werden veel uitspraken van kinderen en jongeren opgenomen, en werd er niet slechts een selectie weergegeven.

In het verslag zijn de reacties op enkele stellingen die aan de kinderen en jongeren werden voorgelegd integraal opgenomen. Dit zijn de zgn. excursies.

8.4. De resultaten: kinderen en jongeren over zorg en gezag in de thuis-, school- en vrijetijdscontext

A. KINDEREN EN JONGEREN OVER ZORG	59
A.1. De belangrijkste zorgfiguren voor kinderen en jongeren	59
A.2. Zorg van volwassenen	60
A.2.1. Zorg in de thuiscontext	60
<i>Excursie: Als een kind veel alleen thuis is, dan wordt er niet goed gezorgd voor dat kind</i>	71
<i>Excursie: Als volwassenen thuis altijd ruzie maken, dan wordt er niet goed gezorgd voor de kinderen thuis</i>	73
A.2.2. Zorg in de schoolcontext	76
A.2.3. Zorg in de vrije tijdscontext	83
A.3. Zorg van en door kinderen en jongeren	85
A.3.1. Kinderen zorgen voor volwassenen	85
A.3.2. Kinderen zorgen voor zichzelf	87
A.3.3. Kinderen zorgen voor andere kinderen	89
A.3.4. Zorg van kinderen en jongeren is anders dan van volwassenen	92
<i>Excursie: Een GSM met ingebouwd GPS-systeem is handig. Zo kunnen mijn ouders altijd weten waar ik ben</i>	93
B. KINDEREN EN JONGEREN OVER GEZAG	99
B.1. De belangrijkste gezagsfiguren voor kinderen en jongeren	99
B.1.1. Volwasssenen	99
B.1.2. Kinderen en jongeren	100
B.2. Gezag van volwassenen	101
B.2.1. Gezag in de thuiscontext	101
B.2.2. Gezag in de schoolcontext	107
B.2.3. Gezag in de vrijetijdscontext	109
B.3. Gezag van kinderen en jongeren zelf	110
B.4. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening	111
B.4.1. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de thuiscontext	111
B.4.2. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de schoolcontext	117
B.4.3. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de vrijetijdscontext	122
B.5. Straffen voor kinderen en jongeren	123

B.5.1. Welke straffen krijgen kinderen en jongeren?	123
<i>Excursie: Een 'klets' krijgen of hoe kinderen en jongeren aankijken tegen de 'pedagogische tik'</i>	136
B.5.2. Hoe voelen kinderen en jongeren zich als ze straf krijgen?	144
B.6. Welke straffen zijn volgens de kinderen en jongeren doeltreffend en gepast?	146
C. MOGELIJKE HULP BIJ VERWAARLOZING EN MISHANDELING	150
C.1. Hulp bij te weinig zorg	150
C.2. Hulp bij mishandeling	152
D. BESLUIT	160

A. KINDEREN EN JONGEREN OVER ZORG

A.1. De belangrijkste zorgfiguren voor kinderen en jongeren

De openingsvraag in alle focusgroepen was 'Wie zorgt er voor de kinderen/jongeren van jullie leeftijd?'. Hierbij werd zowel gepeild naar het zorgen voor kinderen en jongeren in de thuis-, school-, en vrijetijdscontext. Het doel van deze vraag was zicht krijgen op wie kinderen en jongeren zelf spontaan aangeven als hun belangrijke zorgfiguren.

De meest vernoemde zorgfiguren in de **thuiscontext** bij zowel de kinderen als de jongeren, waren de ouders, voogden, oudere broers of zussen (indien het kind of de jongere niet het oudste kind was binnen het gezin), alsook de uitgebreide familie zoals bijvoorbeeld grootouders, tantes en nonkels,

Kinderen tot 14 jaar maakten ook vaak melding van babysitters of de ouders van kinderen waar ze logeren als relevante zorgfiguren.

Jongeren vanaf 15 jaar zien zichzelf ook als belangrijke zorgfiguren.

Vanzelfsprekend noemt ieder kind of jongere de zorgfiguren vooral uit de eigen context op, en in die zin kunnen die ook sterk verschillen. Er kon dus ook protest komen wanneer sommigen onder hen een bepaalde persoon niet aanzagen als een zorgfiguur.

In de **schoolcontext** vernoemen de meeste kinderen en jongeren zowel leerkrachten, directie, als andere begeleiders aanwezig op de school (vb. leerlingbegeleid(st)er, opvoed(st)er, CLB-medewerker, bewaking, logopedist(e)) als aanwezige zorgfiguren.

Volgens een aantal kinderen uit het basisonderwijs worden ook de ouders die in de school ingeschakeld worden, als zorgfiguren beschouwd (zoals bijvoorbeeld de leesoma's en de voetbalpapa's).

In de **vrije tijd** zorgen kinderen en jongeren zoals ze het zelf stellen vooral voor zichzelf. Maar wanneer kinderen deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten zoals muziek- of tekenschool, sportactiviteiten, jeugdbewegingen, dan worden ook deze leerkrachten, trainers of jeugdleiders als zorgfiguren beschouwd.

Daarnaast vernoemen ze binnen de context van de vrije tijd ook vrienden als zorgfiguren.

A.2. Zorg van volwassenen

In de focusgroepen leverde de opsomming van zorgtaken een grote verscheidenheid op. Samengevat, kunnen we de uitspraak van een dertienjarige jongen gebruiken. Hij stelt:

Zorgen is u helpen, u een beetje met alles helpen.
Jongen, 1e graad TSO

Hoe deze hulp concreet vorm krijgt is sterk leeftijdsafhankelijk en varieert doorheen de drie verschillende contexten. Hieronder komen achtereenvolgend de thuis-, de school- en de vrijetijdscontext aan bod.

A.2.1. Zorg in de thuiscontext

Hoewel kinderen en jongeren een grote verscheidenheid aan volwassenen opnoemen als belangrijke zorgfiguren in hun leven, zien we dat de thuiscontext, en dan met name de zorg van ouders of pleegouders veruit de meeste aandacht krijgt.

Een veelvoorkomende eerste reactie zowel bij kinderen als jongeren is een erg grote **dankbaarheid** t.a.v. de ouders voor hun vele inspanningen. Ze geven uiting aan een sterk gevoel van **respect** en **waardering** voor de gekregen van deze zorg. Ouders heb je voor het leven, onafhankelijk van de eigen leeftijd.

Zonder onze ouders zouden we niet veel zijn, peins ik. Ik denk toch dat we veel respect aan onze ouders mogen geven.
Jongen, 2e graad TSO

Uw ouders hebben toch wel veel gedaan voor u.
Jongen, 2e graad TSO

Uw ouders hebt ge eigenlijk uw heel leven nodig, niet echt voor te zorgen, want op een bepaalde leeftijd kunt ge op uw eigen gaan wonen, maar toch uw ouders hebt ge nog nodig voor 'raad', en het is uw gezin, het is uw moeder en uw vader.
Jongen, 2e graad TSO

We zien dat specifieke zorgtaken veranderen naargelang de leeftijd van het kind. Terwijl kinderen uit de basisschool zorg voornamelijk omschrijven vanuit een **afhankelijkheidspositie** ten opzichte van hun ouders, zien we dat jongeren vanaf de leeftijd van vijftien jaar zorg voor het eerst gaan omschrijven als **het aanleren van zelfstandigheid** alsook het leren loslaten door ouders.

Achtereenvolgend bespreken we de fysieke zorg, de medische en gezondheidszorg, bescherming, de pedagogische zorg en ten slotte de emotionele zorg.

Fysieke zorg

De fysieke zorg die kinderen en jongeren van hun ouders ontvangen is erg verscheiden. Ten eerste zorgen ouders er voor dat de kinderen en jongeren een huis hebben en een bed om in te slapen. Ze kopen ook basisgoederen als eten, speelgoed, nieuwe kleren en schoenen.

Kleren vind ik ook heel belangrijk. Want ge hebt zo van die mensen die zo'n flodderdingens aan hebben. Dan komt dat omdat die ouders niet zoveel geld hebben. Ik vind dat ge toch een beetje fatsoenlijke kleren moet hebben, geen gescheurde. 't Is niet zo van 'Ho, dat is kenieuw, ik wil dat hebben!', maar gewoon dat ge deftige kleren hebt waar dat ge... dat hoeft geen Armani of zo te zijn.
Jongen, 2e graad ASO

Ook het voorzien in voeding en drank wordt door de kinderen en jongeren aangeduid als basiszorg. Ouders maken het eten klaar, en zorgen er voor dat kinderen een gezonde voeding krijgen.

Uw moeder en uw vader die voeden u op en uw moeder die kookt dan.
Jongen, 5e leerjaar LO

Ik vind dat echt wel belangrijk, eten krijgen van uw ouders, dat er toch iets in de ijskast staat als ge honger krijgt. Dat is een basisrecht. Eten en onderdak.
Meisje, 2e graad ASO

Daarnaast wordt ook hygiëne vermeld als een basiszorg. Het huis moet er netjes bijliggen, de kleren moeten gewassen worden.

Medische en gezondheidszorg

Ouders staan in voor de gezondheid van hun kind, verzorgen een wonde, geven het gezonde voeding, en gaan ermee naar de dokter wanneer het ziek is.

Als ge u niet goed voelt dan gaan ze naar de dokter.
Jongen, 5e leerjaar LO

Als je een wonde hebt dat ze dat helpen genezen en al. En naar de dokter te gaan. Zulke dingen.
Jongen, 1e graad TSO

Ouders moeten ook goed letten op de voeding want als je jongeren altijd zelf laat kiezen wat die eten... het is ook belangrijk dat ge gezond eet en gezond drinkt en zo.
Meisje, 3e graad ASO

Bescherming

Het garanderen van veiligheid en bescherming door volwassenen, wordt vooral door de kinderen uit het basisonderwijs erkend als een cruciale zorgtaak. Ook het helpen bij problemen hebben, wordt gezien als een belangrijke zorgtaak van ouders.

Ze zorgen vooral dat er met u niets overkomt. Dat je bijvoorbeeld niet gewond geraakt of zo. Daar zorgen ze vooral voor, dat er niets erg met je gebeurt.
Jongen, 5e leerjaar LO

Maar mijn mama die behoedt mij ook vooral. Ik ben niet echt een computerspeler, maar ik heb wel een spelletje, een online game en ik zat in de stam met zestienjarigen en achttienjarigen, misschien wel dertigjarigen. Ja, ik vond dat eng. Want dat is dan ook zo van 'MVG, de leiding': met vriendelijke groeten. Dan zeg ik tegen mama: 'Wilt gij dat uitdoen?'. En mama zegt ook: 'Op dat spelleke mag je niet spelen want daar kunnen ze uw email-adres op vinden'. Ik speel er nog wel op, maar niet meer op Lnv3 -Worlds niet meer.
Jongen, 5e leerjaar LO

Ze zorgen vooral, dat u niets ergs overkomt. Want bijvoorbeeld op het internet, ze kunnen zo zeggen 'Komt op diene dag naar daar' en dan kunt ge zo, ja ontvoerd worden en al, en uw ouders zorgen dan dat dat niet gebeurt. Of ze zorgen dat ge schokkende dingen niet ziet en dat ge dan later niet zo zelf een bandiet wordt.
Jongen, 5e leerjaar LO

Pedagogische zorg

Het opvoedkundige aspect van de zorgrelatie tussen ouder en kind, wordt sterk onderschreven door de kinderen en jongeren. Hiermee doelen ze op het aanleren wat er als goed en wat er als kwaad beschouwd kan worden,

maar ook het hanteren van bepaalde regels, bezorgdheid tonen voor hun werk op school en voor hun toekomst. Hun kind daarbij ook steeds meer loslaten, meer zelfstandigheid aanleren, is een deel van de veranderende zorgrelatie.

Streng zijn en regels opleggen

Ouders die altijd toegeven, zijn meestal ouders die dan zeggen: 'Als ze het heeft dan zaagt ze niet meer'. En dat vind ik niet dat dat kan, mag. Want ik vind dat ze wel neen moeten kunnen zeggen.

Meisje, 5e leerjaar LO

Ik ken zo een kindje en die mama en papa die waren gescheiden en ze mocht van haar mama alles omdat die mama die was altijd met iets anders bezig, dan sliep ze en dan moest ze kuisen en zo. En als ze dan bij haar papa was dan mocht die niet veel en was die altijd stout. En ge ziet dat dan dat die mama daar niet voor zorgt.

Meisje, 5e leerjaar LO

Want als ge alles moogt doen, dan gaan er misschien met u na een tijd gevaarlijke dingen gebeuren. Als ge bijvoorbeeld moogt spelen op straat, dan is de kans dat je wordt overreden veel groter, en dan zorgen die niet voor u. Maar soms zijt ge wel boos als je iets niet moogt. Als ik vraag 'Ma, mag ik nu dat doen?' en als ze dan zegt van 'Neen, neen'. Maar kinderen mogen niet altijd alles beslissen wat ze maar willen. Dan is heel uw huis overhoop.

Jongen, 5e leerjaar LO

Er zit hier iemand op school. Die krijgt gewoon sigaretten van haar vader. Die zit in het eerste jaar en die is ik weet niet hoe grof tegen leerkrachten. Ze heeft zelfs al strafstudie. Als je weet dat uw dochter rookt, en ge geeft die dan nog sigaretten! Ze is nog maar dertien. Ik zou dat als vader toch niet doen. Ik zou gewoon zorgen dat ze bijna geen zakgeld meer krijgt.

Jongen, 1e graad TSO

Het verschil tussen goed en kwaad aanleren

Als ge veel te laat thuis komt, of altijd zat. Of als een kind de hele tijd aan het roepen is in de cinema, of beginnen stelen... Ge gaat geen manieren hebben, en niemand gaat u dan leuk vinden.

Jongen, 1e graad TSO

Mijn moeder weet dat ik veel dingen verstop voor haar, omdat zij dat niet graag heeft dat ik dat doe. Bijvoorbeeld ik ben veel bezig, ik ga gaan voetballen, en erna soms gaan werken, en ook zo veel buiten met vrienden, uitgaan en zo. Ik heb wat oudere vrienden van twintig, eenentwintig jaar, maar die willen dan meestal andere dingen gaan doen en zo 's nachts, 's avonds naar Antwerpen of naar Brussel gaan. Zij heeft niet graag dat ik zoveel buiten ben. Ze zegt dan dat ik op het slechte pad ga komen en dat ik slechte dingen ga bijleren van andere mensen.

Jongen, 2e graad TSO

In goeie banen leiden, moest je nu verkeerd zitten en zeggen van 'Ja, op dat vlak, ik ben daar nu toch niet goed bezig', want uiteindelijk uw ouders willen ook altijd rechtuit zijn. Die zullen nooit zo rond de pot draaien en als ze dan gaan zeggen van 'Kijk, daar ben je nu fout' dan ga je ook denken van 'OK ze menen het ook wel goed'.

Meisje, 3e graad ASO

Interesse in schoolprestaties

Interesse in uw school is ook belangrijk. Een beetje zien, 'Ja, gaat het goed op school? Heb je geen E's op een rij?'. Dat moet je wel in het oog houden en uw kind daarin ook steunen en een beetje boos zijn en zeggen dat de punten beter moeten.

Meisje, 2e graad ASO

Je hebt zo van die ouders die zo zeggen tegen hun kinderen van, trek het mij niet aan, trek uw plan. Nee, dat is niet goed.

Jongen, 2e graad TSO

Overlaatst hadden wij een presentatie met wetenschappen, met een powerpoint en dan gaan zij gewoon luisteren en zeggen van, ja daar moet je op letten.

Meisje, 2e graad ASO

Die vragen wel hoe dat zit en zo, maar die zeggen ook vooral van 'Maak uw huiswerk!'. haha.

Meisje, 2e graad ASO

Bezorgd om de toekomst

Ze zijn bezig met mijn toekomst, zo van: 'Als jij niet oppast dan...' en 'Als ge onbeleefd zijt dan ....'

Meisje, 1e graad BSO

Ik denk ook dat ouders moeten meebeslissen in iets waar dat uw toekomst belang in heeft, voorbeeld na het tweede moet ge een beslissing maken welke richting je gaat nemen en ik vind wel persoonlijk dat ze je wel moeten laten een richting nemen dat jij zelf kiest, maar dat ze dan wel ook hun inspraak hebben. Dat je ook weet dat dat hun mening is, maar dat je dan uiteindelijk misschien nog altijd je eigen mening gaat doen.

Meisje, 3e graad ASO

Dat hangt ook wel af van leeftijd tot leeftijd. Nu pakken ze ons anders aan, omdat we een beetje volwassener moeten worden. Ze zullen er voor zorgen dat we meer zelfstandig worden. Ze laten ons meer los.

Meisje, 3e graad ASO

Voor een stuk vrij laten, ik denk dat dat ook een soort van zorg is. Dat ze u vertrouwen en zeggen van 'Doe maar efkes wat je wilt'... Ja, ik vind dat toch ook een vorm van zorgen.

Meisje, 3e graad ASO

Emotionele zorg: liefde en aandacht

Over de verschillende focusgroepen heen kwam heel vaak het antwoord terug 'ouders geven ons liefde en warmte'. Op basis van een aantal uitspraken van kinderen en jongeren willen we een beeld geven van hoe zij een veelomvattende term als 'liefde' bekijken.

De vraag hierbij of kinderen of jongeren van hun leeftijd 'knuffels nodig hebben', leverde ook vaak erg interessante en uiteenlopende discussies op.

Liefde

Ze geven ook liefde.

Meisje, 5e leerjaar LO

Ja, dat is eigenlijk het belangrijkste. Dat is wat ik het meeste goed vind. Ja, want ouders die u alles geven en al wat je wil, maar echt alles, maar totaal geen liefde.... dat is wel leuk dat je alles hebt, maar die geven gewoon geen liefde. Ik heb nog liever ouders die liefde geven, dan dat ik heel veel spullen heb.

Jongen, 5e leerjaar LO

Aandacht

Zowel kinderen en jongeren hechten veel belang aan het krijgen van voldoende aandacht van hun ouders. Ouders moeten tijd nemen om met hun kind bezig te zijn, samen een activiteit te doen of ze moeten kunnen luisteren wanneer hun kind de behoefte voelt om zijn of haar hart te luchten.

Zaterdag heb ik om zeven uur match en dan komen mijn papa en mama. Dat is wel lief zo, dat ze willen komen kijken.

Jongen, 5e leerjaar LO

Als ge in de ding zit, in de war zo. Awel, ze geven u steun, ze geven u... ze praten.

Meisje, 1e graad BSO

Als ge een probleem hebt dan gaan die u ook wel helpen. Hoe noemt dat, sussen of zo, van 'het komt wel goed', troosten.

Meisje, 2e graad ASO

Ge moet ook met uw ouders kunnen praten. En een beetje met uw ouders kunnen zitten en uw ouders zien. Wat is het nut als gij uw vader eigenlijk nooit ziet. Hij staat op, hij geeft geld, alles op tafel en gij ziet uw vader zijn gezicht niet. Bijvoorbeeld als hij om vijf uur 's morgens al moet gaan werken, en hij komt bijvoorbeeld pas om tien uur 's avonds thuis, terwijl gij al aan het slapen zijt, ge ziet hem ver nooit... of haar.

Jongen, 2e graad TSO - A

Dat uw ouders er ook altijd voor u zijn, allez dat vind ik eigenlijk ook wel een deel van liefde. Zo het gevoel van 'OK, als er iets gebeurt, ik kan altijd naar mijn mama en papa gaan'. Dat heb je niet altijd bij je vriendinnen of zo. Uw mama en papa die zullen er wel altijd voor u zijn. Ja tenzij als ze dood zijn, maar ja.

Meisje, 3e graad ASO

Zijn knuffels belangrijk voor kinderen en jongeren?

We vroegen aan kinderen tot 14 jaar volgende stelling te beoordelen en nadien erover in groep te discussiëren:

'Een kind elke dag knuffelen is niet belangrijk. Kinderen kunnen gemakkelijk zonder'. De meningen hierover waren verdeeld (zie het schema met meningen in bijlage). Dit thema kwam ook vanzelf naar boven in enkele groepsgesprekken bij de jongeren.

Knuffels zijn nodig

Ik vind als uw moeder of uw vader u niet knuffelt dan krijgt ge geen liefde. Als ge geen knuffels krijgt dan is dat precies zo van, ja, ik heb wel ouders, maar pff, die doen bijna niets voor mij.

Jongen, 5e leerjaar LO

Ik word graag geknuffeld en ik geef ook zelf graag knuffels. Toen ik ziek was kreeg ik geen knuffel omdat mama niet mag ziek worden omdat ze bij de kleine kindjes werkt. Ze was net weggeweest en ik was een gans weekend bij mijn oma en dan kwam ze terug en dan kon ik ze niet knuffelen. Dat is niet tof.

Meisje, 5e leerjaar LO

Knuffels kan je nodig hebben als er iemand gestorven is. Ook van heel vroeger. Ik was gisteren aan het wenen, want mijn mama was terug aan het vertellen over haar drie broers, die had zes broers en er zijn er drie overleden. Ik heb die nooit gekend en dan was ik efkes aan het wenen en dan gaf ik mijn mama gewoon een knuffel.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Ik vind knuffelen leuk. Dat geeft u altijd zo een goede moed in het begin van de dag.

Jongen, 1e graad TSO

Dat is nu belachelijk, hé, maar soms zegt mijn mama van 'Kom geef mij een knuffel', gewoon zo, hé. Dat is wel belachelijk, maar dat is gewoon, ... want soms heb je gewoon zo heel weinig aandacht omdat je ouders bezig zijn en al, en dan heb ik iets van allez OK...

Jongen, 2e graad TSO

Bij mijn mama is dat zo van 'Weer een knuffel'? Ja ik heb dat wel graag. Ik zeg dan ook alles tegen mijn mama, maar echt bijna alles. Mijn mama die zegt mij ook alles, dus. Dat is zo eigenlijk zoals vriendinnen, maar wel nog altijd moederschap.

Meisje, 2e graad TSO

En kusjes geven en knuffels geven, ah ja.

Meisje, 2e graad ASO

Liefde vind ik ook wel een belangrijke zorg, gewoon lief zijn en een knuffel.

Meisje, 3e graad ASO

Knuffels zijn niet zo nodig

Soms overdrijven ze ook. Ik zit zo in de zetel en mijn moeder zegt: 'Kom, pakt mij eens vast', en dan zo van: 'Ma, laat mij nu maar los', 'Ah nee kom', 'Laat mij nu maar los', 'Nee'. En dan zeg ik altijd: 'Ik stik, ik stik' en dan laat ze mij los.

Jongen, 5e leerjaar LO

Knuffels zijn niet echt nodig. Het is te zien voor wat. Zo wel voor redelijke dingetjes, als ge iemand lang niet hebt gezien of zo.

Jongen, 5e leerjaar BLO

Ouders kunnen het ook anders tonen dan met een knuffel. Met een kus of zo.

Jongen, 1e graad TSO

Ik heb dat niet nodig ze. Ik krijg van andere mensen wel genoeg knuffels.

Meisje, 1e graad BSO

Knuffelen, dat doe ik niet hoor met mijn moeder.

Jongen, 2e graad ASO

Basiszorg voor jongeren

Zoals hierboven aan de hand van diverse voorbeelden geïllustreerd werd, zien we kinderen en jongeren op heel veel verschillende vlakken zorg verwachten van hun ouders.

Toch waren we ook geïnteresseerd welke belang ze toekenden aan de verschillende zorgtaken. Daarom hebben we aan elke jongere vanaf de tweede graad gevraagd om op een lijst van 30 zorgtaken aan te duiden welke taken zij beschouwen als echt belangrijk in de opvoeding? Met andere woorden, welke zorgen hebben jongeren van hun leeftijd absoluut nodig.

De omschreven zorgtaken omvatten volgende zorgcategorieën: Fysieke zorg (13 zorgtaken), medische zorg (4 zorgtaken), pedagogische zorg (6 zorgtaken) en emotionele zorg (7 zorgtaken).

In het totaal hebben 24 jongeren uit de 2^e en 3^e graad van het secundair onderwijs (ASO, TSO en BSO) deze zorgtaken beoordeeld en gescoord.

De zorgtaken zijn gesorteerd op basis van het aantal keren dat ze als 'absoluut noodzakelijk' werden aangekruist.

Zorgtaken	Aantal keren aangeduid als basiszorg	Aard van verwaarlozing indien deze zorg ontbreekt
¾ OF MEER VAN DE JONGEREN DUIDT DEZE ZORGTAAK AAN		
Naar je luisteren wanneer je met een probleem zit	22	Emotionele zorg
Doktersbezoek wanneer je ziek bent	20	Medische zorg
Een gelijkwaardige behandeling van alle kinderen in het gezin	20	Emotionele zorg
Een proper huis	18	Fysieke zorg
Je op je gemak stellen wanneer je overstuur bent	18	Emotionele zorg
TUSSEN ½ EN ¾ VAN DE JONGEREN DUIDT DEZE ZORGTAAK AAN		
Voldoende warme kleding	16	Fysieke zorg
Het gevoel geven dat je belangrijk bent voor hen	16	Emotionele zorg
Gestimuleerd worden om het goed te doen op school	15	Pedagogische zorg
Minstens 5 x per week een warme maaltijd krijgen	14	Fysieke zorg
Minstens 1x per jaar naar de tandarts	14	Medische zorg
Complimenten krijgen over de dingen die je doet	14	Emotionele zorg
Interesse van je ouders voor je werk op school	14	Pedagogische zorg
Een voldoende rustige ruimte in huis om je schoolwerk te doen	13	Pedagogische zorg
Minstens 3 x per week met het hele gezin samen eten	13	Fysieke zorg
Uitleg krijgen waarom ouders een beslissing hebben genomen	13	Pedagogische zorg
Regelmatig een knuffel van je ouders	12	Emotionele zorg
TUSSEN ¼ EN ½ VAN DE JONGEREN DUIDT DEZE ZORGTAAK AAN		
Serius genomen worden wanneer je zegt dat je ziek bent	11	Medische zorg
Een eigen slaapkamer hebben	10	Fysieke zorg
Nette en gestreken kleding	10	Fysieke zorg
Een hobby mogen doen die geld kost	10	Pedagogische zorg
Je ondersteunen in welke hobby's je kiest	10	Pedagogische zorg
Minstens 5 x per week verse groenten krijgen	8	Fysieke zorg
Je niet betrekken in conflicten tussen ouders	7	Emotionele zorg
Altijd weten waar je 's nachts bent	6	Fysieke zorg

MINDER DAN ¼ VAN DE JONGEREN DUIDT DEZE ZORGTAAK AAN		
Je ondersteunen in welke vrienden je kiest	5	Emotionele zorg
Ouders stoppen met roken wanneer je dit vraagt	4	Medische zorg
Zorgen dat je veilig naar school gaat (veiligheidsriem, valhelm,...)	4	Fysieke zorg
Altijd weten waar je overdag bent	2	Fysieke zorg
Hippe kleding	1	Fysieke zorg
Een huisdier krijgen	1	Fysieke zorg

Overbodige en onnodige zorg

Uit het voorgaande blijkt dat kinderen en jongeren op veel verschillende gebieden aangeven zorg nodig te hebben. Hoewel ze respect uiten voor ouders die hen deze zorg aanbieden, zijn er ook momenten waarop deze zorg in feite niet gewenst is.

Zoals ook blijkt uit de bevraging van jongeren naar wat zij als basiszorg ervaren, zien we dat sommige zorgtaken uitgevoerd door ouders vaak als onnodig of overbodig worden gezien.

Overbodige en onnodige zorg wordt vooral vernoemd door jongeren uit het secundair, wanneer zij op zoek zijn naar meer autonomie en steeds meer zelf willen beslissen waar hun grenzen liggen.

De ervarenheid van ouders mag niet gebruikt worden om jongeren een uitgestippelde route te laten volgen. Dat wordt zelfs gezien als een rem op hun persoonlijkheidsontwikkeling. Bovendien is de ervarenheid van ouders ontwikkeld tijdens een vroegere periode. Wat toen opging, hoeft niet langer op te gaan voor kinderen en jongeren in de 21e eeuw. Ten slotte wijzen jongeren er op dat ouders zelf ooit jong waren, maar dat dit hen niet altijd in staat stelt om de gevoelens van jongeren te begrijpen. Hun raadgeving kan daarom soms naast de kwestie zijn.

Volwassenen weten het niet altijd beter

Kijk als die ouders niet naar school gingen, wij zijn slimmer dan zij. Die ouders denken dat die altijd slimmer zijn dan ons, maar dat is niet waar.

Meisje, 1e graad BSO

Ouders moeten niet altijd gelijk hebben, er zijn soms dingen waar dat ge echt wel kunt over discussiëren en waar dat gij echt wel over gelijk hebt. Ouders hebben sowieso niet altijd gelijk.

Jongen, 2e graad ASO

Iedereen moet de kans krijgen om ervaring op te doen

Ik kan daar niet tegen als volwassenen zo willen doen van 'Ja, maar wij hebben dat al meegemaakt, dus...'. Zij hebben dat ook mogen aftasten, dus laat het ons ook aftasten en we zullen dan wel met onze neus tegen de deur lopen als we fout zijn en dan zullen we achteraf wel moeten toegeven van 'Kijk, daar was je misschien wel juist'. Maar als we zelf niet de kans krijgen om zelf te denken en zelf te willen proberen, te ontwikkelen, ja dan gaat ge toch nooit helemaal zijn wie dat ge bent. Want ge gaat altijd een rem zetten op uw persoonlijkheid en dan gaat ge nooit volledig ontwikkelen hoe dat ge wilt ontwikkelt zijn en dan gaat ge nooit uw eigen zijn.

Meisje, 3e graad ASO

Ouders deden ervaring op in een andere tijd

Als tiener weet je veel meer wat je zelf wilt dan je ouders, hé want je ouders zaten vroeger zo in die tijd. Nu is dat je eigen tijd.

Jongen, 1e graad TSO

Ouders hebben zo een andere tijd gehad en nu zitten we in een helemaal andere tijd en die willen zo dat dat hetzelfde blijft.

Jongen, 2e graad TSO

Soms hebben ouders wel gelijk, omdat die dat misschien al hebben meegemaakt. Maar er is ook veel veranderd tegen vroeger. Ze denken dan dat ze het weten, maar dat is dan toch niet want het is veranderd. Dan vind ik dat ze niet altijd gelijk hebben.

Meisje, 2e graad ASO

Zelfs met de busregelingen, ze denken nog altijd dat de bussen hetzelfde zijn als van het jaar negentig of zo. Ge probeert dat dan uit te leggen, maar die geloven ons niet.

Jongen, 2e graad TSO

Zij hebben niet altijd dezelfde jeugd gehad als van wij.

Jongen, 3e graad BSO

Zoals voor uw rijbewijs, ze willen hen dan altijd moeien, als je bijvoorbeeld in de auto rijdt van 'Dat moogt ge niet doen'. Maar dat was vroeger zo, maar nu is dat al allemaal veranderd, en die banen zijn veranderd. Maar toch willen ze hun gelijk halen. Maar ze hebben geen gelijk.

Jongen, 3e graad BSO

Wij leren nu dingen op school die zij niet hebben geleerd en dingen veranderen soms ook en dan gaan ze dingen zeggen die eigenlijk vroeger zo waren en nu is het niet meer zo. Dan kunnen ze niet altijd hun gelijk halen, sowieso niet.

Jongen, 3e graad BSO

De ervaringen van dertig jaar geleden zijn niet altijd de ervaringen van nu. Bijvoorbeeld qua drugs en zo van die dingen. Dertig jaar geleden werd daar niet over gesproken en dan proberen ouders daar nu... Ze kunnen daar eigenlijk geen beeld over vormen. Ze hebben daar zelf geen ervaring mee gehad. Dus ze kunnen u dat wel afraden, maar eigenlijk weten ze zelf zo niet, ze hebben het zelf niet zo meegemaakt.

Meisje, 3e graad ASO

Eigen gevoelens

We weten zelf wie we zijn, want mijn mama die kan dat niet weten.

Jongen, 5e leerjaar LO

Zij weten niet wat ik nu voel. Ze weten wel wat dat er goed is om te kunnen groeien, en om mij te kunnen genezen en wat er goed voor mij is. Zo heel laat in bed, dat is niet goed voor mij en dat weten ze.

Meisje, 5e leerjaar LO

Bijvoorbeeld, je hebt liefdesverdriet. Ze zeggen zo van 'ge zijt nog klein, wat doet gij met dat?' en zo. 't Is niet te doen.

Meisje, 1e graad BSO

Gebrek aan zorg

Kinderen en jongeren laten zich ook uit over een gebrek aan zorg.

Gebrek aan materiële zorg

Wanneer de vraag werd gesteld of kinderen en jongeren ook te weinig zorg kunnen krijgen, verwezen vooral de kinderen uit het basisonderwijs in eerste instantie naar een tekort in materiële zorg. Opvallend was dat in de groep

uit het bijzonder lager onderwijs deze vraag vooral reacties opriep die verwezen naar een ideale kindertijd, vol met feestjes, zwembaden en geen school.

Er is te weinig zorg als je te weinig snoep krijgt en te weinig feestjes.
Jongen, 5e leerjaar BLO

Wanneer je geen tropisch zwembad hebt en geen sauna!
Jongen, 5e leerjaar BLO

Beter zou zijn wanneer heel het schooljaar geen school zou zijn.
Jongen, 5e leerjaar BLO

Aandachtstekort

Maar bij verder vragen, werd duidelijk dat een gebrek aan zorg voor kinderen en jongeren vooral een gebrek aan aandacht vanwege de ouders is. Waarom ouders te weinig aandacht geven kan verschillende oorzaken hebben, zoals **ruzie** met de ouder, **verplichtingen** van de ouder en de **concurrentie** met broers en zussen.

Als het ruzie is met mijn mama.
Meisje, 5e leerjaar LO

Als ik zo bij mijn papa ben, dan zijn er nog drie kindjes en de kleinste is juist drie jaar geworden, en die ja, elke keer als ik bij mijn papa zit, dan komt ze zo altijd ook erbij en dan moet ik weggaan.
Meisje, 5e leerjaar LO

Ik heb een zus en een broer en da's... als ik zo iets wil bespreken met mijn mama, want dan loop ik altijd als eerste naar huis en dan is het van: 'Ik heb nog twee andere kinderen waar ik voor moet zorgen', en dan moet ik uren wachten voor een keer met haar te babbelen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Mijn zus die zit nu in het eerste leerjaar en dan krijgt zij nu alle aandacht want ze moet nu heel veel dictees doen, en als ik dan iets niet snap, dan moet ik wachten. Dan snap ik één ding niet, en dan kan ik de rest allemaal niet meer voort doen. En dan moet ik wachten, en dan heb ik geen tv gekeken en dan is het gedaan en dan moet ik dan zo naar boven gaan.
Meisje, 5e leerjaar LO

Ik heb het nu niet over van die zware problemen, maar moest uw vader of uw moeder ploegwerken hebben dan ziet ge ze ook niet zoveel. Als ge 's morgens op staat en ze zijn al half weg, dan is het zo van 'Ja hier, twintig euro voor deze week'. Ze zorgen wel voor u, maar ge hebt alleen geld gekregen... en trekt er uwe plan mee.
Jongen, 2e graad TSO

Alcoholisten of drugsverslaafden zorgen niet goed voor hun kinderen, die zijn meer bezig met hun eigen. Ge kunt niet eens voor uzelf zorgen, als ge zo een alcoholist zijt of een drugsverslaafde. Hoe gaat ge dan voor uw kinderen zorgen? Die trekken zich dat niet aan, en die kinderen die zien dat allemaal en die zeggen zo van: 'Ja ik ga ook zo zijn, mijn vader is ook zo, waarom zou ik niet zo zijn?'
Jongen, 2e graad TSO

Mijn broer die sport en die heeft veel aandacht nodig. Ik ben daar heel fier op en mijn ouders ook. Vorig jaar had hij nog zijn rijbewijs niet en ik zag heel weinig mijn papa, waardoor ik ook weinig zorg kreeg. Ik had dus het gevoel dat ik op de tweede plek kwam te staan, en dan ook wat minder zorg kreeg dan mijn broer. Maar ge kunt daar niet veel aan doen. Misschien overdreef ik daar ook wat in. Uiteindelijk nu, ik heb wel moeite gehad met het feit dat mijn papa terug zo veel zo vaak thuis is want dan was ik het zo gewoon en dan moet ge ineens wat meer rekening houden met iemand die daar nog bij zit, terug.
Meisje, 3e graad ASO

Hieronder gaan we gedetailleerd in op twee stellingen die tijdens de gesprekken werden voorgelegd.

Aan de kinderen uit het basisonderwijs en de eerste graad werd de stelling voorgelegd of ouders die veel weg zijn al dan niet goed zorgen voor hun kinderen.

Aan alle kinderen en jongeren werd ook de stelling voorgelegd of ouders die altijd ruzie maken, al dan niet goed voor hun kinderen kunnen zorgen.

EXCURSIE

STELLING

ALS EEN KIND VEEL ALLEEN THUIS IS, DAN WORDT ER NIET GOED GEZORGD VOOR DAT KIND

95% oneens

Aantal kinderen en jongeren: 19

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	0	0	2	8
1e graad SO	0	1	5	3
Totaal absoluut	0	1	7	11
Totaal procentueel	0%	5%	37%	58%

Samenvatting

Er kwam **veel tegenstand** tegenover deze stelling. Kinderen en jongeren gaven verschillende redenen om aan te tonen dat ouders toch goed voor hen zorgen ook al zijn kinderen of jongeren vaak alleen thuis.

Afwezigheid wordt door kinderen en jongeren niet gelijkgesteld met verwaarlozing, of met minder zorg. Ouders hoeven **niet noodzakelijk aanwezig** te zijn om voor hun kinderen te zorgen.

Ouders die vaak uitwerken gaan, zijn volgens hen ook bezig met het zorgen voor de kinderen. Want wie zal er anders hun eten, drinken, kleren en huis **betalen**? Bovendien zijn kinderen ervan overtuigd dat zij ook voor een groot deel **voor zichzelf kunnen zorgen**.

Eén jongen, die uit ervaring lijkt te spreken, stelt wel dat te veel afwezig zijn (dagen of zelfs weken), toch een gebrek aan zorg is.

Aanwezigheid is niet noodzakelijk om in zorg te voorzien

Ouders hebben nog andere verplichtingen om in de zorg van het gezin te voorzien, inclusief de andere kinderen.

Als uw mama of uw papa of allebei laat weg moeten dan blijf je alleen thuis, maar dan zorgen uw ouders nog altijd goed voor u, want er is wel eten en zo, dus als ge honger hebt of als ge dorst hebt...

Jongen, 5e leerjaar BLO

Ik moet zelf vaak alleen thuisblijven, en dat is gewoon omdat je ouders... Ik zit in een familie met drie kinderen en mijn zus heeft vaak iets te doen en dan is mijn broer naar de voetbalmatch...

Jongen, 5e leerjaar LO

Ouders moeten werken om geld te verdienen.

Als uw ouders zo vaak wegmoeten, moeten ze dat gewoon doen, want anders kunnen ze misschien niet dingen betalen, eten bijvoorbeeld, en ik heb toch liever dat ik gezond leef en dat mijn ouders soms weg zijn dan dat ik ziek word. Ze moeten toch die medicijnen kunnen betalen.

Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn papa die heeft deze week 'de late', dus niemand is thuis. Maar die zorgt toch goed voor mij en voor mijn broer ook.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Ge kunt toch zeggen: daar ligt iets voor u klaar. Ze zorgen wel voor u. Als mama en papa het druk hebben, dan kunnen zij daar niets aan doen. Ze verdienen toch geld, en dat is ook zorgen.

Jongen, 1e graad TSO

Kinderen zorgen (met plezier) voor zichzelf

Wij kunnen eigenlijk al voor ons alleen zorgen. Als uw mama weg is en ge moet koken of zo, dan kunt ge al iets klaar maken voor uw broers, een toastje.

Jongen, 5e leerjaar BLO

Allez, die moeten toch niet altijd thuis blijven. Voor mij is dat net goed als die weg gaan, ik mag dan Jongens spreken van Engeland en je kunt chatten.

Meisje, 1e graad BSO

Als jouw ouders weg zijn, hé dan kun je meer op de computer.

Meisje, 1e graad BSO

Te lange afwezigheid is niet goed

Ik vind dat ge niet genoeg zorg krijgt als uw moeder of uw vader heel hard werken, maar echt heel de dag. En die blijven zo een week weg en ge moogt zo tijdens de school bij uw meter of uw peter logeren of bij uw oma en uw opa. Dat is niet plezant want dan ziet ge ze bijna nooit, en als die echt zo soms twee weken wegblijven, dan vind ik dat niet zo goed zorgen.

Jongen, 5e leerjaar LO

EXCURSIE

STELLING

ALS VOLWASSENEN THUIS ALTIJD RUZIE MAKEN, DAN WORDT ER NIET GOED GEZORGD VOOR DE KINDEREN THUIS

54% oneens

Aantal kinderen en jongeren: 43

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	2	4.5	1	4.5
1 ^e graad SO	3	0	3	3
2 ^e graad SO	1	3.5	3.5	2
3 ^e graad SO	2	3.5	3.5	3
Totaal absoluut	8	11.5	11	12.5
Totaal procentueel	18.6%	26.7%	25.6%	29.1%

Samenvatting

De meningen over deze stelling waren sterk verdeeld.

Het belangrijkste argument om ruziemakende ouders als niet goede zorgers te zien, is het **tekort aan aandacht** dat kinderen op deze momenten ontvangen van hun ouders. Daarnaast wordt het **slechte voorbeeld** van de ouders en de moeilijkheid dat kinderen soms **ongewild partij** moeten trekken voor één van de ouders (loyaliteitsconflict) ook aangehaald.

Andere argumenteren dat ruzie **niet noodzakelijk** tot minder zorg leidt, en dat een **scheiding** zelfs kan resulteren in een betere zorg. Echtelijke ruzie is een zaak tussen ouders, en ook al zijn kinderen daar niet gelukkig mee, ze kunnen toch goede zorg krijgen.

Ruzie tussen ouders maakt goede zorg erg moeilijk / niet meer mogelijk

Aandachtstekort leidt tot gebrek aan zorg

Als ze gaan scheiden dan gaan ze veel bezig zijn met, ge weet wel, met andere dingen en dat is niet goed.
Meisje, 5e leerjaar BSO

Mijn ouders zijn gescheiden, en toen dat ze nog de hele tijd ruzie maakten, toen letten ze gewoon niet op mij. Als ik vroeg om me te helpen, dan deden ze het gewoon niet.
Jongen, 1e graad TSO

Ze zijn dan eigenlijk meer bezig met de ruzie dan met de kinderen. Je kan gewoon niet meer zorgen voor je kinderen, zo dat ze 's middags het eten vergeten klaar te maken omdat ze aan het ruzie maken zijn.
Jongen, 1e graad TSO

Als je iets niet verstaat bijvoorbeeld van je huiswerk of zo, en dat je dan iets wil vragen aan je mama of papa en ze zitten dan de hele tijd ruzie te maken en dan kun je dat niet vragen.
Jongen, 1e graad TSO

Als uw kind bijvoorbeeld ruzie heeft op school, of zo, en ie wil er een keer over babbelen, maar ge zijt de hele tijd ruzie aan 't maken met uw echtgenoot, dan gaat die kleinen hem ook verstoten voelen.

Jongen, 3^e graad BSO

Mijn ouders die zijn nu ook al iets meer dan zesentwintig jaar samen, en als ze keer ruzie hebben is dat moeilijk om voor ons kunnen zorgen, omdat ze dan constant bezig zijn. Zo van dat ze elkaar niet kwijt willen, maar ze hebben ruzie. Ze zijn er gewoon constant mee bezig en als het weer over is, dan is het van ok ja. Het is dan ook moeilijk met het eten meestal. Mijn moeder die kruipt dan meestal in haar kamer, dan moet mijn vader koken en dat trekt op niet veel.

Jongen, 3e graad BSO

Foutieve voorbeeldfunctie

Als volwassenen elke dag ruzie maken thuis, dan beginnen uw kinderen dat ook te doen en dan beginnen die ook slecht op te voeden.

Jongen, 5^e leerjaar BLO

Ik vind dat ie dat over pakt. Ge ziet dan dat er bijvoorbeeld problemen zijn bij die jongen thuis of bij dat meisje. Ge ziet dan hoe dat zij zich gedragen, dat ze zelf gasten in elkaar kloppen en al. Dan zeg je toch: die hebben dat al van thuis, of niet? Ik heb dat al veel gezien dat de kinderen echt achteruit gestoken worden. Omdat ouders de hele tijd spel maken, concentreren ze zich de hele tijd op die ruzie, en hun kind mag doen en laten wat hij wil, en zo kan hij ook slechte manieren hebben op den duur.

Jongen, 3e graad BSO

Loyaliteitskwesities

Soms als ze een probleem hebben dan kunnen ze soms eens ruzie maken en dan zegt bijvoorbeeld uw papa 'Ga naar boven' en dan zegt uw mama 'Blijf beneden', en dan weet ik soms niet, naar wie moet ik nu luisteren. Moet ik nu naar mijn papa luisteren of moet ik nu naar mijn mama luisteren?

Meisje, 5^e leerjaar BLO

Misschien maar een stom voorbeeld, maar ge wilt uitgaan en uw ouders hebben ruzie met elkaar en ge weet van als ik dat aan mijn mama vraag dan mag dat niet. Gaat ge het aan uw papa vragen dan is 't van 'ja ok 't is goed' en dan gaat ge naar die fuif. Het ding is dat ge meningsverschillen gaat creëren en dan wordt het alleen maar erger.

Meisje, 3e graad ASO

Onterecht in de ruzie betrokken worden

Of ze zijn dan bezig tegen u, als zij dan ruzie hebben. Ze steken het dan op de kinderen zelf. Mijn stiefmama zei altijd: 'Ja, dat is raar dat uw mama nooit ruzie heeft gemaakt om jullie, want dat draait altijd om de kinderen'. Bij mij was dat een keer, mijn papa en mijn stiefmama hadden grote ruzie en ze was zo aan het zeggen - want we zaten allemaal zo, ... L. was hier bezig, ik zat in de zetel en J. was op de computer bezig - en op een keer zegt ze: 'Ik ga het op geen één van jullie steken, want het is jullie schuld niet', maar ze zat wel de hele tijd naar mij te kijken en te reclameren. Maar ik ben haar kind niet, dus.

Meisje, 2e graad TSO

Bij mij thuis is dat gewoon zo. Mijn ouders zijn gescheiden, dus er moeten sowieso meer afspraken worden gemaakt om de regeling te doen en zo. En als één van de twee, of beiden niet willen meewerken, dan gaat dat voor ons ook niet. Kinderen die kunnen er ook mee in betrokken worden, in die ruzies.

Jongen, 2e graad ASO

Mijn papa die betreft ons wel redelijk veel bij discussies. Dan vraagt hij: 'Wie heeft er nu gelijk?', en dan kun je niet antwoorden.

Jongen, 2e graad ASO

Ik vind van het moment dat ze er hun kinderen gaan bij betrekken, bijvoorbeeld bij mij was dat vroeger van 'Ja, en vindt gij nu niet dat hij verkeerd is? Want ik heb gelijk, hé?'. Dat vind ik absoluut helemaal fout. Het kan zijn dat ouders in een periode zijn dat het effekes wat minder gaat en dat ze veel ruzie hebben, dan vind ik niet dat ge direct kunt zeggen van 'Ze kunnen niet voor hun kinderen goed zorgen of zo', dan is dat gewoon effe een mindere periode, maar het valt wel te zien, hoe dat ze dan ruzie hebben ook, op welke manier.

Meisje, 3e graad ASO

Goede zorg nog altijd mogelijk

Zorg blijft hetzelfde

Zelfs als ze gaan scheiden, dan is dat nog steeds hetzelfde, dan blijven ze zorgen voor u.

Jongen, 5^e leerjaar BLO

Ik heb dat meegemaakt. Mijn ouders zijn gescheiden. En ze zorgen nog altijd voor mij.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Als ze ruzie gaan maken kan het ook dat ze allebei evenveel gaan zorgen voor de zoon, of de dochter. Ze gaan dan sowieso willen bewijzen dat ze beter zijn ...

Jongen, 1e graad TSO

Ge kunt uw kind toch ook goed verzorgen, ge kunt ook zeggen zo van 'Kom ne keer mee, we gaan zot doen samen'.

Jongen, 1e graad TSO

Ruzie maken staat zorgen niet in de weg

Mijn ouders die zijn gescheiden en die komen goed overeen, dat zijn vrienden, maar als er veel ruzie is, ok, misschien lijden uw kinderen daar wel een beetje onder, maar het is niet dat die dan niet voor hun kinderen kunnen zorgen. Ik denk niet dat ge die moet wegpakken van hun ouders, omdat die veel ruzie maken. Dat is tussen die twee mensen. De kinderen kunnen dat niet altijd leuk vinden, ik zou dat ook niet tof vinden, maar het is niet dat die dan zo helemaal alleen vallen. Mijn mama heeft ook zo ouders die nog altijd de hele tijd ruzie maken, maar mijn mama is nu niet zo iemand die nooit zorg heeft gekregen.

Meisje, 2e graad ASO

Sommige ouders hebben dan problemen en ze willen u daar dan niet bij betrekken en als de ruzie dan zogezegd over is dan is het natuurlijk stil. Maar ze spreken dan niet tegen elkaar. Ze zijn soms wel nog bezig met hun kind en dan zullen ze toch wel maken dat ze niet ongerust zijn. Bij ons is dat toch zo. Want ik ben dan altijd kwaad tegen mijn moeder of tegen mijn vader als ze ruzie hebben gehad, en dan zeggen ze zo van 'Ja, dat is in elk gezin wel een keer zo een confrontatie en zo een ruzie, weet je wel, daarom moet je nog niet...'

Jongen 2e graad TSO

Vroeger hebben mijn ouders ook veel ruzie gemaakt toen wij nog in de lagere school zaten. Maar als ge het nu bekijkt, 't is niet omdat zij ruzie hebben met elkaar.... Ze gaan misschien niet gelukkig zijn en zo, maar ze gaan wel nog altijd het beste voor hun kinderen willen en ze gaan er wel altijd alles aan doen om hun kinderen het beste te geven. Ondanks dat ze misschien met elkaar niet overweg kunnen, gaan ze toch iets hebben van 'Het zijn ons kinderen' en ondanks dat ze meningsverschillen hebben, voor hun kinderen gaan ze toch altijd het beste willen. Als kind lijdt ge daaronder maar wordt ge daarom niet goed opgevoed?

Meisje, 3e graad ASO

A.2.2. Zorg in de schoolcontext

Over het algemeen beschouwen zowel kinderen en jongeren de schoolcontext als een plaats waar er vooral voorzien wordt in educatieve zorg.

Daarnaast erkennen een aantal kinderen en jongeren, het belang van een goede ondersteuning van de school bij schoolse en persoonlijke problemen. Hierbij valt het op dat vanaf de 3^e graad de persoonlijke relatie tussen jongeren en de leerkracht meer reacties oproept, zowel in positieve als negatieve zin.

Educatieve zorg

Op de vraag welke zorg kinderen en jongeren op school ontvangen, wordt in de allereerste plaats door kinderen en jongeren verwezen naar de educatieve zorg: goed lesgeven, uitleg geven wanneer je iets niet snapt, oplossingen en tips geven.

De directrice geeft ook opdrachten aan de juffen zodat ze ons lesgeven en dan worden we slim.
Meisje, 5e leerjaar LO

Leerkrachten zien of dat je goed studeert en die helpen je ook als je gebuisd zijn. Dan zeggen die ook van 'Moet je een inhaalles? Ik wil u dat wel geven'.
Jongen, 2e graad ASO

Mevrouw V. offert haar middagen op om inhaallessen te geven. Ik vind dat wel goed. Ik ga daar niet naar toe, maar ik vind dat wel goed. Dat is goed voor mensen die dat nodig hebben. Iedereen kan daar naar toe, iedereen van school.
Meisje, 2e graad ASO

De leerkracht moet volgens een jongen ook een gevoel voor humor hebben.

Ik vind dat ze soms te serieus bezig zijn met de lessen. Zo ne keer een mopke tussendoor, mogen ze ook doen. Meneer C. doet dat en zoals mevrouw C., die doet soms ook wel grappig, zoals met hare bril ne keer. Ja, een leerkracht moet ook humor hebben, en die moet zijn les goed geven.
Jongen, 1e graad TSO

Maar het niveau van educatieve zorg krijgt heel wat kritiek van de jongeren uit het secundair onderwijs. Leerkrachten geven ongeïnteresseerd les, geven te weinig uitleg, en houden geen rekening met het tempo van alle leerlingen. Nieuwe leerkrachten of interimisten kennen het onderwijsvak te weinig, en worden door de leerlingen ook wel eens schertsend 'probleemleerkrachten' genoemd.

Die zitten gewoon en die kijken naar ons en als we iets moeten doen dan schrijven we op.
Meisje, 1e graad BSO

Sommige leerkrachten hebben soms iets van, 'Ja, ge snapt het niet en als ge het niet snapt dan moet ge het zelf maar oplossen', terwijl dat die andere leerkracht dan wel alle moeite van de wereld zou doen om er voor te zorgen dat ge mee zijn.
Meisje, 3e graad ASO

Leerkrachten zijn niet altijd zo vriendelijk als mensen denken. Sommige leerkrachten tonen zich wel vriendelijk, maar eenmaal ze voor de klas staan, zijn ze heel anders. Dat zijn meestal leerkrachten die tijdelijk zijn. Dien ene kon niets van lesgeven, die verstaat dat niet dat wij dat niet verstaan. En dan legt hij het nog een keer uit en zegt van: 'Allez, ge verstaat dat nu toch wel!', maar we verstaan het nog niet. Dat zijn in ons ogen probleemleerkrachten. We gaan dan naar het secretariaat maar ze geloven ons niet.
Meisje, 3e graad BSO

Extra ondersteuning bij schoolproblemen

Naast goed lesgeven is er op school extra zorg voorzien voor leerlingen die met een bepaald leerprobleem kampen, zoals bv. dyslexie. Kinderen en jongeren verwachten dat voor dit soort problemen er voldoende aandacht is.

In het bijzonder lager onderwijs en in secundaire scholen is er meestal personeel, zoals opvoedsters of psychologen, op school aanwezig die een zorgende functie hebben.

Grappig was dat de kinderen uit BLO de psychologen wel kenden, maar op de vraag wat die dan precies deden, een verrassend antwoord gaven:

L. en A., die halen de boekentassen en de zwemzakken op als die hier op school ergens rondslingeren. Die leggen die dan in hun lokaal.
Jongen, 5e leerjaar BLO

De jongeren uit de het secundair erkenden wel de extra zorgfunctie, zoals dit meisje uit de eerste graad:

De opvoedster is nog goed. Zij is lief tegen ons als we naar huis willen gaan. Dan zegt ze van 'Ja, ga maar.' Zij belt ons moeder en 'ga maar'. De opvoedster die helpt ons, die laat ons uitpraten, die spreekt dan met ons, die is lijk psycholoog.
Meisje, 1e graad BSO

Toch wordt de zorg van volwassenen op school sterk onderscheiden van de zorg die kinderen en jongeren ontvangen van ouders. Op de vraag op welke manier de zorg van ouders dan verschilt van de zorg van leerkrachten, antwoordden de jongeren wat schamper dat dat nogal vanzelfsprekend is. De kinderen proberen het wel te omschrijven.

Leerkrachten geven geen liefde. Dat is vooral... dat is meer zorgzaamheid.
Jongen, 5e leerjaar LO

Zij geven niet echt liefde maar als we pijn hebben dan... meer zoals een dokter.
Meisje, 5e leerjaar LO

Maar ze gaan ons niet echt knuffelen. Ze gaan ons niet echt zo..., want als we op openluchtclassen gaan slapen, dan gaan ze niet echt zeggen 'slaapwel' en 'zoetke' en zo.
Jongen, 5e leerjaar LO

Ondersteuning bij persoonlijke problemen

De jongeren werden gevraagd of ze verwachten van hun leerkrachten dat deze ook ondersteuning bieden bij persoonlijke problemen. Moeten ze bij een leerkracht hun hart kunnen luchten wanneer ze zichzelf niet goed voelen of wanneer ze problemen hebben in de thuis- of vrijetijdscontext?

Op deze vraag kregen we geen eenduidig antwoord. In het algemeen kan gesteld worden dat een leerkracht-leerling-relatie is de eerste plaats een professionele inhoud krijgt, maar deze kan afhankelijk van een aantal factoren uitgroeien tot een meer persoonlijke band tussen beiden.

Persoonlijke relatie is contextueel en relatief

In de lagere school hebben kinderen vaak slechts één leerkracht. In sommige scholen hebben ze voor een aantal erg specifieke vakken (turnen, catechese, zedenleer...) wel een afzonderlijke leerkracht. Deze situatie wijzigt wanneer deze kinderen in het secundair onderwijs terechtkomen. Vanaf dat moment hebben ze voor elk vak een verschillende leerkracht. Persoonlijkheden van leerkrachten en leerlingen kunnen sterk verschillen. Één iemand haalde zelfs aan dat deze persoonlijke ondersteuning ook geslachtsgebonden zou zijn. Ook is de band met de ene leerkracht geen garantie voor een goede verstandhouding met een andere leerkracht.

Je hebt van die leerkrachten zoals meneer R. en die zijn ook wel geïnteresseerd in uw leven buiten school, maar ik denk dat dat sterk afhangt van leerkracht tot leerkracht.

Meisje, 2e graad ASO

Het is ook te zien hoe goed dat je die leerkracht kent. Als je die echt zo vertrouwt, dan is dat anders.

Jongen, 2e graad TSO

Iedereen zal ook wel een leerkracht hebben waar dat ge een betere band mee hebt, dat je beter mee overeenkomt, dat je denkt van als ge echt met iets zit, dat ge weet van 'Ja, aan die leerkracht zou ik dat wel nog kunnen vertellen.' Als ge zelf niemand kent of als ge daar thuis niet mee terecht kunt, dat ge dat dan misschien tegen een leerkracht wel kunt zeggen. Dat je die dan een beetje beschouwt als een vertrouwenspersoon. Ik kan dat bij één leerkracht. Dat is wel een leerkracht waar ik gemakkelijk iets zou tegen kunnen zeggen, omdat die u ook het gevoel geeft van, als er iets is... Ge voelt u op uw gemak daarbij en ge weet dat die u kan helpen en die geeft u niet het gevoel dat je 'maar', alle van sommigen heb ik het gevoel dat ze zoiets hebben van 'Allez, ge zijt maar een leerling'.

Meisje, 3e graad ASO

Maar ik denk dat dat ook nog afhangt van jongens en meisjes. Wij denken nog veel na, of ik denk toch veel na op deze leeftijd, ik zal het zo zeggen. En ik heb ook wel wat nood aan diepgaandheid terwijl jongens zoiets hebben van 'Ja, zolang het goed gaat, is het goed'. Terwijl dat wij dan, of ik meer met ups en downs zijn, en dat wij dat dan ook rapper zullen tonen, waardoor ze ook rapper zullen merken van 'Oei er scheelt iets'.

Meisje, 3e graad ASO

Bij leerkrachten moet je terechtkunnen

Sommige kinderen en jongeren geven expliciet het belang aan van het hebben van een persoonlijke band met de leerkracht. Het is niet zo dat ze hiervoor altijd beroep moeten doen op een leerkracht, maar het gevoel hebben dat ze hier terechtkunnen voor hulp, kan reeds ondersteunend werken.

Voor veel jongeren zou 'het delen van persoonlijke problemen' met leerkrachten een reële mogelijkheid moeten zijn, zeker wanneer in andere contexten ondersteunende figuren afwezig zijn.

Moest er iets gebeuren, wie ging ons dan helpen? Alleen leerkrachten, hé.

Meisje, 1e graad BSO

Als dat moment ooit komt dat ik echt niemand heb om mee te praten, dan zou ik dat misschien wel nog vragen aan leerkrachten die ik zo wel kan vertrouwen.

Meisje, 2e graad ASO

Ik zou bijvoorbeeld wel met een begeleider kunnen praten. Maar een leerkracht...? Tenzij dat het een goede leerkracht is, dan wel. Eén die we echt vrée goed kennen, en dat echt aan ons gehecht is. Zoals bijvoorbeeld mevrouw F. Ja, aan die zou ik het wel zeggen, oftewel bij L., want bij L. is echt alles strikt, dus. Ik vind dat dat wel moet kunnen, want als ge thuis niemand hebt die naar u luistert, dan moet ge toch ergens anders dat soort hulp gaan zoeken.

Jongen 2e graad TSO

Als ge dat nu niet kunt zeggen tegen iemand anders, dan moet de leerkracht daar wel open voor staan en u helpen. Maar dat doen die denk ik toch wel.

Meisje, 2e graad ASO

Als er iets scheelt met u, is het goed dat ze u ook wel helpen. Zij zijn toch wel zeven uur per dag eigenlijk hier op school, dus als er iets scheelt, denk ik dat ge dat als leerkracht ergens ook moet kunnen zien. Een beetje. Als ze nood hebben aan een opvang dat gij er wel moet kunnen zijn of dat ge moet kunnen zeggen van 'Kijk, er is een CLB, ge kunt daar naar toe gaan.', dat ze toch een teken kunnen geven, van... weet ge.

Meisje, 3e graad ASO

Ge zijt de titularis van een klas, en ge ziet dat er iets scheelt met een leerling of als hij niet echt goed meewerkt voor een week of zo, dan moet je hem er keer kunnen uithalen en zeggen 'Wat scheelt er?' en dat je dat kunt vertrouwelijk houden en niet zeggen en doen van... niet roddelen.
Jongen, 3e graad BSO

Een aantal jongeren hebben ervaringen met hulp van leerkrachten bij persoonlijke problemen.

Vorig jaar, toen ik veel aan mijn hoofd had, had ik wel een goeie band met meneer R. Ik kon daar wel bij terecht en ik kon daar wel veel dingen tegen vertellen.
Jongen, 2e graad ASO

Ik vind dat leuk als ge zo een band hebt met een leerkracht, want ge hebt ook leerkrachten die ge niet kunt hebben, maar als iemand, die kan wel streng zijn voor u, maar ge kunt die toch wel tof vinden en ge kunt er dingen tegen zeggen en ge zijt toch gezellig.
Jongen, 2e graad ASO

Ik denk wel dat mevrouw T. iets geheim kan houden als het echt persoonlijk is. Zij is zo een soort van psychologe. Zij is echt..., zij ziet iemand. Als ze u bezig ziet, dan weet ze direct wie dat ge zijt. Ja, dat is zo iemand. Ze had vroeger zo een systeem met een kistje en ge moest uw papierke daar insteken. Ge moest dat niet, maar als ge wou, of als ge problemen had, dan kon je altijd bij haar terecht. Dat was wel positief. Dat was zo lijk een dagboekje. Iedere leerling had een schrift en als je daar iets inschreef, die las dat dan. En als het erg was, dan kwam ze daar met u over praten. Iedereen had zo een boekske. Dus ze had zo een pak schriften en elke leerling had zijn eigen schrift. Ge pakte dat mee naar huis en je schreef daar iets in. Ge moogt daar zo veel in schrijven dat ge wilt en dan geef je dat af in de les. Als ze weet dat ge het moeilijk hebt, dan neemt ze u een keer apart en dan praat ze daarover en ze schrijft er ook iets bij, meestal.
Jongen, 2e graad TSO

Er is hier wel ene leerkracht die wel mijn situatie van thuis weet, en dat is meer dan genoeg.
Jongen, 3e graad BSO

Ik denk toch ook, dat dat ergens als taak van de leerkracht inhoudt dat ge ervoor zorgt dat uw leerlingen zich goed voelen en als ge ziet dat ze zich niet goed voelen... Tot zover dat ge dat zelf kunt behandelen, voor zover dat dat binnen uw kunnen is. Maar gewoon door te luisteren of door raad te geven, dat moet je doen. Maar als ze echt zo bijvoorbeeld zelfmoordneigingen hebben of zo, dat kunt ge als leerkracht volgens mij niet aan, dan moet ge die best doorverwijzen naar het CLB of naar een psychologe.
Meisje, 3e graad ASO

Als ge dan een keer wat minder mee zijt of zo, die leerkracht kan dat dan gewoon begrijpen. Terwijl dat sommige leerkrachten iets hebben van 'Ge moet mee zijn' en alles daarbuiten 'Dat maakt niet uit, ge moet gewoon meekunnen'.
Meisje, 3e graad ASO

Leerkrachten moeten zich openstellen. Ze zijn wel leerkracht, maar ik denk dat ge altijd een beetje uw grenzen moogt overschrijden. Ok, ge bent en ge blijft leerkracht, maar als iemand met een probleem naar u komt, ik denk dat ik het moeilijk zou hebben met 'Sorry neen, ik behandel dat niet, ik ben geen psycholoog, ik ben maar leerkracht', dat die u dan zouden afwijzen.
Meisje, 3e graad ASO

De school en het private leven van elkaar gescheiden houden

Andere jongeren zijn van mening dat ze liever niet spreken over hun thuis of private context met leerkrachten. Als beide contexten teveel in elkaar verstrengeld geraken, bestaat de kans dat een negatieve situatie binnen de ene context ook negatief zal doorwegen in de andere context.

Wanneer beide werelden naast elkaar functioneren, voelen leerlingen zich minder geïsoleerd. Sommige jongeren vrezen er immers voor dat een leerkracht die weet heeft van bijvoorbeeld een moeilijke thuissituatie, een leerling op de een of andere manier anders zal benaderen.

Bijvoorbeeld ik heb thuis problemen en al, awel dan vertelt ze het aan gans de school en dan gedragen de leerkrachten zich zo raar tegen ons.

Meisje, 1e graad BSO

Ik heb zoiets dat ik mijn school en mijn privéleven liever een beetje gescheiden houd, dat leerkrachten niet moeten weten wat er allemaal bij mij thuis omgaat. Ge hebt ook veel andere mensen: je hebt het CLB, je hebt vrienden. Het CLB, dat zijn mensen die daar speciaal voor zijn, toch meer dan uw leerkracht. Allez, ik zou dat raar vinden, als die alles weten wat er thuis omgaat bij mij. En als ge daar dan na nog les van krijgt...

Meisje, 2e graad ASO

Lesgeven, dat is alles wat ze doen. Maar voor de rest doen ze niets speciaals. Mijn eigen privéproblemen ga ik niet met school bespreken, nee.

Jongen, 2e graad TSO

Leerkrachten zijn veel minder persoonlijk. Dat zijn leerkrachten en niet zo mensen waar...

Meisje, 2e graad ASO

Ik vind school, dat zijn allemaal mensen die je niet kent en daar moet je dan je problemen aan zeggen. Dat is zo moeilijk.

Meisje, 2e graad TSO

Ondanks de wens van een aantal jongeren om hun private leven en schoolse leven gescheiden te houden, werd er opgemerkt dat deze scheiding niet absoluut gemaakt kan worden.

Schoolproblemen staan in een continue wisselwerking met de andere levensdomeinen van een jongere, én vice versa. Een leerkracht op de hoogte stellen waarom één en ander niet meer zo goed loopt, kan het begrip bij de leerkracht verhogen.

School is misschien maar school, maar als het op school niet goed gaat, gaan sommige mensen daar dan ook buiten school onder lijden. En omgekeerd: als er buiten school problemen zijn, kun je daar op school ook misschien onder lijden. Bijvoorbeeld, ge zit met een probleem, en je wil dat niet direct vertellen aan iemand, maar uw schoolwerk gaat wel keihard naar beneden, dan moet ge dat toch wel aan een leerkracht kunnen vertellen. Ge moet die toch wel in vertrouwen kunnen nemen, dat ge kunt zeggen wat er scheelt zodat die dat kan begrijpen.

Meisje, 2e graad ASO

Ik vind wel dat ze moeten kunnen luisteren, maar ge moogt niet verwachten dat ze u gaan helpen. Want ik heb dat eens ergens gelezen dat er zo een meisje was en die had echt problemen en die ging altijd naar die leerkracht en op den duur die belde die zelf na school en in zijn privé leven, dat die leerkracht op een bepaald moment echt contact heeft moeten breken. Dus ik vind wel: ge moogt verwachten dat die kunnen luisteren, maar het mag niet té zijn.

Meisje, 3e graad ASO

Geen vertrouwen in leerkrachten

Veel jongeren uit het BSO en TSO vermelden uitdrukkelijk geen vertrouwen te hebben in hun leerkrachten en voelen er dan ook niets voor om te investeren in een persoonlijke relatie met hen.

Dit wantrouwen is er omdat volgens de jongeren leerkrachten geen geheimen voor elkaar hebben. Een persoonlijk probleem voorleggen aan één leerkracht, betekent meestal dat heel de leraarskamer het zal weten.

Als je dat aan één leerkracht vertelt, de andere dag weet de ganse school dat al. Leerkrachten, ge kan die niet vertrouwen.

Meisje, 1e graad BSO

Je kan van de eerste keer gewoon beter de telefoon nemen en het aan gans België zeggen.

Meisje, 1e graad BSO

Mijn vriendin, zij had zo problemen gekregen, allez ge weet wel: meisjesproblemen van één keer in de maand. Awel, ze heeft dat gehad en ze heeft naar de wc gegaan en zij heeft dat gezien en zij gaat naar de leerkracht die toezicht heeft en de leerkracht zegt van ' Ahhh, zijt ge ongesteld geworden' en ze begint dat zo bijna over gans de speelplaats te roepen.

Meisje, 1e graad BSO

Ik vind dat niet goed als die te persoonlijk worden. Als ge zo met iets zit en als ge begint te huilen in de klas, ik vind dat wel okee als die dan u wat troost, maar ze mogen niet te dicht komen.

Meisje, 2e graad ASO

De leerkrachten zeggen alles door, alles. Daarom dat ik bijna niets tegen een leerkracht zou zeggen.

Meisje 2e graad TSO

Soms kun je ook beter tegen onbekenden iets zeggen, makkelijker dan tegen bekenden. Als het een therapeut is, dan is het wel de bedoeling dat hij zwijgplicht heeft, en dan zou ik dat misschien... maar leerkrachten: zij doen hun goesting.

Jongen, 2e graad TSO

Maar als ge iets zegt tegen een leerkracht, dan kan dat zo zijn dat ge dan de volgende les hebt en dat die dat dan al hoort van die andere leerkracht. Ja, maar het is ook te zien, hoe goed dat je die leerkracht kent. Als je die echt vertrouwt, dan is dat anders.

Jongen, 2e graad TSO

Leerkrachten, ge weet niet wat ze zullen vertellen in de leraarskamer.

Meisje, 2e graad TSO

Als je iets vertelt dan kun je achterhalen wie het nog weet. Als je iets zegt dat zagezegd niet mag geweten zijn, dan kun je dan een keer rondkijken bij de leerkrachten wie dat er het allemaal weet. Maar ge moet daar wel durf voor hebben.

Meisje, 3e graad BSO

Overbodige en onnodige zorg

Aan alle kinderen en jongeren werd gevraagd of leerkrachten de taak hebben om ruzie tussen leerlingen mee te helpen uitklaren.

Er werd hierop een erg duidelijk antwoord gegeven: 'Leerkrachten moeten zich niet te veel moeien'. Wanneer leerkrachten niet op de hoogte zijn waarom er ruzie is, zijn al hun interventies in feite overbodig. Externe hulp wordt door kinderen en jongeren niet altijd als efficiënt ervaren.

Ik haat dat: 'handje geven'. Ik doe dan altijd alsof dat ik vriend ben, maar ik denk in mijn eigen 'Ik ben daar toch geen vriend mee'. Juffen die moeten zich toch eigenlijk niet moeien. Ze weten niet wat er gebeurd is. Wij moeten ons toch ook niet moeien met hun zaken, en dan zeggen wij daar ook niets over, hé.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Op de lagere school was dat zo dat als leerkrachten dat dan te horen kregen, dan moest je zo gaan zitten en dan moest je gewoon een hand geven aan elkaar en dat was het dan. Maar wij waren nog steeds kwaad op elkaar, hoor. Dat lukt niet dat ge gewoon zo zegt van 'Ja en nu is het gedaan en geef elkaar een hand, en ga maar terug spelen'. Maar als het ruzie blijft, dan vind ik wel dat die een beetje moeite moet doen om dat weer op te lossen. Het is beter als die twee mensen dat zelf uitwerken. Dat gaat ook wel

beter als ge ouder zijt. Als ge kleiner zijt, dan is dat wel wat moeilijker.
Meisje, 2e graad ASO

Gebrek aan zorg

Kinderen en jongeren geven soms aan dat ze er momenten zijn waarop ze zich niet 'gehoord' voelen door leerkrachten.

In de klas komt het voor dat leerkrachten enkel bezig zijn met het aanleren van hun leerstof en volgens een aantal kinderen en jongeren weinig rekening houden met het tempo van elke afzonderlijke leerling. Op deze momenten hebben leerlingen het gevoel dat ze genegeerd worden door de leerkracht, terwijl ze in feite nood hebben aan extra zorg of uitleg.

Als ge iets vraagt aan een leerkracht en dat hij gewoon geen antwoord geeft. Dat is te weinig zorg.
Meisje, 2e graad ASO

Van sommige dingen krijg je veel uitleg, en van sommige dingen wat minder. Je moet het dan allemaal vragen. En soms herhaalt ze het drie keer, en soms zegt ze gewoon niets, en dat moet je dan toch kennen, hoewel we er bijna niets over gezien hebben.

Jongen, 1e graad TSO

Meneer D. doet doet soms, dan geeft hij geen antwoord meer. 'Meneer, kunt ge dat niet nog eens uitleggen?' 'Nee, dan moet ge maar een inhaalles aanvragen.'

Meisje, 2e graad ASO

Dat is keifrustrerend, als ge zo vijf minuten met uw hand omhoog zit en die negeren u gewoon, dan is dat zo van 'Euh hallo? Ik wil iets vragen.'

Meisje, 2e graad ASO

A.2.3. Zorg in de vrije tijdscontext

Kinderen en jongeren hebben weinig te vertellen over zorg in de vrijetijdscontext. Ze associëren zorg niet onmiddellijk hiermee.

In activiteiten waar er iets aangeleerd wordt (zoals bv. sport of muziek), wijzen ze vooral op de zorg dat er goed wordt onderwezen, dat je een goede opleiding krijgt. De trainer doet voor, leert je pijn te verdragen, traint je conditie. In die zin lijken bepaalde vrijetijdsactiviteiten erg op school. Het educatieve aspect staat voorop.

In de jeugdbeweging heeft de leiding een gelijkaardige functie als ouders of leerkrachten: ze geven leiding. Bij conflicten tussen leden is het dan ook hun verantwoordelijkheid om een oplossing te zoeken of tenminste toch mogelijk te maken.

De trainer, die leert ons goed vallen zodat je geen pijn hebt, en als je dan toch pijn hebt dan moet je gewoon sterk zijn.
Jongen, 5e leerjaar BLO

De trainer helpt u als ge vragen hebt of zo, die helpen je wel bij wat je doet.
Meisje, 2e graad ASO

Maar die van basket die zijn niet lief voor ons. Dat is zo van 'Begin maar te lopen'. Die zijn gewoon streng omdat ze willen dat uw conditie verbetert maar ge kunt daar wel bij terecht.
Jongen, 2e graad ASO

Jeugdleiders helpen bij het zoeken naar oplossingen bij onderlinge ruzies tussen kinderen en jongeren.

Als ge zo ruzie hebt met vriendinnen, en bij meisjes is dat wel meer dat ge dan gewoon niet meer tegen elkaar praat en dan ook geen moeite doet om het op te lossen omdat ge dan allebei zo heel goeie argumenten hebt... Dan heb ik zoiets van ja, als uw groep eronder lijdt, of de activiteiten... als die helemaal niet met elkaar willen omgaan, en die zitten dan toevallig met elkaar in de groep dan kan de leiding ten minste vragen of dat ze wat kunnen helpen.
Meisje, 2e graad ASO

Ik vind dat als ge leider zijt dat ge toch echt de verantwoordelijkheid moet nemen. Want ja, ge zijt de enigste daar die hoger,... ik bedoel, daar zijt ge ook leider voor, he. De kinderen zelf moeten zelf leren beseffen van 'ik ben nu verkeerd bezig' en ik denk dan dat de leider dat moet meegeven.
Jongen, 2e graad TSO

Een meisje wijst er op dat zorg pas kan ontstaan, wanneer je je goed voelt in een vereniging.

Dat vind ik ook wel belangrijk van zorg, dat ge u daar goed voelt bij die mensen. Als je zo een muziekleraar hebt en je bent, het is erg om te zeggen, maar dat je bijvoorbeeld bang hebt en 'van daar kan ik echt niet bij terecht'. Dat ge u daarbij niet goed voelt. Daar gaat ge dan ook helemaal geen zorg van ervaren.
Meisje, 3e graad ASO

De stelling of een trainer meer bezig mag zijn met zijn favorieten, riep erg veel reactie op. Blijkbaar hebben veel jongeren hiermee ervaring, en de algemene teneur is zeer afwijzend.

Ik zat in een turnclub en er waren meisjes en die deden dat al zo keilang en die konden dat dan goed en dan waren die daar meer mee bezig omdat die al verder stonden. En dan was dat zo van 'Ja, hallo, ik ben hier ook nog!' en dan ben ik daar ook mee gestopt want ik vond dat niet, allez dat was echt geen positieve sfeer. Dan leert ge ook niets en ik vind dat echt belachelijk.
Meisje, 2e graad ASO

Ik heb gitaarles gevolgd, met een vriendin van mij, en die had al wat lessen gehad dus die was ook gewoon al wat beter. We wouden dat graag samen doen, dus dat was dan altijd een halfuur ieder. En dat was ook zo: zij mocht drie kwartier spelen en ik maar een kwartier omdat ik gewoon minder goed was. Maar dan had ik ook zoiets van 'Ja, dat is inderdaad zo, maar ik heb daar ook geld voor betaald en ik ben dan misschien iets minder goed, maar als je mij niet helpt daarbij om ook evengoed te worden als de anderen dan...'

Meisje, 3e graad ASO

A.3. Zorg van en door kinderen en jongeren

De relatie tussen kinderen en zorgfiguren is er geen van eenrichtingsverkeer. Het is een wederkerige relatie waarin kinderen en jongeren zich ook verantwoordelijk voelen voor het welzijn van hun eigen zorgfiguren.

Op de vraag 'Zorgen kinderen ook voor andere mensen', werd er levendig geantwoord.

Kinderen en jongeren zorgen zowel voor volwassenen, vrienden alsook voor zichzelf. Deze drie worden afzonderlijk besproken.

A.3.1. Kinderen zorgen voor volwassenen

In de thuiscontext

Zorg zit dikwijls in kleine dingen. Kinderen en jongeren helpen in het huishouden, passen op de jongsten, doen dingen uit zichzelf.

Voor een zieke ouder of grootouder

Een veelvoorkomende situatie waarin jongeren de zorg voor volwassenen op zich nemen is wanneer hun ouders of eventueel grootouders ziek worden.

Mijn mama die heeft een paar gesprongen aders en ze moest die laten maken. Toen kon, mocht ze er niet op stappen, en moest ik voor haar zorgen. En ik moest samen met mijn broer alle klusjes doen, thee zetten, koffie maken.

Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn mama die had een keer een bijensteek in haar knieën, maar ze kon er niet aan. Dan heb ik die eruit moeten doen.

5e leerjaar LO

Mijn mama is ziek, niet echt ziek zo, maar raar ziek [psychisch ziek] en dan lag ze in het ziekenhuis, en dan moest ik haar ook een beetje verzorgen.

Meisje, 5e leerjaar LO

Ik zorg soms voor de mama van mijn oma en nu vooral want ze is van de trap gevallen, en ze heeft een super harde buil, dus dan help ik oma soms met haar eten klaar te zetten en ook eten te geven.

Meisje, 5e leerjaar LO

Je zorgt ook voor uw ouders, hé bijvoorbeeld die zijn ziek en je kan daar dan voor zorgen.

Meisje, 1e graad BSO

Als uw mama of uw papa ernstig ziek is, dan kun je daar ook voor zorgen.

Meisje, 2e graad TSO

Emotionele zorg

De jongeren nemen ook de emotionele zorg voor hun ouders op. Ze luisteren naar hun problemen of geven een knuffel om te troosten.

Maar als mijn mama met iets zit, dan zegt ze dat aan mij, dus eigenlijk zorg ik dan ook, want dan reageer ik daar dan op of dat dat goed is of niet.

Meisje, 2e graad TSO

Mijn meter die is net gestorven en mijn mama die heeft het daar nu redelijk moeilijk mee tegenwoordig, en dan moet ik haar toch ook wel eens een knuffel kunnen geven. Of als ze vraagt om een keer naar het

kerkhof te gaan, zo eens meegaan of zo. Dat ze toch iets heeft van,... dat is toch ook een beetje vorm van zorg.

Meisje, 3e graad ASO

Gelijk vroeger, als ik het moeilijk had, hielp mijn vader mij ook, en mijn vader heeft het ook een tijdje moeilijk gehad want mijn moeder is weggelopen en al die dingen, en dan hebben wij hem ook geholpen. Jongen, 3e graad BSO

Wel ja, als het er op aankomt, dan gaat ge toch sowieso voor uw ouders klaar staan. Als ge moet, ik weet niet hoe dat ik het moet zeggen, maar op van die momenten... Bijvoorbeeld mijn mama heeft kanker gehad vorig jaar, en op zo een moment beseft ge toch van 'Kijk, mijn ouders zijn er ook altijd voor mij, dus nu moet ik er ook zijn voor haar'. Dus op zo een moment weet je toch van 'Kijk, ge moet ook terug iets teruggeven en nu moet ik er voor haar zijn'. Allez, ge blijft een puber, dus ge bent er niet altijd, maar als het er op aankomt ga je er wel zijn, als ze het echt nodig hebben. Ge gaat uw ouders toch niet tegenwerken in moeilijke situaties of er niet zijn als zij u nodig hebben.

Meisje, 3e graad ASO

Grenzen aan de wederkerigheid van zorg

Hoewel kinderen en jongeren veelvuldig aangeven dat zij ook vaak zorgen voor ouders zien we toch dat de meningen sterk verdeeld zijn over de mate waarin kinderen en jongeren volgens hen verondersteld worden te moeten zorgen voor hun ouders.

We bevroegen deze wederkerigheid in de ouder-kind relatie op basis van volgende stelling: 'Net zoals ouders altijd klaar staan voor hun kind, staat een kind ook altijd klaar voor hen'. We kregen een grote variëteit aan meningen.

Ge kunt ook niet altijd verwachten dat kinderen dat doen. Je zit in uw jeugdperiode en je hebt misschien zelf problemen ook. Ge kunt ook problemen van uw eigen hebben en als je dan nog een keer voor uw ouders moet zorgen...

Jongen 2e graad TSO

Een kind kan wel klaar staan voor zijn ouders, of voor één van de twee, maar ge kunt niet juist hetzelfde als uw ouders doen. Ge kunt niet klaar staan gelijk als uw ouders klaar staan voor u. De ouder mag niet verwachten dat die ook gaat klaarstaan voor de echte problemen van volwassenen. Wij hebben daar nog niet echt begrip voor om te weten van 'Wat moet ik nu doen voor u?'. Ja kijk, ge kunt meehelpen met huishoudelijke taken en zo. Dat helpt ook al. Ge kunt ook vragen van 'Wat is er?', maar als ge dat veel begint te vragen, dan zeggen ze toch 'Allez zeg, stopt ermee.'

Meisje, 2e graad TSO

Ik vind uw ouders die moeten sowieso altijd klaar staan, omdat zij hebben er voor gekozen een kind te hebben, dus ze moeten sowieso hun verantwoordelijkheid nemen voor dat kind. Ze moeten er klaar voor staan. Maar als kind, ik vind dat ge kunt klaar staan voor uw ouders door bijvoorbeeld te doen wat dat ze vragen, en ook bijvoorbeeld door u te houden aan de afspraken en zo. Maar als het over grote dingen gaat, dan vind ik niet dat een kind moet klaar staan.

Jongen 2e graad TSO

Ik ben daar misschien heel traditioneel in, maar ik ben hun kind, ik ben jonger, en zij moeten ervoor zorgen dat we zo een zorgeloze jeugd hebben.

Meisje, 3e graad ASO

Ik vind in sommige situaties kun je ze gewoon niet helpen omdat je te jong bent. Moest er nu wat gebeuren met mijn moeder of zo, dan kan ik daar toch niet voor zorgen. Ik ben nog maar zeventien jaar. Misschien later, ja dan kun je wel nog gaan helpen, maar ik vind nu dat je echt nog geen goede zorg kunt geven. Ja, moest je iets kunnen doen en je zit thuis, ja dan is het maar een kleintje om achter een drankje te lopen, maar je kunt niet alle verzorging geven dat ze nodig hebben.

Meisje, 3e graad BSO

Zoals ik nu, ik help mijn vader, niet honderd procent, maar toch zeker voor 85 %. Maar ik kan ook niet alles doen. Ik kan hem ook niet wassen. Ik ga hem niet wassen, dat kan ie nu gelukkig zelf nog. Maar ik kan wel boodschappen doen. Zelf naar de winkel gaan, dat kan hij niet, maar hij zou mij dan wel voeren en ik naar binnen gaan. Dat kun je wel doen, maar niet de, euh... de verzorging.
Jongen, 3e graad BSO

Soms is zorg voor ouders echter ook niet mogelijk, hoe graag een jongere ook zou willen. De problemen zijn te groot of de ouder schermt de jongere af.

Ik weet dat mijn mama het vorig jaar heel moeilijk heeft gehad omdat ze haar job heeft verloren. Mijn mama is iemand die dat heel hard voor haar eigen houdt. Maar ik kan altijd bij haar terecht als ik iets heb. Dat is echt een vriendin van mij. Als ik thuis kom, ik vertel over mijn vriendinnen en zo, ik vertel eigenlijk alles. Die helpt mij ook altijd. Maar dus zij heeft het een hele tijd moeilijk gehad om over haar problemen te praten. Dan is dat zo van 'Ja, ik ben naar de dokter geweest.', maar ik zocht daar nooit iets achter. En dan waren er meningsverschillen en dan ontstond er ruzie, en uiteindelijk is het dan uitgekomen dat ze dan zelf ook sukkelde met haar eigen, zelf problemen had. En dan vond ik dat wel, allez ja, ge beseft dat niet altijd, dat uw ouders het moeilijk hebben. Als klein kindje denkt ge 'Ja mijn ouders zijn gelukkig', maar dat is niet altijd zo. En mijn ouders vinden dat gewoon, denk ik, moeilijker om erover te praten. En zijt ge er onbewust niet altijd.
Meisje, 3e graad ASO

Bij ons papa is dat dan ook zo, die wilt liever niet dat we dat weten dat hij problemen heeft. Hij schermt het af. Dus ik weet nu nog maar pas dat hij depressief is.
Meisje, 3e graad ASO

In de schoolcontext

Ook op school is de zorg niet uitsluitend eenrichtingsverkeer. Kinderen en jongeren geven aan dat ze de leerkracht ook soms helpen. Deze hulp wordt voornamelijk aangeboden binnen de grenzen van de professionele relatie tussen leerling en leerkracht. Kinderen en jongeren zijn van mening dat het uitvoeren van opdrachten, het volgen van regels ook een bepaalde vorm van zorgen is.

Onze huistaken maken, goede punten halen zodat ze niet veel moeten verbeteren, opkuisen na de praktijkles, manieren houden, zorgen dat ze niet te veel moeten roepen. Van alles.
Jongen, 1 graad TSO

Toch gaven een aantal jongeren aan dat ze soms ook emotionele ondersteuning geven aan hun leerkracht.

Bijvoorbeeld, als onze leerkracht ziek is, naar haar een kaartje schrijven.
Meisje, 1e graad BSO

Je kan leerkrachten ook helpen. Als die nu heel diep in de put zitten en die willen met mij praten dan mag dat wel. Ja, dat was zo bij meneer X, toen het uit was met zijn vriendin, heeft hij toch zo zitten te vertellen tegen ons. En dan hebben wij raad gegeven 'Meneer, ge moet een huwelijksaanzoek doen, want ze wil dat niet meer zonder huwelijk'. Dat zei ik toen, maar hij heeft nu al een ander lief.
Meisje, 2e graad ASO

A.3.2. Kinderen zorgen voor zichzelf

Naast het zorgen voor volwassenen geven zowel kinderen als jongeren aan dat ze ook op sommige vlakken voor zichzelf kunnen zorgen. Hoe ouder het kind, hoe meer zorgtaken hij of zij zelf voor zijn of haar rekening kan nemen.

De jongeren uit de hogere graden hebben echter nog steeds niet het gevoel volledig zelfstandig te kunnen zijn, omdat ze financieel erg afhankelijk blijven van hun ouders zolang ze blijven studeren. Ook volwassenen kunnen volgens kinderen en jongeren niet volledig zelfstandig functioneren. Mensen hebben altijd andere mensen nodig in hun leven die voor hen willen zorgen op diverse levensgebieden.

We kunnen onszelf wassen en ons eigen zakmes scherpen.

Jongen, 5e leerjaar BLO

We kunnen onze kleren aandoen, zelf stappen en fietsen, zelf knutselen. Dat kunnen we allemaal alleen.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Mijn ouders die waren één week op vakantie en ik was thuis alleen en dan ging ik elke dag naar de pitta.

Jongen, 1e graad BSO

Ge kunt voor uw eigen zorgen, maar niet totaal, tot op een bepaald moment dan hebt ge toch altijd wel iemand nodig. Op deze leeftijd kan je toch niet zeggen dat ge nu effe heel alleen voor uw eigen gaat zorgen. 'Oh, ik ga effen alleen wonen'. Ge moet altijd geld hebben bijvoorbeeld, dan moet ge weer ergens gaan solliciteren, dan hebt ge weer 'zorg' nodig van iemand anders. Ik weet het niet, je hebt altijd toch nog wel iemand nodig denk ik.

Jongen, 2e graad ASO

Ge kunt toch wel een paar dagen voor uw eigen zorgen. Maar ge hebt wel geld nodig dan

Meisje, 2e graad ASO

De jongeren uit de derde graad benadrukken sterk hun groei naar zelfstandigheid.

Ik denk dat het toch belangrijk is dat we op deze leeftijd toch een beetje voor ons eigen gaan beginnen zorgen omdat ge later toch zelf ook, ja, gaat ge ook zelfstandig worden.

Meisje, 3e graad ASO

Ook een beetje zelfdiscipline hebben, ook voor school en zo, dat ge werkt voor school. Uw ouders kunnen maar moeilijk blijven naast u zitten en zeggen 'Nu moet ge studeren'.

Meisje, 3e graad ASO

Ik denk dat het wel meer vanuit uzelf komt. Bij mij is dat toch. Gewoon van hoe dat ge je voelt en dan gaat ge voor uzelf zorgen. Ge gaat meer aandacht aan uzelf besteden. Ge gaat dat zelf voelen van nu heb ik meer afstand nodig en heb ik niemand nodig rondom mij dat voor mij zorg moet dragen.

Meisje, 3e graad ASO

A.3.3. Kinderen zorgen voor andere kinderen

Kinderen vinden het erg belangrijk dat ze ook kunnen zorgen voor broers, zussen, leeftijdsgenootjes en vrienden. Vaak worden oudere broers en zussen door de ouders ingeschakeld om te zorgen voor de kleinere kinderen in het gezin.

Maar ook het helpen van vrienden zowel in een school- of vrijetijdscontext wordt veelvuldig vermeld. Doordat ze de context van hun vrienden erg goed begrijpen, hebben ze het gevoel een grote steun te kunnen zijn.

Voor broers en zussen

Oudere kinderen worden thuis vaak ingeschakeld om voor jongere kinderen te zorgen in het gezin wanneer ouders afwezig zijn. Ook geven kinderen vaak aan dat het vertellen van problemen gemakkelijk gaat wanneer ze dat tegen hun broer of zus kunnen doen. Deze begrijpen veel beter de situatie waarin hedendaagse kinderen en jongeren opgroeien.

Zorgen voor de jongsten

Ik heb nog twee zussen, maar het zijn stiefzussen natuurlijk. En die doen mij altijd na. En ze willen altijd Pipi Langkous kijken, en dan moet ik dat altijd opzetten. Ik ben de oudste... en dan zeggen ze 'Ik wil een appel' en dan moet ik dat allemaal schillen. Want zij willen dat niet met pel en al.
Meisje, 5e leerjaar LO

Ik zorg voor mijn kleine broer, die zit altijd op de playstation en dan moet ik die daar gaan afhalen.
Jongen, 5e leerjaar BLO

Ik moest op mijn zusje passen van 1,5 jaar oud. Ik had de griep, en was de hele week van school. En zij was ook ziek aan het worden, en ze dat dan bij mij thuis.
Jongen, 1e graad TSO

Ik zorg voor mijn kleine broertje. Ge kunt die ook helpen als die een probleem heeft.
Meisje, 2e graad ASO

Bij ons thuis, mijn zuster heeft een kind en ik probeer dan zo goed mogelijk, ja dat dat kind zich goed voelt en echt het beste willen voor zo iemand, want dat is nog klein en zo onschuldig.
Jongen, 2e graad TSO

Zorgen voor elkaar

Bij ons is dat zo, als mijn mama en mijn papa weg zijn, vraag ik aan mijn broer: 'Gaan we een snoepje pakken?' en dan hij van 'OK'. En dan pakken we soms ook een pak chips. En dan zorgen we voor elkaar.
Meisje, 5e leerjaar LO

We spelen samen, en ik maak soms het eten klaar want ik ga kok worden.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Ik en mijn broers die zeggen onze problemen aan elkaar. We zeggen zo allemaal geheimpjes. Mijn ouders die weten daar niets van.
Meisje, 2e graad TSO

Soms spreek ik daar eerst met mijn zus over, mijn oudste zus, en dan vraag ik haar wat ik nu moet doen. En mijn moeder is dan de tweede persoon. Maar niet bij mijn vader, die is altijd zo luid.
Jongen, 2e graad TSO

Soms als mijn zus ergens wil gaan en mijn moeder zegt van 'Het is te laat, ge moogt niet meer naar buiten', ik help ze dan altijd. Ik zeg dan van 'Laat haar gewoon naar buiten' en mijn moeder die luistert dan naar mij. Ik zeg 'Ik ga wel om hen gaan straks'. En dan andere keren, doen zij ook iets terug voor mij, helpen zij mij ook mee van andere dingen. Als ik iets moet vragen aan mijn moeder.
Jongen, 2e graad TSO

Zorgen geven is niet altijd gemakkelijk

Ge zorgt ook voor uw broers en zussen. Als mijn broer het moeilijk heeft met zijn eigen, is het meestal ik waar hij tegen praat thuis, omdat mama en papa dat niet zo, niet zo een praters zijn. Hij zegt dat dan ook tegen mij: 'Ja, ik moet met u kunnen praten, en gij moet er dan voor zorgen dat ik kalm blijf en zo.' Soms is dat wel veel te veel verantwoordelijkheid op mij, maar uiteindelijk, het is toch uw broer, dus ge kunt hem ook niet zomaar laten. Dus ergens zorgt ge er dan ook wel voor. Misschien is het dan wel noodgedwongen, allez verplicht zorgen, maar ja, het is toch wel zorg. Dus ja, is het soms wel moeilijk voor iemand te zorgen. Omdat ge toch ook voor uw eigen moet zorgen, en dan schuift ge uw eigen wat opzij.
Meisje, 3e graad ASO

Zorgen voor elkaar is soms heel erg nodig

Dit meisje komt uit een situatie van mishandeling en verwaarlozing en woont nu met haar zussen bij pleegouders.

Ik denk dat ik dat eigenlijk ook met mijn zussen heb gehad, allez mijn echte zussen. Dat we, op de moment dat we nog in mijn vorig huis woonden... We hebben zo enorm, al die tijd voor elkaar gezorgd. Ik denk als we niet voor elkaar hadden gezorgd, dat dat allemaal niet zo goed was verlopen. Als het zo was dat wij totaal niet overeen kwamen, ja dan was dat helemaal niet mogelijk geweest.
Meisje, 3e graad ASO

Voor vrienden

Fysieke zorg

Vooral de jongste kinderen spreken over fysieke zorg. De gevolgen van kleine ongevallen bij het spelen worden onderling verzorgd.

Ik was gevallen, want we waren een spelletje aan het spelen en mijn vriendin kon niet naar mij komen want ze moest F. pakken. En dan zag ik dat het aan het bloeden was, en dan is ze direct naar mij gekomen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Als één van mijn vrienden valt, dan gaan we die ook direct helpen met vijf man. Dan helpen die hem zo direct recht en gaan we die ook op onze schouders laten steunen. En dan brengen we hem of haar naar de juffrouw of naar de meester.
Jongen, 5e leerjaar LO

Emotionele zorg

Vrienden luisteren naar je als je problemen hebt, maar te moeilijke problemen worden niet altijd met hen besproken.

Als het niet goed gaat thuis, dan vertel je dat tegen vrienden, en dan helpen ze je ook op dat vlak.
Jongen, 1e graad TSO

Als er iemand pijn heeft, dan probeer je hem te troosten.
Jongen, 1e graad TSO

Ik ga meestal, als ik problemen heb ga ik meestal niet naar mijn ouders. Ik ga meestal naar mijn vrienden gaan.

Meisje, 2e graad TSO

De allerbeste vrienden, als ge daarmee tijdens of na school ook dingen mee gaat gaan doen dan vertel je daar uw problemen aan en zij ook tegen u.

Jongen, 2e graad TSO

Ik denk ook wel uw vrienden, niet? Om u zo goede raad te geven en als ge steun nodig hebt.

Meisje, 2e graad ASO

Vrienden steunen je, luisteren, ze helpen met keuzes maken of zo, en ze lenen soms geld.

Meisje, 2e graad ASO

Goede vrienden hebben, dat is wel belangrijk, want als ge dat niet tegen uw ouders kunt vertellen, sommige dingen wilt ge gewoon niet vertellen, dan moet ge bij uw vrienden terecht kunnen.

Meisje, 2e graad ASO

Maar ik ga niet zo terugvallen op mijn ouders of op mijn broer als ik een keer, allez als ik iets heb gedaan dat niet goed is of zo. Ik ga eerder bij vriendinnen gaan daarvoor.

Meisje, 3e graad ASO

Voor uw vrienden zorgt ge ook wel, allez anders zouden dat geen vrienden zijn. Als er geen zorg of liefde is, dan denk ik ook dat je weinig binding met iemand hebt.

Meisje, 3e graad ASO

Niet iedereen vindt emotionele zorg van vrienden nodig. Wanneer de problemen te groot of te persoonlijk zijn, dan kan men beter naar professionelen stappen.

Daarvoor ga ik niet naar vrienden. Ik ga bij psychologen door familieprobleemkes. Mijn vrienden heb ik daar niet voor nodig.

Jongen, 1e graad TSO

Voor kinderen op de school

Ook op school wordt er voor elkaar gezorgd. Het systeem van peter- of meterschap waarbij oudere leerlingen jongere kinderen onder hun hoede nemen, wordt door dit meisje sterk gewaardeerd.

Als je in het laatste jaar zit, dan krijg je een petekind bij de kleintjes. Als die pijn heeft dan kunt ge daar voor zorgen. En 's avonds gaan we er na school mee gaan zwemmen en spelen. Dat is leuk omdat ge dan met kleine kindjes kunt omgaan.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Een jongen uit de 1^e graad secundair onderwijs vertelt dat hij een klasgenoot wel eens helpt met de leerstof. Maar eenvoudig is dat niet altijd.

Ik zit naast iemand en die is niet altijd mee in de les. Die heeft concentratiestoornissen. En die stoort me constant. Je bent dan aan het schrijven en dan ben je de kluts kwijt als je die verder helpt. Op de speelplaats komen wij goed overeen, en wij praten ook buiten de school met elkaar.

Jongen, 1e graad TSO

A.3.4. Zorg van kinderen en jongeren is anders dan van volwassenen

Zowel kinderen en jongeren als volwassenen kunnen door kinderen en jongeren beschouwd worden als belangrijke zorgfiguren. Toch betekent dit niet dat beiden op dezelfde manier zorg verlenen. Ze geven aan dat er een duidelijk verschil is tussen de zorg van kinderen en deze van volwassenen. Kinderen en jongeren zorgen op een 'speelsere' manier

Een speelsere aanpak versus 'volwassen spreken'

De juffen en zo, die spelen niet met de kinderen en wij wel. En als de kinderen ruzie hebben dan kunnen we dat samen oplossen.

Jongen, 5e leerjaar BLO

Wij zorgen anders dan volwassenen. Bijvoorbeeld voor mijn kleine broer. Ouders die pakken dat direct aan: 'Je moet naar bed'. Terwijl jongeren toch rapper gaan spelen, die pakken dat eigenlijk heel anders aan. Ik zou niet direct zeggen, van 'Ga maar naar je bed'. Je pakt dat veel speelser aan. De ouders zijn heel de tijd bezig met hun werk, terwijl gij nog een beetje verder gaat spelen en dan misschien uw broertje op uw rug naar boven dragen.

Jongen, 1e graad TSO

Volwassenen spreken volwassen.

Meisje, 2e graad TSO

Sommige volwassenen die spreken niet zo los, nee, zo vr  , hoe zeg je dat .. formeel!

Jongen, 2e graad TSO

Tegen een kindje moet je speelser zijn.

Jongen, 3e graad BSO

Betere kennis van de wereld van de kinderen en jongeren

Soms kan ik beter zorgen dan mijn mama. Ik kan mijn zus onderwijzen.

Meisje, 2e graad ASO

Ik denk bij jongeren dat die meer, ook bij zorgen, ook advies gaan geven en naar u gaan luisteren en zo en volwassenen die gaan sneller denken dat zij juist zijn en dat vind ik een verschil.

Meisje, 3e graad ASO

Iemand van uw eigen leeftijd die zit dan ook dichter in uw leefwereld ook en die gaat dat misschien ook beter snappen omdat die zowat weet hoe dat het is op diene leeftijd, terwijl als je ouders...

Meisje, 3e graad ASO

Ter afsluiting van het deel 'kinderen en jongeren over zorg' gaan we gedetailleerd in op de stelling: *Een GSM met ingebouwd GPS-systeem is handig. Zo kunnen mijn ouders altijd weten waar ik ben.* We wilden met die stelling aftasten hoe ver zorg mag gaan, en wanneer zorg volgens kinderen en jongeren kan overgaan in controle en wantrouwen.

EXCURSIE

STELLING

EEN GSM MET INGEBOUWD GPS-SYSTEEM IS HANDIG. ZO KUNNEN MIJN OUDERS ALTIJD WETEN WAAR IK BEN

95.4% oneens

Aantal leerlingen: 43 leerlingen

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	1	0	1.5	9.5
1 ^e graad SO	0	1	2	6
2 ^e graad SO	0	0	3	7
3 ^e graad SO	0	0	11	1
Totaal absoluut	1	1	17.5	23.5
Totaal procentueel	2.3%	2.3%	40.7%	54.7%

Samenvatting

De overgrote meerderheid van de kinderen en jongeren is **tegen zulk een systeem**.

Veiligheid wordt wel aangeduid als mogelijk pluspunt, net zoals het **praktische nut** van dit systeem (weten waar je je kind moet ophalen).

Ook wordt er door de oudere jongeren op gewezen dat dit systeem misschien handig/veilig is **voor de jongste groep kinderen**.

De tegenargumenten zijn volgens de kinderen en jongeren: **gebrek aan privacy**, **'ontmenselijking'**, **zet vertrouwensrelaties onder druk**. Men wijst ook op **andere mogelijkheden**, en op het **onpraktische** en het **onveilige** van dit systeem.

'dat kan handig zijn': Praktisch nut

Als ge nu buiten zijt en zo, en ze vragen waar dat ge zijt, dan moet ge dat niet zeggen, want ze zien het zelf.

Meisje, 6e leerjaar LO

Het kan handig zijn en het kan ook niet handig zijn, hé. Ik bedoel als je nu zegt zo van, wil je achter mij komen, bijvoorbeeld of zo, allez als je zo ergens zijt dan moeten ze niet bellen zo van 'Ja waar zit je?'. En als je dan zegt van 'In die straat' en dan van 'Waar is die straat wel', dan maakt het niet uit, dan kunnen ze jou toch wel direct vinden. Ik zou dat niet erg vinden, ik heb toch niets te verbergen.

Jongen, 3^e graad SO

Ik heb nen keer meegemaakt dat ik het verteld heb en dat iedereen dat wist van de leerkrachten. dan doe ik da eigenlijk niet meer, maar ik vind wel dat dat moet kunnen dat de leerkracht ook moet kunnen zwijgen.

Meisje, 3^e graad BSO

'want als er iets gebeurt': Veiligheid voor jongste kinderen

Als ge ouder zijt of achttien of zestien dan moet dat niet, maar zestien of zo, of als ge zo onze leeftijd zo zijt, dan is dat wel handig, want als er iets gebeurt dan weten ze waar je zit.

Meisje, 5^e leerjaar LO

Voor veiligheid vind ik het misschien wel ja, eens; maar als we zo nu in een stad zijn, waar er nooit dieven komen, en dan bedoel ik echt nooit, dan zou ik..., dan zou je het moeten kunnen uitzetten.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Voor nerdjes misschien wel zo.

Meisje, 1^e graad SO

Misschien is het wel goed voor kleine kindjes. Als ik een kind zou hebben, dan zou ik mijn kind als ze naar het middelbaar gaat een gsm geven, want ge weet nooit. Ik bedoel, ge weet nooit de eerste jaren. Maar ene keer dat ze in het derde of het vierde zit, dan is 't al van 'ja, ze kent haar baan' en dan zijn ze wel al wat volwassener, ik bedoel dan hebben ze al een beetje meer verstand.

Jongen, 2^e graad SO

Maar ik zou dat eerder geven aan de kindjes van zo elf jaar, twaalf jaar, maar vanaf zestien zou ik dan wel een gewone geven. Want de periode van elf tot zestien is wel nog een periode dat je zegt van 'ja, ik ben weg naar daar', maar dat je eigenlijk ergens anders gaat. Allez, ik zou dat wel zo doen. Maar vanaf zestien, ben je al een beetje volwassener, en dan hoeft je dat dan toch wel niet de hele tijd te controleren.

Meisje, 3e graad SO

'beter als dat zou beheerd worden door de politie': Tussen gebrek aan privacy en praktisch nut/veiligheid

Dat is zo bemoeiend! Maar 't is ook te zien hè. Als ge nu ergens zijt zo waar het druk is, dan zou dat wel kunnen, als er zo ne keer iets gebeurt: in een drukke buurt en dan zijt ge uw mama kwijt en dan kunt ge nog weten waar dat die is.

Jongen, 6e leerjaar LO

Het is wel handig als er zo iets is, als ge niet reageert, of er is iets gebeurd en uw gsm is uitgevallen of zo, dan kunt ge die nog altijd wel opsporen. ja, ik vind dat die [de ouders] niet altijd moeten weten waar dat ge zijt. Als ge nu gewoon eens met vrienden weggaat, is dat inderdaad zo van 'ok, ik ben daar, geloof mij nu gewoon', dat ze dat niet gaan nagaan. Maar dat is wel handig voor veiligheid of zo, als er iets gebeurt dat die toch altijd kunnen weten waar dat ge zijt. Ok, er gebeurt niet zo heel veel, maar als er iets zou gebeuren.

Meisje, 2^e graad SO

Maar als ouders willen controleren, dan moeten ze dat niet hebben. Zij moeten dat niet hebben om ons te gaan controleren. Maar anders is het wel handig.

Jongen, 3^e graad SO

Het is gewoon ook omdat iedereen nu wat schrik heeft tegenwoordig met die ontvoeringen en al en ik denk op dat vlak dat dat ook wel handig is voor iemand terug te vinden, maar ik denk ook in uw puberteit proberen wij ook zo veel dingen af te tasten en dan zeg je al eens gemakkelijk 'ik ben naar daar' en dat ge ergens anders zijt.

Meisje, 3^e graad SO

Ik heb zoiets van 'dat is een heel goed gegeven dat dat bestaat' voor de veiligheid, dat ge kunt getraceerd worden, maar ik vind wel dat ge dat alleen moogt toepassen bijvoorbeeld bij onrustwekkende verdwijningen of zo, maar dat uw ouders u bijvoorbeeld niet zo van 'ok, we gaan eens zien waar dat ons X

is'. Het is handig, maar alleen in bepaalde gevallen.
Meisje, 3^e graad SO

Misschien is dat beter als dat zou moeten beheerd worden, misschien door de politie bijvoorbeeld, als er iets is dat ge kunt zeggen van 'ja diene gsm, waar is die nu'.
Meisje, 3^e graad SO

'je hebt dan niets van privacy': Gebrek aan privacy

Dan word je constant gecontroleerd. ja en als ge zo naar een snoepwinkel gaat zonder dat uw ouders dat weten, dan zien die dat zo 'snoepwinkel'.
Meisje, 5^e leerjaar LO

Ik ben helemaal niet eens, want als ge bijvoorbeeld bij uw lief zijt, en uw ouders die mogen dat niet weten... En ook omdat ge soms alleen wilt zijn en zo...
Jongen, 6^e leerjaar LO

Dat is echt overdreven. je hebt dan niets van privacy.
Jongen, 1^e graad SO

Ze mogen wel weten waar dat je zit, maar ze moeten toch niet alles weten wat dat je gedaan hebt. Ze moeten u ook een beetje vertrouwen.
Jongen, 1e graad SO

Ge hebt een afspraak met een Jongen, die (je ouders) gaan weten waar gij zijt!
Meisje, 1e graad SO

Ge hebt een afspraak, en je doet daar iets, hé en je ouders komen zo van 'amaai', die gaan u doden.
Meisje, 1e graad SO

My god, néé, als ge ergens zit, ze moeten dan niet weten...
Meisje, 2e graad SO

Ja maar, ge hebt uw privacy ook, éh zeg. Als ge nu zo zegt van 'ja, ik ga iets met mijn vrienden doen', dan kunnen uw ouders zo zien van 'waar zit die nu en waar zit die nu'. Dat is wel heel belachelijk. Ik vind dat schending van de privacy.
Meisje, 2e graad SO

No way, man... uw ouders moeten toch niet weten waar dat je bent.
Jongen, 2^e graad SO

Een beetje om de privacy mag toch wel.
Jongen 3e graad SO

Het is eng om te weten dat ge altijd op te volgen kunt zijn.
Meisje, 3e graad SO

Dat ze dan gewoon heel uw leven bijna vanbuiten kennen.
Meisje, 3e graad SO

Ik vind eigenlijk de gsm op zich al een soort van gps-systeem; want die kunnen u al direct bereiken ook, hè. Want soms is het al van 'Waarom pakt ge niet op?' dan is dat ook al 'grrr', dan heb ik iets van 'Hey, het gaat wel hoor! ik ben oud genoeg.'
Meisje, 3e graad SO

'Dan ben je precies een hond': 'Ontmenselijking'

Dan ben je precies een hond. Dan ben je precies een hond met een zender, dan is dat precies zo, alsof er een camera op uw rug staat en waar er op staat 'ja niet praten met ...'.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Ik vind dat gewoon een rare gedachte. Stel u voor, uw ouders zijn op hun werk en ze hebben daar gewoon een gsm voor zich liggen en dan zien ze zo elke keer een rood punteke waar dat ge naar toe gaat, ik kan mij dat gewoon niet inbeelden dat een GSM zo gebouwd is ook. Maar gaat ge dan een kind tien jaar zo een gsm meegeven? Het gedacht alleen al dat een kind met zoiets rondloopt, ik vind dat heel raar. Ik vind dat beangstigend.

Meisje, 3^e graad SO

'slecht voor het vertrouwen binnen het gezin': Zet gezinsrelaties die gebaseerd zijn op vertrouwen, onder druk

Als ge gewoon eerlijk zijt tegen uw ouders en dat ge zegt waar dat ge naartoe gaat, dan hebt ge dat niet nodig.

Jongen, 2^e graad SO

Nee, ook vanuit een gevoel van vertrouwen. Uw ouders moeten toch een soort van vertrouwen hebben in u? Het is niet als we ergens naar toe gaan, dat ze niet mogen, allez ja, soms misschien wel als we bij iemand gaan en dat uw ouders dat niet graag hebben. Maar op de een of andere manier moeten ouders een soort van vertrouwen hebben en wij moeten dat vertrouwen dan teruggeven.

Jongen, 2^e graad SO

Ik denk dat hiermee thuis wel veel ruzies zouden ontstaan, dat ze door hebben dat ge over dingen wel liegt.

Meisje, 3^e graad SO

Ik lieg soms ook wel eens waar ik naar toe ga, maar ik vind dat uw ouders u een beetje moeten vertrouwen waar dat ge bent en als ge in problemen bent dan zijn er andere manieren hoe dat ge die kunt contacteren in de meeste gevallen.

Meisje, 3^e graad SO

Zoiets is slecht voor het vertrouwen binnen het gezin.

Meisje, 3^e graad SO

Dat zorgt ook gewoon voor conflicten, daar gaan volgens mij veel ruzies uitkomen want dan gaan ze zeggen van 'ja waar waart gij?: daar', en dit en dat...

Meisje, 3^e graad SO

Ik denk dat als uw ouders ongerust zijn of zo, moest ik zeggen van ik ben naar daar en dat duurt te lang, en mijn mama dan direct belt om te vragen, dan heb ik liever dat. Dan hoort ze u ook.

Meisje, 3^e graad SO

'als ge uw gsm kwijt zijt, wat gaan ze dan doen?': Onpraktisch, onveilig en andere systemen ook mogelijk

Maar als je gsm wordt afgepakt en ge zijt iemand anders aan het opvolgen, dat is gewoon, dat is allemaal ver gezocht, maar ik vind dat gewoon raar, want als ge uw gsm kwijt bent, wat gaan ze dan doen?

Meisje, 3e graad SO

Maar als bijvoorbeeld iemand de gsm van uw ouders kan te pakken krijgen, die spoort u op bijvoorbeeld en dan wordt ge zo achtervolgd, het gedacht dat iemand anders ... Ik vraag mij af dat ge dat zo kunt maken dat ge daarmee maar één of twee personen kunt mee opvolgen.

Meisje, 3e graad SO

Ik zeg misschien wel zo tegen mijn mama van 'ik ga naar daar', maar zorg ervoor zal ik zeggen, dat ik tegen mijn broer of zo echt wel zeg van 'ik ben naar daar' dus moest er zoiets zijn, die weten dat meestal wel echt.

Meisje, 3e graad SO

B. KINDEREN EN JONGEREN OVER GEZAG

B.1. De belangrijkste gezagsfiguren voor kinderen en jongeren

B.1.1. Volwassenen

De openingsvraag bij het tweede focusgesprek was: *'Wie beslist er in het dagelijkse leven over kinderen of jongeren van jouw leeftijd?'*

Hierbij werd gepeild naar welke personen gezag uitoefenen op kinderen en jongeren in zowel de thuis-, school- als en vrijetijdscontext. Het doel van deze vraag was zicht te krijgen op wie kinderen en jongeren spontaan aangeven als belangrijke gezagsfiguren in hun leven.

De meest vernoemde gezagsfiguren in de **thuiscontext** zowel bij kinderen als bij jongeren zijn de ouders, grootouders, tantes en nonkels, andere 'grote mensen' die men kent.

In de eerste graad TSO werd er ook opgemerkt dat 'priesters van de moslims' ook een belangrijke gezagsinvloed uitoefenen.

Toch is het net als bij het opsommen van belangrijke zorgfiguren in het leven van kinderen en jongeren, ook belangrijk te vermelden dat gezagsfiguren uit de thuiscontext voor elk kind sterk verschillend kunnen zijn.

In de **schoolcontext** vernoemen de meeste kinderen en jongeren zowel leerkrachten, directie, als andere begeleiders aanwezig op de school (vb. leerlingbegeleid(st)er, opvoed(st)er, CLB-medewerker, bewaking, logopedist(e)) als gezagsfiguren. Het reglement in de school beschouwen een aantal leerlingen als een symbool van het heersend gezag binnen de school.

In het bijzonder lager onderwijs ontstond een kleine discussie of de poetsvrouwen al dan niet gezagsfiguren waren. Een aantal vond van wel omdat zij tijdens het middageten aan de kinderen zeggen wat ze moeten doen en wat ze niet mogen doen. Andere vonden poetsvrouwen hiertoe niet bevoegd.

Wanneer kinderen deelnemen aan **vrijetijdsactiviteiten** zoals muziek- of tekenschool, sportactiviteiten, jeugdbewegingen, dan worden ook deze leerkrachten, trainers of jeugdleiders in zekere zin als gezagsfiguren beschouwd. Maar, zoals we later zullen zien, hun gezagsradius is veel beperkter dan in de andere twee contexten.

B.1.2. Kinderen en jongeren

Ook kinderen en jongeren oefenen soms gezag uit over anderen. De oudste kinderen in het **gezin** hebben meestal wel een bepaalde mate van gezag over de jongste kinderen.

Soms beslis ik over mijn zus, mijn broers en zussen zijn te klein en te dom om over mij iets te zeggen te hebben, ik beslis zelf.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Maar de positie van oudere broers of zussen is zeker gecontesteerd. Veel van de kinderen en jongeren benadrukken dat zij hen absoluut niet zien als gezagsfiguren in hun leven.

Als mijn moeder en mijn vader weg zijn en ze kunnen geen opvang voor ons regelen, dan is mijn broer de baas en die is vijftien. Dus dat is een puber en dat is niet zo plezant als uw leider dan op dat moment een puber is. Want dat is dan zo van 'Gij moet nu luisteren naar mij en doen wat ik zeg en al'. En dan zegt hij zo van 'Nu moogt ge niet meer naar tv kijken en nu doet ge uw huiswerk'. En dan zit hij mij zo te commanderen en dan vind ik dat niet plezant.
Jongen, 5e leerjaar LO

Jongeren vernoemen ook vaak hun vriend of vriendin als personen die een belangrijke invloed kunnen uitoefenen over hun gedrag en beslissingen die ze maken. Vrienden die je 'helpen beslissen' over belangrijke zaken, kennen ze ook een bepaalde mate van gezag toe.

Daarnaast vermelden bijna alle kinderen en jongeren 'zichzelf' als gezagsfiguur. Zijzelf beslissen zelfstandig over heel wat aspecten in hun leven. Vooral in de vrije tijd, wanneer sterke gezagsfiguren als ouders en leerkrachten afwezig zijn, worden 'wijzelf' en 'ons verstand' belangrijker.

B.2. Gezag van volwassenen

B.2.1. Gezag in de thuiscontext

Hieronder volgt een korte opsomming over welke onderwerpen en in welke situaties ouders (en/of andere volwassenen met ouderlijk gezag) dit gezag uitoefenen over hun kinderen.

We stelden als vervolgvraag: '*Waarover beslissen al die mensen dan die iets over jou te zeggen hebben?*'. Het antwoord leverde een grote variatie van thema's en situaties op, *die* zoals verwacht verschilt naargelang de leeftijd van de kinderen en jongeren.

Bij de kinderen tot 14 jaar zijn bedtijd, buiten spelen, tv-tijd en voeding (wat wanneer gegeten wordt) belangrijke zaken waarover ouders beslissen.

Vanaf de leeftijd van 14 jaar gaat het vooral over het al dan niet mogen uitgaan en tot welk uur, veiligheid, en de controle en opvolging van school.

Voor dat we dieper ingaan op de meest vernoemde ouderlijke gezagstaken, was het opmerkelijk dat de meeste kinderen en jongeren het ouderlijk gezag aanvaardden, en zoals we uit het vorige deel over zorg, ook als een deel van de zorg zien.

Erkenning van het ouderlijk gezag

Hoewel gezag een bron van conflicten kan zijn (zie verder), valt het tijdens de gesprekken met kinderen en jongeren op dat ze ouderlijk gezag op als aanvaardbaar en zelf als noodzakelijk beschouwen.

Eén jongen van 13 drukt het gebald uit: "Je bent nog maar 12, 13 jaar, dus." (Jongen, 1e graad TSO). Volgens hem is hiermee alles gezegd. Het ouderlijk gezag over de kinderen wordt gezien als een **vanzelfsprekend gegeven**. Gezagsuitoefening is deel van **hun rol als ouder**:

Ergens is het uw rol als ouder om te zeggen van daar is de grens. Maar wij gaan de grenzen natuurlijk aftasten. Ge gaat daar sowieso misschien overgaan. Maar zij moeten wel die grens zetten, dat het zo is, van 'dat kan en dat kan niet'.
Meisje, 3e graad ASO

Veel kinderen argumenteren dat de verhouding kinderen-ouders **wederkerig** is. Ouders voorzien hun kinderen van eten, zakgeld, extraatjes, waardoor leven volgens hun regels niet meer dan normaal is.

Ge moet niet altijd gelijk krijgen, niet alles krijgen, want uw mama die moet daar toch ook altijd voor werken.
Jongen, 5e leerjaar BLO

We moeten gewoon braaf zijn, want zij geven ons veel, zoals eten, ze geven ons veel eten ... en zakgeld ... en ook een snoepje voor naar bed te gaan of zo.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Ik denk dat ge dan nog altijd moet luisteren naar uw ouders zolang dat je daar woont, want mijn vader zegt dan altijd 'Je woont in mijn huis, dus je hebt dan te leven naar mijn regels'.
Jongen, 3e graad BSO

Ouders en andere belangrijke gezagsfiguren in de thuiscontext hebben volgens de kinderen en jongeren ook **meer ervaring** en zijn **wijzer**, waardoor ze het recht hebben om duidelijke regels te stellen en grenzen duidelijk af te bakenen.

Het is daarom ook, waarom dat ouders het voor het zeggen hebben: omdat ze meer ervaring hebben.
Meisje, 2e graad ASO

Voor ons misschien nu niet, maar als je nog jonger zijn en ge gaat domme dingen willen doen – alle, waarschijnlijk zijn er van onze leeftijd ook wel nog mensen die domme dingen doen - uw ouders gaan daar toch een beetje meer bij stilstaan en meer denken aan de gevolgen, terwijl jij misschien 'Nee, ik moet dat hebben, ik wil dat doen, ik moet dat doen'.
Meisje, 2e graad ASO

De omgang tussen ouders en kinderen, het erkennen van deze gezagsrelatie wordt ook in het taalgebruik veruitwendigd. Vele ouders verwachten dat hun kinderen hen aanspreken op een beleefde en aangepaste manier. Typische jongerentaal dient vermeden te worden in gesprekken met de eigen ouders.

Mijn mama zegt, als ik 'jònge!' of 'What the fuck' en zo zeg: 'Da's taal dat ge op school tegen uw vrienden praat, maar niet zo tegen mij'.
Jongen, 2e graad ASO

Tegen mijn papa mag ik niet 'jònge' zeggen, maar ik doe dat niet om onbeleefd te zijn, maar dat gebeurt soms onbewust, ja, en dat is dan ineens zo van 'Owkay'.
Meisje, 2e graad ASO

Respect tegenover je ouders? Alle, mijn pleegzus kan soms zo heel aanvallend zijn tegenover haar mama, dus mijn pleegmama. En dan heb ik soms zoiets van 'Alle, dat kan toch niet', dat er nog altijd wel iets van respect moet zijn tegenover uw ouders en dat ze daar ook moeten voor zorgen dat ge dat respecteert, want ja anders gaat ge er ook nooit naar luisteren, hé.
Meisje, 3e graad ASO

Bedtijd

Zeker bij de jongere groep kinderen beslissen ouders wanneer kinderen naar bed moeten gaan. Andere kinderen krijgen hierin vrijheid of zoeken die vrijheid op.

Ik en mijn kleine broer slapen om negen uur, alle dan moeten we naar ons kamer en dan mijn zus en mijn broer tien uur, elf uur
Meisje, 1e graad BSO

Ik moet om negen uur op mijn kamer zijn, maar om half tien moet ik al slapen.
Jongen, 1e graad BSO

Ouderlijk gezag wordt echter niet gezien als een absoluut gegeven. Er zijn genoeg strategieën om die te omzeilen of om die te versoepelen. Het eigen actorschap van kinderen komt dan naar voor.

Ik mag ook zelf dingen beslissen. Want ik mag ik maximum tot negen uur. En als we stil zijn, ja want dan merken ze u niet op, dan kan ik tot tien uur daar blijven. Maar meestal ga ik om half negen gaan slapen.
Jongen, 5e leerjaar LO

Uitgaan en thuiskomen

Uitgaan is belangrijk voor jongeren, maar ouders zien er op toe wanneer jongeren thuis moeten zijn.

Ja, in het weekend mag ik weg, maar zo in de week zo laat, nee, dat staat ook niet voor een meisje van 16 om om elf uur nog op straat te lopen.
Meisje, 2^e graad TSO

Als ge gewoon buiten moogt, zo 's nachts en je hebt morgen ook weer school, dan ga je al op het

verkeerde pad komen.
Jongen, 2e graad TSO

Veiligheid en gezondheid

Ouders stellen vaak regels op omdat ze volgens de kinderen en jongeren bezorgd zijn om hun veiligheid en gezondheid. Hieronder worden verschillende thema's omschreven waarin ouders hun kinderen 'behoeden' voor mogelijk gevaar en dreigingen.

Bescherming tegen gevaar en 'slechte invloeden'

Regels zijn volgens de kinderen en jongeren ook belangrijk om zelf niet op het verkeerde pad te geraken. De regels van de ouders zorgen ervoor dat je geen misstappen zal begaan.

Het is ook goed voor uw veiligheid.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Als uw ouders zeggen 'niet op straat spelen', dan is dat wel goed want ze willen dat er niets met u gebeurt en dat ge niet wordt overreden en al. Maar als ge gewoon in de tuin wilt spelen en dat mag zelfs niet dan hebt ge zo het gevoel van 'Maar allez, er kan toch niets gebeuren', maar ze doen dat gewoon voor je eigen veiligheid.

Jongen, 5e leerjaar LO

Soms is dat ook goed als ge met gevaarlijke dingen bezig zijt. Soms is dat wel nodig. Als je bijvoorbeeld gaat brossen en een man die pakt u en die neukt.... Euh, die duwt je en uw ouders hebben dan ook gelijk, hé.

Meisje, 1e graad BSO

In opvoeding is dat goed, je hebt zo veel mensen die zeggen van ja, mijn zonen mogen doen wat ze willen, en achteraf stelen ze of bijvoorbeeld plegen ze een moord.

Jongen, 1e graad TSO

Behoeden tegen overdaad

Zo snoepen, als ge te veel snoept dan wordt je ziek en dan zeggen ze toch stop. En dat is goed.

Jongen, 5e leerjaar LO

Het is goed dat we niet alles mogen, omdat ge dan alles kunt doen, alles kunt kopen en dan verspilt ge meer geld.

Jongen, 5e leerjaar BLO

Ze grijpen best nog in, bijvoorbeeld bij het gebruik van soft drugs of drugs of pepmiddelen of iets van dat. Dan is het best dat ze nog ingrijpen. Vind ik. Dat ze zeggen van, dat mag wel dat mag niet. Omdat je daar soms te ver in gaat.

Jongen, 3e graad BSO

Ik ken zo iemand die zo laat op pad mag gaan en ze zit nu ook aan de drugs en weet ik veel wat niet allemaal, dus dat komt niet goed.

Meisje, 2e graad TSO

Veiligheid op het internet

Ook in de virtuele wereld aanvaarden de kinderen het gezag van hun ouders om hen te beschermen.

Uw ouders weten het beter op dat punt. Als jongen is het niet goed om naar bepaalde sites [porno] te kijken. Dat is niet goed voor uw later leven. Ik denk wel dat dat zo is, want ik ken al veel mensen die daar problemen mee hebben. In het geniep blijven ze het wel doen. Maar niet alleen voor dat, ook voor virussen. Ouders weten dat wel beter, ook voor hun computer te beschermen en zo.
Jongen, 2e graad TSO

Stel dat je verslaafd bent aan gokken, dan moeten uw ouders u toch wel ergens tegenhouden, om dat niet meer te doen.
Meisje, 3e graad ASO

Uw ouders willen u beschermen tegen gewelddadige dingen, tegen racisme en zo, om te voorkomen dat je dat later ook zelf gaat doen.
Jongen, 3e graad BSO

Schoolgaan

Ouders hebben volgens kinderen en jongeren ook een belangrijke stimulerende rol in hun schoolloopbaan. Ze zien er vooral op toe dat hun kind naar school gaat.

Ik denk dat ik daar nu nog niet sterk genoeg zou voor zijn om te beslissen of ik naar school zou gaan. Het is moeilijk om iets dat ge haat - daarvoor... niet echt haten - maar toch.
Meisje, 2e graad ASO

Maar niemand vindt school echt leuk, dus als ze allemaal zelf zouden mogen kiezen dan komt er gewoon niemand nog naar school.
Meisje, 2e graad ASO

Dat ge naar school moet gaan, dat is ook zo wettelijk verplicht, maar uw ouders die moeten daar toch ook een beetje de dwang op zetten, denk ik. Want mijn broer die heeft dat vaak dat hij niet naar school wil gaan. Maar mama zegt dat hij naar school moet gaan. Uit ons eigen, allez als we dat niet willen, dan gaan we dat ook niet doen.
Meisje, 3e graad ASO

Ik vind het wel goed eigenlijk, dat we een beetje de toestemming van ons ouders nodig hebben, die dat moeten kunnen verantwoorden. Als ze denken van 'Ah, ik mag dat zelf beslissen', uiteindelijk dan blijven ze bijna altijd thuis en dan wordt dat wel een probleem, denk ik.
Meisje, 3e graad ASO

Je hebt die verplichting wel nodig, want als je er zo efkes door zit en je hebt echt een slecht moment, en er zijn zo van die redenen. Als je zegt van 'Ja ik wil nu niet naar school gaan', dan moet er toch iemand zijn die zegt van 'X. ge moet wel gaan.'
Meisje, 3e graad ASO

Contextgebondenheid van ouderlijk gezag

De manier van gezagsbeoefening en de mate van strengheid zijn natuurlijk sterk gezinsafhankelijk. Het ene gezin hanteert strengere en rigidere regels dan het andere.

Verskillende elementen bepalen hoe streng de regels zijn en hoe ze worden nageleefd. Bij het ene gezin is moeder de strengste en bij andere gezinnen is dit veeleer vader. Waarom de ene strenger is dan de andere hangt volgens de kinderen en jongeren af van hun verleden, status, leeftijd, maar ook de gezinssamenstelling, de geboorterang, het onderlinge vertrouwen, en zelfs zoiets variabel als de gemoedstoestand van de ouders.

Gemoedstoestand ouders

We zien papa niet zo veel, want hij zit heel vaak te werken, dus ... maar allez, hij komt binnen en als we iets niet goed doen dan... ja commanderen hè.

Jongen, 5e leerjaar LO

Ik denk dat dat dan ook is omdat hij dan terug komt van zijn werk en dat hij dan een beetje chagrijnig is, bij mijn vader is dat ook zo.

Jongen, 5e leerjaar LO

De persoonlijkheid of status van de ouders

Mijn mama die is wel veel minder streng dan papa en dus daarom als mama er is, mogen we altijd dingen aftroggelen, haha. Dan is dat zo van 'Zij heeft er ook ééntje gehad, dus ik mag er ook één. Dat heet, euh, demo..., democratie!'

Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn stiefpa is altijd strenger dan mijn pa. Iedere stiefvader die ik ken, is strenger dan de gewone vader, en bij mij is dat ook zo.

Jongen, 1e graad TSO

Mijn mama die gaat zo nog niet direct straf geven en mijn papa misschien wel.

Jongen, 1^e graad TSO

Mijn vader die geeft zo lagere straffen en mijn moeder zo hogere straffen.

Meisje, 1e graad BSO

Bij mij is het omgekeerd. Mijn moeder niet maar mijn vader wel

Meisje, 1e graad BSO

Mijn vader die geeft mij nooit straf, als mijn moeder iets zegt tegen mij dan zegt hij altijd van 'Allez laat hem, ik was ook zo als ik jong was'.

Jongen, 2e graad TSO

Ik vind dat de moeder eerder zou zeggen van 'Ja, 't is goed en dat de vader meer zou zeggen van, 'Uh! Hier, daar, ginder!' en de moeder zou meer durven zeggen: 'Doe datte en je bent er van af'. 't is ook afhankelijk van in welk tijdperk dat ze nog leven. Als je er zulke hebt die echt nog van de jaren zestig zijn, die zo nog echt in de jaren zestig blijven zitten, dan ga je echt vréé strenge hebben, en als je echt moderne ouders hebt, dan zijn dat echt crèmekes van mensen.

Jongen, 3e graad BSO

Het hangt ook een beetje af van gezin tot gezin volgens mij. Niet iedereen zal zeggen 'Ah, van die leeftijd moogt ge dat en dan'. Dat heeft ook wel een beetje met de ouders hun verleden te maken of als ge oudere broers of zussen hebt, of dat die harder rebelleerden dan jij. Dan gaan ze waarschijnlijk ook meer toelaten omdat jij niet zo hard rebelleert als hen.

Meisje, 3e graad ASO

Onderling vertrouwen

De strengheid van de regels, bijvoorbeeld over uitgaan, is volgens de kinderen en jongeren afhankelijk van het onderlinge vertrouwen. Hoe groter dit vertrouwen, hoe meer vrijheid jongeren van hun ouders krijgen. Zolang dit vertrouwen niet beschadigd wordt zijn ouders volgens jongeren meer geneigd zich 'tolerant' op te stellen. Het is volgens jongeren ook een kwestie van dit vertrouwen verdienen door zich verantwoordelijk te gedragen.

Ik vertel gewoon alles wat ik doe aan mijn ouders, allez bijna (gelach) en dan mag ik ook veel meer dingen doen omdat die weten van 'die vertelt mij dat en die weet wat dat ze doet'

Meisje, 2^e graad ASO

Mijn ouders zijn daar eigenlijk redelijk in. Ik mag uitgaan, eigenlijk nogal veel. Maar mijn ouders die

hebben ook vroeger van die dingen gedaan en die denken dan van 'Ja, als ik dat dan verbied, dan gaat ie dat misschien toch stiekem doen en dan weet ik er niets van, en het is misschien dan toch beter dat ik er wel iets van weet, dat die veilig thuis komt. Als ik het niet weet, dan kan er iets gebeuren, hé.'. Ik vind dat een heel goeie manier. Niet alleen omdat ik dan mag uitgaan. Maar nu hebben mijn ouders ook vertrouwen in mij en ik kom altijd op tijd thuis en zo. Maar als ge zo direct alles gaat verbieden dan ga ik misschien ook wel eens bij iemand blijven slapen en dan weggaan en dan kunt ge niet meer vertrouwen. Ge moet altijd proberen dat uw ouders u vertrouwen en dan moogt ge al meer, denk ik.

Meisje, 2e graad ASO

Ik mag wel minder van mijn ouders, tegenover haar. Over weggaan zijn mijn ouders wel redelijk streng, zo van: 'Nee, ge zijt nog geen zestien', en zo. Dan zitten die altijd te zeggen: 'Als ge zestien zijt dan moogt ge dat' en dat is dan wel frustrerend. Maar soms dan mag ik wel, als ik zeg van 'Ja, ik wil dat echt wel heel graag doen, ik ben al super lang niets meer gaan doen' of zo, dan zeggen die van 'Ja, ok het is goed'. Die zeggen ook altijd van 'Toen dat wij vroeger jong waren, gingen wij pas uit van ons zestien' en dan zeg ik van 'Maar mama, tijden veranderen'.

Meisje, 2e graad ASO

Dat is allemaal te zien hoeveel dat ze u vertrouwen. Hoe meer vertrouwen ge hebt, hoe lossier ze zijn. Als ge braaf zijt, een goed rapport hebt, zorgen dat ze nooit kwaad zijn op u, geen politie aan de deur, dan moogt ge meer.

Jongen, 2e graad TSO

Maar als ge moogt uitgaan tot hoelang je wil, dan moet je wel kunnen, allez dan moet je niet aanbellen maar wel uw eigen sleutel kunnen bijhouden, niet te zat zijn, en ja, stilletjes naar boven kunnen gaan.

Jongen, 3e graad BSO

B.2.2. Gezag in de schoolcontext

Net zoals bij de gezagstaken van ouders, volgt er ook na de vraag waarover er op school zoal beslist wordt een hele waaier van gezagstaken.

De leeftijdsverschillen zijn echter veel minder duidelijk. Alle vier de groepen (LO en de drie graden SO) hebben het over luisteren, niets vuilmaken, niet vechten, niet te veel lawaai, huistaken maken en natuurlijk het reglement volgen.

Maar net zoals in de thuiscontext wordt het gezag op school niet volledig gecontesteerd. *An sich* begrijpen en aanvaarden de kinderen en jongeren het schoolgezag.

Aanvaarding van het gezag

Hoewel kinderen en jongeren vaak aangeven dat de vele regels aanwezig op school aanleiding geven tot diverse conflicten, zijn ze er in het algemeen wel mee eens dat regels noodzakelijk zijn op school. Zolang deze regels maar redelijk en haalbaar blijven. Indien regels zouden ontbreken is het onmogelijk om op een goede manier les te volgen. Regels horen bij school, ze zijn er een fundamenteel kenmerk van:

Als er geen regels zouden zijn, zou het geen school meer zijn, hé. Niemand zou nog luisteren.
Meisje, 2e graad TSO

De relaties op school zijn onpersoonlijker dan thuis, wat maakt dat die persoonlijke relaties ook niet onderhouden moeten worden. Duidelijke maar billijke regels zijn nodig.

Op school kan het u niet schelen wat ze denken van u, dus moet ge wel straffen hebben, want anders doen leerlingen dat niet, en gewoon thuis, daar geven ze niet zoveel straffen, alleen als uw kind een probleemkind is of zo.
Meisje, 2e graad ASO

Als dat een goede redelijke school is dat niet te veel regels heeft, dat je niet zegt: 'Op wat trekt dat nu, dat is kei stom' of zo... Ik heb niet zoveel last van al die regels.
Meisje, 2^e graad ASO

Ik vind het wel goed dat ze het in de klas stil kunnen houden. Bijvoorbeeld bij C., dat is zo ne lieve en hij vraagt dat dan zoveel en hij blijft maar lachen en het blijft chaotisch. Dat we soms wel eens moeten zeggen van 'Word nu toch een keer boos op ons, dan worden we wakker en dan weten we...' maar hij kan dat niet, hij zegt 'Allez stil', en dan begint hij direct te lachen. Maar uiteindelijk is het dan toch die leerkracht, daar heb ik dan toch respect voor, een goed gevoel bij omdat hij zo lief is.
Meisje, 3e graad ASO

Persoonsafhankelijkheid van gezag

De leerkracht bepaalt in de eigen klas de heersende regels. In het lager onderwijs hebben kinderen vaak maar één leerkracht, waardoor ze uitsluitend rekening dienen te houden met de regels van de klasleerkracht.

In het secundair onderwijs hebben de leerlingen bijna voor elk vak een verschillende leerkracht. Elke leerkracht hanteert dan ook zijn eigen regels en dit wordt door sommige jongeren als 'gecompliceerd' omschreven. De ene leerkracht laat veel meer toe dan de andere, waardoor het zeker in het begin van het schooljaar niet altijd duidelijk is bij wie men wat mag doen.

Iedere leerkracht heeft zijn eigen afbakening van 'tot daar is de grens'. Dat is soms moeilijk, bij die mocht dat en bij die dat dan niet en... vooral in het begin van het jaar is dat heel chaotisch.
Meisje, 3e graad ASO

Bij leerkrachten kunnen straffen heel verschillend zijn. Bij de leerkracht G. bijvoorbeeld als ge een boek zigt vergeten, dan moet ge twee verhaaltjes schrijven als straf, en bij andere leerkrachten moet ge dat dan

weer niet. Bij anderen hangen daar dan weer punten aan vast en zo of werken ze met streepkes-systemen. Nu is dat wel geminderd, ge merkt doorheen de jaren begint dat altijd maar te minderen die streepkes-systemen. Ze hebben meer zo van 'Ja, dat ze er zelf voor zorgen voor hun gerief' en als ze niet kunnen volgen, tja, trekt uw plan.'

Meisje, 3e graad ASO

B.2.3. Gezag in de vrijetijdscontext

Op de vraag hoe er tijdens de vrije tijdsactiviteiten gezag wordt uitgeoefend kwam nauwelijks reactie. Blijkbaar is het gezag hier wel legitiem, maar zeker niet absoluut.

Kinderen en jongeren benadrukken vooral hun eigen keuze en hun eigen verantwoordelijkheid, en hun relatie met andere kinderen en jongeren.

In het volgende deeltje gaan we kort in op hoe zij de gezagstaken van leeftijdsgenoten en van henzelf omschrijven.

B.3. Gezag van kinderen en jongeren zelf

In de thuissituatie zijn het vooral broers en zussen die gezag kunnen hebben over hun jongere gezinsleden. Daarnaast worden vrienden moreel gezag toegekend.

Gezag van oudere broers of zussen

Het gezag van broers en zussen is niet gebaseerd op macht, ervaring of wederkerigheid, en is dus sterker gecontesteerd.

Soms wel leuk om iemand te commanderen, maar soms wel niet leuk om gecommandeerd te worden.
Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn broer zegt altijd, ik heb zin in water, ga dat eens halen en dan zeg ik neen, want hij doet precies alsof... ja, alsof wij zijn slaaf zijn.
Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn zus, en die is nu vijf jaar jonger, die zegt dan van: 'Jij moet nu water gaan halen'. En als ik nu nee zeg, dan begint ze te roepen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Misschien ikzelf, zo voor mijn kleine zussen, allez ik vind dat ik soms wel de leiding mag hebben, zo als mijn ouders weg zijn of zo en als we dan alleen thuis zijn, allez, die luisteren dan wel niet, he maar... dat is toch hetzelfde met ouders, het is toch gewoon, ge moet toch uw verantwoordelijk nemen
Meisje, 2e graad ASO

De broer en zussen hebben geen gezag, maar die proberen dat soms wel.
Jongen, 2e graad ASO

Oudere broers en zussen hebben ook iets te zeggen want als uw mama en papa al eens niet thuis zijn en je wilt ergens naar toe, dan gaan die ook wel eens rapper zeggen van 'Zorgt dat je tegen dat uur...!', allez want die zijn dan wel verantwoordelijk voor u. Allez ja, bij mij is dat toch zo. Ze willen ook altijd weten waar dat ik zit en wanneer ik dan thuis ben.
Meisje, 3e graad ASO

Gezag van vrienden

Het gezag van vrienden is meer een gezag in het 'helpen beslissen'. Maar door hun moreel gezag, wordt hun invloed wel aanvaard. Dit meisje omschrijft het als volgt:

Goeie vrienden en vriendinnen helpen u beslissen. Als ge dan iets beslist, dan gaan die gemakkelijker zeggen van 'Ik zou dat toch niet doen', of zo... dat is misschien wel niet echt zo iets groot gezag, maar die beslissen daar ook wel over.
Meisje, 3e graad ASO

B.4. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening

B.4.1. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de thuiscontext

Waarom ontstaan er conflicten?

Hoewel kinderen en jongeren aangeven het ouderlijk gezag te aanvaarden, geven ze aan dat de uitoefening van dat gezag vaak ook aanleiding is voor conflicten.

Conflicten kunnen over van alles en nog wat gaan: over te weinig zakgeld, te laat thuiskomen, bemoeien met vrienden, over schoolprestaties, etc. Soms is de oorzaak van het conflict zelfs onduidelijk. Zoals één jongen getuigt:

'Je weet niet altijd waarom.'
Jongen, 1e graad TSO

Opvallend is echter dat niet zozeer het 'wat' wordt gecontesteerd, dan wel het 'hoe'. Waarover ouders al dan niet beslissen, lijkt minder belangrijk te zijn dan de manier waarop ze hun gezag uitoefenen.

De volgende citaten gaan dieper in op de autoritaire, de onduidelijke, de onrechtvaardige, de inefficiënte gezagsuitoefening.

De autoritaire uitoefening van gezag

Een autoritaire uitoefening van gezag wordt door veel kinderen en jongeren als ongepast ervaren.

Ik vind dat niet kunnen. Ik oefen kei veel voor mijn piano en voor mijn zangproef en dan zegt papa: 'Ge moet nog meer oefenen' en dan heb je geen vrije tijd meer.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Ik mag van mijn mama geen paard rijden en ik mag ook niets anders doen eigenlijk alleen maar zwemmen. Maar ik wou dat eigenlijk niet doen, maar ik moet van mijn mama zwemmen. Ik wil eigenlijk veel liever paardrijden, en mijn mama had dat beloofd, en dan zegt ze van 'Nee, ge moet toch zwemmen, want ge hebt eigenlijk gezegd voor te zwemmen.'
Meisje, 5^e leerjaar BLO

Mijn oma beslist altijd veel. Die zegt altijd, 'Nu gaat ge mee het bed opmaken' en dan heb ik zo al veel geholpen. Of 'Ge gaat nu een ei bakken of ge krijgt niets'.
Meisje, 5^e leerjaar BLO

Eigenlijk wanneer ze echt beslissen over wat dat ge doet, maar echt stipt, lijk als ze beslissen wat dat gij moet volgen, welke school en al, hobby's. Dat is te streng.
Meisje, 2^e graad TSO

Er zijn ook zo van die ouders die beslissen wie dat je mag lief hebben, wie dat er uw vriend of vriendin mag zijn. Ik heb dat ook al eens meegemaakt met een meisje van een rijk gezin. Ze zei toen dat ik van beroeps was en die ouders zeiden: 'Maak het maar uit want je moet iemand kiezen van het ASO. Met die uit het beroeps kun je niets bereiken.' Ik heb toen ook tegen die ouders gezegd dat je uiteindelijk ook meer kunt bereiken dan één van het ASO en die waren natuurlijk verschoten. Maar ja, ik was daar wel voor kwaad. En dan, je bent wie je bent, hé.
Jongen, 3e graad BSO

De onduidelijke uitoefening van gezag

Zoals in al vermeld, is het voor kinderen en jongeren niet altijd duidelijk waarom iets verboden wordt, of waarom er eigenlijk conflicten ontstaan. Het klassieke 'waarom-daarom' is vooral voor de jongeren vanaf 15 jaar ruim onvoldoende om gezag te aanvaarden. Daarnaast kan er ook onduidelijkheid zijn over de beweegredenen van een verbod omdat ouders vanuit een bepaalde achtergrond tot een beslissing komen die door hun kinderen niet gekend is.

Als ge naar een feestje of zo wilt, dan moogt ge misschien niet en dan hebt ge ouders die daar geen reden voor hebben en dat is wel heel irritant. Dat is zo van 'ge moogt niet', 'waarom niet?' 'Daarom niet' of 'Omdat ik het zeg'. Dat is echt heel ambetant, want als ge dan een reden hebt dan kunt ge discussiëren, ja, en anders niet.

Meisje, 2^e graad ASO

Als ge iets verbiedt dan moet ge daar een reden voor hebben, niet 'daarom' want mijn papa die zegt dat ook soms: 'Waarom niet?' en dan 'daarom' en dat is zo van die kleine kindjes-woorden, waar ge zo niets aan hebt.

Meisje, 2^e graad ASO

Als je ouders eerst beloven en dan erachter het niet doen. Bijvoorbeeld, ze zeggen, 'Je mag zaterdag weggaan' en je bent dan zaterdag en je vraagt dan van 'Tot wanneer?', en dan 'Hoe, ga je weg misschien?' ... en daar zou ik het ook van krijgen.

Jongen, 3e graad BSO

Op vlak van school bijvoorbeeld, als we dat aan haar vragen, dan zegt ze dat ze daar niet wil over praten. Volgens mij heeft die dat ook allemaal meegemaakt want die is een keer blijven zitten. En omdat zij dat al heeft meegemaakt, weet zij ook van 'Ik moet daar de grens trekken en ik moet dat zo laten gebeuren'. Maar door niet alles te vertellen wat zij heeft meegemaakt, want zij denkt, allez zij stelt die grens wel, maar wij weten niet van waar die grens komt. Dus als zij gewoon zou zeggen: 'Ja, kijk we hebben dat zo gedaan vroeger, volgens mij was dat gene goede aanpak', misschien zou dat dan wel beter zijn.

Meisje, 3^e graad ASO

De onrechtvaardige uitoefening van gezag

De onrechtvaardigheid in de gezagsuitoefening situeert zich op twee sporen. Ten eerste wordt gezag aanvaard indien de regels en de normen voor iedereen gelden, ook voor de ouders zelf. Ten tweede moet de uitoefening van gezag ook redelijk zijn, en in overeenstemming met wat moet gecorrigeerd worden.

Rechtvaardigheid

Ze zeggen dan van 'jij bent nog te jong voor jongens en zo en ik ben dan zo boos als ik niet meer mag chatten. En ik zeg dan: 'Ik was niet zo vroeg als jullie!'. Mijn mama was maar zeventien als ze mij gemaakt heeft en mijn zus zestien. Erg hè? Dat is toch veel te jong.

Meisje, 1e graad BSO

Bij Belgen is dat anders, die Belgen die mogen alles doen. Allez, mijn broer die heeft zo Nederlandse vriendinnen en die mogen naar de disco en zo gaan, maar als wij efkes willen gaan, dan moeten wij zeggen van 'Ja mogen we gaan?' en daar moeten we een half uur voor vragen. Maar sommige kinderen die mogen alles.

Meisje, 1e graad BSO

Het is ook zo dat ouders thuis niet alles zeggen, Bijvoorbeeld bij mij thuis is dat zo dat als je dan een lief hebt dat ze zeggen van 'Ja, het is toch vroeg. Maar dan uiteindelijk zaten we een keer bij vrienden en dan hoor je dat zij ook samen zijn van hun zeventien. Dus eigenlijk deden ze hetzelfde, maar dan komen ze daar precies niet voor uit.

Meisje, 3^e graad ASO

Als ons papa dan zo thuis komt en hij heeft een moeilijke dag gehad op het werk dan is hij ook soms wat prikkelbaarder. Maar jij moogt dat dan zelf niet zijn, want anders is het van 'Wat krijgt gij nu?' En da's zo kei veel aan tafel, dat ze zo zeggen van 'Allez, zit eens niet met uwe elleboog' en dan zit hij daar zelf zo en denk ik echt van..., allez ja.

Meisje, 3e graad ASO

Redelijkheid

Een vriend die speelt judo, en die had zo een wedstrijd verloren, die wou niet meer meedoen. En hij krijgt daarom straf van zijn ouders. Pfff, dat is moeilijk, hé. Dat is niet goed.

Jongen, 1e graad BSO

Er was zo een papa en hij was 'bèère vies'. Hij was zo boos op zijn kindje, allez omdat ie laatst was en al. Hij had heel veel stokken omgestoten. En die vader was echt niet normaal boos: 'Gij godverdomme!'

Jongen, 1e graad TSO

Ik was een keer mijn gsm kwijt, en er had een meneer gebeld, maar dat was zo ne ouwe en hij sprak Engels. Dus hij had mijn gsm gevonden, maar ik kende die niet. En mijn papa zo van: 'Ja, gij kent die, en ge hebt hem daar laten liggen'. En ik zo van 'Maar neen, ik ken die niet, ik heb die nog nooit...'. En dan had ik straf gekregen, normaal ging ik naar Spanje gaan met mijn nicht. Eerst mocht ik dan niet, maar toen mijn mama mee was gegaan en toen ze had gezien dat ik hem niet kende, mocht ik wel mee. Gelukkig.

Meisje, 2e graad TSO

Als je iets misdaan hebt, want nu in mijn pleeggezin heb ik ook nog nooit straf gekregen, ik denk niet dat ze daar zo voor zijn, echt straf geven. Maar als je iets misdaan hebt en ge doet dat op het moment, dan moet ge zeggen dat dat fout was, en als ze daar een straf voor willen geven, dan moeten ze dat ook op dit moment doen en dan niet zo, twee weken daarna nog eens zeggen van 'Ja, toen hebt ge dat misdaan en nu nog eens dees, awel nu straf ik u'. Want dat werd bij mij heel vaak gedaan. Als ik iets misdaan had, wat dan vroeger kei erg was, wat eigenlijk totaal niet zo erg was, dan moest ik dat maanden erna nog horen. Dus ik vind dat echt niet kunnen, eigenlijk. Want iedereen maakt fouten en als ge dat nog maanden daarna nog gaat herhalen, dan... ja, het is gewoon maar om iets te kunnen zeggen.

Meisje, 3e graad ASO

De inefficiënte uitoefening van gezag

Soms aanvaarden jongeren ook niet de normen en regels die hun ouders hen opleggen, omdat ze inefficiënt zijn en hun gedrag toch niet zullen doen veranderen. Regels kunnen net grensoverschrijdend gedrag uitlokken. Bovendien ontstaan regels soms door onwetendheid van de ouders.

Als je zo kei veel dingen gaat verbieden is dat zo bij sommige jongeren wel zo, dan is de verleiding groter om dat te doen, hé.

Meisje, 2e graad ASO

Mijn ouders die verboden dat ook eerst van dingen van Facebook en zo, maar ja, op den duur, ik en mijn broer die hebben dat nu en ja, nu beginnen ze daar zo wat in te komen van 'ok'. Ik vind wel dat ge dat moogt aftasten.

Meisje, 3e graad ASO

Gezagsconflicten als strategie

Gezagsconflicten zijn heel normaal in de relatie tussen ouders en kinderen, zo normaal dat kinderen en jongeren er ook mee 'spelen', en ze strategisch inzetten wanneer nodig. Er is er het klassieke beschuldigende vingertje naar het andere kind, zodat men zelf ontsnapt aan een straf of uitbrander. Maar sommige strategieën zijn iets complexer. Het gebruik van strategieën lijkt meestal wel aanvaard te worden tussen kinderen. De 'onverdiende' straf wordt gedragen, veeleer dan dat men de relatie met broer, zus of vriend, vriendin op het spel zet. Opvallend was ook dat vooral de oudere jongeren vermelden dat ze deze complexere strategieën gebruikten in hun eigen kindertijd.

Soms begin ik niet en dan zit mijn broer te liegen dat ik altijd begin en dan krijg ik altijd de straf. Ik krijg altijd meer straf dan hij.

Meisje, 5^e leerjaar LO

Vroeger als ge klein was, was dat meestal als de ene iets uitspookt had, zeggen van 'Ja, maar die heeft het gedaan' en dan vroegen ze 'Wie was het?' en dan wezen wij zo alle twee naar elkaar en dan werd er altijd wel iemand gestraft die het eigenlijk niet had gedaan. Ja, ik was altijd de grootste dupe.

Meisje, 3e graad ASO

Ik had vroeger nog een halfzus, en mijn zuster had iets gedaan, ik weet niet meer wat, en ze had gezegd dat het ik was, en ik heb dan straf gekregen. Ja, ge kunt dan niet veel doen, hé

Jongen, 3e graad BSO

Ik heb drie oudere broers, en ik had een keer een kauwgom in mijn eigen haar geplakt, en ik begon te wenen - ik kon dat goed, zo vanuit mijzelf beginnen te wenen - en ik zei dat mijn broer dat gedaan. Hij heeft de straf gekregen. Ja ik wou mee gaan spelen met mijn broers en ik mocht niet. Ze waren aan het voetballen, en ik zei dan van Allez, laat mij dan gewoon meedoen'. En ja ik mocht niet, en ik begon dan te wenen en ik zei dat dan en dan mocht ik toch meedoen.

Meisje, 3^e graad BSO

Ik zit zo op mijn kamer met een maat en we waren zo een beetje, ken je het, twaalf jaar, we waren zo bezig met AXE en een aansteker. En plotseling, mijn maat die doet mij verschieten, en heel mijn gordijn was aan het branden. Ik zeg tegen mijn pa 'Ja het was K.', omdat ik weet dat ik daar een zware straf voor ging krijgen, maar mijn maat niet. En als ik bij hem was, had die een keer zijn grasmachine kapot gemaakt en hij heeft het op mij gestoken. Dat ik daar een steen had tussen gesmeten. Toen heb ik wel onder mijn voeten gehad.

Jongen, 3^e graad BSO

Ook kunnen conflicten uitgelokt worden om te zien hoe streng de regels zijn.

Ik denk dat dat zo ook een beetje te maken heeft met aftasten. Als ze zeggen van ge moet om twee uur thuis zijn en ge zijt maar om half drie thuis, dan zult ge wel zien hoe ver dat ge kunt gaan zeker?

Meisje, 3e graad ASO

Verloop van conflicten in de thuiscontext?

Wanneer er conflicten ontstaan, zijn er verschillende reacties mogelijk, zowel van de kinderen en jongeren, als van de ouders. Sommige conflicten worden in sommige gezinnen uitgesproken, maar in het merendeel van de getuigenissen vertellen kinderen en jongeren dat ze ofwel niet anders kunnen dan het gezag aanvaarden, zich erin berusten door te zwijgen, zich te verwijderen, zich erbij neerleggen, of dat het conflict verder escaleert in roepen, boosheid en uiteindelijk straf.

Uitpraten

Op zich heb ik daar geen last van thuis. Alles is bespreekbaar bij ons. We zoeken iets tussenin waar we alle twee mee akkoord zijn. Ik denk ook al redelijk volwassen om het zo te zeggen, ik ben nogal redelijk van persoon. Ik weet ook gewoon goed van wat dat kan en niet kan en dan weet ik ook waar ik mij moet aan verwachten.

Meisje, 3^e graad ASO

Zich schikken naar het gezag

Zwijgen

Bij mij zeggen ze altijd dat ik dan dichtklap. Het is misschien inderdaad beter als ge erover praat, maar ik heb altijd iets van 'Weette, ze willen toch altijd hun gelijk'. Ik zeg gewoon 'ja', dat ik er vlug vanaf ben. Ik durf soms nog niet zo goed mijn gedacht zeggen, want dan is het altijd van 'Allez, ze moet weer in discussie gaan met hare franke mond, zulle'. Weette, dan wil ik ook zo zeggen 'ik vind dat', maar ik weet niet hoe ik er soms mee moet omgaan, met ruzie.

Meisje, 3e graad ASO

Ik heb het er echt moeilijk om ruzie te maken in mijn pleeggezin. Ook zo tegenover mijn pleegzus. Ze is wat rebels de laatste tijd. Ik heb het moeilijk om met mijn pleegouders daar zo echt, allez ik zeg nu wel een keer mijn gedacht, maar van het moment dat het echt een beetje naar een discussie aan het gaan is dan klap ik ook dicht. Dan begin ik zelf al te wenen, omdat dat mij zo raakt en dan geef ik ook altijd direct toe. En achteraf denk ik van 'allez, had nu toch gewoon duidelijk gemaakt dat dat uw gedacht is en had u nu niet direct aangepast'.

Meisje, 3e graad ASO

Zich verwijderen

Meestal heb ik ruzie met mijn papa. Dan ga ik naar mijn kamer en dan sla ik de deur altijd kei hard dicht.

Meisje, 5e leerjaar LO

Mijn mama zegt van 'Dekt de tafel' en dan zeg ik van 'Maar neen' en dan ga ik naar boven en dan zegt mijn papa van 'Naar beneden!' en dan kom ik naar beneden en dan zet ik mij in de zetel.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Ik heb gisteren ook ruzie gehad met mijn ouders omdat mijn printer niet ging. Ik had vier dagen tijd om mijn huiswerk te maken en ik was het de hele tijd aan het opschuiven: zorgen voor later. Ge kent dat wel. En zondagavond begin ik aan mijn huiswerk en ik wil het afprinten en hij gaat niet meer. En ja, ik begin dan te stressen omdat ik dat vandaag moet indienen. En zij beginnen dan te zagen: 'Hoe komt dat nu?, Hoe komt dat nu?'. Ja maar zeg, als zij dat meemaken, zeg ik daar toch ook niets van. En zo zijn we weer vertrokken. Dat eindigt soms op scheldwoorden. Ik heb dan mijn pyjama aangedaan en ik ben gaan slapen. Ik heb het niet meer gemaakt.

Meisje, 3e graad BSO

Zich erbij neerleggen

Gewoon efkes boos zijn en dan uitrazen en dan teruggaan en uitpraten. Allez maar wel nog met hetzelfde gedacht nog, maar dat je zegt van 'Ok', en dan leg je je er gewoon bij neer.

Jongen, 2^e graad ASO

Op ouders kunt ge moeilijk kwaad blijven. Als ge daar dan zo kwaad op blijft, dan moet ge niet terugkomen om iets anders te vragen, want dan zijt ge er nog kwaad op en zij op u, dus...

Meisje, 2^e graad ASO

Escalatie van het conflict in roepen en boosheid

Ik word heel woedend en ik heb zin om iets kapot te trekken.

Jongen, 5e leerjaar LO

Ik had ruzie met mijn tante. Ze is echt zo lang en ik was boos op haar, want zij wou mij niet naar buiten laten, want mijn ouders waren in Brussel. En ik zei 'vuile giraf, laat mij met rust'. En niemand zegt naar haar een giraf, hé. Maar ik was boos op haar en ik zei 'Gij, vuile giraf ' want ze is echt kei lang en ze had nog hakken aan.

Meisje, 1e graad BSO

Mijn vader heeft iets van 'Ik ben de papa, dus moet ik het laatste woord hebben in de discussie' en terwijl ik en mijn broer dan iets hebben van 'Wij willen ook het laatste woord'. Ik kan heel humeurig zijn, waardoor ik soms heel bot kan antwoorden en waardoor ik iets heb van 'Laat mij nu maar met rust' en soms snappen ze dat niet en dan begint de discussie.
Meisje, 3^e graad ASO

Conflicten eindigen op straf

Wanneer kinderen of jongeren zich volgens de ouders niet volgens de regels gedragen, volgt er dikwijls een straf. Later wordt er uitgebreid ingegaan op de verschillende soorten straffen die kinderen krijgen, maar hier geven we alvast enkele voorbeelden van conflictsituaties die tot straf kunnen leiden.

Mijn mama die telt altijd tot drie en als we er dan nog niet zijn dan krijgen we straf.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Als ik ruzie krijg met mijn broer dan komt mijn moeder daar altijd tussen en dan zitten wij nog voort te doen en dan moeten wij vroeger gaan slapen en dan is zij altijd boos. En dan moeten wij naar boven, en dan moeten wij eigenlijk al gaan slapen. Niet zonder eten nee dat niet, dat is kindermishandeling.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Als ik ergens anders iets verkeerd gedaan heb, dan zegt mijn vriendin of mijn zus dat tegen mijn mama en dan krijg ik dubbel zoveel straf.
Meisje, 5^e leerjaar LO

Mijn broer, die krijgt zo veel nota's en dan moet die een blad overschrijven en dan moet die het voor mama en papa nog eens dubbel maken. Dan moet hij het twee keer doen.
Meisje, 5^e leerjaar BLO

Als ze mij slaan of zo, ik spreek met niemand, ik eet niet, ik blijf gewoon op mijn kamer, en dan komt mijn papa kijken en zegt 'Wat is 't er?' en zo. Grrr!
Meisje, 1^e graad BSO

Als ik met de deuren sla als ik echt kwaad ben, dan krijg ik daar nog eens extra straf voor. Ja, dat is echt vervelend.
Meisje, 2^e graad ASO

Bij mij thuis vragen ze soms wel een keer van 'Wat denk jij dat een goede straf is?'. Maar ik weet dat niet. Dan moet ge zo zelf uw eigen straf bedenken, maar dan probeert ge altijd een straf zo min mogelijk erg te maken, maar dan zeggen die altijd: 'Dat is niet goed genoeg'.
Jongen, 2^e graad ASO

B.4.2. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de schoolcontext

Waarom ontstaan er conflicten?

Ook op school wordt het gezag van leerkrachten en directie aanvaard maar ontstaan er regelmatig conflicten. De oorzaak van het conflict kan erg verschillend zijn. Maar evenals thuis, gaat het niet zozeer over het 'wat', maar over het 'hoe'. Waarover leerkrachten al dan niet beslissen lijkt minder belangrijk dan de manier waarop ze gezag uitoefenen. De volgende citaten gaan dieper in op de autoritaire en de onredelijke gezagsuitoefening.

De autoritaire uitoefening van gezag

Een autoritaire gezagsuitoefening, wordt vooral door de jongeren vanaf 15 jaar moeilijk aanvaard. Om gezag te aanvaarden is wederzijds respect en een mogelijkheid om de eigen mening te uiten nodig.

De leerkrachten die vinden zich zo het van het. Ze kijken zo op u neer. Ze spelen de baas. Daar kan ik ook niet tegen. En ze geven zo veel kritiek!

Jongen, 2^e graad TSO

Leerkrachten kunnen soms zo neerbuigend en uit de hoogte doen en als ze zo iets bevelen dan heb ik al iets van 'Kom zeg'. Maar tegenover een leerkracht of iemand van het secretariaat die echt lief is en nooit echt onvriendelijk heeft gedaan, dan doe ik dat ook niet.

Meisje, 3^e graad ASO

Als leerkrachten laten zien 'Ik ben hier de baas', dan ga ik ook meer zeggen van 'Ja, dan doe ik het net niet'. Het is toch zo als zij vriendelijk doen tegen ons dan gaan wij ook vriendelijk doen tegen hen. Zo is dat. Velen denken hier dat die boze aanpak, dat ze dan veel meer gedaan krijgen, maar dat is helemaal niet waar.

Meisje, 3^e graad ASO

Ik kwam van de winkel en er stond een mevrouw in de gang, en meestal gaan we langs binnen omdat ze zeggen van 'jullie mogen dat, want jullie...' en dan zegt ze zo van 'Hela, naar waar gaan jullie?' en ik zeg: 'Wij komen van de Wereldwinkel.', 'Ja, ge moet niet zo frank zijn, ze'. Als ze dat zei, dan ohh, dan kreeg ik het. Als zij eerst met een frank gezicht afkwam! Dan ben ik gewoon voortgegaan en ik heb er niets meer tegen gezegd. Daar kan ik echt niet tegen, als zij zo eerst frank doen en jij moet beleefd blijven dan heb ik zoiets van... dat klopt niet.

Meisje, 3^e graad ASO

Onredelijkheid

De beslissingen van leerkrachten en directie kunnen volgens de kinderen en jongeren buiten proportie zijn en niet in overeenstemming met wat nodig is voor de goede gang van zaken.

Sommige dingen wat ze beslissen vind ik fout want soms moeten we binnen blijven en het regent gewoon niet, het is alleen bewolkt. Dat vind ik soms wel minder leuk, want het is niet eens aan het regenen of misschien een heel klein beetje en dan mogen we niet eens naar buiten.

Jongen, 5^e leerjaar LO

De juf, die beslist wanneer dat wij in de leeshoek mogen zitten en soms is dat wel niet tof. Omdat we dan juist zo heel lang in de leeshoek willen zitten en dan moeten we eruit.

Meisje, 5^e leerjaar LO

Soms overdrijven ze teveel met hun regels. Als je beslist naar school te gaan, dan moet je elke dag naar school gaan. Pff.

Meisje (Roma), 1^e graad BSO

Meneer L. is ook soms kwaad, en ik weet niet waarom. Als we zo sporten en we zijn handbal aan het doen en ie sjoet hem heel hard, of als je zo gaat zwemmen en ge zwemt te traag, dan moet je aan de kant zitten en je bent nog maar juist bezig.

Jongen, 1e graad TSO

Als we niets mogen zeggen en als we op ons stoelleke moeten blijven zitten en als ge op één rij moet lopen, lijk kleine kinders, dat is overdreven.

Jongen, 2e graad TSO

Ik gewoon aan het gapen en ik was vergeten om mijn hand voor mijn mond te doen en dan is die daar een kwartier op ingegaan, een kwartier omdat ik gaapte! En dat ging dan niet meer dat ik mijn hand niet voor mijn mond hield, maar ook al over het feit dat ik gaapte in haar les en ik vond dat zo vreselijk.

Meisje, 3^e graad ASO

De regels op school die zijn er een beetje aan het over gaan. Eerst laten iets toe en dan weer ineens is het terug extra streng.

Meisje, 3^e graad ASO

Onverdiende berisping of straf

Kinderen en jongeren vertellen dat straffen soms onverdiend zijn. In de klas wordt er regelmatig iemand uitgepikt die moet boeten voor het gedrag van een ander. Een straf kan ook onverdiend zijn wanneer de leerkracht onlogisch handelt, zoals bij deze jongen:

Maar één keer hadden we eens een scheldwoord geleerd en de meester vroeg wat dat was, en ik zei het en toen verstond hij mij niet en toen zei ik het nog eens en toen zei hij, D. aan bord terwijl hij gewoon zelf iets vroeg.

Jongen, 5e leerjaar LO

Soms als heel de klas lacht, en dan pikt de leraar er één uit en is het al zijn fout.

Jongen, 1e graad TSO

Een vriend van mij, die is zo een beetje van smoren en drugs en zo van die dingen. Op school is dat nu met die graffiti en nu zitten ze dat op hem te steken. Hij moet naar de directeur gaan, maar hij heeft daar helemaal niets mee te maken. Die heeft dat nog nooit gedaan. Ja, het kan altijd zijn dat die dat niet geloven omdat die zo een beeld van u hebben, maar je hebt eigenlijk echt niets gedaan'.

Meisje, 2e graad ASO

Als ze zo één ding over u zegt, dan kunnen ze al een slechte indruk over u krijgen, terwijl jij het misschien maar ene keer was en dan niet meer. Dan later dan gaan ze de hele tijd op u pikeren terwijl dat jij het niet was.

Meisje, 2e graad ASO

Iedereen zit te praten en plots zo, gij zegt zo één iets, één woord. Straf. Ja, dat gebeurt veel.

Meisje, 2e graad TSO

In de klas bijvoorbeeld als de leerkracht met zijn rug naar de klas staat en hij draait hem om omdat hij bijvoorbeeld iets ziet passeren, dat ie direct zegt van, 'Gij hebt zoveel bladzijden straf', dat het in feite dien voor u is of dien achter u.

Jongen, 3e graad BSO

Verloop van conflicten in de schoolcontext

Uit de gesprekken met de kinderen en jongeren valt het op dat er een groot verschil is tussen het verloop van conflicten die zich thuis afspelen en deze in de klas of school.

Leerlingen gaan wel met de leerkracht, directie of anderen in discussie, maar ze hebben te weinig macht om hun gelijk te halen. Meestal eindigt een uit de hand gelopen discussie in straf.

Ge verheft uw stem, hé. Dus als er iets gezegd is, en het staat u niet aan, of ge vindt dat ge gelijk hebt, dan de leerkracht of weet ik niet wie begint dan zo te reageren van 'Nee, dat is geen waar en...' en je begint nog meer en dan kwader en dan ja, op den duur draait ge uw rug om en loopt ge gewoon weg en achteraf komt ge dan wel terug om sorry te zeggen of om het te zeggen op een rustige manier.
Jongen, 2e graad TSO

Maar de relatie tussen leerkracht en leerling is zoveel onpersoonlijker dan tussen kind en ouder, dat een zelfde reactie voor veel kinderen en jongeren niet mogelijk is.

Ik kan niet goed boos worden op mensen dat ik niet zo goed ken, want dan begin ik te huilen.
Meisje, 2e graad ASO

Andere jongeren kunnen wel hun mening uiten.

Ik heb nog nooit op school uitgevloegen tegen een leerkracht of zo, als er iets mij niet aanstaat dan wordt dat gezegd, maar ik ga niet zo beginnen uitvliegen.
Meisje, 2e graad TSO

Zich schikken naar het gezag

De meeste kinderen en jongeren getuigen dat zij bij een conflict niet of nauwelijks tegen het gezag van een leerkracht op kunnen. De mogelijkheid dat het conflict in hun nadeel kan escaleren en tot straf kan leiden, doet kinderen en jongeren besluiten zich bij de beslissing van een leerkracht neer te leggen.

Dan zeg ik 'Dat is fout' en hij [de meester]: 'Dat is niet fout'. 'Dat is fout', 'Dat is niet fout'. En dan moest ik naar het bord omdat hij zei van dat is onbeleefd. En als je aan bord zijt, ja dan durf je niets meer te zeggen, hé. Want dan komt er nog meer bij.
Jongen, 5e leerjaar LO

We zeggen zo tegen de meester gewoon iets dat in mijn ogen totaal niet onbeleefd is. We zeiden: 'Meester, wanneer gaan we nog eens dat project voort doen?' en hij zo van 'Ja zeg, jullie doen wel onbeleefd, hé'. Maar ik vond dat totaal niet onbeleefd. Dan zei ik zo, alleen in mijn eigen, van dat is toch niet onbeleefd, want ik ga niet zo hardop zeggen 'Hela'.
Jongen, 5e leerjaar LO

De directrice gaat u ook niet helpen. Zij gaat ook niets doen tegen die leerkrachten, nee. Ze gaat gewoon tegen haar iets zeggen, maar wij gaan de schuld krijgen. Sowieso.
Meisje, 1^e graad BSO

Op school zijn dat meestal gewoon discussies. Want op school kunt ge niet echt boos zijn want dan wordt ge toch naar de directeur gestuurd.
Meisje, 2^e graad ASO

Als ge niet gehoorzaamt dan geraakt ge nergens. Als ge zo moeilijk doet, en zo bij leerkrachten gaan zeggen van 'Jij moet nu niet zeggen wat ik moet doen', dan... Dat heeft geen zin om dat te zeggen want dat maakt het alleen nog maar moeilijker en dan is dat gewoon belachelijk.
Meisje, 2^e graad ASO

We zijn naar die leerkracht geweest, om daarover te klagen, we zijn naar de begeleider geweest, we hebben dat tegen ons leerkrachten zelf gezegd, maar waar kunt ge nog naar toe als er niemand naar u luistert en als er toch geen rekening gehouden wordt? Ja, naar de prefect, maar wat moet ik bij de prefect

gaan zeggen?
Meisje, 3^e graad ASO

De leerkracht neemt het gezag

Wanneer er een conflict is tussen leerkracht en leerling, zal de leerkracht dikwijls zijn gezag tonen. Dit kan met boosheid, met terechtwijzingen, soms zelfs met beledigingen of met het klassieke 'Einde discussie'. In ieder geval is het voor kinderen en jongeren om tegen het gezag in te gaan.

Ik had een 'v' geschreven en ik liet dat aan de juf verbeteren en ze zei: 'Dat is een hoofdletter', maar dat was geen hoofdletter en dan kreeg ik ruzie met de juf en dan zegt ze altijd dat ik onbeleefd ben en zo.
Meisje, 5e leerjaar LO

Vroeger had ik zo ruzie met juf B. Ik vond gewoon mijn bundelke niet, en zo zegt die 'Ja, ge gaat later een lange neus krijgen met lang grijs haar'.
Meisje, 5^e leerjaar BLO

Ik had eens mijn boterhammen vergeten en vorig jaar belden ze altijd naar uw mama en papa om die boterhammen te brengen, en ik dacht dat dat nog zo was. Ik zei: 'Ik ben mijn boterhammen vergeten, juf' en dan zei ze: 'Ja, wat kan ik daar aan doen?' en dan zei ik: 'Ja, ge kunt toch bellen naar mijn mama.' en dan werd ze keiboos en dan ik: 'Maar ge kunt toch bellen naar mijn mama'. En dan moest ik warm eten, soep, en dat was alles.
Meisje, 5^e leerjaar LO

Leerkrachten die doen echt onvriendelijk als ge een discussie wilt doen, bijvoorbeeld D. zegt altijd 'Einde discussie' en dan hebt ge nog niets gezegd, als ge u bijvoorbeeld probeert te verdedigen.
Meisje, 2^e graad ASO

Op school vind ik dat ook gewoon oneerlijk als je eens gewoon wil zeggen of uw gelijk wilt halen over een onderwerp, dan is dat zo altijd van: 'Ik heb gelijk en niet anders' en ik vind dat belachelijk. Als ik nu eens gelijk heb, dan kan ik dat niet eens verdedigen!
Meisje, 2^e graad ASO

Als je blijft discussiëren, dan is het wel van 'Ga maar naar de graadcoördinator'. Bij mij is dat gebeurd, maar die was er niet, en toen is hij [de leerkracht] nog eens kwaad geworden op mij omdat hij er niet was.
Meisje, 2^e graad ASO

Conflicten eindigen op straf

Een discussie tussen leerkrachten en leerlingen mondt dikwijls uit in straf. Zoals een 11-jarig meisje ook stelt:

Als je ruzie hebt met de leerkracht, krijg je straf.
Meisje, 5e leerjaar BLO.

Hieronder geven een aantal voorbeelden van hoe een discussie of ruzie door de leerkracht vaak met straf beëindigd wordt. Ondanks het grote ongenoegen van de leerlingen...

Als we iets verkeerd doen, in de meester zijn ogen, dan moeten we aan bord komen staan en als je drie streepjes hebt, dan krijg je extra huiswerk.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Onze juf wordt gewoon boos. Dan moeten wij een tekst van Frans overschrijven, en dan roept ze zo en dat is niet leuk. Ik kan ook een heel boos gezicht trekken en dan zegt ze altijd: 'Trekt een ander gezicht', en ze doet zelf.
Meisje, 5^e leerjaar LO

Leerkrachten die bijvoorbeeld beloven dat ze een cursus gaan typen en dan 3 weken daarna beweren dat ze dat nooit gezegd hebben en dat je alles moet noteren. Dan ontploft de bom in de klas. Dan begint iedereen te reageren op de leerkracht en ja, van het een komt het andere, ie krijgt dan zijn gedacht niet die leerkracht en hij begint dan streepkes te zetten of straf te geven of hij gooit er dan een paar buiten.
Jongen, 3^e graad BSO

B.4.3. Conflicten over gezag en gezagsuitoefening in de vrijetijdscontext

Voor kinderen en jongeren is het gezag in de vrijetijdscontexten relatief, en conflicten komen volgens hen dan ook niet veel voor.

Ook omdat ze geen persoonlijke relatie hebben met deze gezagsfiguren, of zoals een meisje stelt:

Als ge mensen niet goed kent dan maak je daar niet echt ruzie mee. Meestal maakt ge ruzie met de mensen die je graag hebt, meestal gebeurt dat bij ouders.

Meisje, 2^e graad ASO

Wanneer er dan toch een conflict is, dan kunnen sommige kinderen en jongeren er ook echt tegenin gaan. Sancties zijn er niet of minimaal, of worden niet uitgevoerd.

Onder de leden is er al veel ruzie en als de leiding er dan nog eens bijkomt, ja dan laat ik mij wel niet doen, zulle nee, dan zeg ik echt mijn gedacht. Ook omdat die dan zelf nog maar drie jaar ouder zijn en omdat die soms zelfs nog bij jou in de groep hebben gezeten. Dan denk ik: 'Die moeten niet zeggen tegen mij wat ik nu mag doen'. Meestal wordt dat dan een kei grote ruzie die eigenlijk niet opgelost geraakt. Maar dan zeggen soms: 'Ge gaat daar een sanctie voor krijgen', maar achteraf gebeurt er toch niet echt iets. Allez ja, ik zou dat toch niet doen als ze dat zeggen.

Meisje, 3^e graad ASO

Eerst zat ik in een koor om te zingen en had ik optredens en ik wou die graag doen en er was ook tegelijkertijd een concert met de fanfare. Ik had gezegd: 'Kijk, ik doe met dat koor mee'. En die dirigent was beginnen te chanteren van 'Ja, als je niet meedoet met de fanfare, dan stop ik met dirigent zijn'. Allez, dat was zo totaal overroepen want uiteindelijk wat ga ik daar het verschil gaan maken in het concert. Dus dat was niet eens belangrijk. En dan uiteindelijk heb ik gezegd van 'Kijk, ik doe met het koor mee of u dat nu aanstaat of niet' en ja, dan heb ik toch mijn zin gekregen.

Meisje, 3e graad ASO

B.5. Straffen voor kinderen en jongeren

B.5.1. Straffen thuis

Kinderen en jongeren worden gedisciplineerd door gezagsfiguren indien ze volgens hen regels of normen overtreden. Wanneer we de kinderen en jongeren vroegen welke straffen ze thuis kregen, volgde er een grote variatie aan straffen.

Sommige kinderen en jongeren krijgen thuis geen straf, zoals een 17-jarig meisje getuigt:

‘Ik kan de tijd niet meer noemen dat ik nog straf gehad heb. Ze zeggen zo wel van ‘Ja nu was je wel verkeerd’, maar een straf. Nee.
Meisje, 3e graad BSO

De meeste kinderen en jongeren hebben er echter geen moeite mee om spontaan een aantal straffen op te noemen die er in hun gezin gehanteerd worden.

We kunnen de straffen groeperen in zeven verschillende soorten: 1. Het opleggen van taken of huishoudelijk werk, 2. het dreigen met straffen, 3. het negeren van het kind of de jongere, 4. roepen en schelden, 5. afnemen van spullen, 6. afzonderen en 7. fysieke straffen.

Bijna alle kinderen en jongeren krijgen binnen dit palet straffen. Volgens leeftijd kan de manier waarop gestraft wordt natuurlijk verschillen. De jongste zullen nog in de hoek gezet worden, terwijl de oudere naar hun kamer worden gestuurd. De aard van de straf blijft echter hetzelfde: afzondering. Zo zal er pas vanaf een bepaalde leeftijd de GSM worden afgenomen, om de eenvoudige reden dat meeste jongeren pas vanaf een bepaalde leeftijd een GSM hebben.

Het grootste verschil situeert zich waarschijnlijk wel op het gebied van fysieke straffen. Jongeren spreken enkel in verleden tijd over deze straffen. Vanaf een bepaalde leeftijd wordt het zeer uitzonderlijk dat ouders nog fysieke straffen geven.

Het opleggen van taken of huishoudelijk werk

Kinderen en jongeren van alle leeftijden vermelden dat ze als straf soms huishoudelijk werk moeten doen. Dit kan gaan van de afwas doen, de afwasmachine leegmaken, de kamer opruimen, stofzuigen, de auto wassen en dergelijke. Een jongen uit de eerste graad vertelt dat hij thuis als straf soms ook moet strafschrijven.

Dreiging met straf

Dreiging met straf wordt ook vernoemd. Soms is die dreiging erg concreet. Ouders dreigen met fysiek geweld, met het afnemen of vernielen van spullen, en met afzondering.

Maar bij ons, ik heb eigenlijk nog nooit straf gekregen bij ons thuis, dat wordt wel gezegd, maar dat wordt nooit uitgevoerd.
Meisje, 3e graad ASO

Mijn broer is nu zes jaar en mijn oma die haalt dan de zweep uit als ie niet luistert. Maar zo om te dreigen, hé. Niet echt om te slaan. Dat is niet erg, zolang dat ze maar niet slaat, hé. Want als ze het echt zou doen, dan zou het wel raar zijn.
Jongen, 1e graad TSO

Mijn vader zegt dan: ‘Ik ga u een week niets kopen en gij moet weinig schmink op doen, en ik ga uw stijltang kapot doen’ en zo.

Meisje, 1e graad BSO

Als ik zo een discussie heb met mijn ouders en ik blijf maar door gaan van 'Nee, dat is niet eerlijk' en zo, en dan is dat van 'Nee, en als ge nu niet zwiigt dan... dreigement... dreigement... dan krijgt ge geen computer meer voor een week of dan mag je niet meer naar daar gaan' of zo.

Meisje, 2^e graad ASO

Negeren

Weinig kinderen en jongeren spreken over de emotionele straf van 'negeren'. Dit meisje geeft wel aan hoe moeilijk het is om daarmee om te gaan.

Mijn straf is eigenlijk dat mijn vader een week niet meer tegen mij praat. Dat is echt heel ambetant. Hij houdt dat echt vol en als ik iets vraag dan antwoordt hij niet, maar als er hem iemand anders iets vraagt direct. Mega ambetant.

Meisje, 2^e graad TSO

Hard roepen en schelden

Hard roepen en schelden werd niet spontaan vernoemd op de vraag hoe er thuis gestraft werd. De bijkomende vraag of 'hard roepen' ook een straf was, werd echter bijna door bijna alle meisjes positief beantwoord. Roepen en schelden maakt hen bang en maakt elk verder gesprek onmogelijk.

Als iemand tegen mij thuis roept, ja, ik ga naar mijn kamer en ik ga niet meer naar beneden.

Meisje, 1^e graad BSO

Ik kan daar echt niet tegen. Ik begin direct te wenen. En zeker van mijn vader, die is twee meter groot, die is zo gigantisch, en als hij dan begint te roepen, ai ai. Ik kan daar niet tegen. Eerst roept hij en dan spreekt hij niet meer.

Meisje, 2e graad TSO

Ik krijg zo schrik, en een brok in mijn keel.

Meisje, 2e graad TSO

Ik kan daar echt niet tegen, die blik zo in die ogen, zo echt zo van, oh my goodddddd.

Meisje, 2e graad TSO

Ge kunt eigenlijk iemand heel hard de grond in boren met wat ge zegt uiteindelijk. Als uw ouders u de hele tijd zitten af te breken en u zo de hele tijd van 'ja, wat doet ge nu, stom wicht en zo', alle ik zou daar toch denk ik meer van afzien als van dat ze mijn gsm zouden afnemen, alhoewel nee dat niet.

Meisje, 3e graad ASO

Bij mijn vorige ouders [woont nu bij pleegouders]... ja, maar ik weet niet, ik kan dat niet goed uitleggen. Voor hen was straf schelden en fysiek en zo. Blijven roepen dus, terwijl dat dat bijvoorbeeld echt voor iets kleins was. Dan zei ik ook van 'Ja, wat heb ik nu misdaan?', maar dan beginnen ze weer over drie maand geleden en dan... ja, dat vind ik onverdiend straf eigenlijk, iets dat drie maand geleden is, waar dat ge al voor uitgescholden zijn geweest, en dan nog eens, dat vind ik echt onverdiend.

Meisje, 3e graad ASO

De meeste jongens en een enkel meisje reageren op deze vraag negatief. Nee, roepen en schelden is geen straf. Je roept terug, je laat het over je heen gaan, of je bent tactisch:

Nee, want als zij dan roepen, dan roepen wij terug en dan zo... gaat dat zo de hele tijd.

Meisje, 5^e leerjaar BLO

Bij mij is dat van 'ja, als ge tegen mij zit te roepen, roep gij maar, roep gij maar, er gaat niets veranderen aan mij, ze'. ... Het haalt toch niets uit. Hoe luid dat gij ook roept, hoe stil dat ge ook praat, het blijft

hetzelfde.
Jongen, 2^e graad TSO

Mijn pa zal een keer roepen, en hij zal zo een keer van zijn tak maken en dan is het gedaan.
Jongen, 3^e graad BSO

Afnemen van bezittingen en materiaal

Wanneer ouders materiaal van kinderen en jongeren afnemen als straf, gaat het natuurlijk over zaken die voor kinderen en jongeren belangrijk zijn. De straf moet immers doorwegen.

Voor de jongste groep gaat het vooral over geen TV kijken en niet op de computer mogen. Vanaf het eerste secundair komt daar het afnemen van de GSM bij. Vooral dit laatste wordt als een zeer zware straf ervaren, omdat het de jongeren voor een groot deel afsnijdt van hun sociaal netwerk.

Kleren afnemen

Ik had juist kei veel nieuwe kleren gekregen en ik was stout geweest en dan was het zo van 'Ik pak dat en dat terug' en voor mij was dat toch wel een hel, want kleren dat is mijn bezit. Ge hebt dat dan juist gekregen en ge vindt dat dan sowieso wel erg.

Meisje, 3e graad ASO

Computerverbod

Soms mag ik niet op de computer. Dan was ik stout geweest en dan zegt ze [moeder] van 'Ja, ge gaat niet op het internet' en ja, zij wint altijd, hè en dan zit die daar op en dan valt die daar zo in slaap.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Geen pc, maar dan niet gewoon zo 'geen pc', maar dan pakken ze echt uwen stekker en zo af en die twaalf andere dingen en dan kun ge niets meer doen. Zo dat ge uw gsm niet meer kunt opladen en zo.

Jongen, 2e graad ASO

GSM afnemen

De GSM afnemen lijkt een vrij courante straf te zijn. Veel kinderen en jongeren getuigen daarover. Hoe courant deze straf ook mag zijn, ze wordt door veel jongeren vooraan in de lijst met meest 'slechte straffen' geplaatst.

Vooraf het afgesneden zijn van vrienden wordt als zeer lastig ervaren. Maar ook de veiligheid die een GSM biedt (omdat er altijd hulp kan gezocht worden) wordt door de jongeren als argument naar voor gebracht dat deze straf een niet gewenst effect heeft.

Mijn gsm afpakken is de slechtste straf! Je hebt vrienden! Als ge een sms krijgt en uw ouders lezen dat, dan ben je er aan!

Meisje, 1^e graad BSO

Uw sociaal leven gaat helemaal kapot dan.

Jongen, 2^e graad ASO

Ik vind de gsm afnemen stom, als ge zo bijvoorbeeld ergens zijt, en ge geraakt in problemen en ge hebt uw gsm niet. Ja dan is dat wel... als ge dan zo ergens buiten zijt en ge wordt meegenomen en ge hebt geen gsm, door uw straf, dan is dat echt wel belachelijk.

Meisje, 2^e graad ASO

Gsm afpakken is geen goede straf, want mijn broer die heeft daar zo een dingske voor, als zijn gsm dan wordt afgepakt dan, die heeft wel een paar vrienden op zijn school en die hebben wel meerdere gsm's en die doet dat gewoon achter de rug van mijn ouders en dan komt hij wel na school naar mij van 'Ik heb een nieuwe gsm', en dan vraagt hij zo van 'kunt gij dat niet zeggen tegen mama?', allez ja, dan weet ik ook niet goed wat ik moet doen, moet ik dat nu zeggen, of moet ik dat niet zeggen.

Jongen, 2^e graad ASO

Dat leidt tot sociale isolatie. Daar word je uiteindelijk helemaal niet gelukkig van en als ge niet gelukkig zijt dan hebt ge het moeilijker om vriendelijk te doen eigenlijk en dan kan het alleen maar erger worden denk ik.

Meisje, 3^e graad ASO

Tijdelijk afzonderen

Als straf worden kinderen en jongeren ook afgezonderd. Dit kan afzondering in huis zijn of afzondering van de buitenwereld.

Voor de jongste groep gaat het over in de hoek staan en niet buiten mogen spelen. Voor de oudere groep betreft het vooral huisarrest.

In de hoek staan en variaties daarop

Als je iets fout doet, dan doet mama altijd zo naar de hoek (ondertussen wijst hij met zijn vinger)
Jongen, 5^e leerjaar LO

Mijn ma zegt zo: 'Zoveel minuten hoe oud dat ge zijt, moet ge in de hoek staan'. Ik moet dan elf minuten en mijn broer die zat zo eens in de hoek en hij moest er dan vijftien minuten inblijven.
Jongen, 5^e leerjaar LO

In de zetel zitten en niet bougeren
Meisje, 5^e leerjaar BLO

Ik moest heel veel achter de deur gaan staan, zo in de hoek maar ik vond dat nog wel leuk, want ik kon zo kijken door het spleeteke in de keuken en als ons oma dan binnen kwam, dan kwam zij ons daar altijd uithalen. Dat vond ik ook wel leuk, want die kon dat dan niet zien dat ik in de hoek stond.
Meisje, 3^e graad ASO

Naar de kamer gestuurd worden

Mijn moeder waarschuwt ons altijd eerst, en na die waarschuwing geeft ze nog een waarschuwing en dan is het genoeg. Maar mijn vader die waarschuwt gewoon heel kort en dan daarna moeten wij direct naar ons kamer als we dan nog iets mis doen.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Ik moet dan naar mijn kamer en om vier uur gaan slapen.
Meisje, 5^e leerjaar BLO

Als ik zo ruzie krijg met mijn broer dan komt mijn moeder daar altijd zo tussen en dan zitten wij nog voort te doen en dan moeten wij vroeger gaan slapen en dan is zij altijd boos. En dan moeten wij naar boven, en dan moeten wij eigenlijk dan al gaan slapen. Niet zonder eten nee dan niet, dat is kindermishandeling.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Soms wordt het verplicht op de kamer zitten ook een vorm van huisarrest, en men zou zelfs kunnen zeggen 'celstraf'.

In de grote vakantie moest ik zo heel de maand op mijn kamer. Ze kwamen met eten en ik mocht zelfs niet meer naar beneden.
Jongen, 1e graad TSO

Niet buiten spelen of huisarrest

Huisarrest wordt door veel kinderen en jongeren spontaan vernoemd in het lijstje met mogelijke straffen.

Bijvoorbeeld ook twee dagen niet buiten mogen spelen.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Gewoon niet meer naar buiten gaan, dat is de enige straf.
Meisje, 2e graad TSO

Een vriendin van mij, die had zo gewoon eens ruzie met haar broer. Dat is normaal, hé want ik heb bijna elke dag ruzie met mijn broer. En die mama zei van 'Ik wil niet dat ge zo vaak zo kwaad zijt en ge moet maar een beter relatie hebben, dus je hebt tot zes maand huisarrest!'. Omdat die gewoon ruzie hadden! Die moeder was gewoon wat slecht gezind eigenlijk, toen ze die zware straf gaf.
Meisje, 2e graad ASO

Sowieso als er iets is waar dat ge kweet niet hoe hard naar uitkijkt, en dan als ge dan iets verkeerd doet, daar niet naar toe moogt... Meisje, 3e graad ASO

De mening van kinderen over het tijdelijk afzonderen zijn verdeeld.

Sommige kinderen en jongeren vinden het een niet al te zware straf, en vermelden het zelfs in de lijst met betere straffen. Hun kamer is immers hun terrein, en daar valt genoeg te doen. Andere kinderen en jongeren vinden het dan weer een erg zware straf, en brengen vooral het afgesneden worden van leeftijdsgenoten daarvoor aan.

Naar uw kamer moeten gaan is een goede straf. Dan kunt ge daar nog spelen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Ik wil liever naar mijn kamer want daar staat mijn Wii.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Je kan dan je huiswerk maken in die tijd. Je kan dan een beetje bezinnen. Ik babbel dan bijvoorbeeld tegen mijn beer.
Jongen, 1e graad TSO

Op uw kamer moeten gaan zitten is niet erg. Mijn gitaar staat daar, mijn pc staat daar, mijn playstation staat daar. Alles staat daar, dus ik kan gewoon doen wat ik wil.
Jongen, 2e graad ASO

Zoals gezegd, zijn andere kinderen en jongeren niet zo te vinden voor deze straf.

Ik heb één keer Dreft in mijn pa zijn vijver gedaan. Ik dacht, ik ga dat hier een keer uitkuisen. Maar ik was vijf jaar en het was juist grote vakantie en mijn pa zei: 'Ge gaat in die vakantie niet buiten'. Maar ja, hij heeft dat dan uitgelegd dat dat niet zo gaat en dan heb ik maar twee dagen binnen gezeten. Kijk ik vind dat je kinders nooit binnen kunt houden. Want je ziet toch echt veel kinderen, die niet weg mogen omdat ze gestraft zijn en si en la en ginder, en ze weten zij van niet beter. Maar als je zo de hele tijd buiten met maatjes zit te spelen dat is toch het beste dat je kunt hebben, hé.
Jongen, 3e graad BSO

Als ge niet naar buiten mag en zo, dat is een beetje overdrijven.
Meisje, 1e graad BSO

Twee uur in je kamer, ik zou niet weten wat ik daar moet doen
Jongen, 1e graad TSO

Huisarrest is echt een stomme straf. Als je iets verkeerd gedaan hebt, dat is zo totaal..., ja, wat moet je doen als je huisarrest hebt... Da's zo... allez, ik vind vrienden dat is toch wel belangrijk voor mensen van onze leeftijd en als ge dat dan afpakt voor drie maanden of hoe lang ook, ik vind dat nogal stom.

Meisje, 2e graad ASO

Niet meer buiten mogen is de slechtste straf, en zeker als je een vriendje hebt. Dat is echt niet leuk. Maar dat kan hen niet schelen, he. Precies alsof dat zij hen dat gaan aantrekken hoeveel keer dat jij je lief ziet!
Meisje, 2e graad TSO

Daar wordt ge toch ook boos van. Dat ge de hele tijd moet zitten nadenken en zeggen van 'Maar allez, waarom zit ik hier nu?'. 'Ga maar naar uw kamer wat nadenken!' Wat gaat ge daar gaan doen? Toch ook zitten koppen. En uw tijd zitten verspillen.
Jongen, 2e graad ASO

Ik vind niet dat ze dat mogen doen zo opsluiten, of afzonderen of zo. Wel bijvoorbeeld meer meehelpen in het huishouden of... allez ik vind dat ze ons daarmee moeten straffen en niet zo sociaal afsnijden, dat vind ik zo fout eigenlijk.
Meisje, 3e graad ASO

Fysieke straf

Hier worden een aantal voorbeelden gegeven van kinderen die als straf soms fysieke straffen krijgen. In de excursie 'de pedagogische tik', wordt er uitgebreid stilgestaan bij de mening van kinderen en jongeren over het krijgen van slaag.

Slaag krijgen

Een klap krijgen is voor veel van de kinderen uit het basisonderwijs niet ongewoon, en bij de vraag welke straffen er thuis worden uitgedeeld, staat 'slaag krijgen' bij veel kinderen gewoon in het rijtje.

Als ik stout ben dan krijg ik slaag.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Meestal als ik aan het vechten ben met mijn broers, dat gebeurt meestal twee keer per week. En dat begint gewoon met bekvechten en dan begint dat zo van... dan gaat mijn broer zeggen 'Kom maar op als je durft' en dan word ik kwaad en dan loop ik op hem af en dan duw ik hem in de zetel en dan sla ik hem op zijn rug, maar dan slaat hij mij terug en... ja, dan wordt mijn moeder boos, en dan komt ze naar ons toe en dan geeft ze mij alleen slaag en dan zeg ik: Ja, maar mijn broer is ermee begonnen en dat was ook zo en ik kreeg alleen maar slaag.
Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn broer zegt tegen mijn ma: 'Als ge mij slaat, dan is dat kindermishandeling' en dan zegt mijn moeder: 'Er bestaat ook iets als oudermishandeling. Zo te hard roepen en al en dat is oudermishandeling'. En dan mijn broer zo van 'Dat bestaat niet' en mijn ma zo van 'Jawel' en dan krijgt hij slaag.
Jongen, 5e leerjaar LO

Ik krijg slaag als ik heel heel stout ben. Ik was eens zo ik weet niet hoe hysterisch aan het roepen en mama en papa waren boos. En die gaven mij ik weet niet hoe slaag.
Meisje, 5e leerjaar LO

Mijn moeder zegt 'Ik sla u wel niet graag'. En dan denk ik in mijn hoofd: 'Ja, dat is een hobby van u: gij slaat gewoon graag kinderen.'
Jongen, 5e leerjaar LO

Mijn opa, ik ben aan het schrijven en opeens komt ie naar beneden en dan kijkt ie eerst naar mijn blad en dan doet hem zo (tik op het hoofd). En dan is hem weg.
Meisje, 5e leerjaar LO

Als ik zo huiswerk aan het maken ben, en het is nog niet helemaal af, en hij [vader] komt zo naar beneden en hij zegt zo van 'Ge zijt nog niet klaar' en dan, dan shot hij met zijn voet tegen mijn schouder. Ja zo tegen mijn rug.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Een jongen ziet zelf een gradatie van straffen, waarbij een klap krijgen bij de minst zware straffen wordt gerekend.

Dat hangt er van af in welke bui mijn moeder of vader is, als ze niet kwaad, als ze gewoon is, dan slaat ze ons gewoon, maar als ze redelijk kwaad is dan zet ze ons in de hoek en als ze heel kwaad is dan moeten we ons huiswerk maken direct allemaal achter elkaar en dan mogen we geen tv meer kijken, en als ze echt heel heel boos is, moogt ge uw huiswerk maken en naar boven gaan naar uw kamer.
Jongen, 5e leerjaar LO

Andere fysieke straffen

Naast klappen, zijn er nog andere fysieke straffen, waarvan er enkele erg zwaar zijn. Deze straffen worden ook vermeld door de 1^e graad secundair onderwijs.

Bij mijn oma op straf staan: in de hoek met uw blote knieën op een paar blokskes gaan zitten en met uw handen in de lucht. Als mijn nonkel er is want anders doet ze dat niet. Ik heb al een keer voorgehad, en dan stond gans mijn knie vol met streepjes. Dat deden ze vroeger en mijn nonkel die doet dat nu ook bij mij.

Meisje, 5e leerjaar BLO

In de hoek staan. En dan een half uur met uw handen in de lucht, ja en dan zo na enkele minuten, zo van 'Papa, papa mogen we eruit?'.

Jongen, 1^e graad TSO

Mijn vriend had straf, he en die hebben grote tuin, en die heeft de ramen kapot gedaan en zijn moeder heeft hem aan de vuilbak met zo een ketting gehangen, echt waar. Hij moest de ganse avond zo blijven, maar die hebben zopas een huis gekocht en hij heeft die raam kapot gemaakt, dus...

Jongen, 1e graad BSO

Toen ik klein was, kon mijn mama zo knijpen in mijn arm en dat deed zeer en blèèten dat ik deed toen.
Meisje, 3e graad ASO

Klappen worden door bijna alle kinderen en jongeren opgedeeld bij de slechtste straffen. Alleen al de fysieke pijn die het veroorzaakt, maakt het moeilijk om te dragen:

Ik krijg niet graag klappen, ik heb niet graag een slag. Het doet zoveel pijn.
Meisje, 3e graad BSO

Dit geldt echter niet voor één jongen uit het lager onderwijs. Hij krijgt thuis klappen, maar weegt die straf minutieus af tegen andere mogelijke straffen. Een klap krijgen heeft dan als doorslaggevend voordeel dat je er snel vanaf bent.

De beste straf is gewoon een slag van de pantoffel. Ja, die doet haar pantoffel uit en ge zit dan zo in de zetel en je hebt gevochten met uw broer en dan komt mijn ma zo af en vraagt ze zo 'Ah wat is er?' en dan doet ze haar pantoffel uit en dan weet ge zo van: 'Ja, ik word geslagen'. Maar ene keer, haha, ben ik dan weggelopen en ik ben zo, ja vluchten voor mijn ma en dus, dan zei ze van 'Als ge niet naar hier komt dan krijgt ge er drie!'. En dan ben ik teruggekomen en dan kreeg ik een slag. Maar dat nog liever dan naar je kamer, want in je kamer verveelt ge jou en na de slag kunt ge nog alles doen. Behalve als ze uw ogen eruit shot.

Jongen, 5e leerjaar LO

B.2. Straffen op school

Ook op school geven kinderen en jongeren aan dat er sancties of straffen volgen wanneer zij volgens de gezagsfiguren de heersende regels van de school overtreden.

Net zoals in de thuiscontext is de variatie groot. We ordenen ze als volgt: 1. Nota's in de agenda, 2. Schrijfstraffen, 3. Vernedering, 4. Afzondering, 5. Ontzeggen van educatieve zorg en 5. Fysieke straffen.

Nota's in de agenda

Een nota in de agenda die door de ouders moet ondertekend worden, wordt door alle jongeren uit het secundair vernoemd. Een meisje uit het lager onderwijs kent het van haar broer.

Mijn broer, die krijgt bijna altijd nota's en zo en die wordt dan bijna van school gesmeten.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Deze berisping wordt niet als zeer ernstig omschreven.

Gewoon een nota in je agenda, ja dat staat in je agenda, en dat is niet zo erg. ... Ge moet dan ook niets doen, ha ha.
Jongen, 1^e graad TSO

Schrijfstraffen

Eveneens erg gangbaar zijn de schrijfstraffen. Kinderen en jongeren krijgen extra huiswerk, moeten iets overschrijven, en krijgen strafstudie die meestal ook uit een schrijfstraf bestaat.

De meester die geeft er dan extra huiswerk bovenop.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Een tekst helemaal overschrijven of ze geven u een blad en dan moet ge dat beginnen overschrijven.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Als ge zo in de refter babbelt, dan moet ge ook zo papiertjes schrijven van 'Ik mag niet babbelen in de refter'.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Ik heb een keer vier uur moeten schrijven, omdat ik heb mijn schort niet mee had voor koken.
Meisje, 1^e graad BSO

Sommige van de klas hebben een paar weken geleden eens zitten smijten met lichi's, en die moesten dan een bladzijde of een halve bladzijde over lichi's schrijven. Maar als je slim zijt, dan zet je er gewoon een paar fotootjes bij en een klein beetje tekst en ge zijt klaar.
Jongen, 3e graad BSO

Hoewel het niet als een zware straf wordt beschouwd, vinden een aantal jongeren het toch een weinig nuttige straf. Tenzij ze er iets van zouden kunnen bijleren.

Ik vind dat zo stom: iets overschrijven. Allez, ge bereikt daar niets mee, hé dan doet hij daar extra huiswerk bovenop. Als dat dan nog iets zou zijn dat ja, nuttig zou zijn. Een opstel, dat is misschien wel nuttig, als ge een opstel moet schrijven voor iets.
Meisje, 2e graad ASO

Mijn papa die is ook leerkracht en hij zegt altijd: 'Ja, wat hebben die daar nu aan als die stomme lijntjes

schrijven - ik mag dat niet doen?', en dan laat die hen gewoon opzoekingswerk doen, dat hij dat niet meer zelf moet, haha.

Meisje, 3e graad ASO

Vernedering

Jongeren vermelden ook vernedering als straf. Vernedering ontstaat er wanneer men te kijk wordt gezet voor de hele groep.

Als er bijvoorbeeld iemand op school iets heeft misgedaan, dan mag de leerkracht niet specifiek die jongen aanwijzen. Hij zou meer algemeen moeten zeggen dat er iets is gebeurd. Dat hij niet zegt, X heeft dit gedaan en dat gedaan, maar meer algemeen, in de ruime vorm. Bijvoorbeeld als er iets kapot is, of er wordt gepest, dat ze dat dan zeggen in het algemeen.

Jongen, 1e graad TSO

Dat is zoo ergggggg! Bijvoorbeeld gelijk B. hé, negen maal vijf? vijftig. Iedereen begon te lachen, de leerkracht ook, dat is toch niet leuk.

Meisje, 1e graad BSO

Van vroeger op school, zulke ezelsoren, of wat was dat? Dat vind ik wel, ik zou nog een beetje beschaamd zijn, zeg. Ik zou hele dagen op het toilet zitten, waarschijnlijk. Ja, zo rondlopen, zeg!

Meisje, 3e graad BSO

Een heel slechte straf zou zijn bijvoorbeeld in een Bunny-pakske in het stad lopen. Ik zou vernederd zijn, ik zou dat niet durven. Dat je heel vernederd wordt, dat is een slechte straf.

Jongen, 3e graad BSO

Soms pakken ze het écht fout aan. Ik weet nog, dat was in het tweede en ik had een rokje aan en wij zaten in de refter. En er was blijkbaar een regel over rokjes. Ik wist dat eigenlijk ook nog niet goed. En op een bepaald moment zei die mevrouw tegen mij 'Ja, ga eens rechtstaan'. Zo voor heel die refter. Het was stil. En die zei tegen mij 'Ja, ga eens rechtstaan en bukt u nu eens', voor te zien hoever dat mijn rokske kwam. Ik vond dat zo... ongepast. Nu is die nog op school en ik doe er nooit echt vriendelijk tegen, sinds dat die dat... Ik vond dat zo... Soms doen die echt zo omdat 'ik hoger sta dan', en dat vond ik niet kunnen.

Meisje, 3e graad ASO

Afzondering

Net zoals in thuis worden kinderen en jongeren ter disciplineren ook afgezonderd. In het lager onderwijs gebeurt dit dikwijls nog in de klas zelf door kinderen in de hoek te zetten of vooraan aan het bord. In het secundair gaat het over 'buiten vliegen', uitsluiting en schorsing.

Als we iets verkeerd doen, in de meester zijn oren, dan moeten we aan bord komen staan.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Als straf tegen de muur gaan staan, een ganse speeltijd eigenlijk.

Meisje, 5^e leerjaar BLO

Soms mag je dan een middag niet naar buiten gaan.

Meisje, 1e graad BSO

Jongeren worden soms ook uitgesloten. Ze mogen dan geen toets doen, of worden voor een periode van school geschorst.

Als ge te laat zijt dan moogt ge uw toets niet maken.

Meisje, 2e graad TSO

Ge zit daar gewoon thuis. Maar ja, ze weten dat, hé. Dat doen ze dan express op zo een moment dat ge veel toetsen hebt. Dan zit ge daar thuis, en dan krijgt ge zo een dikke taak.
Jongen, 2e graad TSO

Ook uit de klas gegooid worden, wordt door sommige jongeren misschien niet gezien als een zware straf, maar heeft nog bijkomende consequenties die erg onaangenaam kunnen zijn:

Maar buitenstaan vind ik lijk niet zo goed. Ze halen u dan lijk uit de les, en ja dan mis je wel wat - Maar dan lachen de andere klassen je dan ook nog een keer uit. Als er daar dan een andere klas passeert dan zit je daar dan zo... 'Ah ventje, ben je stout geweest?'.
jongens, 1e graad TSO

Ontzeggen van educatieve zorg

Er werd ook een voorbeeld aangehaald waarbij de leerkracht de zorg beperkt. Verwaarlozing als straf wordt een 'stomme straf' genoemd.

Iemand van onze klas die mag nu maar drie vragen meer stellen. Gewoon omdat hij teveel vragen stelt. Dat vind ik zo een stomme straf! Als je dan uitleg wil, als je bijvoorbeeld iets niet weet, dan sta je daar met je vragen.
Jongen, 1e graad TSO

Fysieke straffen

Kinderen en jongeren moeten als straf soms ook een fysieke taak uitvoeren, zoals 'de banken afvegen', het 'vuilnis op de speelplaats oprapen' of 'rondjes lopen'.

Daarnaast getuigt één jongen dat hij ook bedreigd werd met fysiek geweld.

Ik heb vorig jaar boel gehad met een leerkracht. Hij heeft mij bedreigd met slagen.
Jongen, 3e graad BSO

Eén jongen uit de eerste graad van het secundair onderwijs getuigt van een erg hardhandige leerkracht uit het lager onderwijs:

In de lagere school hadden wij een strenge leerkracht. Dat was: handen op het hoofd, in je nek pakken en mee duwen, je kin omhoog duwen, met de lat op je vingers. Ja, als we een keer niet opletten in onze klas, begon ie ik weet niet hoe kwaad te worden en begon ie te slaan op de banken, en ie heeft zelf het bord kapot geslagen, en met een bordenwisser naar een kindje zijn hoofd gesmeten.
Jongen, 1^e graad TSO

Lichamelijk geweld in de schoolcontext wordt door alle jongeren principieel afgewezen.

Neen, leerkrachten gaan u moeilijk beginnen te slaan. Dat mag niet. Ja, dat is kindermishandeling
Jongen, 5e leerjaar LO

Als ge een leerkracht zijt, zijt dan tenminste zo sterk om u in te houden en gewoon het anders op te lossen.
Jongen 2e graad TSO

Ge hebt daar voor geleerd, ge hebt graag werk willen doen voor kinderen, dus dan moet ge die kinderen

appreciëren.
Meisje 2e graad TSO

Ook kwam het voorval met de leerkracht die enkele maanden geleden een jongen mishandelde door hem met zijn hoofd in een emmer cement te steken in de gesprekken naar boven. Hoewel enkele jongeren dit absoluut afkeuren, is er ook begrip voor de leerkracht.

Ge weet ook niet wat de situatie was van die leerkracht, want hij moest les geven aan ja, ik weet niet, het waren geen normale kinderen, hé en hij had daar nog nooit les gegeven. Weet je, als je vijf keer zegt van 'ja, doe dit... en ik ga het u uitleggen', en hij legt het hem uit en hij luistert niet... Op sommige momenten kunt ge daar gewoon niet aan doen, dat is gewoon omdat ge zelf zo kwaad zijt geworden...
Jongen 2e graad TSO

B.3. Straffen in de vrijetijdscontext

Kinderen en jongeren hadden de meeste moeite met het zoeken naar straffen die voorkomen in de vrije tijd. Een vrijetijdscontext wordt niet onmiddellijk geassocieerd met het krijgen van straf.

Net omdat de deelname van de kinderen en jongeren in deze context vrijwillig is, hebben ze het er ook veel moeilijker mee om er straffen te aanvaarden.

Op de tekenacademie hebben we een keer een leerkracht gehad die tegen mijn vriend de hele tijd zei 'Gij blinde mol'. Dat kan toch niet.
Jongen, 1e graad TSO

Voor sommige kinderen en jongeren is het straffen binnen de vrije tijd, of binnen vrijetijdsactiviteiten dan ook onmogelijk.

De muzikleraar kan moeilijk zeggen van 'Ja, gij gaat naar buiten want ge luistert niet'. Hij heeft begrip voor u en hij zegt van 'Ge moet gewoon een keer opnieuw doen, doe nog een keer'. Hij vraagt dat drie keer en als het echt niet gaat, dan moet ge gewoon meespelen wat ge kunt. En ja, dan achteraf, moet ge dat thuis dan oefenen.
Meisje, 2^e graad TSO

Wat wel opviel is dat er in sommige vrije tijdscontexten, nl. sport en jeugdbeweging, er een grotere tolerantie lijkt te bestaan ten aanzien van fysieke straffen, en zelfs fysiek geweld.

Sportactiviteiten

Bij sportactiviteiten zijn de meeste kinderen en jongeren die zelf een sport beoefenen het er over eens dat de trainer of sport leerkracht het recht heeft om hen op commando te laten lopen of een aantal keer te doen pompen.

Hij [de trainer] zei dan zo van vijf keer, tien keer, twintig keer pompen, soms met biceps erbij. Dat is een saaie, hé.
Jongen, 1e graad TSO

Als ik op het verkeerde been zit om paard te rijden, dan moet ik twee toertjes in de piste lopen, als straf.
Jongen, 1e graad TSO

Jeugdbeweging en speelpleinwerking

Ook in de jeugdbeweging menen kinderen en jongeren dat fysiek geweld er een andere invulling krijgt. Wanneer een leider een jongen of meisje straft, wordt het gebruik van lichamelijke straffen meer getolereerd dan in de een thuis- of schoolcontext.

Veel van deze straffen worden beschouwd als 'om te lachen', waardoor de tolerantiegrens ten opzichte van lichamelijke straffen veel hoger ligt.

Lijk een leider van de Chiro of de KSA, allez ja, dat is lijk gemaakt voor lol en al. Ik vind dat niet erg dan. Er was zo een keer een leider met een pistool voor nietjes en hij heeft dat een keer zo tegen iemand zijn been geschoten. Gewoon. Ze zat daar dan met een verband, zo helemaal rond en dat bloedde zo ik weet niet hoe hard. Het was bèèère grappig! Ja, dat is voor leute te maken.
Jongen, 1e graad TSO

Ook wanneer jongeren al leiding nemen, kunnen volgens sommigen fysieke straffen nodig en efficiënt zijn, en vooral 'grappig'.

Zeker zo in de winter is dat ik weet niet hoe grappig! Als ze echt niet willen meewerken dan moet je ze gewoon buiten zetten, en dan zeggen van 'Als ge dan eindelijk wil meedoen, kom dan maar naar binnen'. En ze staan daar dan efkes, maar dan komen ze toch weer naar binnen en gaan ze toch weer meedoen. Na een tijdje gaan ze dan weer zagen om weer mee te doen en dan kan dat.
Jongen, 3e graad BSO

Maar wanneer een leider te ver gaat in het fysiek straffen, dan geeft men aan dat dit absoluut niet kan en dat hierop gereageerd dient te worden.

Op het speelplein, soms worden daar ook straffen gegeven en je ziet dan zo van die leiders of leidsters dat ze er zo echt aan trekken, aan die kinderen en ze smijten ze tegen de muur. Echt waar. Dat is een beetje overdreven soms. Ik vind dat wel soms agressief, soms.
Jongen, 3e graad BSO

Net zoals omschreven in de schoolcontext vinden kinderen en jongeren het met opzet belachelijk maken voor de hele groep (het vernederen) niet kunnen.

Als ik dat gezien heb in de vakantie, da 's soms echt wel... , ze moeten hun broek afdoen, maar ze mogen in hun slip staan, hé. Maar ze moeten dan de hele tijd toertjes lopen. Dat zijn zo echt van die straffen dat ze vernederd zijn. Ja, da 's echt, dat is er echt over. Ik vind dat toch. En je zit daar dan mee in je zelf en je kan dat dan lijk nooit kwijt. Ik heb het zelf niet meegemaakt, maar ik heb dat wel gezien. Ik heb dat wel paar keer gezien. En ze doen ze echt pijn, dus euh.. pfff. Da 's overdreven soms.
Jongen, 3e graad BSO

Hieronder gaan we gedetailleerd in op vier stellingen over fysieke straffen in de thuiscontext.

EXCURSIE

STELLING

EEN 'KLETS KRIJGEN' OF HOE KINDEREN EN JONGEREN AANKIJKEN TEGEN DE 'PEGAGOGISCHE TIK'

Op basis van vier verschillende stellingen bevroegen we de mening van kinderen en jongeren ten opzichte van het gebruik van 'lichamelijke straffen' in de opvoeding, nl.:

- Kinderen onder de twaalf jaar mag je een klets geven wanneer ze stout zijn geweest!
- Wanneer je een kind eens flink pijn doet dan zal het beter luisteren!
- Ik krijg als straf liever een klap rond mijn oren, dan dat ik twee uur op mijn kamer moet gaan zitten.
- Er moet een wet komen die ouders verbiedt geweld te gebruiken in de opvoeding.

Kinderen onder de twaalf jaar mag je een klets geven wanneer ze stout zijn geweest

82% oneens

Aantal kinderen en jongeren: 36

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	1	1.5	0	8.5
1 ^e graad SO	0	1	6	2
2 ^e graad SO	0	1	4.5	4.5
3 ^e graad SO	0	2	3	1
Totaal absoluut	1	5.5	13.5	16
Totaal procentueel	2.8	15.3	37.5	44.4

Wanneer je een kind eens flink pijn doet, zal het beter luisteren!

57% oneens

Aantal kinderen en jongeren: 27

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	4	2.5	0.5	5
1 ^e graad SO	0	5	0	4
2 ^e graad SO	0	0	5	1
Totaal absoluut	4	7.5	5.5	10
Totaal procentueel	14.8	27.8	20.4	37.0

Ik krijg als straf liever een klap rond mijn oren dan dat ik twee uur op mijn kamer moet gaan zitten

64% oneens

Aantal kinderen en jongeren: 28

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	1	1	1	9
1 ^e graad SO	6	0	2	2
2 ^e graad SO	1	1	3	1
Totaal absoluut	8	2	6	12
<i>Totaal procentueel</i>	<i>28.6</i>	<i>7.1</i>	<i>21.4</i>	<i>42.9</i>

Ik krijg als straf liever een klap rond mijn oren dan dat ik niet naar een feestje mag

94% eens

Aantal kinderen en jongeren: 18

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	10.5	0.5	1	0
2 ^e graad SO	3	3	0	0
Totaal absoluut	13.5	3.5	1	0
<i>Totaal procentueel</i>	<i>75</i>	<i>19.5</i>	<i>12.5</i>	<i>0</i>

Er moet een wet komen die ouders verbiedt om geweld te gebruiken in de opvoeding

63% eens

Aantal kinderen en jongeren: 16

	Helemaal eens	Eens	Oneens	Helemaal oneens
Basisonderwijs	6	0	0	0
1 ^e graad SO	3	0	0	1
2 ^e graad SO	0	1	5	0
Totaal absoluut	9	1	5	1
<i>Totaal procentueel</i>	<i>56.3</i>	<i>6.3</i>	<i>31.3</i>	<i>6.3</i>

Samenvatting

De meningen over het geven van een 'pedagogische tik' als straf waren erg verdeeld. Sommige kinderen en jongeren vonden het krijgen van een klets een aanvaardbare, efficiënte opvoedingstechniek, die bovendien soms gemakkelijker te dragen is dan een andere straf.

Een grote groep kinderen en jongeren vond elke vorm van lichamelijk geweld in de opvoeding onaanvaardbaar én inefficiënt.

Toch vroegen kinderen en jongeren ook rekening te houden met de situatie. Aspecten die de aanvaardbaarheid

van een klets verhoogden waren volgens hen: de leeftijd van het kind, de druk waaraan ouders bloot staan en contextuele gegevens zoals het aantal kinderen, de cultuur en de mate waarin de 'pleger' over gezag beschikt. Het belang van context zien we ook in de mindere steun die er is om de pedagogische tik wettelijk te verbieden omdat het de invloed van de context uitschakelt.

Als dat echt een klets in uw gezicht is of zoiets, dan heb ik toch echt wel zoiets van 'Dat begint erover te gaan, dat begint echt al ver te gaan en naar de slechte kant', maar nu ook niet dat er daar een wet moet tegen komen.

Meisje, 2e graad ASO

Een klets is aanvaardbaar en soms nodig

Een klets is aanvaardbaar

Maar een klets, daar is toch niets gewelddadigs aan. Dat is gewoon klets en gedaan.

Jongen, 5e leerjaar LO

Ge kunt ze wel slagen, maar niet zo altijd slagen als ze niet luisteren, maar als ze zo helemaal niet luisteren dan vind ik wel dat dat kan.

Meisje, 5e leerjaar LO

Ik vind ge moet ze ook kunnen straffen, want anders als ge ze niet straft dan gaan dat zo van die moordenaars worden of van die dieven.

Meisje, 5e leerjaar LO

Een tik geven is toch geen mishandeling. Ge kunt kinderen straf geven zoveel dat je wilt, maar als ze het blijven doen dan moet ge toch wel een keer kunnen uitvliegen.

Jongen 2e graad TSO

Een klets is soms nodig

Soms mag je wel eens een tik op de handen geven, vind ik. Als ge toch een keer efkes stout zijn geweest.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Soms als ge nu zo echt stout zijn, dan moeten ze toch iets doen. Hè? Maar niet zo van 'Boefff'.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Als ge echt zo een ambetant klein kind hebt, en al. Dat dat echt een keer goed, ja een keer een mot krijgt, dat ie keer luistert, dat ie keer weet: 'Ik ben de baas. Ge moet naar mij luisteren want ik ben uw vader. Ge moet mij niet beproeven op sommige punten.'. Maar ik ben het ook eens... ik vind niet dat ge een kind moet blijven slaan. Ene tik is genoeg en ik vind niet dat ge moet blijven slaan, want blijven slaan helpt sowieso niet. Dan gaat dat toch hulp gaan zoeken bij iemand anders. Ik vind als ge een tik hebt gegeven en hij luistert daar naar, dat ge toch een soort van, ja, dat ge hem toch gerust stelt van 'Ge moet wel luisteren naar mij, he. Het is niet omdat ik boos ben op u.'. Ja ik bedoel... 'Ge moet gewoon luisteren naar mij, ik ben uw vader.'

Jongen, 2e graad TSO

Ik vind een tik goed. Die kinderen die gaan zo los zijn dat ze gewoon alles van u gedaan krijgen. Ouders die hebben toch een recht om hun kind toch een keer deftig op te voeden. Dat is toch beter dan dat ze later crapuul worden tot en met. Nee ik vind echt dat ze streng opgevoed moeten worden.

Jongen 2e graad TSO

Wie niet horen wil moet voelen

Jongen, 3e graad BSO

Sommige kinderen geven aan dat ze op zich geen grote voorstander zijn van het geven van slagen en kletsen als opvoedingsmethode, maar dat het soms gerechtvaardigd is om de veiligheid van een kind te garanderen.

In het algemeen vind ik dat ge uw kinderen niet moogt slaan. Voor zo bijvoorbeeld ene keer als het echt zo een kindje is van drie, vier jaar, die beseffen dat misschien nog niet en dan is dat misschien wel via een tik van 'hé, doet dat niet, want dat is echt wel gevaarlijk!' maar als die zo wat ouder worden, en ge denkt van, ja..., allez maar kletsen dat is ook zo gewoon iets anders als echt slagen...

Meisje, 2e graad ASO

Wat is een klets? Want als een kind van bijvoorbeeld drie jaar aan een stopcontact zit en uw ouders die geven een tik op het handje bij dat kindje, ja ik vind dat niet erg dan. Als ge klein zijt, dan kun je dat niet altijd uitleggen waarom dat ze dat niet mogen doen en als ge dan zo effe van 'Nee, dat mag niet'. Ge kunt ook zeggen van 'Ga in de hoek staan', maar ze zo effe als ze iets heel gevaarlijk doen. Ik heb eens gezien, dat was een Marokkaanse familie, die wonen tegenover mij en er was een jongetje dat wou oversteken, maar er kwam juist een auto en die auto was er bijna tegen geknald en dan hebben die ook zo effe een tik gegeven van 'Dat moogt gij echt niet doen, dat is echt zot, want dan gaat ge misschien dood', en dan weten die echt van 'Ik mag dat niet meer doen want anders ga ik dood.' Maar twaalf jaar vind ik nu wel oud om nog een klets te geven, maar wel zo onder zes.

Meisje, 2^e graad ASO

Een tik mag, een verwittiging, zo een klein tikje, maar niet echt zo, dat ge eigenlijk al uitzwaait.

Meisje 2e graad TSO

De pedagogische tik is efficiënt

Voornamelijk bij het beantwoorden van de stelling 'Wanneer je een kind eens flink pijn doet, dan zal het beter luisteren', erkenden een aantal kinderen en jongeren de doeltreffendheid van een klets. Het is volgens hen niet altijd de beste manier om een kind te straffen, maar in ieder geval werkt het om ongepast gedrag te doen ophouden en te voorkomen in de toekomst.

Maar als ge iemand slaat, dan gaat ie dat vast ook nooit meer doen, want dat is ook zo bij een hond, dat is ook zo. Mijn peter die had vroeger een hond en die beet altijd aan zijn pantoffels en die waren altijd kapot, en hij heeft die dan een keer geslagen, maar niet hard en dan deed die hond dat niet meer.

Jongen, 5e leerjaar LO

Ik en mijn broer, wij waren zo heel de tijd ik weet niet hoe hard aan het lachen in de auto en papa geeft ons dan een kneep en we zitten dan heel de tijd stil.

Jongen, 1e graad TSO

Ge gaat toch gewoon beter luisteren, als het nu 'k weet nie hoeveel pijn doet.

Jongen, 1e graad TSO

Mijn mama heeft mij ook eens geslagen. Ik was aan het freaken en dan heeft die zo een tik in mijn gezicht gegeven. Maar dat kalmeert u wel... dan is dat niet zo van 'zwijg'. Mijn opa sloeg mijn mama ook eens. Mijn mama die had haar arm helemaal verbrand, en die was echt aan het panikeren want die had iets synthetisch aan en dat was in haar arm gegaan. Mijn mama die was zo hard aan 't roepen dat mijn opa haar een klets op haar kop heeft gegeven. Mijn opa is ook niet echt normaal, maar ze was wel gestopt met huilen en gestopt met panikeren. Dat is natuurlijk wel niet zo tof als ge al zoveel pijn hebt, dat ge dan nog eens een tik op uw kop krijgt.

Meisje, 2e graad ASO

Het is wel waar, maar ge moogt het niet doen. Kinderen mogen niet bang zijn van hun ouders. Maar het zal wel beter luisteren als het bang is. Als ge bang zijt van iemand, dan gaat ge niet in opstand komen, want dan krijgt ge misschien nog meer slaag. Dus het is wel efficiënt, maar het heeft misschien slechte gevolgen later.

Meisje, 2e graad ASO

Ge moet dat kind niet mishandelen, maar bijvoorbeeld als ze iets vréé, bijvoorbeeld tegen de ouders tegenstribbelen, gewoon een keer een tik geven, niet zo van KLETS, hierze, maar gewoon een keer zo van tik. Van als een kind zou redeneren van 'als ik dat doe en ik krijg dat en als ik dat doe dan krijg ik bijvoorbeeld één op mijn achterhoofd'. En hij zegt dan van 'dat deed pijn, ik ga het niet meer doen'. Voorbeeld, he, dat kan ook met huisarrest, maar een tik krijgen is nog van de oude generatie.
Jongen, 3e graad BSO

De pedagogische tik is gemakkelijker te verdragen dan andere straffen

Twee jongens wijzen er op dat een klap soms gemakkelijker te verdragen is: het duurt niet lang en het is duidelijk. In het tweede citaat stelt de jongen dat de straf daar inderdaad mee is afgelopen, al blijft hij bang om naar huis te gaan wanneer er een straf kan komen.

Als ge een slag krijgt dan zijt ge er direct van af.
Jongen, 5e leerjaar LO

Dan is het rapper gedaan ook. Maar ik zou er wel liever één van mijn ma krijgen. Want als ik mijn punten toon, dan is dat zo ene dag dat hij [vader] zo de ganse tijd ambetant doet, en dan heeft hij mij of het wel nen keer een klop of zo, ik bedoel, niet echt een klop, maar ik bedoel een neep, en de volgende dag begint hij daar niet meer over te zagen. 't Is dat ge het een keer gevoeld hebt en dat ge het een keer weet van wat dat hij denkt. De volgende dag is het zo van 'Ge moet dat doen', en dan begint hij nog wat raad te geven. Maar hij is niet meer kwaad. Maar bij ons is dat toch echt bang zijn om naar huis te gaan.
Jongen, 2e graad TSO

Een klets is onaanvaardbaar en inefficiënt

Sommige kinderen zijn radicaal tegen het gebruik van 'lichamelijke straffen' in de opvoeding. Een klets geven wordt door velen gelijkgesteld met kindermishandeling.

Bovendien zijn veel kinderen ervan overtuigd dat het krijgen van slagen tijdens de opvoeding, nadelige gevolgen zal hebben voor hun toekomst.

Voor de vertrouwensrelatie tussen ouder en kind is slaan ook niet bevorderlijk. De angst die een kind of een jongere voelt om nog eens door deze ouder geslagen te worden, plaatst de vertrouwensrelatie tussen ouder en kind onder druk.

Een pedagogische tik is onaanvaardbaar

Dat is kindermishandeling.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Als mijn vader echt boos is, dan zegt hij van 'Brenge mij dat, brenge mij dat', en ik zeg van 'Ik ben uw slaaf niet' En die staat al op, en ik loop achter mijn moeder en die zegt 'Vertrek of ik ga u ook slaan' en ik zeg 'Raak mij aan: dadelijk politie!'. Ja, dan ie is bang, he.
Meisje, 1e graad BSO

Wij vinden dat niet leuk omdat dat mishandeling is. Als uw ouders u 'n lap geven, é dan gaat gij denken zo: 'Als ik kinderen heb ik ga niet slaan'. Dat ga je toch niet doen, als dat kinderen zijn, dan ga je dat toch niet doen. Dat is toch niet leuk. Neen, gij zou dat ook niet leuk vinden, he mevrouw? Awel, dan ga jij dat ook niet doen.
Meisje, 1e graad BSO

Wij zijn niet gelijk Michael Jackson, he. Zijn vader was hem aan het slaan. Ik vind dat niet goed. Neen, dat is mishandeling.
Meisje, 1e graad BSO

Ik zeg dat ook altijd tegen mijn meester, die heeft mij één keer geslagen. Ik zeg 'Ja, het is kindermishandeling'. 'Ik ga de politie opbellen!' heb ik geroepen.
Meisje, 1e graad BSO

Geweld is niet de oplossing
Jongen, 1e graad TSO

Een kind mag toch niet geslagen worden? Dat is kindermishandeling.
Jongen, 1e graad TSO

Ge moet gewoon niet slaan. Als het gevaarlijk wordt, dan kunt ge die misschien door elkaar schudden, maar toch gene tik geven. Of gewoon wegtrekken met een snok, maar dat doet minder zeer, dan recht in het gezicht slaan.
Jongen, 2e graad ASO

Als een kind leeft in angst voor u, dat ge die pijn gaat doen als hij niet luistert, dan is dat ook niet zo tof voor dat kind.
Meisje, 2e graad ASO

Ik ben ook al geslagen, toen ik klein was, echt zo een klets op mijn billen. Ik vond dat niet tof en dat deed ook zeer.
Meisje, 2e graad ASO

Een tik is hetzelfde als kindermishandeling. Het is goed dat dat in sommige landen al verboden is. Er zijn toch ook andere manieren om te straffen.
Meisje, 2e graad TSO

Ik krijg niet graag klappen, ik heb niet graag een slag. Het doet zoveel pijn.
Meisje, 3e graad BSO

Nee, want dan kunt gij blauwe plekken hebben. Maar ja ik verstop dat dan met mijn make-up.
Meisje, 1e graad BSO

Een klets van mijn pa, die blijft er zo drie dagen instaan.
Jongen, 2e graad TSO

Een pedagogische tik is inefficiënt

Terwijl sommige kinderen en jongeren er net van overtuigd zijn dat een klets negatief gedrag in de toekomst zal doen verminderen, zijn een andere deel van de kinderen en jongeren er tijdens onze focusgesprekken van overtuigd dat een klets de situatie enkel en alleen erger zal maken. De relatie tussen ouder en kind wordt er één van wantrouwen, woede of angst. Het slaan van kinderen kan er in de toekomst ook voor zorgen dat er nog meer en nog erger negatief gedrag vertoond wordt.

Sommige kinderen maken ook melding van een groeiende onverschilligheid t.a.v. het krijgen van een klap. Omdat kinderen het zodanig gewoon zijn, heeft het geen enkel effect meer op het negatief gedrag.

Slaan is toch niet goed, want dan gaat ge uw kinderen ook slaan, en dan gaat ge juist slecht worden als ge altijd geslaan wordt.
Meisje, 5e leerjaar LO

Weet je, kinderen die zo een slecht verleden hebben, van vroeger, die werden geslagen, die gaan later ook zo anders zijn, die gaan andere dingen doen.
Jongen, 5e leerjaar BLO

Ik ben zo helemaal oneens, omdat alles als ge een kind pijn doet dan zal het nooit nie beter luisteren, juist slechter, ja want dan ben je super boos dat er je iemand pijn heeft gedaan en dan wordt ge een dief en

dan gaat ge later winkeldiefstallen plegen, en dan...
Meisje, 5e leerjaar LO

Als ge een keer iemand pijn doet of zo, dat gaat die kwaad worden en dan gaat hij nog weglopen en al en dan luistert hij gewoon niet meer.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Nee, dat wordt nog erger. Bijvoorbeeld, gij doet iets en uw ouders slaan u, dan moet gij, allez dan moet gij dat toch uitleggen, he. Ge gaat niets doen met slaan, é ge moet dat uitleggen. ouders die slaan, die gaan niet ver geraken, ze
Meisje, 1e graad BSO

Als ge zo nog heel jong bent, en ge doet echt iets verkeerd. Ge weet wel, zo keer een klein klapke geven dat is niet erg, dat doet iedereen. Maar zo echt slaan, slaan, sommige ouders doen dat, dat helpt niet. Dat verergert dan gewoon. Kinderen denken dan van 'Ja, ik ga dat toch doen, weet je wel, ze denken van 't deert mij niet.
Jongen, 2e graad TSO

Misschien gaat dat kind juist nog kwaai worden.
Meisje, 2e graad ASO

Pijn doen maakt het juist erger. Mijn broer die heeft dat heel fel.
Jongen, 2e graad ASO

Als ge die gewoon een klop geeft, misschien gaat dat kind dan bang worden, maar misschien gaat die dan ook denken dat als die iets verkeerd doet: 'Geef mij maar een klop en het is in orde.'. Ik vind dat een beetje een stomme opvoeding.
Meisje, 2e graad ASO

Okee, met die klap zult ge misschien wel iets hebben van 'Ik ga dat nu niet meer doen', maar ik ga dan zo een schrik hebben en ik ga niets meer durven vragen. Allez, dan weet ik dat die in staat zijn, dat ze dat wel degelijk durven doen en dan heb ik zoiets van 'ja neen, laat dan maar'.
Meisje, 2e graad ASO

Aspecten die de aanvaardbaarheid verhogen

De leeftijd van het kind

Een aantal kinderen maken bij het beantwoorden van onze stelling 'Kinderen onder de twaalf jaar mag je een klets geven wanneer ze stout zijn geweest' een onderscheid tussen het slaan van kinderen en het slaan van jongeren. Het geven van een tik aan kleine kinderen wordt soms gerechtvaardigd vanuit de argumenten dat jonge kinderen nog niet genoeg taalkennis hebben om te begrijpen waarom hun gedrag verkeerd was. Zeker wanneer hun veiligheid in gevaar is, wordt een waarschuwende tik, zoals we hierboven al zagen, door veel kinderen en jongeren getolereerd.

Anderen maken dan weer geen onderscheid tussen jonge en oudere kinderen, en vinden dat een slag altijd of nooit tolereerbaar kan zijn.

Tot een jaar of zeven mag het.
Meisje, 5^e leerjaar LO

Ik vind dat dat afhangt van welk geweld. Ge moogt die niet afslagen, maar een klets geven, ik vind dat ge dat moet kunnen doen, toch zeker bij kleine kindjes, want die begrijpen u misschien niet.
Meisje, 2e graad ASO

Kinderen boven de twaalf mogen ook nog geslagen worden vind ik want, allez dan is dat zo van ja ge zijt nu twaalf en ik ga je niet meer slaan, en dan is dat precies zo van, dan krijgen ze geen straf meer of minder straffen als jongere kinderen.

Jongen, 5e leerjaar LO

Druk op de ouders

Sommige kinderen zijn het er absoluut niet mee eens dat kinderen als straf geslagen worden. Maar zij kunnen wel enigszins begrip opbrengen voor sommige moeilijke situaties van de ouders. Wanneer een ouder absoluut geen andere manier meer ziet om het onaangepast gedrag van hun kind te veranderen dan tonen ze er wel begrip voor. Zolang het maar gaat over heel erg uitzonderlijke situaties en geen dagelijks ritueel.

Uw ouders die zijn ook maar mensen, hé. a. Ge moogt dat dan niet doen, zagezegd, maar ge zijt ook maar een mens.

Meisje, 2e graad ASO

Ik vind dat ge dat niet moogt doen als ouder, maar als ge inderdaad zo een klets of zo geeft, dan vind ik niet dat ge daar direct voor moet gestraft worden als ouder. Dat is ook maar gewoon omdat ge het beste wilt voor uw kind en dat ge wilt dat die dat afleert. Maar het is nou niet dat het te veel moet voorkomen ook.

Meisje, 2e graad ASO

Context

Ook de cultuur en de context van elk gezin moet volgens kinderen en jongeren in rekening worden gebracht om de toelaatbaarheid van de pedagogische tik te beoordelen:

Dat hangt ook af van onze cultuur, want bij ons wordt dat zo gezegd van 'neen neen, dat mag helemaal niet', maar in Marokkaanse gezinnen, allez ik zeg nu Marokkaanse... Maar ook bij ons. Ik ken zo iemand en die is opgevoed in een huis met achttien kinderen. Die moeder die sloeg wel wat af bij die achttien kinderen, want anders luisterden die gewoon niet. Die zijn helemaal niet mentaal gehandicapt of zo daardoor, maar die kregen dus, ja soms wat onterecht, dat vind ik ook dat ge dat niet moet doen, maar die moeder, als die zo een slecht woord gebruiken, dan was dat zo van tik tegen uwe kop. Maar dat hangt er dan vanaf. Bij hen is dat normaal en bij ons niet. En dat was vroeger ook meer dat ouders jongeren sloegen.

Meisje, 2e graad ASO

Maar het is ook situatiegewijs, he. Lijk in de jeugdbeweging ga je sowieso niet mogen slaan, daar sla je geen kindjes. Het is te zien in welke situatie en in welke omgeving. Als leerkracht moet je dat ook niet doen, dus.. Allez ja, situatiegewijs is dat wel

Jongen, 3e graad BSO

B.5.2. Hoe voelen kinderen en jongeren zich als ze straf krijgen?

Kinderen en jongeren zijn het er unaniem over eens dat een straf krijgen niet aangenaam is. Hoewel ze vaak begrip kunnen opbrengen waarom hun ouders en andere gezagsfiguren hen een bepaalde straf geven, gaat het krijgen van een straf gepaard met negatieve gevoelens zoals kwaad zijn, ontgoocheld zijn, verdriet hebben, ...

Ambetant

Ik voel me dan stom.
Meisje, 5e leerjaar LO

Dat is zo ambetant want als ge dan beseft dat ge dat eigenlijk wel verdiend hebt, dan is dat nog erger, hé. Dan denk je zo van 'Ja, ik heb dat wel gedaan, dus eigenlijk verdien ik dat wel.'
Jongen, 2e graad TSO

Ik trek mij dan altijd terug op mijn kamer.
Meisje, 3e graad ASO

Boos/woedend

Ik heb één keer eens zo hard de deur dichtgeslagen dat de klink er af was gevallen.
Jongen, 5e leerjaar LO

Altijd dan als ik dan straf krijg van de meester, dan loop ik altijd zo, ja zo heel traag en zo mhèèggg, en zo boos naar huis. En mijn ma zegt dan zo altijd: 'Ah, wat is er?' en dan zeg ik zo van 'Ja, ge weet het wel.' En dan zegt ze 'Heb je straf of wat?' en dan krijg ik ook nog straf van mijn ma. Dan krijg ik twee straffen. En ik weet dan niet waarom. Omdat ze dan daarvan boos wordt ...
Jongen, 5^e leerjaar LO

Die willen hun moeder of vader vermoorden, die moesten niet op de wereld zijn.
Jongen, 1e graad BSO

Ik zeg zo: 'Ik wil nieuwe ouders. Ik wil u niet meer zien.'
Meisje, 1e graad BSO

Mijn nicht heeft zo gezegd 'Ik moest beter geadopteerd worden'.
Meisje, 1e graad BSO

Ik heb mijn vader beloofd als het zijn verjaardag hebt, dan ik ga hem een nieuwe moeder kopen.
Jongen, 1e graad BSO

Ik had dat tegen mijn moeder gezegd: 'Ik haat u'.
Meisje, 1e graad BSO

Bang en onzeker

Dat is om misselijk van te worden, dat is zo een angstgevoel dat ge krijgt, zo walgen en zo misselijk en... ge krijgt er hoofdpijn van.
Meisje, 2e graad TSO

Ik trek dat best wel aan, als er iemand boos is op mij.
Meisje, 3e graad ASO

Ik heb van mijn vader eigenlijk echt nog wel schrik. Allez, als hij dan echt boos wordt, dan denk ik 'Shit, het is echt wel serieus'. Allez ja, want hij is wel echt zo van 'Ah, dat is mijn dochter' en hij beschermt mij en zo. Dus als hij dan eens boos wordt, dan weet ik 'Ok, het is serieus' en dan ben ik daar toch even echt niet goed van.

Meisje, 3e graad ASO

Verdrietig

Als ik naar boven word gestuurd, dan voel ik mij verdrietig, en dan heb ik heel veel spijt en dan begin ik te wenen.

Meisje, 5e leerjaar LO

Ik voel me dan verdrietig en een beetje boos. Dan ben ik soms verdrietig van 'Allez, wat heb ik nu eigenlijk gedaan?' en zo, en op mijn oma ook een beetje boos.

Meisje, 5^e leerjaar BLO

Ik wil doodgaan.

Meisje, 1e graad BSO

Misschien toch niet zo goed. En ge zegt dan in uw eigen 'Ik mocht dat misschien niet gedaan hebben'.

Jongen, 1e graad TSO

Ontgoocheld, omdat je soms weet dat je, allez dat je het niet hebt gedaan.

Jongen, 3^e graad BSO

Twee kinderen stellen dat ze het strategisch bekijken. Een meisje wekt bij haar moeder schuldgevoelens op, en een jongen laat zijn gevoelens niet blijken om het doel en het effect van de straf teniet te doen.

Ik doe dit altijd als ik straf krijg: dan doe ik zo en dan zo. [neemt wat speeksel en maakt hiermee een traantje op haar wang] en dan denken ze dat ik aan het wenen ben. En dan mag ik sneller weg

Meisje, 5e leerjaar LO

Ik trek mij daar niets van aan. Ze leren het misschien af als je je er niets van aantrekt.

Jongen, 1e graad TSO

B.6. Welke straffen zijn volgens de kinderen en jongeren doeltreffend en gepast?

Om te weten te komen welke straffen kinderen en jongeren efficiënt en aanvaardbaar vinden, werd de volgende vraag gesteld: *Hoe zal jij later als volwassene een ruzie oplossen met een kind?*. Op die manier spoorden we de participanten er toe aan om afstand te nemen van hun eigen situatie, en te reflecteren over wat voor hen de beste manier is om een conflict tussen een gezagsfiguur en een kind op te lossen.

Een eerste reactie was natuurlijk geen straffen.

Geen straffen geven, want wij weten hoe dat dat was als we klein waren.
Meisje, 1e graad BSO

Ik ga mijn kind geen straf geven, ze. Dat is erg.
Meisje, 1e graad BSO

Sommige jongeren menen dat straffen geen goede oplossing zijn. Een groepje meisjes uit de tweede graad benadrukt dat straffen vooral machtsmisbruik zijn, en voor een groot deel inefficiënt.

Straffen lost eigenlijk niet zo veel op. Dat is eigenlijk gewoon voor uw ouders zo van 'Haha, ge hebt straf'.
Meisje, 2e graad ASO

Ouders willen gewoon laten zien wat voor een macht dat die hebben.
Jongen, 2e graad ASO

Ge kunt nog kwader worden, omdat ge straf krijgt.
Meisje, 2e graad ASO

Misschien denken ouders van 'ja, als ik dat zo doe, dan gaan die dat snappen en dan gaan die zoiets hebben van 'ja, de volgende keer doe ik dat niet meer'. Maar ik denk van niet. Ik denk dat ge er inderdaad juist kwader van wordt en dan zit ge nog meer in de problemen.
Meisje, 2e graad ASO

Maar indien de kinderen en jongeren deze vraag even lieten bezinken, kwamen er steeds meer voorbeelden van straffen die zij als aanvaardbaar beschouwen.

Opvallend is dat ze hierbij heel veel straffen hanteren die ook gebruikt worden door hun ouders. Op zich is er niet echt een wezenlijk verschil te merken in strafhantering tussen beide generaties. Eén jongen heeft dit ook opgemerkt, en geeft aan dat opvoedingsstijl ook iets is wat wordt aangeleerd.

Volgens mij neemt ge ook wel een deel over van de manier waarop dat uw ouders het u hebben geleerd. Zo gaat ge zelf ook opvoeden, maar dan wel met een kleurke van uwen tijd.
Jongen, 2e graad ASO

Opvoeden is volgens deze jongen historisch gesitueerd en contextgebonden. Hoe en hoeveel er gestraft wordt, is volgens het volgende meisje niet enkel afhankelijk van wat een kind al dan niet heeft misdaan, maar aan de context waarbinnen de opvoeding plaatsvindt.

Het moet vrij genoeg zijn, maar ook niet te vrij. Ook niet uw kinderen vasthouden, niets mogen, kei streng, dat vind ik ook heel slecht. En zo van 'geen Gsm tot uw zestiende'. Ik heb nog een vriendin gehad die geen gsm had voor ze zestien was. ik denk soms zelfs dat iets vrijer gelaten, veel beter is dan iets te streng
Meisje, 3e graad ASO

Afnemen van bezittingen

Ik zou de pc afnemen of zijn laptop, maar daar is mijn moeder niet slim genoeg voor.
Jongen, 1^e graad TSO

Vanavond geen snoepje meer', geen tv meer, geen verhaaltje, geen computer meer, pc van de kamer.
Of vanavond mag er geen vriendje komen of morgen mag er geen vriendinnetje komen, 'ik ben uw vriend niet meer', dat helpt ook soms.
Meisje, 2^e graad TSO

Huishoudelijke taken

Ja want ik ben een beetje van conclusie: doe nooit bij een ander wat je zelf niet graag hebt. Ik heb niet graag straf en ik ga dat ook niet geven aan mijn kinders later. Of misschien wel ja, als ze ouder zijn, misschien wel keer de afwas laten doen, maar dat is sowieso, maar niet zo van nu ga je huisarrest hebben.
Jongen, 3^e graad BSO

Afzondering

Als ze zo vier jaar oud zijn dan zou ik nog zeggen in de hoek, want dat is al super erg voor hen. En als ze dan zo, een beetje groter zijn, zoals wij nu, dan zou ik ze toch naar boven sturen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Ik zou niets doen, omdat je het kind te graag ziet. Of gewoon een keer efkes in de hoek zetten.
Jongen, 1^e graad TSO

Als je kindje bijvoorbeeld gaat gaan stelen, dan is dat toch normaal dat je dat huisarrest geeft. Hij moet toch kunnen denken van 'Als ik dat doe, dan is dat het gevolg'.
Meisje, 3e graad BSO

Negeren

Gewoon negeren.
Jongen, 3^e graad BSO

Een keer zelf kinderachtig doen om te kijken hoe volwassenen dat zij zijn. Als ze zo de hele tijd zitten 'nemenenenen' en dan doe je het achter en dat ze dan plots denken 'Ja, hoe kinderachtig was ik toen wel niet'. Als een weerspiegeling van... ik denk dat dat ook nog kan helpen.
Jongen, 3^e graad BSO

Fysieke straffen

Als mijn kind rookt, ik ga een gans pak sigaretten kopen van dertig sigaretten en die moet dat allemaal oproken.
Meisje, 1^e graad BSO

De volgende jongen getuigde eerder dat hij een lichamelijke straf niet zo erg vindt, omdat hij er op die manier snel vanaf was. Nu, bij de vraag naar zijn toekomstige opvoedingsstijl, zien we echter dat hij fysieke straffen blijkaar toch erg negatief beoordeelt, en enkel aanvaardbaar is wanneer 'je heel hard boos bent'. Hij geeft een mooie gradatie van straffen: eerst mondeling aansporen, dan afzonderen en dan pas een klets.

Maar als ik dan heel hard boos ben, dan zou ik hem toch een klets geven, maar niet als haar of zijn huiswerk niet af is, dan zou ik hem niet shotten, maar dan zou ik hem gewoon zeggen van, allez doet toch eens door, dan zou ik hem niet straffen of slaan of zo. Maar als hij dan toch nog iets fout doet dan zou ik hem in de hoek sturen.

Jongen, 5^e leerjaar LO

De vraag hoe ruzies tussen gezagsfiguren en kinderen en jongeren best opgelost worden, leverde vooral een warm pleidooi op om eerst en vooral de reden van de ruzie uit te leggen en het conflict uit te praten.

Reflecteren en uitpraten

Als het nu een keer erg is, dan moet je daar toch over praten in plaats van een klets te geven.

Jongen, 5e leerjaar BLO

Ik vind dat gemakkelijk om op te antwoorden: uitpraten en rustig worden.

Meisje, 5e leerjaar BLO

Gewoon dat ze het zeggen.

Jongen, 1e graad TSO

Ik vind teleurstelling sowieso altijd erger dan kwaadheid. Zo ook bij leerkrachten, hé als iemand zo zegt van 'Ik vind dat spijtig dat je dat niet hebt gedaan', dan is dat zo van 'Oh sorry, ik zal het de volgende keer wel doen'.

Meisje, 2e graad ASO

Als ge eens gewoon babbelt, en zegt dat ge dat niet kunt appreciëren. Dan gaat die dat misschien beter snappen. Want die kunnen wel kwaad zijn maar als je zo zijn gsm afpakt of zoiets, dan gaan ze toch iets hebben van 'Ja neen, als we zo gaan beginnen dan...

Meisje, 2^e graad ASO

Ge moet kinderen gewoon niet slagen. Ge kunt dat ook gewoon uitleggen als die iets fout doen.

Jongen, 2^e graad ASO

Ik vind dat niet goed straffen. Ge moet wel zeggen waarom en hoe dat ge dat de volgende keer moet aanpakken en zo van die dingen. Ja, anders werk ik ook niet meer mee met die... allez ja, ik ben nu heel redelijk denk ik. Voor mijn ouders vind ik dat erg als ik het zo niet goed doe, en dan denk ik van 'Ja, dat is ook niet leuk voor hen als ik zo doe'. Maar als je dan gaat kwaad worden op uw ouders omdat zij u straffen geven, dan gaat ge niet denken van 'Ocharme mijn ouders'. Dan gaat ge echt zeggen van het kan mij niet meer schelen en ik doe dat gewoon. Maar ik denk als uw ouders teleurgesteld zijn in u, dan is dat meestal erger dan dat die kwaad op u zijn. Teleurgesteld dat is altijd erg. Ja, dan krijg je bijna medelijden.

Meisje, 2e graad ASO

Bij mij kijken ze een keer kwaad, zo van 'Ge gaat uw best doen' maar echt zo een blik geven, dat ge lijkt nog erger vindt dan een klap rond uw oren.

Meisje, 2e graad TSO

Als ge echt iets fout gedaan hebt en ge wordt naar de prefect gestuurd, die kan ook heel boos kijken en dan beseft ge van 'Oei, ik was fout'. Die prefect die gaat ook niet altijd heel zware... , allez ik vind dat eigenlijk nog een lieve eigenlijk, die gaat ook niet altijd zeggen van 'Ja, nu hebt ge strafstudie en dit en dat'. Die praat daar ook eerst over en van 'Ja dat kan echt niet' en zo. Ik vind dat goed eigenlijk. Veel beter dan straf schrijven, want dan schrijft ge het gewoon op en ge geeft het af.

Meisje, 3e graad ASO

Ik vind dat ze met u moeten praten, want misschien zit er een reden achter. Ik vind voor dat ge straf geeft, moet ge ook al praten met uw kind en dan zien. Het hangt af van de situatie. Misschien moet ge zelfs al niet meer straffen omdat ge weet dat uw kind het begrijpt.'

Meisje, 3e graad ASO

Vooraf niet afblaffen of zo, ook gewoon het kind laten uitspreken. Daar heb ik wel... als ze dat doen dan heb ik daar wel begrip voor. Dat ze ook eens naar mij willen luisteren, hoe dat uw standpunt daarover is dan.

Meisje, 3e graad ASO

Het is belangrijk eigenlijk dat uw ouders weten dat ge het weet dat het fout is. Ik denk dat dat voor hen ook wel belangrijk is, als jij zegt van 'Ja ok, ik weet dat ik hier fout ben geweest'. Dat een ouder: 'Ok, ze weet wel van daar is de grens en ze weet wel dat ze daar niet meer moet overgaan'. Dus het feit dat ge weet waar dat ge fout zijt geweest. Dus u dat doen inzien, is wel belangrijk.

Meisje, 3e graad ASO

Een straf waaruit je kunt leren, waar je bijvoorbeeld conclusies, waaruit je lessen kunt leren. Dat je dat geen twee of drie keer gaat doen. Bijvoorbeeld uitpraten, over de situatie praten. Je moet het oplossen, hé . Je moet het niet erger maken.

Jongen, 3e graad BSO

Een kind dat stout geweest is, moet je een lange, lange periode straffen, niet eens een klets en een uur later is het weer vergeten. Gewoon dat kind negeren, en haar uitleggen waarom dat je boos bent, dat ze ook weet van 'Ah, als ik dat doe, is ze vies'. Niet zo 'Als ik dat doe, dan krijg ik een klets en ze is het vergeten en morgen doen we het weer'. Ik heb gehoord van de Supernanny dat een kindje op het gat slaan, doet niets. Ze gaat wel wenen en al maar geestelijk zal ze niet door hebben.

Meisje, 3e graad BSO

C. MOGELIJKE HULP BIJ VERWAARLOZING EN MISHANDELING

C.1. Hulp bij te weinig zorg

Aan de kinderen en jongeren werd tijdens het eerste focusgesprek over zorg op het einde rechtstreeks gevraagd: Wat kunnen kinderen/jongeren doen wanneer ze te weinig zorg krijgen?.

Kinderen en jongeren stellen onder andere voor om ouders hierop rechtstreeks of onrechtstreeks aan te spreken.

Je kan tegen uw ouders gaan zeggen: 'Ik vind het niet plezant zoals jullie nu doen. 't Is wel plezant, 't is wel leuk dat ik veel spullen heb, maar ik vind het niet leuk dat ik altijd bij mijn oma of opa moet blijven'. Dan moet ge zeggen: 'Ik wil daar echt iets aan doen, en dat jullie echt bij mij blijven'.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Je mama meer helpen bijvoorbeeld. Ze willen dan iets, maar ze krijgen het niet en dat je dan bijvoorbeeld veel helpt doen met je mama. Dan ga je het misschien wel krijgen.
Meisje, 1^e graad TSO

Gewoon eerst met uw ouders praten, allez ja, als die in een normale toestand zijn, ja dan kunt ge met uw ouders proberen te praten.
Jongen, 2^e graad TSO

De jongere kinderen stellen voor om andere nabije volwassenen in te schakelen.

Als dat zou gebeuren, zou ik het nummer van mijn peter en mijn nonkel opzoeken in mama's telefoon, en dan die gaan bellen.
Jongen, 5^e leerjaar LO

Ik zou mijn oma opbellen, want mijn oma die woont niet ver van mij. Dan zou ik vragen of zij met mijn papa wil praten. En dan dat ik bij hen efkes mag logeren.
Meisje, 5^e leerjaar LO

Een aantal jongeren denkt dat de Kinder- en Jongerentelefoon of het Jeugdadviescentrum hulp zou kunnen bieden.

Kinderrechten 102 om 4 uur bellen.
Jongen, 1^e graad BSO

De KJT: uw probleem aan die mensen vertellen.
Meisje, 1^e graad BSO

Het Jongerenadviescentrum, ge kunt daar toch zo binnen gaan en praten. Of bellen naar de Jongerentelefoon.
Meisje, 2^e graad ASO

Of om met vrienden te praten:

Naar uw vrienden gaan of gewoon met uw vrienden praten.
Meisje, 2^e graad TSO

Zorg in een andere omgeving gaan zoeken is een mogelijkheid, maar dat betekent volgens een kind wel dat je minder voor jezelf kan zorgen.

Je kan bij iemand anders gaan wonen.
Jongen, 5e leerjaar BLO

Ik blijf liever thuis wonen. Het is beter thuis dan ergens anders. Thuis kunt ge gewoon iets pakken zonder te vragen en bij iemand anders moet ge dat vragen en allemaal zaag rond uw oren.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Voor jezelf zorgen.

Je gaat gaan werken op de landerijen voor meer geld te verdienen.
Jongen, 1^e graad TSO

Voor uzelf beginnen zorgen.
Jongen, 2^e graad TSO

Ik denk als ge niet veel geld hebt voor kleren, kun je gij naar goedkopere winkels gaan, naar de Kringloopwinkel. Dat kost niet veel geld zeggen ze
Jongen, 3^e graad BSO

Al bij al is de reactie op deze vraag erg gering, en lijkt het ons dat de kinderen en jongeren uit de focusgroepen ten eerste geen ervaring hebben met verwaarlozing en ten tweede amper een idee hebben hoe ze hiermee zouden kunnen omgaan.

In het gesprek met meisjes uit de derde graad ASO ontstond een korte discussie hoe er met verwaarlozing kan worden omgegaan. Deze meisjes zien het niet zozeer als een kwestie voor de betrokken kinderen en jongeren zelf, maar als een verantwoordelijkheid van volwassenen, en meer uitgebreid van de samenleving. Ze beschrijven duidelijk de complexiteit van de situatie, zowel vanuit het gezichtspunt van de mogelijke zorgverstrekker als vanuit het gezichtspunt van het kind of de jongere.

Ik denk dat dat niet zou mogen kunnen, gewoon vanuit de maatschappij. Pakt dat ge thuis niet genoeg zorg krijgt en - misschien is dat wel wat extreem gezien - maar verwaarlozing op vlak van eten en kleren en zo. Dat mag niet gebeuren. Daar moet sowieso iets aan gedaan worden vanuit de overheid. Dat is dan ook ergens een soort van zorg van op school. Bijvoorbeeld in de CM, die [jongen] wordt maar ene keer om de week gewassen en die poetst zijn tanden nooit en dan heb ik zo iets van: als ge dat weet op school dat dat gebeurt thuis, dan moet je daar toch iets aan doen. Dat moet je toch niet laten gebeuren. Ik vind niet dat dat mag dat er te weinig zorg is. Dat moet dan toch ergens op een manier worden ingevuld, al is dat misschien moeilijk.
Meisje, 3e graad ASO

Ik denk ook dat dat niet in elk geval duidelijk is, dat dat misschien ook niet opvalt. Als ge bijvoorbeeld thuis weinig aandacht krijgt van uw ouders, dat wordt niet altijd duidelijk op school, of zo. Niet iedereen is daar zo open over en dan gaan ze dat misschien opkroppen of gewoon niet laten zien aan de buitenwereld. Ik denk dat je dan denkt dat dat problemen zijn die aan je eigen liggen, en dat je dat dan niet laat merken aan anderen.
Meisje, 3e graad ASO

C.2. Hulp bij mishandeling

Op het einde van het derde focusgesprek werden er een aantal mishandelingssituaties voorgelegd waarin kinderen en jongeren kunnen terecht komen.

Er werd aan de kinderen en jongeren gevraagd welke hulp zijzelf kunnen bieden aan het kind of de jongere van de verschillende casussen in de thuis-, school- en vrijetijdscontext. Op die manier hoopten we zicht te krijgen welke hulpbronnen bekend zijn bij kinderen en jongeren en welke mogelijkheden zij zien om een probleem op te lossen.

C.2.1. Mishandeling in de thuiscontext

Situatie 1

Een meisje vertelt aan haar vriendin dat zij thuis vaak hard geslagen en zelfs mishandeld wordt door haar vader. Wat zou die vriendin kunnen doen om dat meisje te helpen?

Politie en rechtbank

De voorgelegde situatie wordt onmiddellijk als zeer ernstig gezien. De kinderen uit het lager onderwijs en uit de 1^e graad secundair onderwijs reageren vrijwel direct met het voorstel om de overheid in te schakelen, met name de politie en de rechtbank. Hoewel ze geen idee hebben hoe ze dit praktisch zouden aanpakken, lijkt een sterke tussenkomst volgens hen hier toch nodig.

Naar de rechtbank!

Interviewer: Naar de rechtbank stappen? En hoe stappen kinderen van jouw leeftijd naar de rechtbank?

Ik weet dat niet zijn, maar ik zal het wel vinden met de gps.

Jongen, 5e leerjaar - BLO

Naar de politie gaan. Ja direct. Ze zegt dat ze heel de tijd, elke dag klappen krijgt en al, ja vaak dat is al echt veel, hé en hard geslagen wordt en soms ook mishandeld wordt. Ja, direct.

Jongen, 1e graad TSO

Ook de jongeren uit de 2e en 3e graad denken dat het inschakelen van politie en rechtbank mogelijk en nodig is.

Ik zou eerst met dat meisje praten en dan samen met haar naar de politie gaan. Ja, want ge kunt dat zo niet houden, hé. Ik zou zeker die vader echt voor het gerecht sturen.

Jongen, 2e graad TSO

Eén jongen uit de tweede graad zat tot voor kort met zijn broers in een mishandelingssituatie. Politie en rechtbank werden inderdaad ingeschakeld, wat resulteerde in meer veiligheid voor deze jongeren.

Mijn papa die heeft een half jaar geleden mijn broer een keer echt geslagen omdat die echt niet wou luisteren, maar hij heeft daar zo een blauwe plek van gehad. Een paar jaar geleden is dat ook al een keer gebeurd en toen heeft hij, dat was dan bij mijn andere broer en die heeft dan een brief naar de jeugdrechter geschreven, en deze keer is mijn andere broer dan een klacht gaan indienen bij de politie, dat is dan ook verder gegaan, omdat ze vonden dat dat deze keer, alle dat was al een keer gebeurd en ze vonden niet dat dat nog eens echt kon gebeuren, dus nu zitten we zo in een neutrale bezoekerimte.

Jongen, 2^e graad ASO

Er zijn echter ook een aantal jongeren die de politie niet willen inschakelen. Het volgende meisje heeft geen vertrouwen in de politie:

Dat gaat zo erg zijn, dan heeft dat meisje geen vertrouwen meer in haar vriendin. De politie kan ook niets doen. Ja, wat gaat die doen? Politie is voor mij niemand.

Meisje, 1^e graad BSO

Ouders aanspreken

Zoals bij een tekort aan zorg, stellen een aantal jongeren voor om direct de ouders aan te spreken, of om de andere, niet mishandelende ouder in te schakelen.

Ik zou zeggen dat ze dat tegen haar moeder moet zeggen: 'Mijn pa, die slaat mij en ik wil echt dat je daar iets aan doet'. Ja, ik zou zeggen, stap naar uw moeder of zegt tegen uw pa dat ge dat echt niet graag hebt. Zeg tegen uw vader dat ie daar moet mee stoppen en anders gaat ie misschien in de gevangenis vliegen, zelfs.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Als het een dronkaard is, dan is het heel anders. Dan slaat hij zijn vrouw ook. En als die vrouw er durft voor uitkomen, als ze bijvoorbeeld samen kunnen spannen, die dochter en die vrouw tegen de vader dan... Dat is een verschil als dat meisje alleen is. Je bent dan met twee.

Jongen, 3^e graad BSO

Nabije volwassenen inschakelen

Veel kinderen en jongeren stellen voor een volwassene in hun omgeving in te schakelen. Dit kan de eigen ouder zijn of een ander familielid van het mishandelde kind.

Dan zou ik wel iets doen of het eerst zeggen tegen mijn ouders en vragen wat dat zij zouden doen.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Ik zou zeggen aan dat meisje om een nonkel of een tante te informeren. Allez, de zus of broer van die vader. Zo van: 'Kijk, mijn pa doet dat'.

Meisje, 3^e graad BSO

Ook kan de hulp worden ingeroepen van een volwassene op school, hoewel deze mogelijkheid door enkele kinderen sterk wordt verworpen.

Ik denk een keer aan de juffrouw vragen voor tips.

Jongen, 1^e graad TSO

Misschien met iemand praten van de school. Zo lijkt dat wij hier C. (psychologe) hebben, maar ik weet ook niet als ge zo mishandeld wordt dan gaat ge ook dichtslaan.

Jongen 2e graad TSO

Het inschakelen van andere volwassenen is volgens een aantal kinderen en jongeren echter geen goed idee. Andere volwassenen zijn volgens hen immers niet altijd te vertrouwen

Je moet daar mee oppassen, hé. Als het bijvoorbeeld een dronkaard is en bijvoorbeeld zijn broer, dus ge belt naar die nonkel, en dan die nonkel belt zo van 'Ja, kijk die vriendin heeft gebeld om te zeggen dat je uw dochter geslagen hebt'. Maar dan kan die vader naar jou komen en dan hem afreageren. Het gebeurt, hé. Het kan gebeuren.

Jongen, 3e graad BSO

Ge kunt zoiets niet zeggen op school. Ge kunt dat totaal niet op school doen, want ja, dat wordt doorverteld, sowieso.

Meisje 2e graad TSO

De school inlichten? Zij kunnen niets veranderen aan je thuissituatie, hé. Denk ik. Ik ga het anders zeggen: ze moeten zich daar zelfs niet in moeien.

Meisje, 3e graad BSO

Kinder- en Jongerentelefoon

De Kinder- en jongerentelefoon (bekend onder zijn volledige naam of onder een verbastering als de kindertelefoon, de jongerentelefoon of de kinderrechtentelefoon) is vanaf de eerste graad bij zo goed als alle jongeren in onze focusgroepen bekend, en wordt ook aangeduid als mogelijke hulpbron.

Op gemeentelijk initiatief, beschikken een aantal jongeren ook over een Rot-kaart², waarop een aantal hulplijnen vermeld staat. Ook deze kaart wordt door deze jongeren direct vernoemd.

Dan zeggen ze [de KJT] eerst over wat je wil babbelen, en dan geven ze tips en zeggen ze van 'Je moet dat een keer proberen' en als het niet gaat dan moet je nog maar een keer terugbellen. Ge kunt daar gratis naar bellen hé, zo in zo een kotje. Dat is handig.

Jongen, 1e graad TSO

Dat meisje belt naar de KJT, van 'ja , mijn vriendin die zit in zulke situatie, wat kan ik doen?' en dan geven zij uitleg en dan kun je dat één per één uitvoeren of zo. Dat kun je misschien wel doen.

Jongen, 3e graad BSO

Een andere jongere denkt toch het de KJT in deze situatie niet kan helpen.

De KJT, misschien wel, maar dan is dat toch voor kleine persoonlijke probleemkes, niet zo van die problemen.

Jongen, 2e graad TSO

Verder onderzoeken

Een aantal jongeren vindt de situatie niet helemaal geloofwaardig, of zouden toch twijfels hebben bij wat het mishandelde meisje vertelt. Anderen zouden meer informatie willen over de toestand, voor ze zouden helpen.

Ik wil eerst te weten komen of ze liegt.

Jongen, 1e graad TSO

Nee, niet naar de politie gaan. Dat is toch uw mama en uw papa! Als ge met een jongen in bed gaat, tuurlijk, gaan uw ouders dan: 'Grrr'. Bijvoorbeeld. Maar wat is het probleem van da meisje? Het kunnen andere redens zijn ook, hé.

Meisje, 1e graad BSO

Maar ge moet eerst ook de reden vragen waarom dat ze zo mishandeld is geworden. Eigenlijk moet ge echt op vele dingen letten. Want ge weet nooit of dat ze kunnen liegen. Ge weet dat nooit. Ge moet

² In enkele West-Vlaamse gemeenten krijgen alle jongeren van de secundaire scholen een ROT-kaart of Rap-Onze-Telefoon-kaart. Op deze kaart vinden ze nuttige telefoonnummers en websites waar ze te allen tijde terecht kunnen met hun vragen over seksualiteit, drugs, studeren, enz.

echt op alles letten. Maar als die vader echt, als die haar echt geslagen en mishandeld heeft, zou ik samen met haar naar de politie gaan.
Jongen, 2e graad TSO

Hulp niet mogelijk

De vraag hoe te helpen doet een aantal jongeren verzuchten dat hulp in dit geval eigenlijk niet mogelijk is. De macht van de volwassene is te groot, en de draagkracht van de jongere te klein.

Echt waar, dat is heel moeilijk om die te helpen. Die vader dreigt misschien ook dat er dan nog dingen gaan gebeuren, dan zit ge daar, hé, dan gaat hij nog kwader worden. Ik denk dat je niets kunt doen, zelfs niet naar de politie gaan.
Meisje, 2e graad TSO

Dat is moeilijk. Zelfs nu als een vriendin al met een gewoon probleem bij mij komt. Wat moet ik daar dan op zeggen? 'Ja maar, dat gaat wel goed komen?' Wat moet ge daar op antwoorden? Ge weet dat zelf niet. Dat is dan echt vrée moeilijk om u dat dan in te beelden, als ge dat eigenlijk nooit hebt meegemaakt.
Meisje, 2e graad TSO

Een ander meisje vindt dat het sowieso beter is om zich niet te bemoeien met andermans gezinsleven. Je kan advies geven, maar meer mag je niet doen:

Je moet u niet moeien met een ander zijn gezin. Je moet zeggen tegen dat meisike: 'Het beste wat je kunt doen, is klacht gaan neer leggen'.

C.2.2. Mishandeling in de schoolcontext

Situatie 2

Een jongen heeft al een paar keer gezien dat een leerkracht een bepaalde leerling heel hard sloeg. Wat zou die jongen kunnen doen om die leerling te helpen?

Politie

Ook in deze situatie stellen de kinderen en jongeren voor om naar de politie te gaan.

Bij mij in de wijk woont er dichtbij een politie en die noemt Rik, Rik de flik, haha. En ja, dan zou ik naar daar stappen.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Naar de politie!

Meisje, 2^e graad TSO

Andere vinden het inschakelen van de politie te vergaand.

Geen politie, ah nee, 't is een school!

Meisje, 3e graad BSO

Directeur

De directeur wordt ook aangehaald als de persoon die in deze situatie moet tussenkomen.

Ik zou naar de directrice stappen en dan zal de directrice wel iets aan de leerkracht kunnen doen.

Jongen, 5^e leerjaar LO

Ik zou zo naar de directie gaan en vragen om te bellen naar die ouders en dan die ouders laten beslissen of dat zij de politie inschakelen, dus eigenlijk die ouders naar hier laten komen.

Meisje, 2e graad TSO

Maar het vertrouwen is niet bij iedereen even groot.

Als die leraar dat al heeft gedaan en ze weten dat en ie heeft een tweede kans gekregen, dan gaan ze dat misschien nog gaan geloven, maar als ie lijkt nen braven is, ja, dan niet.

Jongen, 1e graad TSO

Waarom zou de directeur dat geloven?

Meisje, 2e graad TSO

De volgende jongen zegt uit ervaring te spreken. Zijn vertrouwen in de directeur is er niet groter op geworden.

Ik ben dan naar het secretariaat geweest. Mijn vader is ook mee geweest en gezegd: "t is genoeg". Dezelfde week ben ik naar de directeur moeten gaan, maar hij geloofde mij niet. 't Was volgens hem allemaal onzin, ook al gaf de rest van de klas mij gelijk.

Jongen, 3e graad BSO

Eigen ouders

Een aantal jongere kinderen stelt voor de eigen ouders in te lichten

Uw mama waarschuwen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Naar de ouders gaan, het zeggen. Uw ouders gaan naar school komen. Dat is niet normaal ze...
Meisje, 1e graad BSO

Bewijzen verzamelen

Iemand filmt dat met zijn gsm. Er is eens zo een leerkracht ontslagen, hé want een jongen die had hem met zijn gsm gefilmd en die leerkracht was ontslagen.
Jongen, 5e leerjaar LO

Ge kunt foto's maken met uw gsm en ik zou dat toch wel filmen en op youtube zetten. Ze doen dat nu allemaal. Dat is al veel gebeurd. Lijk op het nieuws met die sneeuwballen.
Jongen, 1e graad TSO

Ik zou eerst de leerkracht aanspreken en ik zou hem chanteren. Dan zou ik zeggen: 'Ja, ik heb het wel allemaal gezien hoor'. En als ik het nog een keer zie, ga ik het de volgende keer proberen te filmen. Ik zou eerst zwijgen, tot dat ik echt de bewijzen heb van 'kijk, zie je het nu dat ik niet lieg'. Want als je naar de directeur gaat met 'ik heb het gezien'. 'Ja gezien. Zijn er bewijzen?' Ik zou toch zelf eerst zeggen, zeker als het altijd dezelfde is, en ik zou dan proberen foto's te nemen of te filmen.
Meisje, 3e graad BSO

C.2.3. Mishandeling in de vrijetijdscontext

Situatie 3

Een meisje ziet dat een leider één jongen altijd belachelijk maakt, hem veel straf geeft, hem de vuilste taken laat doen, en hem uitscheldt. Wat zou dit meisje kunnen doen om deze jongen te helpen?

Hoofdleider

In alle focusgroepen werd geopperd om de hoofdleider of andere leiders in te lichten.

Er met de andere leiders over praten.
Jongen, 1e graad TSO

Bij de hoofdleider melden. En die leider verwijderen uit de groep zodat ie niet mee kan mee doen.
Jongen, 3e graad BSO

Ouders

De kinderen uit het lager onderwijs en de 1^e graad opperden om ook de ouders over het gedrag van de leider in te lichten. Maar deze aanpak werd niet door alle kinderen aangeraden.

Ik zou naar mijn mama gaan en het zeggen.
Meisje, 5e leerjaar LO

Ge kunt dat misschien een keer tegen uw ouders zeggen, maar ze gaan daar niet naar luisteren. Ze gaan daar een beetje mee lachen. Ze gaan een keer zeggen van: 'Ja, scheldt ne keer terug' of zo. Een beetje zelf oplossen.
Jongen, 1e graad TSO

Leider aanspreken

Kinderen van deze leeftijd raden ook aan om de leider zelf aan te spreken

Dat meisje kan zeggen dat de leider moet stoppen met zo hard te straffen, en met haar zo belachelijk te maken en zo.
Meisje, 5e leerjaar BLO

Zelf initiatief

Gewoon tegen alle mensen zo van 'Kom eens, kom eens', en dan tegen de andere leiders, zo van 'We gaan hem bestormen met waterpistolen' en dan schieten we op hem en dan gooien we tomaten en dan trekken we hem door de modder en dan stoppen we hem in een vuilniszak.
Jongen, 5e leerjaar BLO

Dat zijn zo niet zo van die echte erge dingen, maar het is toch wel erg dat ie hem uitscheldt, maar als ge samen afspreekt met uw vrienden van 'Ja, kom we gaan dat ook een keer doen tegen hem dan weet die hoe dat ik mij voel'.
Jongen, 2e graad TSO

Als de leider hem uitlacht of belachelijk maakt, zelf niet beginnen lachen of zelf beginnen zeggen en als hij die vuile taken moet doen, gewoon ook helpen. De leider zelf een keer een koekske van eigen deeg

geven.
Meisje, 2e graad TSO

Helpen met die klusjes of zo, ik weet het niet. De last minder zwaar maken.
Meisje, 3e graad BSO

Er moet of kan niet geholpen worden

Een aantal kinderen en jongeren stellen dat er best niets gebeurt en dat die jongen best een andere hobby of jeugdbeweging zoekt.

Ook is blijkbaar de jeugdbeweging een omgeving waarin een aantal grenzen mogen overschreden worden. Er is een duidelijk verschil met de schoolcontext.

Maar dat is toch altijd zo in een jeugdbeweging en in de speelschool: vuile dingen laten doen.
Jongen, 1e graad TSO

Dat is juist tof, vuil zijn of in riolen gaan lopen of zo. Als dat op school is, zo de hele tijd beginnen uit te schelden, ja door een leraar, dan zou ik wel, ja... Maar een leider van de Chiro of de KSA... Allez ja, dat is gelijk gemaakt voor de lol. Ik vind dat niet erg dan. Terwijl een leerkracht, dat is veel belangrijker dan een leider.

Jongen, 1e graad TSO

Een meisje vraagt zich af of er niet meer aan de hand zou kunnen zijn, en of men niet beter voor men ingrijpt, probeert te achterhalen waarom die leider zo reageert.

Het moet toch zijn dat die jongen wat verkeerd gedaan heeft. Je gaat u toch niet zomaar focussen op één jongen. Misschien heeft hij [de leider] nog een hele uitleg. Zo van: 'Hij heeft dat uitgestoken vandaag, of hij heeft die jongen gepest en ik geef hem een taak om hem te doen stoppen'. Allez, dat meisje kan wel veel zien, maar ze kan misschien nog altijd niet de reden weten waarom die jongen dat weer moet doen. Als dat zo echt een pester is, van aan zijn hoofd tot aan zijn voeten, dan kan ik die leider wel verstaan. Ge kunt niet oordelen over iets dat je niet weet.

Meisje, 3e graad BSO

Een ander meisje concentreert zich op het geslachtsverschil, en stelt dat meisjes jongens niet hoeven te helpen, omdat het omgekeerd ook niet gebeurt.

Ik zou niets doen. Die jongen zou mij ook niet helpen als er zoiets zou zijn. Neen. De jongens die denken dat ze weet niet wat zijn, maar die zijn niets, die zijn niets. Als dat omgekeerd was, bij een meisje, die jongen zou haar toch niet helpen.

Meisje, 1e graad BSO

D. BESLUIT

De gesprekken met de kinderen en jongeren over zorg en gezag heeft erg rijk onderzoeksmateriaal opgeleverd. Zoals enkele kinderen en jongeren getuigden hadden ze op voorhand gedacht dat het eerder saai en misschien erg persoonlijk zou zijn, maar het nadenken over wat zorg en gezag voor hen betekenden, sloot erg nauw aan bij hun dagelijkse ervaring en leverde heel wat discussie onderling op.

De belangrijkste **zorgfiguren** voor kinderen en jongeren zijn de **ouders**. Zij staan in voor de basisbehoeften van hun kinderen. Ze voorzien hun kinderen van voeding, kleding en onderdak. Ze staan in voor de medische zorg en voor bescherming. Maar ook de pedagogische zorg is voor kinderen en jongeren belangrijk. Ze willen dat hun ouders duidelijk maken wat de regels zijn om op die manier van hen te leren wat het verschil is tussen goed en kwaad. Maar ook emotionele zorg is voor kinderen essentieel. Ze willen **liefde en aandacht** van hun ouders, eventueel met een regelmatige knuffel om die liefdevolle relatie te onderstrepen. Op de vraag wat een tekort aan zorg zou kunnen zijn, wordt er vooral het gebrek aan aandacht aangehaald. Dit kan er op wijzen dat de relatie tussen ouder en kind als meest belangrijke vorm van zorg wordt gezien. Aandacht betekent voor kinderen en jongeren echter niet dat ouders ook constant fysiek aanwezig moeten zijn. Ouders die vaak uitwerken gaan, zijn volgens hen ook bezig met het zorgen voor de kinderen. Vanzelfsprekend mogen ouders niet té lang afwezig zijn. Dan komt de zorgrelatie wel onder druk te staan. Ook ouders die onderling ruzie maken kunnen zo veel aandacht voor elkaar hebben, dat de kinderen op het tweede plan komen. Een aantal kinderen en jongeren stelden echter dat dit niet noodzakelijk zo was.

Maar niet alle zorg die ouders hun kinderen schenken is nodig. Hoewel ze respect uiten voor de zorg van hun ouders, stellen ze duidelijk dat sommige zorgtaken **onnodig** en zelfs **ongewenst** zijn. De overbodige en onnodige zorg wordt vooral vernoemd door jongeren uit het secundair. Zij zijn immers op zoek naar meer autonomie en willen steeds meer zelf bepalen waar hun grenzen liggen. De extreme stelling³ dat het goed zou zijn als kinderen en jongeren via hun GSM gevolgd zouden kunnen worden met een GPS-systeem werd door bijna alle kinderen en jongeren verworpen en gezien als een vorm van overbezorgdheid, die een relatie gebaseerd op vertrouwen omzette in een relatie gebaseerd op wantrouwen en achterdocht.

Zorg op school is voor kinderen en jongeren in de allereerste plaats **educatieve zorg**. Leerkrachten moeten goed onderwijs geven, en indien nodig extra hulp geven. Of leerkrachten of andere volwassenen op school ook zorg kunnen geven bij **persoonlijke problemen** van kinderen en jongeren zijn de **meningen sterk verdeeld**. Of deze zorg wordt aangeboden én aanvaard hangt in grote mate af van de relatie tussen leerkracht en leerling. Vooral het **gebrek aan vertrouwen** dat kinderen en jongeren in een leerkracht stellen, is een belangrijke barrière. Toch zijn veel kinderen en jongeren er zich van bewust dat het persoonlijke leven en het schoolleven geen totaal afgescheiden, autonome werelden zijn. De ene wereld beïnvloedt de andere, en daarom moet er op school ook ruimte zijn voor persoonlijke zorg.

Zorg in de vrijetijdscontext is voor veel kinderen en jongeren een ongewoon thema. In activiteiten waar er iets aangeleerd wordt (zoals sport of muziek) wijzen ze vooral op de educatieve zorg. In die zin lijken vrijetijdsactiviteiten op de school. Maar andere aspecten van zorg leveren weinig reactie op. Vrije tijd is vrijblijvend, de verwachtingen ten aanzien van zorg niet zo uitgesproken.

De relatie tussen kinderen en zorgfiguren is echter **geen eenrichtingsverkeer**. Het is een wederkerige relatie waarin kinderen en jongeren zich ook verantwoordelijk voelen voor het welzijn van anderen. Kinderen en jongeren zorgen zowel voor volwassenen, vrienden en leeftijdsgenoten en voor zichzelf. De zorg van kinderen en jongeren is ook bijzonder. Ze kennen de leefwereld van leeftijdsgenoten beter en ze pakken de zaken speelser aan. Toch zijn kinderen en jongeren er zich van bewust dat zij meer zorgontvanger dan zorggever zijn. Zij zijn nog niet in staat om de volledige verantwoordelijkheid op zich te nemen.

De belangrijkste **gezagsfiguren** voor kinderen en jongeren zijn opnieuw hun ouders. Hun gezag wordt duidelijk erkend. Ouders oefenen gezag uit over de tijdsbesteding van kinderen en jongeren, over hun veiligheid en gezondheid en over hun schoolloopbaan. De manier waarop ouders hun gezag uitoefenen zijn natuurlijk sterk **gezinsafhankelijk**. De ene ouder hanteert strengere en rigidere regels dan de andere. Verschillende elementen

---

³ Deze stelling was bij nader inzien niet zo extreem. Momenteel loopt er een Europees onderzoeksproject over de ontwikkeling van een dergelijk systeem: het Liveline-project. Zie <http://www.gsa.europa.eu/go/news/do-you-know-where-your-children-are>

bepalen hoe streng ouders zijn. Volgens de kinderen en jongeren hangt dit af van het verleden, de status en de leeftijd van de ouders, maar ook van de gezinssamenstelling, de geboorterang van het kind, het onderlinge vertrouwen en zelfs van zoiets variabel als de gemoedstoestand van de ouders.

Hoewel kinderen en jongeren aangeven het ouderlijk gezag te aanvaarden, geven ze aan dat de uitoefening van dat gezag vaak ook aanleiding is voor **conflicten**. Conflicten kunnen over van alles en nog wat gaan: over te weinig zakgeld, te laat thuiskomen, bemoeien met vrienden, schoolprestaties e.d. Opvallend is echter dat **niet zozeer het 'wat' wordt gecontesteerd, dan wel het 'hoe'**. Waarover ouders al dan niet beslissen, lijkt minder belangrijk te zijn dan de manier waarop ze hun gezag uitoefenen. Problemen hebben kinderen en jongeren vooral met autoritaire, onduidelijke, onrechtvaardige en inefficiënte gezagsuitoefening. Gezagsconflicten zijn heel normaal in de relatie tussen ouders en kinderen, zo normaal dat kinderen en jongeren er ook mee 'spelen' en ze strategisch inzetten wanneer nodig.

Wanneer er conflicten ontstaan, zijn er **verschillende reacties** mogelijk, zowel van de kinderen en jongeren als van de ouders. Sommige conflicten worden uitgepraat, maar in het merendeel van de getuigenissen vertellen kinderen en jongeren dat ze ofwel niet anders kunnen dan het **gezag aanvaarden**, zich erin berusten door te zwijgen of zich te verwijderen. Sommige conflicten escaleren ook in roepen en boosheid en natuurlijk in straf.

Kinderen en jongeren krijgen thuis verschillende soorten **straffen**: huishoudelijk werk, dreiging met straf, negeren, roepen en schelden, afnemen van bezittingen, afzondering en fysieke straf. Een klap krijgen is voor veel kinderen uit het basisonderwijs niet ongewoon. Daarnaast waren er ook enkele getuigenissen van fysieke straffen die volgens welke maatstaf van kindermishandeling men ook hanteert, daar duidelijk toe behoren.

Op **school** wordt ook het gezag van leerkrachten, directie en andere volwassenen **aanvaard**, maar ook hier ontstaan dikwijls conflicten. De oorzaak kan erg verschillend zijn, maar net zoals thuis gaat het **niet zozeer over het 'wat', maar wel over het 'hoe'**. Ook hier zijn autoritaire gezagsuitoefening, onredelijkheid, onverdiendheid moeilijk te aanvaarden. Meer nog dan thuis zijn kinderen en jongeren genoodzaakt zich bij het gezag op school neer te leggen. De leerkracht neemt ook dikwijls het gezag door het gesprek te beëindigen of door straf te geven.

De variatie aan **straffen** is ook in deze context groot: nota's, schrijfstraffen, vernedering, afzondering, ontzeggen van educatieve zorg en zelfs fysieke straffen. Maar deze laatste straf wordt door iedereen principieel afgewezen.

Gezag in de **vrijtijdscontext** is net zoals zorg voor kinderen en jongeren een **vreemd thema**. Kinderen en jongeren benadrukken vooral hun eigen keuze en hun eigen verantwoordelijkheid. Gezag is hier relatief, er zijn weinig sancties, en conflicten komen dan ook niet veel voor. Wat wel opviel was dat er in sommige vrijetijdscontexten zoals sport en jeugdbeweging er **een grotere tolerantie** lijkt te bestaan ten aanzien van **fysieke straffen**, en zelfs van **fysiek geweld**. Enkele jaren geleden werd er door de Kinderrechtencoalitie al gewezen op het bestaande taboe in de vrijetijdscontext rond mishandeling: "Vrijetijdsactiviteiten van kinderen komen nl. tot stand dankzij het engagement van duizenden gemotiveerde vrijwilligers. Daardoor is het ondenkbaar dat deze mensen plegers zouden zijn van geweld tegen kinderen." (Wiener 2006). Of deze grotere tolerantie een andere verschijningsvorm is van dit taboe is mogelijk maar onduidelijk. Ons lijkt ook de vrijetijdscontext, die het aftasten van grenzen als een centraal kenmerk heeft, hierin van belang. Het aftasten van grenzen kan ook de grenzen van mishandeling opzoeken.

Tenslotte wijzen kinderen en jongeren er ook op dat er ook **gezag kan uitgaan van andere kinderen en jongeren**. Vooral de oudere broers en zussen hebben of eigenen zich een bepaalde mate van gezag toe over hun jongeren huisgenoten. Dit gezag is echter sterk gecontesteerd. Het gezag van vrienden is vooral moreel gezag.

We hadden in de focusgesprekken extra aandacht voor **fysieke straffen** en voor de **'pedagogische tik'**. De meningen over het krijgen van een 'pedagogische tik' als straf waren verdeeld. Sommige kinderen en jongeren vonden het krijgen van een klets een aanvaardbare en efficiënte opvoedingstechniek, die bovendien soms gemakkelijker te dragen is dan een andere straf. Een grote groep kinderen en jongeren vond elke lichamelijke straf onaanvaardbaar en inefficiënt. Lichamelijke straffen zetten de relatie tussen gezagsfiguur en kind te zwaar onder druk. Toch vroegen kinderen en jongeren ook rekening te houden met de omstandigheden. Aspecten die de aanvaardbaarheid van een 'klets' kunnen verhogen, waren volgens hen: de leeftijd van het kind, de druk waaraan ouders bloot staan en contextuele gegevens zoals aantal kinderen, de cultuur en de mate waarin de 'pleger' over gezag beschikt. Het belang van de context zien we ook in de mindere steun die er is om de pedagogische tik wettelijk te verbieden, omdat het de invloed van de context uitschakelt.

Bij kinderen en jongeren was er een uitgesproken voorkeur om **conflicten op te lossen via uitpraten**. Hier mogen berispingen en zelfs straffen op volgen, maar het belangrijkste is dat kinderen en jongeren kunnen beseffen wat ze fout hebben gedaan.

De kinderen en jongeren wijzen heel duidelijk op het belang van dialoog in de zorg- en gezagsrelatie. Het is dikwijls niet zozeer welke zorg ze krijgen (hoewel daar natuurlijk minima gelden) noch wat precies de straf is (ook al zijn hier maxima), maar wel binnen welke aard van relatie deze zorg en gezag tot stand komt. Daarbij is dialoog van essentieel belang.

De doelstelling van de focusgroepen was meervoudig. We hebben het perspectief van kinderen en jongeren op hun zorg- en gezagsrelaties geschetst. We hadden daarbij extra aandacht voor disciplineren en fysieke straffen. Omdat de gesprekken echter werden gevoerd met 'gewone' kinderen en jongeren, die niet in een zware verwaarlozings- of mishandelingscontext zaten (hoewel bepaalde aspecten van verwaarlozing en mishandeling zeker naar voor zijn gekomen), had het weinig zin om hen te vragen wat hun perspectief op kindermishandeling- en verwaarlozing was. We hebben dit thema echter in het derde en laatste gesprek ter sprake gebracht in de vorm van drie vignetten over mishandeling in drie verschillende contexten. De vraag was hoe kinderen en jongeren **hulp** kunnen vinden. Hoewel de kinderen en jongeren aangaven dat wat er in die situaties gebeurde, ernstig was en er moest ingegrepen worden, bleek er weinig **kennis** te bestaan over mogelijke hulpbronnen. Ook wordt de eigen **draagkracht** als onvoldoende beschouwd. Mogelijk heeft deze beperkte reactie ook te maken met een **gebrek aan vertrouwen** in volwassen zorg- en gezagsfiguren. Kinderen en jongeren denken dat ze harde bewijzen nodig hebben om geloofwaardig te zijn. Dit gebrek aan kennis en aan vertrouwen is ook al in ander onderzoek geconstateerd (Gorin 2004; Tucker 2010).

9. AANPASSING VAN DE VRAGENLIJSTEN

De Vlaamse vragenlijsten peilend naar situaties van mishandeling en verwaarlozing in de thuis-, school – en vrijetijdscontext zijn gebaseerd op de ICAST-CH en de ICAST-CI vragenlijst.

Een belangrijk motief om de ICAST als basisvragenlijst te gebruiken is zijn mogelijkheid tot internationale vergelijking. Omdat de ICAST vragenlijst wereldwijd gebruikt wordt, kunnen we onze Vlaamse cijfers vergelijken met cijfers afkomstig uit een groot aantal andere landen. Om deze internationale vergelijkbaarheid zo hoog mogelijk te houden, is het erg belangrijk dat de Vlaamse vragenlijst zo weinig mogelijk afwijkt van de oorspronkelijke ICAST vragenlijsten.

Toch waren een aantal aanpassingen in de ICAST-vragenlijsten onvermijdelijk. In wat volgt worden deze verschillende aanpassingen van de ICAST volledig toegelicht en geargumenteed.

9.1. Aanpassingen ICAST op basis van leeftijd

Er zijn vragenlijsten ontwikkeld voor kinderen vanaf ca. 11 jaar tot ca. 13 jaar én vragenlijsten voor jongeren vanaf ca. 14 tot 18 jaar, telkens voor de 3 verschillende contexten.

De ICAST vragenlijsten zijn opgemaakt voor kinderen boven de 11 jaar. Wij pleiten er dan ook voor de vragenlijst pas vanaf het 5e leerjaar basisonderwijs te gebruiken.

De vragenlijsten zijn voor beide leeftijdsgroepen inhoudelijk gelijk. Indien gewenst, kunnen de kinderversies ook gebruikt worden bij jongeren in de eerste graad van het secundair onderwijs, mits schrapping van de context 'kinderopvang' in de schoolvragenlijst.

Belangrijkste aanpassingen:

- De **inleidende tekstjes** worden in de 'kindervragenlijst' voorgesteld als een dialoog tussen twee stripfiguurtjes. De jongste kinderen reageerden hier erg positief op. Kinderen worden hierdoor rechtstreeks aangesproken, wat de betrokkenheid kan verhogen.

- In de kindervragenlijst school wordt de context "**buitenschoolse opvang**" toegevoegd. Indien kinderen aangeven dat zij naar een buitenschoolse opvang gaan, bevatten alle vragen over mishandeling en verwaarlozing ook deze context.

- De **verduidelijkingen** in de vragenlijst zijn er vooral in de inleidende vragen (sociaaldemografische vragen en vragen betreffende risicofactoren).

- *Vraag 5: Welke nationaliteit heb je?*

Toevoeging: *(bijvoorbeeld Belgisch of Nederlands)*

- *Vraag 10: In welk land werden je moeder en je vader geboren?*

Toevoeging: *(bijvoorbeeld België, Nederland, Marokko...)*

- *Vraag 13: Wat doet je vader en moeder?*

Herformulering van antwoordmogelijkheden:

- kinderen = Kan niet werken door bijvoorbeeld ziekte of handicap

- jongeren = Is ziek, werkonbekwaam of invalide

De belangrijkste uitdaging voor deze jongste groep is echter de zorg en nazorg die wordt aangeboden aan de deelnemende kinderen (zie verder bij Aanbevelingen).

9.2. Het creëren van een zo veilig mogelijke context

De ICAST

Bij het begin van de ICAST vragenlijst (net voor de sociaaldemografische vragen) wordt via een korte inleiding de bedoeling van de vragenlijst aan de kinderen en jongeren uitgelegd en wordt de mishandelingproblematiek kort geduid. Via een inleidende paragraaf net voor de start van de vragen over de eigen ervaringen met verschillende vormen van mishandeling wordt er concreter in gegaan op een aantal ethische thema's. Kinderen en jongeren worden bewust gemaakt dat het invullen van de lijst mogelijk erg pijnlijk en moeilijk kan zijn. Er wordt duidelijk gemaakt dat het invullen van de vragenlijst geen test is en dat kinderen/jongeren altijd kunnen beslissen om te stoppen.

Op het einde van de inleiding worden kinderen en jongeren die het moeilijk hebben aangespoord om contact op te nemen met de persoon waarvan ze de vragenlijst hebben gekregen. Daarna wordt heel kort vermeld dat niemand weet wat kinderen en jongeren ingevuld hebben in de lijst.

De aanpassingen

In de 'grote inleidingen' (donkergeel)

Uit de gesprekken met de ervaringsdeskundigen kwamen er nuttige aanbevelingen om een aantal ethische aspecten van deze inleiding te verbeteren. Het invullen van dergelijke vragen kan erg confronterend zijn. Wanneer kinderen of jongeren zich bedreigd voelen door de vragenlijst zal dit een negatieve invloed hebben op de kwaliteit van de onderzoeksdata.

De inleiding op de vragenlijst heeft daarom een belangrijke functie bij het creëren van **een gevoel van veiligheid** voor kinderen en jongeren bij het invullen van de vragenlijst.

Het realiseren van een gevoel van basisveiligheid bij kinderen en jongeren kan op verschillende manieren bevorderd worden.

Dit kan door expliciet te benadrukken dat **anonimiteit** verzekerd is bij het invullen van de vragenlijst. Niemand weet wie welke lijst ingevuld heeft, waardoor niemand aangesproken kan worden op basis van de antwoorden die werden gegeven. Kinderen en jongeren die misbruikt worden, zijn erg bang dat door het spreken over de mishandeling iets zal veranderen in hun gezinssamenstelling. Ze willen dat de mishandeling stopt, maar niet dat hun gezin uiteen wordt getrokken. Ze willen niet echt verandering, maar hebben veel liever dat er iemand voor hen is.

Het moet met andere woorden duidelijk zijn dat de antwoorden uitsluitend gebruikt zullen worden om zicht te krijgen op hoeveel kinderen geconfronteerd worden met geweld in hun thuissituatie, op school of in de vrije tijd. In de eerste inleiding van de nieuwe vragenlijst wordt het doel van de vragenlijst daarom uitgebreider uitgelegd aan kinderen en jongeren.

Ook moeten kinderen en jongeren die na het invullen van de vragenlijst nood hebben aan **informatie of hulp** goed en voldoende ondersteund worden. In de ICAST raadt men kinderen en jongeren aan te spreken met de persoon van wie ze de vragenlijst hebben gekregen. In onze vragenlijst raden we de kinderen en jongeren aan om te spreken met iemand die ze vertrouwen uit hun omgeving of met één van de personen die op het **'Nog vragen?'-kaartje** staat vermeld. De persoon die de vragenlijst afneemt in de verschillende scholen is geen hulpverlener, is niet meer persoonlijk bereikbaar na het afnemen van de vragenlijst, en is dus niet de geschikte persoon om kinderen of jongeren op te vangen wanneer er zich problemen voortdoen.

Bovendien is het belangrijk duidelijk te vermelden dat het invullen van de lijst als doel heeft in de toekomst **meer kinderen te kunnen helpen** die geconfronteerd worden met situaties van geweld. In de inleiding wordt daarom expliciet benadrukt dat kinderen en jongeren door het invullen van de vragenlijst andere kinderen en jongeren die vaak in contact komen met geweld helpen.

In de 'korte inleidingen' (lichtgeel)

Doorheen de vragenlijst worden de vragen over de verschillende vormen van mishandeling telkens ingeleid met een kort stukje tekst. Deze korte inleidingen zijn **praktisch ongewijzigd** overgenomen uit de ICAST. Wel werden de verschillende stukjes tekst **ingekort** door de opsomming van de verschillende mogelijke daders te verwijderen. Deze opsomming schept naar ons aanvoelen verwarring bij kinderen en jongeren.

Verder werden een aantal woorden uit de ICAST inleidingen vervangen door woorden die naar ons aanvoelen beter passen. Zo gebruikt ICAST bijvoorbeeld de term 'mensen uit je omgeving', terwijl wij opteerden voor 'mensen bij je thuis'. Via deze kleine aanpassingen willen we de vragen iets concreter en gericht maken.

Bovendien wordt na elk inleidend stukje de zin 'Heeft er iemand uit je gezin of iemand die bij je thuis woont (vb. ouders, grootouders, stiefouders, ...) in het afgelopen jaar...' vervangen door volgende zin: 'Wanneer je denkt aan jezelf, heb je in het afgelopen jaar het volgende meegemaakt bij je thuis? '.

Deze wijziging werd doorgevoerd om de verschillende situaties van misbruik **eenvoudiger** te kunnen omschrijven. In de plaats dat kinderen of jongeren het eerste deel van de zin bij de omschrijving van elke situatie van mishandeling er telkens zelf denkbeeldig moeten bijplaatsen, kunnen ze nu een afgeronde zin lezen.

9.3. Veranderingen sociaaldemografische vragen en vragen peilend naar risicofactoren

De negen vragen uit beide ICAST lijsten peilend naar een aantal sociaaldemografische kenmerken van het kind of de jongere en van het gezin waarin zij leven werden grondig gewijzigd in de nieuwe Vlaamse vragenlijst.

Er werden een aantal bestaande vragen aangepast, andere vragen werden verwijderd en er werden een aantal nieuwe vragen aan de vragenlijst toegevoegd. De veranderingen gebeurden voor alle nieuwe vragenlijsten op dezelfde manier.

Ook de volgorde van de vragen werd gewijzigd naar aanleiding van het toepassen van een nieuwe structuur. Eerst komen er een aantal vragen over het kind/de jongere zelf, deze worden gevolgd door een aantal vragen over de ouders van het kind/ de jongere. Er wordt geëindigd met een aantal vragen over het gezin/de gezinnen waarin het kind leeft.

9.3.1. Verwijderde vragen

Een aantal bestaande vragen uit de ICAST worden niet opgenomen in de nieuwe Vlaamse vragenlijst. Hieronder volgt een overzicht van de verwijderde vragen. Er wordt telkens ook uitgelegd waarom de vraag werd weggelaten.

- *Vraag 5: 'Do you live with your parents?'*
  - Deze vraag wordt opgevangen door het aanpassen van vraag 6 uit de ICAST-vragenlijst. Kinderen krijgen er de kans te vertellen of ze in één of meerdere gezinnen wonen. Daarna moeten ze per gezin waarin ze wonen aanduiden welke personen er nog in het gezin inwonen. Wanneer ouders samen wonen dan wordt vader en moeder aangeduid binnen eenzelfde gezin, indien ze gescheiden leven worden ze in afzonderlijke gezinnen aangeduid. Wanneer kinderen of jongeren geen contact meer hebben met één of beide ouders dan worden deze personen niet aangeduid.
- *Vraag 7: 'Do you belong to any religion or religious group?'*
  - Deze vraag zit vervat in de vraag 'Wat is jouw geloof?'

9.3.2. Aanpassingen

Een aantal bestaande vragen uit de ICAST vragenlijst blijven inhoudelijk aanwezig in de nieuwe vragenlijst, maar worden op een nieuwe manier geformuleerd.

Hieronder volgt een overzicht van de verschillende aangepaste vragen. Onder de oorspronkelijke ICAST-vraag wordt telkens de aangepaste vraag geformuleerd. Bovendien wordt er telkens gemotiveerd waarom de bestaande vraag van de ICAST aangepast werd.

- Vraag 3: 'What is the name of the school you attend?'
Aangepaste vraag: *'In welke school/onderwijsrichting zit je?' + 'In welk jaar zit je nu?'*
  - Op die manier krijgen we een gedetailleerder zicht op de school en de specifieke studierichting van elk kind of van elke jongere.
Het wordt via de nieuwe vraag ook duidelijk of een kind of jongere al dan niet in het buitengewoon onderwijs les volgt. Dit is zinvol gezien les volgen in het buitengewoon onderwijs een mogelijk risico op mishandeling en/of verwaarlozing kan zijn. (Handicap of ziekte: Mutsaers, 2008, psychische of gedragsproblemen van het kind: Van der weg, 2009)

- Vraag 6: 'Who else do you live with?'
Aangepaste vraag: *'Wie woont er allemaal in je gezin?' Per gezin waar je woont kan je de vraag invullen. Je mag zelf kiezen welk gezin je Gezin 1 noemt en welk Gezin 2 of Gezin 3.*
  - Gezien vraag 4 'Woon je bij je ouders' is weggelaten, moet hier de woorden 'who else' verwijderd worden en vervangen worden door 'wie'. Door het weglaten van vraag vijf is er immers nog niet gepeild of ouders al dan niet samen in een gezin wonen.
  - Er bleef bij een aantal jonge kinderen onduidelijkheid heersen hoe ze deze vraag moesten invullen. Sommigen aanzagen hun verschillende gezinnen als geheel, en niet gebonden aan één plek. Daarom werd verduidelijkt dat het gaat om 'gezinnen waar je woont'.

- Vraag 8: 'What religion or religious Group do you belong to?'
Aangepaste vraag: *'Wat is jouw geloof?'*
  - Het weglaten van 'geloofsgroep' maakt de vraag gemakkelijker leesbaar. In Vlaanderen wordt de term 'geloofsgroep' amper gebruikt. We denken dat met 'Wat is jouw geloof?' de vraag voldoende begrepen wordt.

- Vraag 9: 'What ethnic or racial group is your family a part of?'
Aangepaste vraag: *'In welk land werden je moeder en je vader geboren?'*
  - De vraag naar de herkomst van beide ouders geeft in een bepaalde mate zicht op de etnische achtergrond van kinderen en jongeren. De extra informatie over de huidskleur van het kind of de jongere lijkt ons bovendien ook weinig betekenisvol.

9.3.3. Toevoegingen

Een aantal sociaaldemografische vragen en vragen peilend naar mogelijke risicofactoren van mishandeling en/of verwaarlozing werden aan de vragenlijst toegevoegd.

De verschillende toegevoegde vragen worden opgesomd in de volgorde dat ze in de vragenlijst staan. Er wordt telkens beargumenteerd waarop een bepaalde vraag aan de vragenlijst werd toegevoegd.

- *'Heb je een ziekte of een probleem met je gezondheid waardoor je aan sommige activiteiten moeilijk of niet kan deelnemen?'*
  - Via deze vraag wordt rechtstreeks gepeild naar mogelijke gedrags- en ontwikkelingsproblemen, geestelijke beperkingen, lichamelijke ziektes van het kind of de jongere. Dit zijn mogelijke risicofactoren voor mishandeling en verwaarlozing. De ernst van de beperking komt echter met deze vraag niet in beeld. De ernst is echter ook moeilijk via één

enkele vraag te onderzoeken omdat dit in grote mate ook een contextueel en subjectief gegeven is.

- *'Hoeveel keer ben je de laatste vier jaar verhuisd?'*
  - Regelmatig verhuizen is een mogelijke risicofactor voor kindermishandeling en verwaarlozing. Bovendien kan het regelmatig verhuizen een mogelijke indicatie zijn voor een onstabiel sociaal netwerk gezien verhuizen vaak gepaard gaat met het breken met het bestaand sociaal netwerk.
- *'Hoe oud zijn je vader of moeder?'*
  - Een erg jonge leeftijd van de ouders (vb. tienerouders) kan een mogelijke risicofactor zijn voor mishandeling en verwaarlozing.
- *'Wat is het hoogste diploma dat je moeder en je vader hebben behaald?'*
  - Laag opleidingsniveau als mogelijk risico op mishandeling en verwaarlozing. Vanuit het perspectief van het onderwijskansenbeleid wordt deze vraag als cruciaal beschouwd.
- *'Wat doet je vader of moeder?'*
  - Werkloosheid en ziekte van ouder als mogelijk risicofactoren voor mishandeling.
- *'Woon je in meer dan één gezin, bijvoorbeeld omdat je ouders gescheiden zijn?'*
  - Zicht krijgen op de gezinsituatie van nieuw samengestelde gezinnen. Wanneer kinderen/jongeren in meerdere gezinnen wonen, kunnen de verschillende gezinssituaties op deze manier in kaart gebracht worden. Ook complexe gezinssituaties kunnen op die manier in beeld gebracht worden.
  -
- *'Hoe rijk ben je thuis?'*
  - Vanuit vorige vragenlijsten opgesteld door het Kinderrechtencommissariaat is een sterke correlatie te zien tussen kinderen/jongeren die zich erg arm voelen ten opzichte van klasgenoten en mogelijke probleemsituaties.

Bij de vragenlijst over de schoolcontext wordt nog een extra vraag toegevoegd in de vragenlijst voor kinderen onder de twaalf jaar:

- *'Ga je voor of na school naar de opvang?'*
  - Deze vraag is een filtervraag. Wanneer kinderen aanduiden dat ze niet naar één van de verschillende vormen van opvang gaan dan krijgen ze bij het verder invullen van de vragenlijst geen vragen over mogelijke situaties van mishandeling binnen de opvang. Kinderen die naar de opvang gaan, krijgen naast de vragen over school telkens ook de mogelijkheid deze vraag voor hun opvang te beantwoorden.

Bij de vragenlijst over de vrijetijdscontext wordt nog een extra vraag toegevoegd over de vrijetijdsactiviteiten van kinderen en jongeren:

- *'Ben je voor je hobby's bij een vereniging of club aangesloten?'*

Er wordt verduidelijking gevraagd over bij welke vereniging men is aangesloten

- O sportvereniging (vb. voetbal, turnclub, dans, ...)*
- O muziekvereniging (vb. muziekschool, koor, fanfare, orkest...)*
(we vragen niet naar het instrument dat je speelt, wel de soort vereniging)
- O Artistieke vereniging (vb. tekenacademie, kunstatelier, ...)*
- O Toneel- en voordrachtvereniging*
- O Jeugdbeweging (Chiro, Scouts, KLJ...)*
- O Speelpleinwerking

- Ook deze vraag is een filtervraag. Enkel de verenigingen die vernoemd worden, komen later in de vragenlijst terug.

9.4. Veranderingen incidentie- en prevalentievragen ICAST-CH en ICAST-CI

Een aantal vragen uit de ICAST peilend naar het voorkomen van diverse situaties van mishandeling en verwaarlozing werden in de nieuwe vragenlijst lichtjes gewijzigd. Er is geprobeerd om deze wijzigingen zo klein mogelijk te houden. Meestal gaat het om kleine taalkundige wijzigingen.

9.4.1. Algemene taalkundige aanpassingen

De verschillende situaties van misbruik worden in de ICAST in de voltooid verleden tijd geschreven. Bij het begin van elk thema van misbruik wordt het eerste deel van de vraag vermeld, namelijk 'Heeft er iemand uit je gezin of iemand die bij je thuis woont (vb. ouders, grootouders, stiefouders, ...) in het afgelopen jaar...'

Het tweede deel van de vraag omschrijft de specifieke situatie van misbruik in de voltooid verleden tijd. Deze zinsconstructie is erg complex omdat kinderen telkens het eerste deel van de vraag er zelf moeten bij denken. Dit maakt volgens ons de vragenlijst onnodig zwaar. Daarom hebben we voor een andere zinsconstructie gekozen waardoor het gebruik van halve zinnen vermeden wordt. Na elk inleidend tekstje bij het begin van elk thema van misbruik wordt volgende zin aan de vragenlijst toegevoegd: 'Wanneer je denkt aan jezelf, heb je in het afgelopen jaar het volgende meegemaakt bij je thuis?'

De verschillende situaties van mishandeling die hierop volgen kunnen bijgevolg in de onvoltooid verleden tijd worden omschreven. Dit maakt het voor kinderen en jongeren gemakkelijker om te antwoorden op de vragen.

Hieronder worden de verschillende kleine en specifieke aanpassingen thematisch weergegeven. Eerst bespreken we de aanpassingen die werden gedaan in de thuisversie van de ICAST. Daarna wordt er kort ingegaan op een aantal aanpassingen in de ICAST-schoolversie en de ICAST-vrijetijdversie, indien deze nog niet besproken zijn geweest bij de bespreking van de aanpassingen uit thuisversie.

9.4.2. Aanpassingen aan de thuis-vragenlijst

Vragen over emotioneel geweld

- Vraag 19: 'Has anyone called you names, said mean things or cursed you?'

'Vloekte of zei iemand gemene dingen tegen jou?'

- In het Nederlands zijn deze drie verschillende vormen van emotioneel geweld ongeveer synoniemen van elkaar. Daarom werden ze gedeeltelijk samen genomen omdat de zin op deze manier korter en begrijpelijker is.

- Vraag 20: 'Has anyone made you feel ashamed/embarrassed in front of other people in a way you always feel bad about?'

'Deed iemand je beschaamd of verlegen voelen in het bijzijn van anderen, waarover je je nog altijd slecht voelt?'

- Het is weinig zinvol om voorspellingen te maken over een gevoel. Een kind weet niet of het zich altijd slecht zal voelen bij een bepaalde reactie van anderen, het kan wel antwoorden of hij of zij zich in de tegenwoordige tijd nog altijd slecht voelt bij iets dat gebeurd is in het verleden.

- Vraag 23: 'Locked you out of the home for a long time?'

'Verbood iemand je voor een lange tijd thuis nog binnen te komen?'

- De vertaling van 'locked out' in 'buitensluiten' leverde onduidelijkheid op bij kinderen en jongeren. Daarom werd de vraag omgedraaid naar: verbieden binnen te komen.

Vragen over verwaarlozing

- Vraag 27: 'Did you have to wear dirty, torn clothes, or clothes that were not warm enough/too warm, shoes that were too small even though there were ways of getting better/new ones?'

'Moest je vuile, kapotte of te kleine kleren dragen (of kleren die te warm of te koud waren voor de tijd van het jaar), ook al waren er manieren om betere kleren te krijgen?'

- De oorspronkelijke vraag was erg complex, moeilijk leesbaar en onduidelijk. Inhoudelijk lijken beide zinnen op elkaar, ondanks dat er een aantal woordjes geschrapt werden. De nieuwe zin is beter leesbaar.

- Vraag 28: 'Not taken care of when you were sick – for example not taken to see a doctor when you were hurt or not given the medicines you needed?'

'Werd er slecht voor je gezorgd toen je ziek was – Bijvoorbeeld: Men ging niet naar de dokter toen je gewond was of je kreeg geen medicijnen toen je die nodig had.'

- De negatieve formulering 'not taken care of' is erg complex om te beantwoorden. Kinderen hebben bij het invullen van vragenlijsten vaak moeilijkheden met negaties, waardoor we deze best worden vermijden. Het gebruik van het woord 'slecht' komt hier aan tegemoet.

- Vraag 30: 'Felt that you were not important?'

'Heb jij het gevoel gehad dat je onbelangrijk was?'

- De negatieve formulering van 'not important' is erg complex om te beantwoorden. Kinderen hebben bij het invullen van vragenlijsten vaak moeilijkheden met negaties, waardoor we deze indien mogelijk best vermijden. Het gebruik van het woord 'onbelangrijk' komt hier aan tegemoet.

Vragen over lichamelijk geweld

Bij verschillende vragen over situaties van lichamelijk geweld werden de woorden 'met opzet' of 'als straf' aan de vraag toegevoegd. Dit omdat sommige omschreven situaties ook 'per ongeluk' kunnen gebeuren. Om te

vermijden dat deze situaties geregistreerd worden, wordt er expliciet vermeld dat het gaat om opzettelijk pijn doen of pijn doen als straf. In de oorspronkelijke vragen van de ICAST wordt dit niet consequent gebruikt. De ene keer zetten ze er 'als straf' bij en de andere keer laten ze het weg.

Wanneer er twijfel kon bestaan over 'het kwaad opzet' van de handeling, werd er in de nieuwe vragenlijst expliciet bijgeschreven dat de situatie met opzet is veroorzaakt of als straf.

- Vraag 32: 'Pushed, Grabbed, or Kicked you?'

'Duwde, schopte of greep iemand je heel hard vast?'

- De volgorde van de handelingen werd omgekeerd zodat de Nederlandse vertaling duidelijker werd. 'Grabbed' werd vertaald als 'heel hard vastgrijpen' omdat 'vastgrijpen' een te weinig negatieve connotatie heeft.

- Vraag 36: 'Has anyone burned or scalded you (including putting hot chillies or peppers in your mouth?'

'Verwondde iemand je met vuur of met een ander heet voorwerp? (ook door bijvoorbeeld pikante dingen in je mond te stoppen?)'

- In het Nederlands klinkt de zin 'iemand verbrandt je' niet goed. Als iemand je zou verbranden dan ben je dood. Daarom werd de zin taalkundig aangepast.

- Vraag 37: 'Has anyone locked you up in a small place, tied you up, or chained you to something?'

'Sloot iemand je op in een heel kleine ruimte of bond iemand je vast als straf?'

- 'Het vastketenen aan iets' is uit de vraag weggelaten. Het toevoegen van deze situatie maakte de zin onnodig complex en 'vastketenen' zit in feite reeds vervat in het woord 'vastbinden'.
- 'Small place' werd 'heel kleine ruimte' omdat 'kleine ruimte' ook geassocieerd kan worden met bijvoorbeeld een badkamer, terwijl er hier gevraagd wordt naar het strikt inbinden van bewegingsvrijheid.

- Vraag 39: 'Making you stay in one position holding a heavy load or another burden or making you do exercise as punishment?'

'Deed iemand je in eenzelfde houding staan of deed iemand je lichaams oefeningen doen als straf?'

- Het vraagonderdeel 'terwijl je een zwaar voorwerp of andere last moest vasthouden', biedt weinig meerwaarde. Het dwingen om in eenzelfde positie te staan is al een vorm van misbruik en daarbij is het minder van belang of het kind of de jongere hierbij al dan niet een zwaar voorwerp moet vasthouden. Het is te gedetailleerd, waardoor veel situaties van kinderen en jongeren hierop mogelijk kunnen uitvallen.
- Het specificeren van oefeningen door er lichaams oefeningen van te maken sluit uit dat kinderen of jongeren hier zouden denken aan situaties zoals het schrijven van 'straoefeningen'.

Vragen Seksueel geweld: Overzicht kleine aanpassingen

Vanuit de gesprekken met de ervaringsdeskundigen kwam de aanbeveling om aandacht te hebben voor het woord 'dwingen'. De Engelstalige term 'made you' kan vertaald worden door 'dwingen' of 'doen'. Oorspronkelijk werd de term 'dwingen' gebruikt omdat dit duidelijker was, maar de ervaringsdeskundigen wezen ons erop dat het gebruik van 'dwingen' beter vermeden wordt in vragen over seksueel misbruik. Het werkwoord 'dwingen' komt onvoldoende tegemoet aan de vaak verwrongen relatie tussen dader en kind/jongere. Vaak zien kinderen seksueel misbruik niet als dwang, maar iets dat hun relatie met de pleger van seksueel misbruik kenmerkt.

Gezien de vragenlijst ook wordt afgenomen bij jongeren boven de 16, dient bij het vragen naar situaties van seksueel misbruik vermeden te worden dat 'gewenste seksuele activiteiten' via de vragenlijst geregistreerd zouden worden. Daarom wordt er bij elke vraag waarbij er nog maar enige twijfel bestaat of de situatie al dan niet gewenst is, volgende zin toegevoegd: 'terwijl je dit niet graag had of deed'.

Andere kleine wijzigingen in de vragen over seksueel misbruik:

- Vraag 42: 'Has anyone made you watch a sex video or look at sexual pictures in a magazine or computer when you did not want to?'

'Deed iemand je kijken naar een seksfilm of naar seksfoto's, terwijl je dit niet graag had?'

- Het doet er niet toe waar je de seksfoto's ziet (op de computer of in tijdschrift), het belangrijkste is dat je ze te zien krijgt, onafhankelijk via welk medium.

- Vraag 45: 'Has anyone made a sex video of you alone or with other people doing sexual things?'

'Maakte iemand een seksfilm van jou alleen of samen met andere personen, terwijl je dit niet graag had?'

- De vraag bevat onnodige herhalingen: er moet niet herhaald worden dat een seksfilm gaat over het doen van 'seksuele dingen'.

- Vraag 46: 'Has anyone tried to have sex with you when you did not want them to?'

'Had iemand seks met jou, terwijl je dit niet graag had?'

- 'Proberen seks te hebben' zit in feite al vervat in voorgaande vragen. Deze vraag gaat expliciet over situaties van feitelijke verkrachtingen.

9.4.3. Aanpassingen aan de school- en vrijetijds-vragenlijst

De oorspronkelijke ICAST-CI vragenlijst omvat naast de vragen over mogelijke situaties van misbruik op school en op het werk.

Deze vragenlijst werd opgesplitst in een vragenlijst over 1. De schoolcontext en de buitenschoolse opvang en 2. Vrijetijdsactiviteiten.

Algemene vragen

- Vraag 52: 'Do you think discipline at school is fair?'' werd verplaatst. In de nieuwe vragenlijst staat deze vraag bij de vragen over de algemene belevingen van het kind of de jongere van de school/vrije tijd.

- Deze vraag stond oorspronkelijk op het einde van de ICAST vragenlijst. De vraag sluit nu inhoudelijk beter aan bij de voorgaande vragen.

Vragen over lichamelijk geweld

Bij verschillende vragen werden de woorden 'met opzet' of 'als straf' toegevoegd. Dit omdat sommige omschreven situaties mogelijk ook 'per ongeluk' kunnen gebeuren. Om te vermijden dat deze situaties zouden worden geregistreerd, wordt er expliciet vermeld dat het gaat om opzettelijk pijn doen of het pijn doen als straf.

In de oorspronkelijke vragen van de ICAST wordt deze begrippen niet consequent gebruikt. De ene keer zetten ze er 'als straf' bij de vraag en de andere keer laten ze het weg.

Wanneer er twijfel kon bestaan over 'het kwaad opzet' van de handeling, werd daarom in de nieuwe vragenlijst expliciet bijgeschreven dat de situatie met opzet is veroorzaakt of als straf.

- Vraag 11: 'Has anyone hurt you or caused pain to you?'

'Deed iemand je met opzet pijn?'

- Het woord 'hurt you' werd verwijderd, omdat het eerder verwijst naar 'emotioneel geweld' in plaats van naar 'lichamelijk geweld'.
- 'met opzet pijn gedaan' wordt aan de vraag toegevoegd om uit te sluiten dat het pijn doen per ongeluk gebeurde.

- Vraag 13: 'Has anyone slapped you with a hand on your arm or hand?'

'Sloeg iemand als straf met de hand op je arm of op je vingers?'

- Door twee keer 'hand' te gebruiken in dezelfde zin kan dit verwarring oproepen. Daarom werd 'hand' de tweede keer vervangen door 'vingers'. De betekenis van de situatie van geweld blijft dezelfde, maar het werd enkel duidelijker verwoord.

- Vraag 16: 'Has anyone hit you by throwing an object at you?'

'Deed iemand je pijn door met opzet een voorwerp naar je te gooien?'

- Een voorwerp tegen iemand gooien hoeft niet noodzakelijk te verwijzen naar een vorm van misbruik. Kinderen of jongeren kunnen elkaar onderling ook wat plagen door bijvoorbeeld met knuffelberen naar elkaar te smijten. Daarom werd er expliciet vermeld in de vraag dat het geraakt worden door een voorwerp pijnlijk moet zijn.

- Vraag 20: 'Has anyone washed your mouth with something like soap or put something like pepper in your mouth?'

'Waste iemand je mond met vieze zeep of stopte die er pikante dingen in?'

- Een mond wassen met zeep kan door kinderen als iets positief geïnterpreteerd worden. Zo kan het slaan op het poetsen van de tanden met tandpasta. Daarom werd 'vieze' zeep er expliciet bijgeschreven.

- Vraag 23: 'Has anyone burnt you as punishment?'

'Verwondde iemand je met opzet met vuur of een ander heet voorwerp?'

- In het Nederlands klinkt de zin 'Heeft iemand je verbrand' niet goed. Als iemand je zou verbranden dan ben je dood. Daarom werd de zin taalkundig aangepast.
- Vraag 27: 'Has anyone choked you?'

'Probeerde iemand je te verstikken door bijvoorbeeld je keel dicht te knijpen?'

- De vraag riep zowel bij een aantal kinderen en jongeren alsook bij een aantal experts onduidelijkheden op. Daarom werd de vraag geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld.

Vragen over emotioneel geweld

- Vraag 36: 'Has anyone referred to any health problems you might have in a hurtful way?'

'Sprak iemand op een kwetsende manier over een lichamelijke probleem van je?'

- De oorspronkelijke vraag houdt een hypothese in. Deze staat in contrast met de andere vragen over emotioneel geweld, waarbij er ook gewoon omschreven wordt wat er mis is. Als kinderen of jongeren hier dan geen ervaring mee hebben dan kunnen ze heel eenvoudig 'nooit' aankruisen.

Vragen over seksueel geweld

Vanuit de gesprekken met de ervaringsdeskundigen kwam de aanbeveling om net zoals bij de vragenlijst over thuis in alle vragen over situaties van seksueel misbruik het werkwoord 'dwingen' te vermijden.

Gezien de vragenlijst ook wordt afgenomen bij jongeren boven de 16, dient bij het vragen naar situaties van seksueel misbruik vermeden te worden dat 'gewenste seksuele activiteiten' via de vragenlijst geregistreerd zouden worden. Daarom wordt er bij elke vraag waarbij er nog maar enige twijfel bestaat of de situatie al dan niet gewenst is, volgende zin toegevoegd: 'terwijl je dit niet graag had of deed'.

- Vraag 42: 'Has anyone touched your body in a sexual way or in a way that made you uncomfortable? By 'sexual way' we mean touching you on your genitals or breasts'.

'Raakte iemand je lichaam aan op een seksuele manier of op een manier waarbij je je niet goed voelde?'

- De uitleg over wat er concreet verstaan wordt onder 'seksuele manier' werd geschrapt omdat het kinderen of jongeren in de war kan brengen. Niet enkel de geslachtsdelen of borsten kunnen op een seksuele manier aangeraakt worden. Ook het aanraken van andere lichaamsdelen kan door kinderen en jongeren als seksueel beschouwd worden. Door deze definitie op een zodanige manier te vernauwen geef je kinderen of jongeren impliciet de indruk dat wanneer ze niet aangeraakt zijn aan hun geslachtsdelen of borsten, maar wel op andere plaatsen van het lichaam, ze dan in feite niet kunnen zeggen dat ze ongewenst seksueel zijn aangeraakt. Bovendien wordt er verder in de lijst nog gevraagd naar situaties waarin de dader de geslachtsdelen van het kind of jongere ongewenst aanraakt.

- Vraag 43: 'Has anyone showed you pictures, magazines, or movies of people or children doing sexual things?'

'Deed iemand je naar een seksfilm of naar seksfoto's kijken, terwijl je dit niet graag had?'

- Het kijken naar seksfoto's in magazines kan kort samengevat worden onder 'foto's'.
- Vraag 50: 'Did anyone involve you in making sexual pictures or video's?'
'Maakte iemand een seksfilm van jou alleen of samen met andere personen, terwijl je dit niet graag had?'
  - Zie vragenlijst thuisversie.
- Vraag 55 ' Did anyone kiss you when you didn't want to be kissed?'
'Kuste iemand je terwijl je dit niet graag had'.
  - Door het werkwoord kussen niet te herhalen, krijg je een zinsconstructie die beter begrijpbaar is.

9.5. Toevoeging extra vragen aan de drie vragenlijsten

9.5.1. Extra rubriek: 'Nog een paar algemene vragen'

Er werd een nieuwe rubriek toegevoegd aan beide ICAST vragenlijsten, namelijk 'Nog een paar algemene vragen'. Deze bevindt zich in alle lijsten na de vragen over seksueel misbruik en omvat vier vragen.

De eerste vraag is een bestaande ICAST vraag, namelijk 'vraag 47 (CH) en vraag 53' (CI)': ' Zijn er nog andere pijnlijke of moeilijke dingen gebeurd bij je thuis of op school, waar wij gaan vraag over gesteld hebben?'.

Er werden ook drie nieuwe vragen toegevoegd aan de bestaande ICAST vragenlijst.

- *'Heeft er iemand je verboden om met anderen te praten over moeilijke en pijnlijke ervaringen die je hebt meegemaakt? '*
  - Geheimhouding komt heel vaak voor in situaties van misbruik en daarom is het erg relevant om er expliciet naar te vragen.
- *'Bij wie kan je terecht wanneer je in een moeilijke of pijnlijke situatie zit of zou zitten?'*
  - Het opnemen van een vraag die peilt bij wie kinderen hulp zouden zoeken indien ze met een dergelijk probleem geconfronteerd worden. Op die manier krijgt men zicht op de belangrijkste zorgfiguren of hulpverleners, die vanuit het beleid eventueel verder ondersteund kunnen worden.
  - In de kinderversie werd het JAC geschrapt.
- *'Hoe zou je het liefst geholpen worden wanneer je moeilijke of pijnlijke dingen meemaakt?'*
  - De vraag vervangt ICAST vraag 48 (CH) en vraag 54 (CI) (Do you have any suggestions for preventing violence against children). Deze vraag naar tips om situaties van misbruik te voorkomen is te algemeen. Er zullen hier enkel oppervlakkige antwoorden op komen. Bovendien peilt de hele vragenlijst naar situaties van misbruik en niet naar preventie, waardoor deze vraag weinig consistent is met de volledige lijst. Vandaar dat deze vraag vervangen werd door een vraag wat kinderen en jongeren prefereren.

9.5.2. Attitudevragen

Naast het in beeld brengen van de omvang en de frequentie van de verschillende vormen van mishandeling, willen we ook zicht krijgen op een aantal attitudes van kinderen en jongeren. Omdat de ICAST geen attitudevragen omvat, werden er een aantal attitudevragen aan de lijst toegevoegd.

In de handleiding van beide ICAST vragenlijsten staat vermeld dat het toevoegen van extra vragen mogelijk is, zolang deze vragen **niet gemixt worden met de eigenlijke ICAST vragen**. De oorspronkelijke vraagvolgorde van de ICAST-vragenlijsten dient behouden te worden. De attitudevragen worden dus **op het einde** van de vragenlijst toegevoegd te worden. Dit om de internationale vergelijkbaarheid niet in het gedrang te brengen.

De vragenlijst eindigen met de attitudevragen kan ook als een meerwaarde beschouwd worden. Het invullen van de vragen over de frequentie en omvang van verschillende situaties van mishandeling of verwaarlozing kan erg moeilijk en pijnlijk zijn voor kinderen en jongeren. Daarom is het van belang dat de vragenlijst op een veilige manier afgerond wordt. De vragenlijst eindigen met een aantal attitudevragen realiseert deze **veilige landing**. De vragen gaan niet meer over hun eigen situatie, waardoor het eenvoudiger is voor kinderen en jongeren om ze in te vullen.

Zoals steeds in vragenlijsten, beïnvloedt de **vraagvolgorde** in meerdere of mindere mate de antwoorden. Het plaatsen van de attitudevragen of zorg en straf na de prevalentie- en incidentievragen over verwaarlozing en mishandeling kan dan ook effect hebben op de attitudeantwoorden. Er is met name de discrepantie tussen het vragen naar verwaarlozing en mishandeling, en de minder zware vormen van disciplineren bij de attitudevragen. Zullen kinderen en jongeren bepaalde straffen na vragen over zware mishandeling minder erg vinden? We hebben deze invloed proberen te temperen door eerst de vragen te stellen over zorg, waardoor die als een buffer kunnen fungeren tussen de verschillende vragen (Wänke & Schwarz 1997).

Via de analyses van de focusgesprekken met kinderen en jongeren werden er 20 attitudevragen opgesteld voor de thuisvragenlijst en 16 attitudevragen voor de vragenlijst over school en 16 vragen voor de vragenlijst over de vrijetijdscontexten.

Er wordt zowel gepeild naar attitudes ten aanzien van zorg als naar attitudes ten aanzien van disciplineren. Het is belangrijk om een aantal 'zorg-attitudes' op te nemen gezien verwaarlozing in onderzoek nog veel te vaak onderbelicht blijft. Het fenomeen '**verwaarlozing van de verwaarlozing**' willen we op deze manier vermijden.

De kinderen en jongeren kunnen op een Likertschaal de uitspraken quoteren met: 'nooit ok, soms ok, dikwijls ok, altijd of bijna altijd ok' (straffen) en 'Heel erg nodig, Nodig, Niet zo nodig, Niet nodig' (zorgen).

De attitudevragen beantwoorden aan een aantal **basisvoorwaarden** zoals geformuleerd in de studie van Van der Pligt en de Vries (1995), t.w.

- de respondent heeft **inzicht** in zijn of haar attitudes en opinies: Omdat de vragen aansluiten bij de dagelijkse belevingswereld van kinderen en jongeren, hebben zij hier waarschijnlijk een duidelijke mening over.
- de respondent kan deze attitudes **verwoorden**: de antwoordmogelijkheden zijn gevarieerd en bieden mogelijkheid om ook rekening te houden met de context.
- de respondent mag **geen redenen hebben om onwaarheden te vertellen**: omdat de vragenlijst betrouwbaar is, hebben de respondenten aan sich geen redenen om te liegen. Echter, kinderen en jongeren die thuis mishandeld of verwaarloosd worden, kunnen verwaarlozing en mishandeling aanduiden als niet problematisch om hun eigen situatie voor zichzelf aanvaardbaarder te maken.

Voor de **thuisvragenlijst** worden de attitudevragen opgedeeld in twee verschillende onderdelen.

Het eerste deel van de vragen be vraagt de houding van kinderen en jongeren ten aanzien van **zorg**. Welke zorg gegeven door ouders of andere personen met ouderlijk gezag, achten zij noodzakelijk voor iemand van hun leeftijd? Er worden tien situaties van zorg omschreven, waarbij kinderen en jongeren telkens moeten aanduiden hoe noodzakelijk ze de verschillende zorgtaken vinden. Ze hebben de keuze uit 'heel erg nodig', 'nodig', 'niet zo nodig', 'nooit nodig'. Door de middencategorieën krijgen kinderen en jongeren de kans om de verschillende zorgtaken contextgebonden te beoordelen.

Het doel van deze attitudevragen is zicht te krijgen op wat kinderen en jongeren al dan niet als noodzakelijke zorg beschouwen. Om op die manier het grensgebied van verwaarlozing vanuit het perspectief van kinderen en jongeren in kaart te brengen.

Het tweede deel be vraagt de houding van kinderen en jongeren ten aanzien van verschillende soorten **straffen**. Welke straffen beschouwen kinderen en jongeren al dan niet als toelaatbaar voor kinderen en jongeren van hun leeftijd. Er worden tien verschillende straffen aan hen voorgelegd. Ze moet telkens antwoorden of ze de straf al dan niet ok vinden. Door het toevoegen van de middencategorieën 'soms ok' en 'dikwijls ok' aan de antwoordmogelijkheden krijgen kinderen en jongeren de mogelijkheid om de straffen genuanceerder te beoordelen. Op die manier wordt er tegemoet gekomen aan de contextgebondenheid van de toelaatbaarheid van de verschillende straffen. Door de mening van jongeren te vragen over verschillende vormen van straffen kan opnieuw een aantal grensgebieden van emotioneel en lichamelijk misbruik vanuit het standpunt van kinderen en jongeren in kaart gebracht worden.

In de vragenlijst over **de school en de vrijetijdscontext** wordt er uitsluitend gevraagd naar de houding van kinderen en jongeren ten aanzien van 16 verschillende vormen van **straffen**. De verschillende vormen van straf zijn erg gelijklopend over de verschillende contexten heen, mits een aantal specifieke contextafhankelijke aanpassingen. Net als bij de thuisvragenlijst moeten ze de 16 verschillende vormen van straf beoordelen op hun toelaatbaarheid in de verschillende contexten. De respectievelijke respondent beantwoordt enkel attitudevragen over contexten waarin hij of zij zit. Een kind dat bijvoorbeeld niet in de jeugdbeweging zit, dient hierover geen attitudevragen in te vullen.

9.6. Aanpassing antwoordmogelijkheden

Sommige antwoordmogelijkheden opgenomen in beide ICAST vragenlijsten werden sterk gewijzigd. De uitbreiding of aanpassing van bestaande antwoordmogelijkheden wordt hier nader toegelicht.

De verschillende aangepaste of nieuw opgenomen antwoordmogelijkheden worden naar analogie van de volgorde van de vragenlijst besproken.

9.6.1. Sociaaldemografische vragen

Nieuwe antwoordmogelijkheden bij bestaande ICAST-vragen (alle vragenlijsten)

- Vraag: 'In welke school zit je?'
  - In de oorspronkelijke ICAST vragenlijsten worden geen antwoordmogelijkheden opgesomd. Wij prefereren om de kinderen/jongeren te laten kiezen uit een aantal nieuw toegevoegde antwoordmogelijkheden omdat dit uniforme antwoorden oplevert.

De nieuw toegevoegde antwoordmogelijkheden zijn:

Vragenlijst voor kinderen

- Lagere school
- Buitengewoon lagere school

Vragenlijst voor jongeren

- Algemeen Secundair Onderwijs
- Beroeps Secundair Onderwijs

- Buitengewoon Secundair Onderwijs
- Deeltijds Beroeps Secundair Onderwijs
- Kunst Secundair Onderwijs
- Technisch Secundair Onderwijs

- De onderwijsrichtingen worden alfabetisch gerangschikt om geen niveaurangorde te gebruiken.

- Extra bijvraag: 'In welk jaar zit je nu?'
antwoordmogelijkheden: 5^e, 6^e leerjaar en 1^e, 2^e, 3^e, 4^e, 5^e, 6^e jaar

- Vraag: 'Wat is jouw geloof?'
  - In de oorspronkelijke ICAST vragenlijsten worden geen antwoordmogelijkheden opgesomd. Wij prefereren om de kinderen/jongeren te laten kiezen uit een aantal nieuw toegevoegde antwoordmogelijkheden omdat dit uniforme antwoorden oplevert. De nieuw toegevoegde antwoordmogelijkheden zijn:
    - Ik heb geen geloof
    - Ik ben vrijzinnig
    - Ik ben:
      - Katholiek
      - Protestants
      - Islamitisch
      - Joods
      - Boeddhistisch
    - Andere: ...

  - Niet gelovig kan niet gelijk gesteld worden aan vrijzinnig zijn. Dit onderscheid moet duidelijk zijn.

  - Niet alle verschillende godsdiensten worden opgenomen. Er werd gekozen voor de meest voorkomende godsdiensten. Door een optie 'andere' te voorzien wordt er tegemoet gekomen aan ontbrekende godsdiensten.

- Vraag: 'Wie woont er allemaal in je gezin?'
  - In de oorspronkelijke ICAST vragenlijsten worden minder antwoordmogelijkheden opgesomd. Wij verkiezen om de antwoordmogelijkheden sterk uit te breiden.
    - Moeder
    - Vader
    - Stiefvader/stiefmoeder
    - Adoptievader/adoptiemoeder
    - Pleegvader/pleegmoeder
    - Nieuwe partner van je ouder
    - Broer(s) + aantal?
    - Zus(sen) + aantal?

- Stiefbroer(s) of halfbroers + aantal?
  - Stiefzus(sen) of halfzussen + aantal?
  - Grootvader
  - Grootmoeder
  - Andere familieleden
  - Andere mensen die geen familie zijn + aantal
- In de antwoordmogelijkheden van de ICAST worden minder mogelijkheden opgegeven voor personen die in het gezin inwonen. Hierdoor kunnen kinderen mogelijk hun gezinssituaties moeilijk omschrijven. Daarom werden de antwoordmogelijkheden 'Stiefvader/stiefmoeder', 'Adoptievader/adoptiemoeder', 'Pleegvader/pleegmoeder' / 'nieuwe partners van je ouder' / 'halfbroers of zussen' aan de antwoordenlijst toegevoegd.
- + toevoeging: *Ik woon hier...: O meestal O de helft van de tijd O vaak O af en toe*
  - De keuzemogelijkheid hoe vaak men in verschillende gezinnen verblijft, werd uitgebreid met 'de helft van de tijd'. Veel kinderen en jongeren leven in een systeem van co-ouderschap. Dat deze keuze eerst niet aanwezig was, zorgde voor moeilijkheden bij het invullen.

Antwoordmogelijkheden van de nieuw toegevoegde vragen

- Vraag: 'Wat is het hoogste diploma dat je vader en moeder hebben?'
  - Antwoordmogelijkheden:
    - Geen
    - Lager onderwijs
    - Middelbaar onderwijs, niet voltooid
    - Middelbaar onderwijs
    - Hoger onderwijs
    - Weet ik niet
    - Andere....
  - In de antwoordcategorie 'hoger onderwijs' wordt er geen onderscheid gemaakt tussen bachelordiploma's en masterdiploma's. Dit onderscheid wordt als weinig relevant beschouwd.
- Vraag: 'Wat doet je vader en moeder?'
  - Antwoordmogelijkheden:
    - Werkt (krijgt een loon of heeft een eigen zaak)
    - Is werkloos
    - Is voltijds huisvrouw/huisman en heeft geen loon
    - Is gepensioneerd
    - Is ziek, werkonbekwaam of invalide
    - Weet ik niet
    - Andere...

- *Vraag: 'Hoe oud zijn je vader of moeder?'*
  - Omdat veel kinderen en jongeren op deze vraag niet kunnen antwoorden, werd 'weet ik niet' toegevoegd.

- *Vraag: 'Ga je voor of na school naar de opvang?'* (uitsluitend in de vragenlijst over de school en buitenschoolse context)
  - Antwoordmogelijkheden:
    - Ja
    - Nee
    - Zo ja, welke?
      - Opvang op school
      - De buitenschoolse opvang (vb.IBO)
      - Onthaalmoeder
      - Andere....

9.6.2. Vragen over de verschillende vormen van misbruik

Antwoordmogelijkheden om de frequentie van het misbruik te weten

De oorspronkelijke volgorde van de verschillende antwoordmogelijkheden uit de ICAST werd gewijzigd. In plaats van 'dikwijls' werd er gekozen om 'nooit' bovenaan te plaatsen. Deze wijziging helpt om het invullen van de vragenlijst vlugger te laten gaan. Wanneer kinderen niet met deze vorm van misbruik geconfronteerd zijn geweest dan hoeven ze telkens maar het eerste antwoord te lezen en kan er veel vlugger door de verschillende vragen gegaan worden.

Bovendien werden er een aantal kleine woordwijzigingen gedaan, omdat de letterlijke vertaling uit het Engels aangepast diende te worden in het kader van een correct Nederlands taalgebruik.

Oorspronkelijke antwoordvolgorde en woordkeuze:

- Many times
- Sometimes
- Never
- Not in the past year but this has happened

Nieuwe antwoordvolgorde en woordkeuze:

- Nooit
- Soms
- Dikwijls
- Niet in het afgelopen jaar, maar het is wel ooit gebeurd.

Antwoordmogelijkheden om de dader van het misbruik te weten (bij alle vormen van misbruik behalve bij de vragen over seksueel misbruik)

In de ICAST wordt er na de vraag over de frequentie van het misbruik gepeild naar het ouderschap. In de nieuwe vragenlijst worden een aantal mogelijke daders toegevoegd aan de antwoordmogelijkheden. Dit om een concreter zicht te krijgen op de verschillende daders van misbruik.

Bovendien kunnen kinderen en jongeren in de nieuwe vragenlijst meerdere daders aankruisen doordat bij elke vraag vermeld staat 'meerdere antwoorden mogelijk'.

Oorspronkelijke lijst van daders:

- Adult
- another child or adolescent
- both

Nieuwe lijst van daders:

(meerdere antwoorden mogelijk)

- Moeder
- Vader
- Andere volwassene in het gezin
- Broer
- Zus
- Ander kind of jongere in het gezin.

Antwoordmogelijkheden om de dader van het seksueel misbruik te weten

In de ICAST wordt er na de vraag over de frequentie van het seksueel misbruik gepeild naar het ouderschap, waarbij er ook wordt gevraagd hoe goed men de dader kende.

In de nieuwe vragenlijst worden mogelijke daders opgesomd aan de hand van hun positie in het gezin. Door deze toevoegingen wordt er een beter beeld gekregen of het misbruik gebeurde door iemand van het gezin of door iemand van buiten het gezin (vb. buurman, nonkels, tantes, babysit, neefje...). Doordat de lijst met mogelijke daders sterk uitgebreid wordt, maakt de oorspronkelijke bijvraag 'hoe goed kende je deze persoon' uit de ICAST zichzelf overbodig. Deze vraag valt bijgevolg weg.

Oorspronkelijke lijst van daders:

- Adult
- Another child or adolescent
- Both

How well did you know the person?

- Not at all
- Not very well
- Very well

Nieuwe lijst van daders:

- Moeder
- Vader
- Andere volwassene in het gezin
- Andere volwassene van buiten het gezin (vb. grootouder, nonkel, tante, buurman of -vrouw,...)
- Een jongen in het gezin
- Een meisje in het gezin
- Een kind of een jongere van buiten het gezin (vb. buurjongen of -meisje, babysit,...)

Antwoordmogelijkheden bij de nieuwe rubriek 'Wil je nog iets toevoegen?'.

- *'Bij wie kan je terecht wanneer je in een moeilijke of pijnlijke situatie zit of zou zitten?'*
  - Antwoordmogelijkheden:
    - Moeder
    - Vader
    - Andere volwassene in mijn gezin
    - Kind of jongere in mijn gezin
    - Ander volwassen familielid
    - Vriend of vriendin
    - Huisarts
    - Leerkracht
    - CLB-medewerker
    - Kinder- en Jongerentelefoon
    - Jeugdadviescentrum (JAC)
    - Vertrouwenscentrum Kindermishandeling.

10. DE VRAGENLIJSTEN

(zie aparte bundel)

10.1. De vragenlijst thuiscontext – kinderen

10.2. De vragenlijst thuiscontext – jongeren

10.3. De vragenlijst schoolcontext – kinderen

10.4. De vragenlijst schoolcontext – jongeren

10.5. De vragenlijst vrijetijdscontext – kinderen

10.6. De vragenlijst vrijetijdscontext – jongeren

11. CONCLUSIE

11.1. Sterktes en zwaktes van het onderzoek

Sterktes

- Dit onderzoek kwam tot stand **met behulp van vele experts, praktijkmensen, ervaringsdeskundigen en kinderen en jongeren**. Hun fundamentele inbreng zien we als een belangrijke meerwaarde van het onderzoek en van de uiteindelijke vragenlijst. In verschillende fases werden de vorderingen in het onderzoek voortdurend naar hen teruggekoppeld. We zijn er dan ook van overtuigd dat de Vlaamse Vragenlijst kindermishandeling- en verwaarlozing voldoende gedragen wordt door de belanghebbenden.
- Tijdens de totstandkoming van de vragenlijst hebben we veel aandacht besteed aan **het perspectief van kinderen en jongeren**. Dit gebeurde via cognitieve interviews en via uitgebreide focusgroepen.
- Het perspectief van **kinderen en jongeren op zorg en gezag** plaatst de vragenlijst in een bredere context. Er is niet enkel aandacht voor de effectieve handelingen van verwaarlozing en mishandeling, de relationele context waarbinnen dit gebeurt, is nu in beeld gebracht.

Zwaktes

Het onderzoek werd binnen een **erg beperkt tijdsbestek** uitgevoerd. Dit brengt met zich mee dat een aantal punten minder goed zijn uitgewerkt dan gewenst. Zo hebben we geen degelijke inhoudelijke analyse kunnen maken van de focusgesprekken, en kon er geen rapport worden gemaakt van het literatuuronderzoek.

11.2. Sterktes en zwaktes van de vragenlijst

Sterktes

- De centrale doelstelling van het onderzoek was het opstellen van een vragenlijst voor kinderen en jongeren om de omvang en variëteit van geweld tegen kinderen te meten. Tot op heden bestaan er immers geen algemene cijfers over geweld tegen kinderen in Vlaanderen en dit verzwakt ieder beleid op dat gebied. **Het bestaan van een meetinstrument op zich** zien wij als een belangrijk meerwaarde.
- In het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind staat vermeld dat kinderen en jongeren het recht hebben om hun mening te uiten in alle aangelegenheden die hen aanbelangen. Met deze vragenlijst komen wij aan dit recht tegemoet. Maar al te vaak is verwaarlozing en mishandeling een zaak van zwijgen en verbergen, van onduidelijkheid en niet willen weten (Baartman, 2003). Hoewel er bezwaren geformuleerd kunnen worden om zo een gevoelig thema bij mogelijk kwetsbare kinderen en jongeren te bevragen, zijn wij van mening dat het niet vragen net zozeer kinderen en jongeren kunnen kwetsen. De bescherming van kinderen en jongeren moet in evenwicht zijn met hun **recht op participatie** (zie ook voor verdere argumentatie Becker-Blease & Freyd, 2006; Lauwers & Van Hove, 2010; Ellonen & Pösö 2010).
- Deze Vlaamse vragenlijst kindermishandeling en –verwaarlozing is sterk gebaseerd op **ICAST-C**, en vertrekt net zoals deze vragenlijst niet van strikte definities of begrenzings van wat mishandeling of verwaarlozing zou kunnen zijn, maar focust daarentegen op **handelingen** die zouden kunnen gebeuren en die van een kind potentieel een slachtoffer kunnen maken. De vragen zijn pertinent en relevant met betrekking tot de ervaring van kinderen en jongeren zelf.
- De verschillende subthema's van kinderverwaarlozing en –mishandeling komen in de vragenlijst voor, m.n. **getuige van geweld, fysiek geweld, psychologisch geweld, seksueel geweld en verwaarlozing**.
- De vragenlijst werd getest onder leiding van Ipscan-onderzoekers op **interne consistentie, betrouwbaarheid, construct validiteit** (Runyan e.a. 2009; Zolotor e.a. 2009). De Cronbachs Alfa voor de Icast-C ligt tussen 0.69 en

0.86. Deze alfa's zijn gelijk of beter dan de maten voor interne consistentie dan andere victimisatieschalen. De Ipscan onderzoekers wijzen er op dat bij afname bij grote populaties er een 'test retest betrouwbaarheidsbeoordeling' tijdens of na het onderzoek wordt uitgevoerd.

- De vragenlijst behandelt mishandeling en verwaarlozing in **verschillende contexten**: thuis, op school en in de vrije tijd.

- Door ons te baseren op de ICAST zijn de resultaten van het survey-onderzoek te **vergelijken** met ander **internationaal** onderzoek dat ook gebruik maakt van de ICAST.

- De vragenlijst werd **door kinderen en jongeren beoordeeld** en is erg duidelijk, begrijpelijk, to the point, niet ingewikkeld bevonden.

- De vragenlijst is erg **open**: kinderen en jongeren kunnen zelf aanvullingen maken waardoor ze de vragenlijst kunnen overstijgen. Deze openheid kan ook 'empowerend' zijn voor participanten.

- De vragenlijst beëindigen met attitudevragen maakt een '**zachtere landing**' voor participanten mogelijk. Na de focus op ervaringen, kunnen kinderen en jongeren ook hun mening geven en loskomen van de net vermelde moeilijke en pijnlijke ervaringen.

Zwaktes

- De **complexiteit** van mishandeling en verwaarlozing kan met **geen enkele vragenlijst gevat worden**, noch kunnen kwantitatieve gegevens kindermishandeling in al zijn aspecten omschrijven. Kindermishandeling is immers het eindpunt van een continuüm dat gaat van courante opvoedingsmoeilijkheden aan de ene pool, over bijzondere moeilijkheden met specifieke jongeren tot kindermishandeling en kindermoord aan het andere eind van het spectrum. Kindermishandeling begint niet bij een keurig afgebakend punt in de relatie tussen opvoeder en kind (Adriaenssens e.a. 1998: 9).

- De vragenlijst kan **niet gebruikt worden bij kinderen onder de 10 jaar**. Hierdoor wordt een belangrijke groep van kinderen die wel met mishandeling en verwaarlozing geconfronteerd worden niet opgenomen, en krijgen we slechts een beperkt beeld van de omvang van de problematiek

- De vragenlijst is **erg confronterend**, en vereist een **uitgewerkt zorgaanbod en opvang** van kinderen en jongeren.

- De vragenlijst over de **vrijtijdscontext is niet bevredigend**. Het probleem dat sommige kinderen en jongeren aangesloten zijn bij veel verenigingen, maakt dat de vragenlijst onmogelijk lang wordt.

- Door de vragenlijst op te splitsen in drie aparte vragenlijsten, zijn de **ervaringen met mishandeling en verwaarlozing in de verschillende contexten niet meer met elkaar te correleren**. Uit het weinig onderzoek dat daar rond is gebeurd (Zie hoofdstuk 8 van Bolen 2001: 91-112), blijkt echter dat slachtoffers van intrafamiliaal geweld een groter risico hebben op eveneens het slachtoffer te worden van extrafamiliaal geweld (Ray e.a. 1991).

- De vragenlijst beperkt zich tot mishandeling en verwaarlozing. Daardoor komt het ruimere beeld van de zorgen gezagsrelaties, dus ook **positieve aspecten** hiervan, **niet in beeld**.

- **Bepaalde vormen van mishandeling**, bv. pestgedrag via GSM of op het internet komen **niet aan bod**. Hoewel dit een erg belangrijke problematiek is voor veel kinderen en jongeren, was het onmogelijk om via een paar vragen deze vorm van victimisering op te nemen (zie bv. Walrave & Heirman 2009).

- Het zoeken naar **evenwicht tussen het aantal te bevragen items en de lengte van de vragenlijst**, heeft er bij de oorspronkelijke opmaak van de ICAST toe geleid dat sommige items werden samengevoegd, waardoor men dubbele vragen krijgt. Ook uit de cognitieve interviews met kinderen en jongeren werd dit duidelijk: 'Op wat moet ik nu antwoorden? Aan je haren trekken of aan je oren trekken is toch niet hetzelfde?' De makers van de ICAST zijn zich hiervan bewust. Dat ze toch bepaalde handelingen in één vraag samenvoegen werd vooral ingegeven door de bekommernis de vragenlijst zo kort mogelijk te houden, waarbij men argumenteert dat men handeling samenvoegt die een gelijkaardig niveau van geweld hebben en dat men geen oordeel wenste te geven over intentie of over de ernst van de handeling. De rijkdom en de gedetailleerdheid lijden er echter wel

onder (Zolotor e.a. 2009). Een gelijkaardige spanning tussen de lengte van de lijst en het aantal vragen, ervoeren wij ook bij het toevoegen van sociaaldemografische vragen, vragen i.v.m. risicofactoren en attitudevragen. Ook in ander onderzoek naar victimisatie wordt er gewezen op die spanning (Finkelhor, Hamby e.a. 2005; Straus e.a. 1998).

12. AANBEVELINGEN VOOR AFNAME VRAGENLIJST

12.1. Praktische procedure

- **Computergestuurd:** Een computergestuurde afname lijkt ons de meest aangewezen, zowel voor de kinderen en jongeren, als voor de verwerking van de resultaten (zie bv. Davies & Morgan 2005).
- **Meerdere vragenlijsten in één klas:** Een mogelijke methode om de vragenlijsten over gelijke maar relevante groepen te verspreiden is de volgende. In elke groep worden drie vragenlijsten verspreid. 1/3e van de kinderen en jongeren ontvangt een thuisvragenlijst, en 2/3e een school- of vrijetijdsvragenlijst. Deze laatste groep wordt pas gesplitst wanneer kinderen en jongeren aangeven dat ze in hun vrije tijd aangesloten zijn bij bepaalde verenigingen. Uit deze groep worden kinderen gekozen die verder de vrijetijdsvragenlijst invullen. Door het verspreiden van diverse vragenlijsten in één groep, en dat ook duidelijk op voorhand aan te geven, kan de groepsdruk waarschijnlijk verminderd worden. Er kan niet meer vergeleken worden of iemand langer met een bepaalde vragenlijst bezig is of niet. Deze groepsdruk is al meerdere malen geobserveerd en wordt gezien als één van de belangrijkste zwaktes van het klassikaal afnemen van vragenlijsten. Ook al zijn de antwoorden vertrouwelijk, kinderen kunnen toch de neiging hebben te antwoorden in overeenstemming met wat voor de peer-groep aanvaardbaar is (Scott 1997).
- **Visueel aantrekkelijk:** De vragenlijst moet er visueel aantrekkelijk uitzien.
- **Begrijpbaarheid verhogen:** Eventueel kunnen geluidsfragmenten van de gestelde vragen en antwoordmogelijkheden voorzien worden voor kinderen en jongeren die de Nederlandse schrijftaal niet voldoende beheersen.
- **Afwezigheid van gezagsfiguren bij afname:** Wanneer de vragenlijst wordt afgenomen is er best geen gezagsfiguur (dus ook geen leerkracht) van de school in het lokaal. Vragen over mishandeling en verwaarlozing op school zijn dan immers moeilijk in te vullen.
- **Representatieve onderzoeksgroep:** De Nederlandse studie uit 2007 (Lamers-Winkelmann e.a. 2007) werd sterk bekritiseerd omdat de onderzoeksgroep niet representatief was voor onderzoekspopulatie (van IJzendoorn 2007). Het beperkt aantal scholen dat wilde meewerken aan het onderzoek (14 van de 667 aangeschreven scholen!), leidde er toe dat er een groot onevenwicht ontstond wat betreft de achtergrond van de jongeren. Allochtone jongeren waren sterk ondervertegenwoordigd. Door de aard van het onderzoek (gevoelig thema bij een kwetsbare onderzoeksgroep) kan ook het Vlaamse onderzoek geconfronteerd worden met dit probleem. Het is belangrijk dat er vanaf het begin een goed contact met de scholen ontwikkeld wordt. Wij raden aan om via het plaatselijke CLB de school te contacteren. In het kwalitatief onderzoek voor de focusgesprekken bleek dit een belangrijke 'deuropener' te zijn.
- **Grootte van de onderzoeksgroep:** Op basis van eerder uitgevoerd onderzoek die gebruik maken van de I-Cast (momenteel lopen er verschillende onderzoeken) en op ander onderzoek kan er een schatting gemaakt worden van de te bekomen resultaten. Op basis van deze schatting kan de grootte van de onderzoeksgroep bepaald worden. Belangrijk is ook in het oog te houden dat indien men meer kennis wil hebben over bepaalde subgroepen (zie o.a. de risicofactoren) er een grotere onderzoeksgroep zal moeten geëngageerd worden. Het is mogelijk om bepaalde minderheidsgroepen te overrepresenteren (Runyan e.a. 2009).

12.2. Aanbevelingen omtrent zorg en nazorg voor de deelnemers

Een vragenlijst over persoonlijke ervaringen, over moeilijke en pijnlijke ervaringen, en zelfs over traumatische ervaringen bij een in se kwetsbare onderzoekspopulatie vraagt van de onderzoekers een grote inzet om zoveel als mogelijk de **veiligheid van de respondenten** te verzekeren (zie o.a. de studie van Amaya-Jackson e.a. (2000) over kinderen en jongeren rechtstreeks aanspreken over mishandeling).

De impact van de vragenlijst kan groot zijn. Mishandeling en verwaarlozing kan zo een onderdeel zijn van het dagelijks leven van kinderen en jongeren, dat de confrontatie met deze vragen hen kan 'boulverseren' en erg bang maken. De impact kan zeker bij de jongste groep erg groot zijn. Langhinrichsen-Rohling e.a. (2006) deden

een onderzoek naar de reactie van kinderen en jongeren op vragenlijsten over druggebruik, zelfmoord, en fysieke mishandeling en seksueel misbruik. Zij concluderen dat jongeren uit de 'middle school' (13 tot 15) meer dan dubbel keer zoveel 'often upset' zijn ten opzichte van jongeren uit de 'high school' (15 tot 18) (resp. 6.9% en 3.0%), en dit ondanks dat er voor de jongste groep een actieve ouderlijke toestemming was vereist en er dus al een mogelijke selectie was gebeurd (zie verder). Kinderen en jongeren met een verleden van mishandeling en/of misbruik rapporteerden ook meer gevoelens van stress, maar dit verschil was erg klein (ca. 1%) in vergelijking met kinderen en jongeren zonder dit verleden.

In een andere studie van Ybarra e.a. (2009) concludeert men eveneens dat de emotionele impact van vragen over geweld vooral te vinden is bij de jongste respondenten, nl. dat kinderen van 10 jaar 3 x meer 'upset' zijn dan jongeren van 15 jaar. Als mogelijke verklaring voor de grote verschil zien zij twee oorzaken (p. 505):

It also may be that younger youth are more likely to be monitored by their caregivers while completing the survey, making it more upsetting for the youth to answer such sensitive questions. In support of this hypothesis, younger children were more likely to report that they completed the survey with other people in the room, and the data suggest that this was associated with increased odds of being upset by the survey among 10-year-olds specifically. Perhaps then, the "vulnerability" of younger children in this context is defined as having one's autonomy (i.e., privacy) violated. Surveys that are not completed in person, inclusive of telephone and online survey methodologies, should integrate procedures aimed at reducing this vulnerability. This includes a clearly specified caregiver consent form delineating the importance of privacy for youth when completing the survey, and clear procedures explained to the youth for what to do when they are not in a private space.

Het is dus belangrijk rekening te houden met de **leeftijd van de respondenten**, maar ook met de afnamemethode. Vertrouwelijkheid moet absoluut gegarandeerd zijn. In de ruimte waar de vragenlijst wordt afgenomen zijn best geen gekende gezagsfiguren aanwezig.

De zorg voor de participanten bestaat uit rechtstreekse zorg, de betrokkenheid van ouders, en de zorg via leerkrachten en school.

12.2.1. Rechtstreekse zorg voor het kind en de jongeren

Zorg ten aanzien bestaat er in eerste instantie in dat ze **voldoende en begrijpbare informatie** krijgen over het onderzoek en over hun deelname. Enkel op deze manier kunnen kinderen en jongeren weloverwogen beslissen of ze al dan niet willen deelnemen.

Voor de uitwerking van de informed consent verwijzen we naar de **informatiebrochure** voor de focusgroepen in bijlage. Deelnemers kunnen gevraagd worden een **formulier** te ondertekenen.

Belangrijk daarbij is dat kinderen en jongeren tijdens het invullen van de vragenlijst ook **mogen stoppen**, en dat ze hierover geen verantwoording hoeven af te leggen.

Daarnaast is het belangrijk dat kinderen en jongeren over informatie beschikken die hen toelaat **hulp** te zoeken wanneer nodig. Uit onderzoek blijkt dat vooral kinderen met een verleden van mishandeling, verwaarlozing en misbruik niet naar buiten durven stappen, dat zij amper hulpmogelijkheden zien (zie bv. Bal e.a. 2003).

In de vragenlijst spreken wij over het '**Nog-vragen-kaartje**'. Al de kinderen en jongeren die aangesproken worden om deel te nemen, ontvangen zo een kaartje. Best is dit aangepast aan het plaatselijk hulpaanbod. Indien mogelijk zouden ook de namen van de hulpverleners vermeld kunnen worden. In de informatiebrochure voor de focusgroepen werd op de laatste pagina's dit hulpaanbod voorgesteld.

Van belang is dat er niet enkel gezagsfiguren op staan. Leerkrachten, directie, CLB kunnen klaar staan om kinderen op te vangen, maar er moet absoluut een hulplijn zijn buiten deze personen. Gezagsfiguren in de school worden door de 'ervaringsdeskundigen' als erg onveilig beschouwd om te praten over de thuissituatie. De angst dat het geheim zal uitkomen door met hen te praten is te groot.

Vooraleer de vragenlijst afgenomen wordt, dient er contact opgenomen te worden met de **Privacycommissie**. Hun advies bepaalt hoe de privacy van de deelnemers zo goed mogelijk gewaarborgd wordt.

12.2.2. Actieve of passieve toestemming van de ouders?

Ouders zijn **belangrijke zorgfiguren** in het leven van een kind en jongere (zie ook het verslag van de focusgesprekken). Ook zij kunnen een rol spelen in het opvangen van kinderen en jongeren die het moeilijk hebben na het invullen van de vragenlijst.

Op de een of andere manier moeten ouders op de hoogte gesteld worden van het onderzoek. We kunnen het niet maken dat kinderen 's avonds thuiskomen met de mededeling dat ze allemaal vreemde vragen over bv. seksueel misbruik hebben moeten invullen.

Meestal wordt in onderzoek de **actieve toestemming** van ouders gevraagd. Indien we dit zouden doen, worden we echter geconfronteerd met **belemmeringen** die de rechten van kinderen om deel te nemen aan onderzoek schenden.

In de bovenvermelde studie van Langhinrichsen-Rohling e.a. (2006) werd ook nagegaan in hoeverre ouderlijke toestemming invloed heeft op de deelname aan onderzoek. De onderzoekers maken een duidelijk onderscheid tussen passieve en actieve toestemming. Actieve ouderlijke toestemming bestaat erin dat kinderen en jongeren een toestemmingsformulier door hun ouders moeten laten ondertekenen en terugbrengen. Enkel indien ze actieve toestemming van hun ouders krijgen, kunnen kinderen en jongeren deelnemen. Passieve ouderlijke toestemming wordt verkregen door ouders op de hoogte te stellen van het onderzoek, en hen daarbij de mogelijkheid te geven de deelname van hun kind aan het onderzoek te weigeren. Met andere woorden, enkel indien ouders actief de toestemming weigeren, kan hun kind niet deelnemen. Ouders krijgen wel voldoende contactgegevens van de onderzoekers of de school om bijkomende vragen te stellen.

Uit het onderzoek van Langhinrichsen-Rohling e.a. (2006) blijkt in ieder geval dat het percentage deelnemende kinderen en jongeren significant verschilt naargelang de toestemmingsprocedure. Bij passieve ouderlijke toestemming neemt meer dan 95% van de jongeren deel, bij actieve ouderlijke toestemming slechts circa 65%. Ze verwijzen daarbij ook naar een studie van Pokorny e.a. (2001) die tot gelijkaardige bevindingen komt.

Voor de door ons georganiseerde focusgroepen vroegen wij ook actieve ouderlijke toestemming. In de meeste gevallen kwamen alle formulieren terug, al dan niet met toestemming. In één bepaalde school, wat we zouden kunnen omschrijven als een school met veel **kansarme jongeren**, bleek dit toestemmingsformulier een belangrijke struikelblok om een voldoende aantal participanten te kunnen rekruteren. Hoewel het enthousiasme voor deelname aan de gesprekken groot was tijdens de voorstelling van het onderzoek aan de klas, en we van begeleiders en leerkrachten ook vernamen dat een groot aantal jongeren wensten deel te nemen, bleek het voor velen onoverkomelijk om een ondertekend formulier terug te brengen.

Daarnaast stelt zich het voor de hand liggende probleem dat **mishandelende en verwaarlozende ouders** veel meer geneigd zullen zijn om de deelname van hun kind te weigeren. In de gesprekken met de ervaringsdeskundigen werd op de mededeling dat ouders toestemming zullen moeten geven voor de deelname van hun kind met ongeloof en zelfs verbijstering gereageerd. Dit was volgens de ervaringsdeskundigen dé manier om het onderzoek te saboteren. Net die ouders die mishandelen, zullen de deelname van hun kind weigeren.

Wij pleiten er dan ook voor om in het survey-onderzoek enkel de **passieve ouderlijke toestemming** te vragen, zoals ook gebeurde in het onderzoek van Lamers-Winkelman e.a. (2007: 9). Kinderen en jongeren uit gezinnen waar mishandeling plaatsvindt en uit kansarme gezinnen moeten de mogelijkheid krijgen om te participeren. Het risico op uitsluiting is immers groot wat ook de resultaten van het survey-onderzoek in negatieve zin kan beïnvloeden voor wat betreft de generalisering van de onderzoeksresultaten. Onze visie wordt ook nog ondersteund door het Deense onderzoek waarbij dit probleem van toestemming van ouders werd onderzocht. De conclusie van Helweg-Larsen e.a. (2003) is dat passieve toestemming van ouders voldoet aan de ethische vereisten.

Praktisch stellen we dus voor dat de ouders een **informatiebrief** krijgen waarin vermeld staat dat hun kind zal deelnemen aan een onderzoek over moeilijke en pijnlijke ervaringen in hun leven. Er zal eveneens vermeld worden dat het onderzoek wordt geadviseerd door een groep van experts die toezien op de ethische uitvoering van het onderzoek. Ouders kunnen voor meer informatie terecht bij een contactpersoon, en kunnen indien gewenst de deelname van hun kind weigeren.

12.2.3. Zorg via de school en de leerkrachten

De zorg voor de deelnemende kinderen en jongeren zal voor een groot deel ook opgevangen moeten worden door de leerkrachten en de scholen. Het is belangrijk dat de onderzoekers in hun begeleiding van de scholen aansluiten bij het bestaande zorgaanbod van de school.

Het zou ook zinvol zijn om scholen via hun **CLB-medewerker** te contacteren. De CLB's hebben vaak een goed beeld over welke cultuur er heerst binnen een bepaalde school, waardoor zij kunnen doorverwijzen naar scholen die reeds een goed onderbouwde zorgende schoolcultuur hebben voor kinderen. De CLB-medewerker moet ook bereid zijn om mee te werken, gezien het ook voor hen een extra ondersteuningstaak kan betekenen. Veel CLB's zitten vaak met een krap tijdschema, waardoor het niet altijd evident is om de gepaste ondersteuning te bieden die de leerlingen nodig hebben. Daarom is een goede afstemming tussen CLB, school en onderzoekers erg belangrijk.

Scholen en CLB's moeten erop voorbereid zijn dat ze tijdens en na the onderzoek **structureel tijd voorzien** om kinderen en jongeren die het nodig hebben te ondersteunen. Het is niet onwaarschijnlijk dat scholen ook vragen zullen krijgen van ouders. Het is belangrijk om hier voldoende aandacht voor te hebben.

Het lijkt ons ook aangewezen om het thema **kindermishandeling en –verwaarlozing en hulp voor kinderen en jongeren** in klasverband te bespreken. Ook kinderen die niet met geweld geconfronteerd zijn geweest, kunnen na de vragenlijst een onveiligheidsgevoel ervaren. Op deze manier kan de vragenlijst deel uitmaken van een leerproces. Zo gaat de vragenlijst niet zomaar in het luchtledige op. Het maakt hen dan ook mogelijk sterker. Het zou goed zijn om bij het contacteren van scholen al een voorgemaakt **lespakket** te hebben. Voor de kinderen is het belangrijk dat meer info volgt over de thematiek rond de mishandeling.

Ook leerkrachten beschikken best over informatie betreffende kindermishandeling en –verwaarlozing. Ze moeten goed worden opgevangen, waardoor ze zich gesteund voelen om adequaat te reageren op kinderen die moeilijkheden hebben met de thematiek van de vragenlijst.

Nazorg voor deelnemende kinderen en jongeren is primordiaal. Hierin tekortschieten zou het doel van het onderzoek, namelijk bescherming van kinderen en jongeren, teniet doen. Ook het vertrouwen dat kinderen en jongeren ons schenken door deel te nemen aan het onderzoek, door hun ervaringen met ons te delen, moet op de best mogelijke manier gehonoreerd worden.

12.3. Suggesties i.v.m. analyse van de resultaten van het survey-onderzoek

12.3.1. Software voor analyse

De makers van de Icast gebruikten software van EpiInfo om de gegevens van hun testafnames te analyseren. Meer info over deze software op <http://www.cdc.gov/epiinfo/>. De software is gratis te downloaden.

12.3.2. Vergelijking met andere 'ICAST-afnames'

Voor vergelijking van de Vlaamse resultaten kunnen we refereren naar het artikel van Zolotor e.a. (2009) over de opmaak en de testen van Icast.

Daarnaast werd Icast al gebruikt in verschillende landen, en lopen er momenteel nog meerdere onderzoeken:

Usta, J.A. Mahfoud, Z.R., Chahine G.A. & Anani G.A. () Child sexual abuse: the situation in Lebanon. Kafa: Beirut
Safiyah, A.A., Ng, L.O., Normah, C.D. (2008). *Assessing violence against children in Malaysia using the IPSCAN child abuse screening tool-retrospective (ICAST-R)*. Proceedings of the 7th National Health Science Symposium 2008, Legend Hotel, 18-19 June 2008. Kuala Lumpur: Universiti Kebangsaan Malaysia [CD-Format]

Lynch M.A., Saralidze L., Goguadze N. & Zolotor A. (2007-2008) *National Study on Violence against Children in Georgia*. Unicef.

Lopende onderzoeken:

- Momenteel loopt er een onderzoek in acht Balkan landen naar kindermishandeling en –verwaarlozing waarbij de ICAST wordt gebruikt: Balkan Epidemiological Study on Child Abuse & Neglect. Zie voor meer info:

<http://becan.eu/>

- Op de volgende internationale ISPCAN Conferentie in Hawaï zullen nog andere lopende of afgeronde onderzoeken worden voorgesteld.

<http://www.ispcan.org/congress2010/index.html>

12.3.3. Literatuur ter ondersteuning voor de interpretatie van de resultaten van het survey-onderzoek

Tijdens de opmaak van de vragenlijst kindermishandeling en –verwaarlozing kwamen we in aanraking met veel literatuur die ook bruikbaar is voor de interpretatie van de uiteindelijke resultaten van het survey-onderzoek.

Hoewel dit dus geen uitgewerkte literatuurstudie is, willen we deze werken toch graag meegeven.

Bolen M. R. (2001) *Child sexual abuse: its scope and our failure* Springer.

Child sexual abuse has become a prevalent topic of study and discussion in the fields of Child Psychology, Pediatrics, Law Enforcement, and Social Work. But even with the widespread knowledge of identifiable behavior in its victims and abusers, society's response to child sexual abuse is failing profoundly. Rebecca Bolen's authoritative book, *Child Sexual Abuse: Its Scope and Our Failure*, clearly defines the scope of child sexual abuse and addresses society's ability to respond to the problem. It is her thesis that society's response to child sexual abuse is failing because the policies, programs, and statutes designed to assess and identify abuse are grounded in historical and myth-bound theoretical child sexual abuse literature rather than in the empirical knowledge base. This comprehensive text on child sexual abuse covers: The historical conceptualization of child sexual abuse, starting with Freud. A review of the empirical literature on the incidence and prevalence of child sexual abuse. The professional response to child sexual abuse. The most sophisticated model of risk of child sexual abuse done to date. Two new models of understanding reactions by nonoffending guardians. The pervasiveness of the threat of extrafamilial abuse. £/LIST£ This text is divided into three main areas of discussion: Sociohistorical Context, Scope of the Problem, and Aftermath. This comprehensive review can be used not only as a text, but also as a primary reference for professionals in government, law enforcement, medical, mental health, and any agency that works with child sexual abuse offenders and victims

Buckley H, Holt H, Whelan S (2007) Listen to Me! Children's Experiences of Domestic Violence. *Child Abuse Review* 16: 296-310.

This paper reports on a study undertaken in the Republic of Ireland during 2005 and is based on the experiences of children and Young people who have lived with domestic violence. The objectives of the study were to explore the impact of domestic violence on children, identify their needs and recommend appropriate interventions to be brokered through a centrally based women's support service. Data were gathered from 70 participants, including 37 service providers/ volunteers, 11 mothers and 22 children and young people who had lived in violent environments. The data indicated that children respond in unique ways to living with domestic violence, and that services to meet their needs must be tailored to suit their individual situations. The impact of domestic violence on their lives manifested itself with regard to their sense of fear and anxiety in relation to themselves, their siblings and their mothers; their self-esteem and sense of being 'different', their relationships (including ambivalent relationships with their fathers); their experiences of education and their sense of a lost childhood. The final report for the study was based on the total data collection, but this paper will concentrate primarily on the material elicited from the children and young people.

De Haas S., Cense M, van Ditzhuijzen J., & van Berlo W. (2009). *Seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen vrijwilligersorganisaties*. Utrecht.

Doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de aard en omvang van bekend geworden gevallen van

seksueel grensoverschrijdend gedrag in vrijwilligersorganisaties voor kinderen en jongeren, en in de preventieve en curatieve maatregelen die ten aanzien van seksueel grensoverschrijdend gedrag worden genomen.

Flynn C.P. (1998) (1998). To Spank or Not To Spank: The Effect of Situation and Age of Child on Support for Corporal Punishment. *Journal of Family Violence*, 13(1): 21-37.

This study examined college students' attitudes toward spanking as a function of the situational context and age of the child. As expected, respondents were more likely to find spanking appropriate for preschool (ages 3-4) and early school age children (ages 7-8) than for older children (ages 11-12). Physical punishment was also viewed as more suitable when the child's misbehavior was disrespectful (talking back to a parent), or violated strongly held norms (hitting a playmate, stealing), and less appropriate for age-related or less serious misbehavior. Gender and race differences emerged, with males and blacks showing more support for corporal punishment than females and whites. In general, findings revealed strong support for spanking, although there was evidence of some ambivalence, especially among white and female respondents. Implications of the findings are discussed.

Gorin, S; (2004) *Understanding what children say: children's experiences of domestic violence, parental substance misuse and parental health problems*. London: National Children's Bureau.

Helweg-Larsen K. & Buving Larsen H. (2006) The prevalence of unwanted and unlawful sexual experiences reported by Danish adolescents: Results from a national youth survey in 2002. *Acta Pædiatrica*, 95: 1270 – 1276.

Aim: To obtain current data about child sexual abuse in Denmark and to assess abused children's own perception of early sexual experiences, which are unlawful according to the Danish Penal Code. Methods: Multimedia computer-based self-administered questionnaires (CASI) were completed by a national representative sample of 1516-y-olds. Child sexual abuse was defined according to the penal code and measured by questions defining specific sexual activities, the relationship between the older person and the child, and the youth's own perception of the incident. Results: Among 5829 respondents, 11% reported unlawful sexual experiences, 7% of boys and 16% of girls. Only 1% of boys and 4% of girls felt that they "definitely" or "maybe" had been sexually abused. Conclusion: A relatively high percentage of Danish adolescents have early, unlawful sexual experiences. However, young people's own perception of sexual abuse tends to differ from that of the authorities, or their tolerance of abusive incidents is high. Gender differences were found in factors predicting perception of abuse.

IJzendoorn, M. H., van Prinzie, P., Euser, E. M., Groeneveld, M. G., Brilleslijper-Kater, S. N., Van Noort-van der Linden, A. M. T., Bakermans-Kranenburg, M. J., Juffer, F., Mesman, J., Klein-Velderman, M., & San Martin Beuk, M. (2005). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen*. Leiden: Universiteit Leiden.

De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005) is de eerste studie naar de omvang en aard van mishandeling van kinderen en jeugdigen van 0-17 jaar in Nederland. Kindermishandeling is in deze studie omschreven als alle (psychische of fysieke) verwaarlozing en geweldpleging tegen kinderen en jeugdigen door of vanwege hun ouders of andere verzorgers. De NPM-2005 maakt gebruik van meer dan 1.100 informanten die geografisch over alle delen van Nederland zijn gespreid. De informanten zijn professionals die beroepsmatig met kinderen te maken hebben in allerlei sectoren van de samenleving zoals onderwijs, opvoedingsondersteuning, juridische en sociaal-medische zorg. Ze zijn ten behoeve van deze prevalentiestudie geïnstrueerd in het gebruik van een meetinstrument met nauwkeurige omschrijvingen van de diverse vormen van fysieke en emotionele kindermishandeling. Op deze wijze is voor iedere informant duidelijk wat kindermishandeling is en wat niet. Ook is gebruik gemaakt van de formele registraties van kindermishandeling in 2005 door de 17 Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK).

McGee C. (2000) *Childhood experience of domestic violence*. Jessica Kingsley Publishers.

Children's Experiences of Domestic Violence focuses on first-hand accounts from children and young people regarding their experiences of both domestic violence and support services. It is the first book to examine the user's experience of service provision for the victims of domestic violence and it seeks to encourage a more effective and professional approach in the services that serve to support and protect children. The book is based on a unique, three-year research project into child support and protection services that began in 1996. The book examines such topics as; the types of violence experienced by mothers and witnessed by children; the types of abuse children are subjected to; children's understanding of domestic violence; children's and mother's views of how best to protect children and their perception of the support services; and the barriers for children and mothers seeking help. The book assesses the role and response of the

social services, police, voluntary organizations and the agencies of health, education, and housing. It describes approaches to existing problems, emphasizing a child-focused response and concludes by recommending improvements for policy and practice.

Milne, B. (1993). Family disintegration: the family as fading focal point. *Childhood*, 1(3): 156-164.

This paper explores the possibility that children are victims of the quality of life with in the family. The traditional Western family, or nuclear family, has been imposed on other societies through colonisation, religious conversion and, more recently, their aspirations to emulate Western life styles. Is this a social time bomb? In the Western world kinship is no longer the powerful social institution that governs status within the family. Now that many adult caretakers are working long hours away from their homes, children have less contact and less interest in family affairs. Individuation has superseded familial solidarity. Children are neglected, as too neglecting their families themselves. Overshadowing this is the recent awareness of child abuse that adds to our reasons to call for revision of our traditional view that the family is focal to our childhood, development and social orientation. Are we becoming bored with each other? The Convention on the Rights of the Child begins to give children much needed protection and a voice of their own. Is that sufficient? It does not protect the family, nor is there any equivalent legislation for the family. This paper is based on some findings of research into the lives of children and youth who have run away from home in the Netherlands. Those young people, thrust into a world of self-dependence are just one symptom of the malaise within nuclear family structures in the modern world. However, evidence begins to reveal another aspect of these changes: they are often not wilful; indeed child abuse is sometimes the only expression of affection possible. The paper, therefore, concludes that improvements for children and their families must come with legal and constitutional changes that give children voices that express their needs and points of view.

Mullender, A., Umme, I., Hague, G., Malos, E., & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. Sage.

How do children who live with domestic violence cope? How do they make sense of their experiences? Do they receive the right sort of help from formal and informal sources?

Drawing on the newest research designed to hear the voices of children and young people, this important book examines children's experiences and perspectives on living with domestic violence. The authors explore:

- the effect of domestic violence on children
- what children say would help them most in coping with domestic violence
- the advice children would offer other children who find themselves in similar circumstances, their mothers and the helping professions.

Mutsaers, K. (2008). *Oorzaken van kindermishandeling*. Nederlands Jeugdinstituut.

Of in een gezin een gevaar bestaat op kindermishandeling is niet zomaar te zeggen. Als het zover komt, blijkt de oorzaak altijd te liggen in een combinatie van verschillende factoren die aan kindermishandeling bijdragen: zogenaamde risico- en beschermende factoren. Bovendien zijn er specifieke factoren te onderscheiden die leiden tot seksueel misbruik.

Ney P. (1986) Child Abuse: A Study of the Child's Perspective. *Child Abuse and Neglect: The International Journal*, 10(4): 511-518.

A brief narrative description of the journal article, document, or resource. Interviews with abused New Zealand children (N=57) found that physically abused children accepted blame for mild mistreatment and that verbally and sexually abused children accepted blame for mild or severe, but not moderate, mistreatment. Verbal and sexual abuse had greater impact on children's perceptions. (Author/CB)Child abuse

Ney, P. G., Fung, T., & Wicket, A. R. (1992). Causes of child abuse and neglect. *Can J Psychiatry*, 37(6): 401-405.

This paper is a study of child abuse and neglect from the perspective of the child. Generally, the mistreatment of children was associated with "poor care" from parents, attributed mainly to immaturity, marital problems, alcohol abuse, unemployment, drug abuse and lack of money. Differences in attribution are noted between males and females, and some differences are noted by the age of the child. When factors other than the causes given by the children were taken into account, mistreatment was significantly related to family break-up, as well as long-term disinterest and lack of affection from the parents. When the children were asked for their "worst experience in life," the most common responses were "abuse" "family break-up," and for the juvenile offenders "getting charged with a crime."

- Onyskiw J.E. (2003) Domestic violence and children's adjustment: a review of research. *Journal of Emotional Abuse*, 3(1/2): 11-45.
A review of the literature on the effects of witnessing domestic violence on children's adjustment. Results show that children exposed to domestic violence generally have more emotional and behavioural problems, less social and cognitive competence and more health problems than children not exposed to domestic violence.
- Reading R., Bissell S. ea (2009) 2009). Promotion of children's rights and prevention of child maltreatment. *Lancet*, (373): 332-43.
In medical literature, child maltreatment is considered as a public-health problem or an issue of harm to individuals, but less frequently as a violation of children's human rights. Public-health approaches emphasise monitoring, prevention, cost-effectiveness, and population strategies; protective approaches concentrate on the legal and professional response to cases of maltreatment. Both approaches have been associated with improvement in outcomes for children, yet maltreatment remains a major global problem. We describe how children's rights provide a different perspective on child maltreatment, and contribute to both public-health and protective responses. Children's rights as laid out in the UN convention on the rights of the child (UNCRC) provide a framework for understanding child maltreatment as part of a range of violence, harm, and exploitation of children at the individual, institutional, and societal levels. Rights of participation and provision are as important as rights of protection. The principles embodied in the UNCRC are concordant with those of medical ethics. The greatest strength of an approach based on the UNCRC is that it provides a legal instrument for implementing policy, accountability, and social justice, all of which enhance public-health responses. Incorporation of the principles of the UNCRC into laws, research, public-health policy, and professional training and practice will result in further progress in the area of child maltreatment.
- Summers M.S. (2006) *Children's exposure to domestic violence. A guide to research and resource*. National Council of Juvenile and Family Court Judges.
This publication, *Children's Exposure to Domestic Violence: A Guide to Research and Resources* is designed to help judges and practitioners identify and understand the key issues surrounding children's exposure to domestic violence.
- Vanden Auweele Y. (2006) Seksueel misbruik en ongewenste seksuele intimiteiten in de Vlaamse recreatie- en competitiesport, Ethische perspectieven. *Ethische Perspectieven*, 16(3), 290-299.
- Vanden Auweele Y & Maes M. (2006) De ethische atmosfeer in de sport, in: Kinderrechtencoalitie, *Kinderrechtenforum, geweld tegen kinderen*.

12.3.4. Literatuur ter ondersteuning van beleidsmaatregelen t.a.v. fysieke straffen in de opvoeding

Veel literatuur handelt over het gebruik van fysieke straffen en over de zgn. 'pedagogische tik' in opvoeding. Het Kinderrechtencommissariaat schreef in zijn laatste jaarverslag:

"De mensenrechtencommissaris maant de Belgische overheid aan om conform de beslissing van het Europees Comité inzake Sociale Rechten een wet aan te nemen die geweld op kinderen verbiedt. Bovendien vraagt hij meer inspanningen van de overheid om gewelddoos opvoeden en positieve parenting te promoten."
(Kinderrechtencommissariaat 2009: 134)

Onderstaande lijst met literatuur kan samen met de resultaten van het survey-onderzoek het standpunt van het Commissariaat helpen versterken.

- Bunting, L. e.a. (2009) In Two Minds? Parental Attitudes toward Physical Punishment in the UK. *Children & Society*, (early view online)
Since the Millennium, the use of physical punishment in the home has been a widely debated topic across the UK. Reliance on public opinion has been an important feature of this debate with a variety of UK surveys showing that many find physical punishment acceptable and do not support a complete ban on smacking. Drawing on the results from a comprehensive review of the literature, this article highlights that public parental opinion is less than straight forward. Parents are often ambivalent about physical discipline,

do not view it as an optimal method of behaviour management and are more prone to smack when stressed or angry. Likewise, a survey of the disciplinary practices and attitudes of 1000 parents in Northern Ireland shows that majority of parents have negative attitudes towards physical discipline. Nonetheless, many parents continue to smack despite the fact they do not believe it to be effective. Lack of parental support for legislative reform should be reconsidered in the light of this ambivalence. Most important, the UK Government needs to reframe the smacking debate in terms of children's rights rather than relying on public opinion if it is to fulfil its commitment to protect children from harm as set out in the United Nations Convention on the Rights of the Child

Bussman K. (2004) Evaluating the subtle impact of a ban on corporal punishment of children in Germany. *Child Abuse Review*, 13 (5): 292-311.

In 2000, the German Government passed a law prohibiting physical punishment in the family. A prepost research design allows for an examination of its effects. The results of nationwide representative surveys on the experiences, perceptions, legal knowledge and attitudes of adolescents and parents are discussed. The recent surveys reveal a significant decrease in the **prevalence** of corporal punishments and a high acceptance of the legal prohibition. In particular, awareness of the legal limits of parental physical sanctions has increased significantly. For these reasons, the prohibition of corporal punishment can be said to have had an impact on the reduction of family violence against children in Germany.

Durrant J.E. (2000) Trends in Youth crime and Well-Being since the abolition of corporal punishment in Sweden, *Youth & Society* 31 (4): 437-455.

Trends in the well-being of Swedish youth were examined to determine whether they have shown improvement or deterioration since the passage of the 1979 corporal punishment ban. Rates of youth involvement in crime, alcohol and drug use, rape, and suicide have decreased. Trends in rates of nonsexual assault are equivocal due to shifts in enforcement. Legal sanctioning of corporal punishment appears to be unnecessary to improve youth well-being.

Deater-Deckard, K, Lansford J.E., Dodge K.A., Pettit G.S. & Bates J.E. (2003) The development of attitudes about physical punishment: an 8-year longitudinal study, *Journal of Family Psychology* 17 (3): 351-360.

We examined young adolescents' endorsement of parental use of corporal punishment to elucidate processes underlying the intergenerational transmission of discipline strategies. The community sample was ethnically and socioeconomically diverse. Mothers completed interviews and questionnaires when the target children were entering kindergarten (n = 566) and in 6th and 8th grades. Adolescents completed questionnaires when they were in 8th grade (n = 425). Adolescents' attitudes about corporal punishment varied widely. Those adolescents who had been spanked by their own mothers were more approving of this discipline method, regardless of the overall frequency, timing, or chronicity of physical discipline they had received. However, there was no correlation among adolescents for whom physical maltreatment in early or middle childhood was suspected.

Feyer, M. (2009) *Corporal punishment in Austria and Great-Britain: a cross-cultural comparison*. Wenen: Universiät Wien. http://othes.univie.ac.at/6166/1/2009-05-27_0608709.pdf

A cross-cultural comparison aimed to reveal information about corporal punishment use in Austria and Great Britain and explore the relationship between experiences of physical punishment during childhood and attitudes towards corporal punishment, aggressive behaviour, personality traits and sadomasochistic tendencies as a young adult. Method: Psychology, Medicine and Law students from the University of Vienna (Austria, N=292) and the University of Birmingham (Great Britain, N=283) completed an anonymous questionnaire about parental corporal punishment use, parenting methods, opinions on corporal punishment and current aggressive behaviour. The Austrian questionnaire included additional questions on the general parenting styles experienced, participants' personality traits and sadomasochistic tendencies. Results: In Austria almost three out of five and in Great Britain four out of five adults have been physically punished. The majority of the British believe corporal punishment is acceptable and effective, whereas most Austrians disagree with this. Very harsh parenting methods were rejected in both countries. Those who had been physically punished were more approving and more strongly believed it to be effective. Most Austrians will not use corporal punishments with their own children, whereas two thirds of the British individuals said they will or may employ it. Children experienced corporal punishment equally often in Austria and Britain, while adolescents were physically punished more frequently in Austria. Three times as many Austrians reported an injury as a consequence of physical discipline. Austrians whose parents had smacked them were significantly more aggressive adults; this effect was not found in Britain. The more often Austrians were physically punished, the more neurotic and less agreeable they were as adults. Austrians who had experienced corporal punishment had significantly stronger inclinations towards sadistic

and masochistic tendencies and the pleasure to control others. Conclusions: These findings illustrate the importance of encouraging positive approaches to discipline and of educating parents about the negative consequences of physical punishment. Public health approaches and legal reforms are factors that can help change attitudes and decrease the approval of corporal punishment use.

Freeman M (1999) Children are unbeatable. *Children and Society* 1999; 13: 130-141.

The European Court on Human Rights has recently held that the law in the United Kingdom, which allows reasonable corporal punishment to be administered by parents, gives insufficient protection to children. Is the answer to distinguish between inhuman or degrading punishment (for example, with an implement) and ordinary safe smacks or is it to outlaw corporal chastisement by parents together? The author argues for the latter which he shows is in line with developments in European jurisprudence. It is also argued that the United Kingdom law is in breach of a number of international law norms, including the United Nations Convention on the Rights of the Child. And, far from this proposal leading to greater intervention into the family, it is argued that the removal of the parental right to smack will lead to less abuse and therefore less interference with parental autonomy.

Geurts I. & Ince D. (2006) *Van pedagogische tik tot kindermishandeling - De culturele diversiteit in Nederland*. Nederlands Jeugdinstituut, 16 blz.

Litzow, J. M. & Silverstein M. (2008). Corporal punishment: a discussion of the debate. *Paediatrics and Child Health* 18 (12): 542-544.

The use of corporal punishment (CP) is controversial. Many believe that physical punishment, when used appropriately, can be an effective form of discipline, despite the studies which show CP to be associated with unwanted behavioural outcomes. This article summarises the debate around CP, particularly focusing on two aspects of the debate often ignored; the importance of the interaction between parent and child and cultural aspects of discipline.

Roberts, J. V. (2000). Changing public attitudes towards corporal punishment: the effects of statutory reform in Sweden. *Child Abuse and Neglect*, 24(8): 1027-1035.

One justification for a statutory ban on physical punishment is that passage of such legislation changes public attitudes towards the use of this form of parental discipline. The experience in Sweden is often cited as an example of legislation which changed public opinion. The aim of this brief article is to review the public opinion findings in Sweden in order to evaluate in greater detail the impact of changing the law. Conclusions: The Swedish ban on corporal punishment did not affect public attitudes. Changing public views requires other initiatives

Saunders B.J. & Goddard C. (2010) *Physical Punishment in Childhood: The Rights of the Child*. John Wiley and Sons.

Providing a wide spectrum of views, the authors explore the fine line between normalized physical punishment and illegal or unacceptable physical and emotional abuse of children. It builds on the emerging field of research that provides opportunities for children to speak for themselves about their views and experiences.

Taylor J. e.a. (2003) The smacking controversy: what advice should we be giving parents? *Nursing and health care management and policy* 46(3), 311-318.

Even among countries that have ratified the United Nations Convention on the Rights of the Child there is much disagreement about corporal punishment of children. Last year the Scottish Executive proposed a new law banning the smacking of children under the age of three, becoming the tenth European nation to do so. The proposal, currently abandoned whilst ostensibly still under debate, has raised a wave of controversy in child protection circles. In the nearest neighbouring country, England, a similar proposal was robustly rejected.

Thompson A. & Pearce J. (2001). Attitudes towards and the Practice of Discipline amongst parents of Pre-school Children in Nottingham - Disciplining pre-school children. *Children & Society*, 15, (4): 231-236.

This study investigates parents' attitudes towards the disciplining of young children, and compares their beliefs about discipline to their actual practice of behaviour management. Data have been collected from a sample of parents whose children are attending Nottinghamshire nursery schools using self-report questionnaires. Only one quarter of respondents agree that smacking is the appropriate way to handle the unsafe behaviour of a three year old child, and many of the sample recognise that parents who smack their children may face repercussions from social services and the courts. However almost two thirds of the sample had smacked their pre-school child in the past week. Parents who endorse the use of non-coercive

management techniques smack their children as well. These results suggest that initiatives to promote positive discipline may not be sufficient in themselves to reduce the physical punishment of children.

Vlasis-Cicvaric, I., Prpic, I., Boban, M., & Korotaj, Z. (2007). Children's reflections on corporal punishment. *Public Health, 121* (3): 220-222.

The child's view of corporal punishment has often been neglected and considered irrelevant.

The aim of our study was to determine the occurrence and extent of spanking in a population of school age children, with an emphasis on their opinions and attitudes.

Ten slotte

- Om een nog vollediger zicht te krijgen op kindermishandeling en –verwaarlozing zou het aan te bevelen zijn om ook het perspectief van ouders op te nemen. Hoe kijken ouders bijvoorbeeld aan tegen fysieke straffen? Waarom gebruiken ze het al dan niet in de opvoeding? Zie als voorbeeld de Schotse studie van Brownlie & Anderson (2006).

13. GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Ackaert L. & Van den Bergh B. (2002) Een zoekproces naar de prevalentie van 'geweld tegen kinderen in het gezin'. Resultaten van het CBGS-KRC onderzoek 'leefsituatie jongeren (10-18 jaar), in: *Geweld tegen kinderen in gezinnen*. Themadag 15 november 2001. Vlaams centrum voor het Welzijn van Kinderen en Gezinnen/Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen: Schaarbeek: 92-100.
- Adriaenssens P, Smeyers L., Ivens C. & Vanbeckevoort B. (1998) *In vertrouwen genomen. Voor iedereen die met kinderen omgaat*. Tielt: Lannoo.
- Amaya-Jackson L., Socolar R. R. S., Hunter W., Runyan D. K. & Colindres R. (2000), Directly Questioning Children and Adolescents About Maltreatment: A Review of Survey Measures Used, *Journal of Interpersonal Violence* 15: 725-759.
- Baartman, H. (2003) *Kindermishandeling: betekenis en gebruik van een begrip*. Lezing op het RAAK jaarcongres: 'De maat is vol' op 20 november 2003 te Amsterdam.
http://www.stopkindermishandeling.nl/stopkindermishandeling/stop_img/documentatie/Lezing_H_Baartman.doc
- Baartman H. (2005) Kindermishandeling: de politiek een zorg? In: Baartman H., Bullen R. & Willems J. (red.) *Kindermishandeling: de politiek een zorg*. Amsterdam: SWP: 14-31.
- Bal S, Crombez G, Van Oost P, Debourdeaudhui I (2003) The role of social support in well-being and coping with self-reported stressful events in adolescents. *Child Abuse & Neglect* 27: 1377-1395.
- Bancroft L. & Silverman J.G. (2002) *The batterer as parent: addressing the impact of domestic violence on family dynamics*. Sage series on violence against women Violence Against Women Series. Sage.
- Becker-Blease K.A. & Freyd J.J. (2006) Research Participants Telling the Truth About Their Lives. The Ethics of Asking and Not Asking About Abuse, *American Psychologist* 61: 218–226.
- Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Beleidsprioriteiten 2008-2009* ingediend door de heer Steven Vanackere, Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Stuk 1923 (2008-2009) – Nr. 1: 31.
- Borgers, N., de Leeuw, E., & How, J. (2000). Children as respondents in survey research: cognitive development and response quality. *Bulletin De Méthodologie Sociologique*, 66: 60-75.
- Brehm SS, Kassin S, Mervielde L, Fein S (2007) *Sociale psychologie*. Academia Press.
- Brownlie J, & Anderson S (2006) 'Beyond Anti-Smacking'. Rethinking parent-child relations. *Childhood* 13:479-498
- Christensen P. & Prout A. (2002) 'Working with ethical symmetry in social research with children', *Childhood* 9 (4): 477-497.
- Creighton S.J. (2002), Patterns and outcomes in: Kate Wilson, Adrian L. James, *The child protection handbook*. Elsevier Health Sciences.
- Davies M, Morgan A (2005) Using computer-assisted self-interviewing (CASI) questionnaires to facilitate consultation and participation with vulnerable youth people, *Child abuse review* 14: 389-406.
- Dobbs, T. (2005) *Children and young people speak out about family discipline*. London: Save the Children.
- Dobbs, T. (2007) What Do Children Tell Us About Psychological Punishment As a Risk Factor for Child Abuse? *Social Policy Journal of New Zealand* 14 : 137-156.
- Dobbs, T.A.; Smith, A.B. & Taylor, N.J.(2006) "No, We Don't Get a Say, Children Just Suffer the Consequences": Children Talk about Family Discipline. *The International Journal of Children's Rights* 14: 137-156.
- Dressel P.L. & Clark A. (1990) A critical look at family care, *Journal of Marriage and the Family* 52 : 769-782.
- Ellonen N. (2010) Children's Experiences of Completing a Computer-Based Violence Survey: Ethical Implications. *Children & Society*. Published Online: 24 Mar 2010.
- Euser, E. M. & van IJendoorn M H. (2010) Prevalence of Child Maltreatment in the Netherlands. *Child Maltreatment* 15 (5): in press. (online : doi:10.1177/1077559509345904)
- Finkelhor D, Ormrod R, Turner H, Hamby SL (2005a): The Victimization of Children and Youth: A Comprehensive, National Survey . *Child Maltreatment* 10: 5-25.

- Finkelhor, D., Hamby S.L., Ormrod R. & Turner H. (2005b) The Juvenile Victimization Questionnaire: reliability, validity, and national norms, *Child Abuse & Neglect*, 29 (4): 383-412.
- Franssen J. (2008), Hopen dat het goed komt: de strijd tegen kindermishandeling. *Weliswaar.be : welzijns- en gezondheidsmagazine*, 14 (1): 23-25.
- Gilbert R, Spatz Widom C. e.a. (2009) Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet* 373 (9657): 68-81.
- Gorin S. (2004) *Understanding what children say: children's experiences of domestic violence, parental substance misuse and parental health problems*. London: National Children's Bureau.
- Hamby S. L., Finkelhor, D., Ormrod, R., & Turner, H. (2004), *The Juvenile Victimization Questionnaire (JVQ): Administration and Scoring Manual*. Durham, NH: Crimes Against Children Research Center.
- Hamby S.L. & Finkelhor D. (2000), The Victimization of Children: Recommendations for Assessment and Instrument Development, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 39: 829-840
- Hamby S.L. & Finkelhor D. (2001) *Choosing and Using Child Victimization Questionnaires*. Juvenile justice report 2001.
- Helweg-Larsen, K. & Buving Larsen H. (2006) The prevalence of unwanted and unlawful sexual experiences reported by Danish adolescents: Results from a national youth survey in 2002, *Acta Pædiatrica* 95: 1270-1276.
- Helweg-Larsen K, Sundaram V. ea (2003) The Danish Youth Survey 2002: Asking young people about sensitive issues. *Circumpolar Health*; 147-152.
- Hobbs C. (2005), The prevalence of child maltreatment in the United Kingdom, *Child Abuse & Neglect* 29: 949-951.
- Jenks C (1994) Child abuse in the postmodern context: an issue of social identity. *Childhood*; 2: 111-121.
- Kinderrechtencommissariaat (2009) *Jaarverslag 2008-09*. Brussel: KRC.
- Knight E.D., D.K. Runyan, H. Dubowitz, C. Brandford, J. Kotch, A. Litrownik, W.Hunter (2000), Methodological and Ethical Challenges Associated With Child Self-Report of Maltreatment. Solutions Implemented by the LongSCAN Consortium, *Journal of Interpersonal Violence* 15: 760-775.
- Kolko, D.J., Kazdin A.E., Day B.T. (1996), Children's Perspectives in the Assessment of Family Violence: Psychometric Characteristics and Comparison to Parent Reports, *Child Maltreatment* 1: 156-167.
- Lamers-Winkelmann, F., Slot, N.W., Bijl, B., & Vijlbrief, A.C. (2007). *Scholieren over mishandeling. Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Amsterdam/ Duivendrecht: VU, PIResearch.
- Langhinrichsen-Rohling, J., Arata, C., O'Brien, N., Bowers, D. & Klibert, J. (2006) Sensitive research with adolescents: just how upsetting are self-report surveys anyway? *Violence and Victims* 21 (4): 425-444.
- Lauwers, H., Meire J., Vanderstede W & Van Gils J. (2005), Methods in the making. Some methodological implications of considering children as actors, *Paper gepresenteerd op de Childhoods International Conference, Oslo 29 juni- 3 juli 2005*.
- Lauwers H. & Van Hove G. (2010) Supporting the participation rights of children in a sensitive research project: the case of young road traffic victims. *International Journal of Children's Rights* 18 (in press).
- Lemmers L (2002) *Een veilige wereld begint thuis! Aanzetten voor preventiebeleid gericht op kinderen en huiselijk geweld. Studie in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming*. Utrecht: NIGZ/Centrum voor Review & Implementatie.
http://www.huiselijkgeweld.nl/doc/feiten/veilige_wereld_begint_thuis.doc
- Lynch M.A., Saralidze L., Gogvadze N. & Zolotor A. (2007-2008) *National Study on Violence against Children in Georgia*. Unicef.
- May-Chahal C., Cawson P. (2005), Measuring child maltreatment in the United Kingdom: A study of the prevalence of child abuse and neglect, *Child Abuse & Neglect* 29: 969-984.
- McCabe & Kimberley A. (2007) Child neglect, in: Jackson, N.A., *Encyclopaedia of domestic violence*. CRC Press: p. 142-146.
- McGee C. (2000), *Childhood experiences of domestic violence*. Jessica Kingsley Publishers.
- Mullender A., Umme I.G., Hague E M., Regan L. (2002), *Children's perspectives on domestic violence*. Sage.

- Mutsaers K. (2008) Oorzaken van kindermishandeling. Nederlands Jeugdinstituut
http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/Risicofactoren_kindermishandeling.pdf
- Pinheiro, P.S. (2006) *World report on violence against children*. Geneva: UN.
<http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>
- Pokorny S.B., Jason L.A., Schoeny M.E., Townsend M.E. & Curie C.J. (2001) Do participation rates change when active consent procedures replace passive consent? *Evaluation Review* 25: 567-580.
- Presser, S., Couper M.P., Lessler, J.T., Martin E., Martin J., Rothgeb J.M. & Singer E. (2004) Methods for testing and evaluating survey questions, *Public Opinion Quarterly* 68 (1): 109-130.
- Priebe G. & Svedin C.G. (2008) Child sexual abuse is largely hidden from the adult society. An epidemiological study of adolescents' disclosures, *Child Abuse & Neglect* 32: 1095-1108.
- Ray K.C., Kackson J.L. & Twonsley R.M. (1991) Familiy environments of victims of intermailial and extrafamilial child sexual abuse, *Journal of Family Violence* 6 (4): 365-374.
- Rommens T. (2006) *Kindermishandeling in Vlaanderen. Cliëntenregistratie bij de Vertrouwenscentra Kindermishandeling. Rapport 2004*. Brussel: Kind & Gezin.
- Runyan D., Curtis P., Hunter W., Black M., Kotch J.B., Bangdiwala S., Dubowitz H., English D., Everson M., & Landsverk J. (1998), LONGSCAN: A consortium for longitudinal studies of maltreatment and the life course of children, *Aggression and Violent Behavior* 3: 275-285.
- Runyan, D.K. (2000) The ethical, legal, and methodological implications of directly asking children about abuse, *Journal of Interpersonal Violence* 15 (7): 675-681.
- Runyan, D.K., Dunne M.P. & Zolotor A..J. (2009) Introduction to the development of the ISPCAN child abuse screening tools, *Child Abuse & Neglect* 33: 842-845.
- Saunders Bernadette J., Chris Goddard (2008), Some Australian Children's Perceptions of Physical Punishment in Childhood, *Children & Society* 22: 405-417.
- Scott J (2008) Children as respondents. The challenge for quantitative methods. In: Christensen, P. & James, A., *Research with Children: Perspectives and Practices*. Routledge.
- Scott, J. (1997) Children as respondents: methods for improving data quality, in Lyberg L., Biemer P., Collins M., De Leeuw E., Dippo C., Schwarz N. & Trewin D., *Survey measurement and Process Quality*. John Wiley & Son, p; 331-350.
- Steverlycnk, C. (2005) Het kind gekoesterd en gekluisterd. Een historisch kader voor een beter begrip van het fenomeen kindermishandeling, in: H. Van Combrugge & Lombaert E., *Gezin en opvoeding: weldadig en gewelddadig*. Antwerpen: Garant.
- Straus M.A. & Kaufman K.G. (1991) *Physical Punishment by Parents: A Risk Factor in the Epidemiology of Depression, Suicide, Alcohol Abuse, Child Abuse and Wife Beating*. Durham, NH: Family Research Lab
- Straus M.A. (1990) The Conflict Tactics Scales and Its Critics: An Evaluation and New Data on Validity and Reliability. In M. A. Straus & R. J. Gelles (Eds.), *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families* (pp. 49-73). New Brunswick, NJ: Transaction Publishing.
- Straus M.A., Hamby S.L., Finkelhor D., Moore D.W. & Runyan, D. (1998) Identification of Child Maltreatment With the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and Psychometric Data for a National Sample of American Parents, *Child Abuse & Neglect* 22 (4): 249-270.
- Summers A. (2006) *Children's Exposure to Domestic Violence: A Guide to Research and Resources*. Reno: National Council of Juvenile and Family Court Judges
- Thomas N. & O'Kane C. (2003) Ethische aspecten van participatief onderzoek met kinderen, p. 169-184 in M. de Winter & M. Kroneman (eds) *Participatief Jeugdonderzoek. Sociaalwetenschappelijk onderzoek samen met kinderen en jongeren voor naar beleid voor de jeugd*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Tucker, S. (2010) Listening and believing: an examination of young people's perceptions of why they are not believed by professionals when they report abuse and neglect. *Children & Society* (online in advance of print)
- Unicef België (2006) *Verslag van de conferentie over geweld tegen kinderen in België en in de wereld*. Brussel: Unicef.

- van der Pligt J & de Vries N (1995) *Opinies en attitudes: meting, modellen en theorie*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- van der Weg F. (2009) *Signalering van kindermishandeling: een dossieronderzoek naar relevante aspecten*. Utrecht: Faculteit Sociale wetenschappen, Universiteit Utrecht.
- van IJzendoorn M.H., Prinzie P., Euser E.M., Groeneveld M.G., Brilleslijper-Kater S.N., Van Noort-van der Linden A.M.T., Bakermans-Kranenburg M.J., Juffer F., Mesman J., Klein-Velderman M., San Martin Beuk M. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Universiteit Leiden.
- van IJzendoorn MH (2007) Kindermishandeling in Nederland: Ongeveer 107.200 Slachtoffers in 2005. *Pedagogiek* 27:160-175.
- Vandemeulebroecke L., De Munter A., Moeyaert N. & Van den Bosch L. (2007) Zorg in de gezinsopvoeding, in: L. Vandemeulebroecke, H. Van Crombrugge & J. Gerris (ed.) *Gezinspedagogiek - Deel 1: Actuele themas in onderzoek en praktijk*, p. 99-120. Garant.
- Vertrouwensartscentrum Kind in Nood Antwerpen (s.d.), *Kindermishandeling*, Antwerpen.
- Vlaams Parlement, *Schriftelijke vraag: Geweld tegen kinderen – Aanbevelingen VN-studie*, Vraag 34, 14 november 2007: 231-236.
- Walraeve M. & Heirman W. (2009) Cyberbullying: predicting victimisation and perpetration, *Children & Society*. (On line in advance of print).
- Walsh C. A., MacMillan H.L., Trocmé N., Jamieson E., Boyle M.H. (2008), Measurement of victimization in adolescence: Development and validation of the Childhood Experiences of Violence Questionnaire, *Child Abuse & Neglect* 32: 1037–1057
- Wänke, M. & Schwarz N. (1997) Reducing question order effects: the operation of buffer items, in: L.E. Lyberg, P. Biemer, M. Collings, E.D. de Leeuw, C. Dippo, N. Schwarz & D. Trewin, *Survey measurement and Process Quality*. New York: Wiley.
- Wiener C. (2006) *Verslag van de conferentie over geweld tegen kinderen in België en in de wereld*. Brussel: Unicef.
- Willow C. & Hyder T. (1998) *It hurts inside: Children talking about smacking*. London: National Children's Bureau/Save the Children
- Ybarra M.L., Langhinrichsen-Rohling, J., Friend J. & Diener-West M. (2009) Impact of asking sensitive questions about violence to children and adolescents, *Journal of Adolescent Health* 45: 499-507.
- Zeijl, E. & Kappelhof J. (2004), *Het Nationale Scholierenonderzoek (NSO) en het Health Behavior in School-aged Children (HBSC)-onderzoek vergeleken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, Werkdocument nr. 100.
- Zolotor A.J., Runyan D.K., Dunne M.P., Jain, D., Péturs H.R., Ramirez C., Volkova E., Sibnath D., Lidchi V., Muhammad T. & Isaeva O. (2009) ISPCAN Child Abuse Screening Tool Children's Version (ICAST-C): Instrument development an multi-national pilot testing, *Child Abuse & Neglect* 33: 833-841.

14. BIJLAGEN

(zie bijgevoegde cd-rom)

1. Icast manual
2. vragenlijst 'icast-child-home' en 'icast-child-institutions'
3. vragenlijst vervelende en nare gebeurtenissen (VVNG)

4. infobrochure kinderen focusgesprekken
5. infobrochure jongeren focusgesprekken
6. hulpbronnen voor scholen

7. pancartes focusgroepen kinderen en jongeren
8. resultaten stellingen focusgesprekken

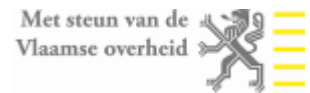

Over Kind & Samenleving vzw

Kind & Samenleving wil, via onderzoek en ontwikkeling, bewerkstelligen dat kinderen vanuit hun actorschap en eigenheid, volwaardig kunnen deelnemen aan de samenleving. Deze sociale participatie van kinderen willen we ondersteunen en voor volwassenen meer vanzelfsprekend maken. De samenleving ontzegt zich immers een belangrijke meerwaarde wanneer ze kinderen uit de maatschappelijke besluitvorming weert.

Kind & Samenleving heeft ruim 20 jaar ervaring met kwalitatief onderzoek bij kinderen (3-12 jaar), waarbij de eigen belevingen, benaderingen en meningen van kinderen centraal staan. *Kind & Samenleving* verbindt bovendien onderzoek met praktijk door pilootprojecten en acties te ondersteunen m.b.t. de sociale participatie van kinderen.

Meer info op: www.k-s.be
Nieuwelaan 63
1860 Meise
Tel.: 02 272 07 53
Fax.: 02 269 78 72
info@k-s.be

Vanaf 1 juli 2011 nieuw adres

Bolwerksquare 1a bus 8
1050 Brussel
+32 (0) 02 894 74 63
hlauwers@k-s.be
www.k-s.be

